

A KÖNYVTÁROS

1957. NOVEMBER

★

6. SZÁM

★

VII. ÉVFOLYAM

TARTALOM

	Oldal
RÁCZ ARANKA: Dolgozzuk fel a magyar közművelődési könyvtárügy történetét	401
HARANGI LÁSZLÓ: A népművelők országos konferenciája	404
BORSA GEDEON: Négymillió könyv sorsa	405
Vita a szabadpeleről: Könyvtártipusok és a szabadpolec (Bereczky László)	409
JÁNSZKY LAJOS: A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség és a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetségének párizsi konferenciája	411
A „Szovjet könyv útja” kiállításról	414
SZENTGYÖRGYI MÁRIA: A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának nemzetközi kapcsolatai	416
Modern könyvtártechnika. SEBESTYÉN GEZA: Az új másolótechnika a könyvtárakban	419
MOJNÁR LAJOSNE—K. DRESCHLER ÁGNES: A kerületi Szabó Ervin könyvtárak ismeretterjesztő anyagának átszakozásáról	422
DINNYÉS JÁNOS: A „profilrozás” és a sajtóbehozatal	424
KELLNER BÉLA: A falusi művelődésügy egységesítése és a könyvtárak	425
Eseménynaptár	426
SÜLE SÁNDOR: Kisszántói Pethe Ferenc könyveszeti törekvései	427
Dr. MÁTE GEZA: Hogyan segítik a tanácsok a tolnamegyei könyvtárakat	429
Új szakmai kiadványok (G. Gy.)	431
HATVANY LAJOS: Ady Endre útja két nemzedéken keresztül 	433
KOVÁCS ZOLTÁN: Népek meséi	435
CSERTŐI OSZKÁR: A szovjet könyvhét írói	436
KATONA JENŐ: József Attila halálának huszadik évfordulójára	439
Krónika. VÁMOSI PÁL: Költészet = vallás vagy filozófia?	443
A Tánésies Könyvkiadó IV. negyedévi tervéből	444
PÓK LAJOS: Szabó Lőrinc	445
Elfelejtett írók: Irinyi József (—á—)	447
Több pontosságot! (B. L. E.)	448
A novella bravurja (—k—)	449
BORSY KÁROLY: A Klingspor-múzeum Offenbachban	450
A könyv történetéből. FITZ JÓZSEF: Az utolsó vándornyomdász	451
ELEK ISTVÁN: Amit a szép könyvről tudni kell II. rész	455
LUKÁCS SÁNDOR: Európai szellem — reformkori olvasók	458
Olvasás közben. Állatregények. Chanson. (P. L.)	460
ZERINVÁRI LÁSZLÓ: „Táncolni gúzsbakötötten”. A műfordító Kosztolányiról	461
Könyvujdonságok — régi kritikák. Osváth Ernő, Papp Dánielről	464
Írói arcképek	
W. L.: Iszak Babel	466
VAJDA GYÖRGY MIHÁLY: Stefan Zweig	466
L. S.: Lermontov	468
BAJOMI LAZÁR ENDRE: Victor Hugo és a párizsi Notre-Dame	470
P. L.: Könyvek a holnapról.	472
KALMÁR VERA: Könyvtörténeti apróságok	473
Könyvkiadóink és a szocialista országok kiadóinak együttműködése	475
Szemelvények új könyvekből	
GYÖRI DEZSŐ: Zengő Dunatáj	477
MARK TWAIN: Ádám és Éva naplója	478
IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ	
CLARA ZETKIN: Visszaemlékezések Leninre (S. M.)	481
SZ. K. GIL: Hat esztendő Lenin mellett (S. M.)	481
TÖRÖK GYULA: Ikrek I—II. (Cs.)	482
HUNYADY SÁNDOR: Téli sport — Nemes fém (Simándi Béla)	482
RÉTI ODÓN: Furcsa népség (Varga Imre)	483
BIRÓ LAJOS: Szolgák országa (Maár Gyula)	483
BARTA SÁNDOR: Aranyások (P. J.)	484
NÉMETH LÁSZLÓ: Gyász (Lékay Ottó)	484
KÁLNOKY LÁSZLÓ: Lázás csillagon (Vihar Béla)	485
ILLÉS ENDRE — VAS ISTVÁN: Trisztán (I. s.)	485
BÖLÖNI GYÖRGYNE: Szenvedések könyve (Gy. I.)	486
NEMES NAGY ÁGNES: Szárazvillám (Vihar Béla)	486
KÁROLYI AMY: Holdistennő (V. B.)	486
FÖLDEÁK JÁNOS: Férfiút (Zsadányi Ede)	487
VERA PANOVA: Messzi utca (Pap János)	487
FRANÇOIS MAURIAC: Viperafészek (Lázár István)	488
ALBERT MALTZ: A tüzes nyíl (G. V.)	488
HEINRICH BÖLL: Ádám hol voltál? (Vajda Sándor)	489
VICTOR HUGO: Izlandi Han I—II. (M. Gy.)	489
THEODOR FONTANE: Jenny Treibel (Vámosi Pál)	490
GOTTFRIED KELLER: Tükör, a cica (—r—e)	490
VALÉRY LARBAUD: Fermína Marquez (Lázár István)	490
FRANZ KAFKA: Az ítélet (G. Gy.)	491
NUSICS BRONISZLÁV: A község gyermeke (V. P.)	491
LEV KASZIL: Svambránia (Csertői Oszkár)	492
LISA TETZNER: Hajótörtek szigete (Cs. O.)	492
KARIN MICHAELIS: A nagy vendégség (V. P.)	493
Középkori magyar írások. Összeállította Mezey László (Stoll Béla)	493
ROMAIN ROLLAND: Händel (Sz. A.)	494
Mozart operái (Sz. A.)	494
SZÉCHENYI ZSIGMOND: Alaszkában vadásztam (Gy. D.)	495
BENEDEK ISTVÁN: Aranyketrec (L. O.)	495
VÉRTES LÁSZLÓ: Medveemberek krónikája (g. gy.)	496
Műszaki irodalom. Áttekintés (T. O.)	496
Könyvismertetések és irodalmi cikkek jegyzéke	496
Keresztrejtvény	496
	Borító III.
	Borító IV.

Dolgozzuk fel a magyar közművelődési könyvtárügy történetét

I.

A megyei könyvtárak azzal, hogy megindították a helytörténeti irodalom gyűjtését és feldolgozását, fontos tudományos jelentőségű feladatot vállaltak magukra. Közülük több megyei könyvtár eredményeket is mutathat fel ezen a téren. A helytörténeti gyűjtő és bibliográfiai munkának a könyvtárakat és a könyvtárosokat közelről érintő területe a vidéki közművelődési könyvtárak és közművelődési könyvtárügy története. A két probléma szoros összefüggését mutatja az a jelenség is, hogy a megyei könyvtárak közül éppen azok határozták el a megyei közművelődési könyvtárügy, vagy egy-egy közművelődési könyvtár történetének megírását, amelyek a helytörténeti gyűjtőmunkában is eredményesen dolgoztak.

A megye közművelődési könyvtárainak, illetve közművelődési könyvtárügyének története fontos fejezete a megye művelődéstörténetének. A könyvtárügy története nem egyszer pontosan tükrözi azokat a gazdasági, politikai, illetve szellemi erőket, amelyek egy-egy megye szellemi életét, ezen belül a könyvtárügy fejlődését elősegítették vagy hátráltatták. Ugyanakkor a vidéki közművelődési könyvtárügy történetének felderítése értékes adatokat szolgáltat a magyar közművelődési könyvtárügy egészének történetéhez. A feladat vállalása tehát önmagában helyeselhető.

Magától értetődik az is, hogy ilyen feladatokat ma elsősorban megyei könyvtárak vállalnak. A megyei könyvtár, mint az esetek többségében a megye legnagyobb közművelődési könyvtára, tudja leginkább a képzett munkaerőt és szükséges kutatási lehetőséget biztosítani ehhez a munkához. Ugyanakkor viszont a könyvtártörténeti kutatómunka vállalása nem lehet a megyei könyvtár kiváltsága. A városi és a járási könyvtárakban szintén dolgoznak olyan képzett könyvtárosok, akik ilyen feladatra joggal vállalkozhatnak. Mivel azonban a feladat nagyon tetszetős, megvan a valószínűsége annak, hogy a könyvtártörténeti kutatás „divattá válik”. Hasonló tapasztalataink voltak már a helytörténeti gyűjtő- és kutatómunkával kapcsolatban is. Volt olyan megyei könyvtár, amelynek akkoriban még nem volt elfogadható katalógusa a naponként használt kölesönzési állományról, mégis a helytörténeti anyag katalógizálását tartotta elsőrendű feladatának. A „divat” gyakran felületen, látszatmunkára csábít, amely inkább árt, mint használ az ügynek és nem hoz dicsőséget szerzőjének sem. Saját érdeke tehát minden könyvtárosnak, aki ilyen feladatot vállal, hogy munkáját olyan gonddal, türelemmel és lelkiismeretességgel végezze, ahogyan azt minden tudományos kutatómunka megkívánja.

Azok a könyvtárosok, akik ma közművelődési könyvtárainkban ilyen feladatokra vállalkoznak, jobbára fiatal, a tudományos munkában még nem gyakorlott dolgozók. Megvan a veszélye annak, hogy szemmértékük csal és nagyobb feladatra vállalkoznak, mint amekkorát pillanatnyi felkészültségük, történeti látókörük alapján meg tudnak oldani. Inkább egy szűkebb témakört dolgoznak fel tehát, de azt alaposan és megbízhatóan, mint kellő előkészítés nélkül, felületesen egy nagyobb, összefoglaló témát. A kezdő kutató gyakori hibája az is, hogy kevés jelenség alapján túl gyorsan vonja le következtetéseit, anélkül, hogy azokat a rendelkezésére álló tények feltétlenül bizonyítanák. A gyakorlott, nagy tárgyi tudással rendelkező kutató, széleskörű ismeretei alapján könnyebben ítéli meg a rendelkezésére álló adatokat és biztosabb kézzel találja meg a történeti tényeknek megfelelő következtetéseket. A kezdő kutató tárgyi tudásának hiányait csak nagyon lelkiismeretes, pontos munkával tudja ellen-súlyozni. Kötelessége, hogy kételkedjék adatai hitelességében mindaddig, amíg azok helyességéről, minden kétséget kizárólag, meg nem győződött.

Bár ezek a tudományos munkának közismert feltételei, nem felesleges felhívni rájuk a figyelmet. Azok a könyvtárosok, akik most fognak hozzá könyvtártörténeti munkájukhoz, ezt legtöbb esetben saját erejükre utalva végzik és gyakran kell a gyors eredményeket sürgető és felületességre csábító türelmetlenséggel megküzdeniük.

II.

Mindezeket előrebocsátva nézzük magát a tárgykört. A magyar közművelődési könyvtárak kezdetei a múlt század első évtizedeire vezethetők vissza. Kezdetben nálunk is, mint más országokban a polgári fejlődés hasonló szakaszában, az első közművelődési célokat szolgáló könyvgyűjteményeket társadalmi szervezetek, kulturális célokat szolgáló egyesületek alapítják. Ilyen egyesületek nálunk a különböző *olvasótársaságok*, *olvasókörök*, majd a Széchenyi által megindított kaszinó-mozgalom eredményeképpen a *kaszinók*. Ezek az egyesületek a reformkor nagy nemzetformáló harcaiban nemzeti eszmékkel telítődnek és az általános műveltség terjesztése mellett a magyar nyelv ápolását és a magyar irodalom és a nemzeti sajtó pártolását tekintik feladatuknak. A szabadságharcot megelőző években e kaszinók és olvasókörök nagy része a forradalmi eszmék melegágya. Közművelődési könyvtári kultúránk gyökereinek kikutatásához, nemzeti hagyományaink ápolásához a könyvtárügy terén, fontos feladat lenne annak felderítése, hogy egy-egy megye területén hol működött az 1848-as szabadságharc előtt olvasóköri, vagy kaszinói könyvtár.

A szabadságharc leverése után következő közel két évtized csaknem teljesen megbénította e könyvtárak alighogy megindult életét. A Bach-korszak önkénye nemcsak az egyesületek működését szorította szigorú korlátok közé, hanem béklyóba verte az egész magyar szellemi életet. Nem lehet csodálni, hogy ilyen körülmények között eredménynek tekinthetjük azt is, ha a *kaszinó*, vagy *olvasókör* átvészelte e sötét éveket és megőrizte könyvgyűjteményét.

Az 1867. évi kiegyezés új korszakot nyit a magyar közművelődési könyvtárügy történetében is. A közel két évtizedes politikai és szellemi elnyomás után a liberalizmus kedvező talajt jelentett az egyesületi élet megújulásához is. A régi olvasókörök és kaszinók új erőre kapnak és mellettük gombamódra szaporodnak az újak. Ezek mellett a különböző szakmai egyesületek is létesítenek könyvtárakat tagságuk részére. Jelentős mértékben erősödik tehát a közművelődési könyvtárakat fenntartó társadalmi tényező. Az egyesületi könyvtáraknak, noha nem pótolhatják a társadalom egészé számára hozzáférhető közművelődési könyvtárakat, mert csupán a fenntartó egyesületek tagságának igényeit szolgálják, közművelődési jellege tagadhatatlan. Mivel a fenntartó egyesületek különböző társadalmi osztályok és rétegek tagjait gyűjtik össze, a könyvtár története hű képet ad a kor társadalmi, politikai viszonyairól, problémáiról. Fontos feladata a vidéki könyvtártörténeti kutatásoknak, hogy kimutassák, milyen társadalmi rétegek egyesületei hoztak létre könyvtárakat a megyében (ide tartoznak a *kaszinók*, a különböző gazda-, polgári- és iparos olvasókörök, a különböző szakegyletek olvasókörei stb.), milyen szerepük volt e könyvtáraknak a haladó eszmék terjesztésében és milyen mértékben segítette a könyvtár állománya az általános műveltség terjedését az egyesület tagsága körében.

Ugyanebben az időszakban ismeri fel a polgári állam annak szükségességét, hogy az „alsóbb néposztályok” számára utat nyisson egy bizonyos alpműveltség elsajátításához. Az általános tankötelezettség törvénybe iktatása után (1868 : XXXVIII. tc.) néhány évvel már felvetődött az a gondolat, hogy az állam is vegye ki részét a közművelődési könyvtárügy fejlesztéséből. Ez a terv azonban csak akkor valósul meg, amikor megalakul a *Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa* (1897), amely a népkönyvtárügy szervezésének és irányításának hivatalos állami fóruma. A Tanács több mint két évtizedes működése alatt számos közművelődési könyvtárt létesített és támogatott városokban és falvakban. A Tanács munkáját az első világháború állította meg. Működése 1922-ben végleg megszűnt. Ki kell kutatni ezzel kapcsolatban azt, hogy a megye területén milyen községekben létesített a Tanács falusi népkönyvtárakat és ezeket hogyan fejlesztette. Nem kevésbé érdekes az sem, hogy milyen mértékben támogatja a Tanács a városok, illetve megyék által fenntartott könyvtárakat.

Jórészt a századfordulón vetették meg a mai megyei könyvtárak elődeiként működő városi közművelődési könyvtárak alapját. Ezeket a könyvtárakat a városi, illetőleg megyeszékhelyeken a megyei hatóság tartotta fenn, a legtöbb esetben a múzeum ikerintézményeként, vele közös igazgatás alatt. Nevükben gyakran szerepel a „megyei könyvtár” megjelölés, pl. „Veszprém Vármegyei Nyilvános Könyvtár”. Lényegükben azonban ezek nem voltak a mai értelemben vett megyei könyvtárak. Könyvállományuk elsősorban a megyeszékhely lakóinak állt rendelkezésére. Gyűjteményeik a legtöbb esetben még előbb létesített, egyesületi, hatósági könyvtárak összevomasából keletkeztek, amelyeket magánszemélyek adományai, hagyatékaik is gyarapítottak. Helyi szempontból nagyon érdekes kikutatni az egyes gyűjtemények eredetét, kimutatni, hogy kik, mikor, milyen könyvadományokkal gyarapították a könyvtárt. Hasonlóképpen nem érdektelen annak vizsgálata sem, hogy a múzeumokkal való együttélés hogyan befolyásolta a könyvtár fejlődését.

A Tanácsköztársaság gazdag könyvtárügyi programjának helyenként vidéken is volt visszhangja. Főleg olyan városokban, ahol nem volt közművelődési könyvtár (mint pl. Pápan), felvetődik a proletariátus művelődését szolgáló közművelődési könyvtár létesítésének terve. Az ilyen adatok felkutatása és feltárása jelentős adalékokkal szolgálta a Tanácsköztársaság kultúrpolitikai törekvéseinek méltatásához.

A két világháború közötti időszak kultúrpolitikája általában kevés gondot fordított a közművelődési könyvtárügyre. Ez a kor az előbbihez viszonyítva nemcsak, hogy nem hozott lényeges eredményeket, hanem inkább stagnálásról, a falusi népkönyvtárügyben pedig visszaesésről beszélhetünk. A Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa által létesített falusi népkönyvtárak rendszeres fejlesztés és gondozás hiányában elsorvadtak. A 20-as, 30-as években létrehozott új könyvtári létesítményeket pedig éppen úgy elsöpörte a második világháború vihára, mint az előbbieket. Konkrét adatok alapján kell kimutatni azt, hogy milyen okok idézték elő a falusi könyvtárak sorvadását, illetőleg pusztulását. Ki kell mutatni számszerűen, hogy hány falusi népkönyvtár működött az első világháború előtt és hányat létesítettek a két világháború között, milyen volt a könyvtárak állománya és forgalma.

Maradandó intézményeknek csupán a városokban működő közművelődési könyvtárak bizonyultak, amelyek szervezeteivé váltak a város fejlettebb kulturális életének és amelyek fenntartásáról és fejlesztéséről a városi, illetőleg megyei hatóság rendszeresen gondoskodott. Ennek ellenére munkájukat nagy nehézségekkel küzdve tudták csak végezni. A hivatalos kultúrpolitika támogatásának hiányát ezek a könyvtárak is érezték. Ahol a könyvtár munkája komoly eredményekre tud visszatekinteni ebben az időszakban, ott a művelődés ügyét szívükön viselő egyének kezdeményezését és áldozatos munkáját kell keresnünk (pl. Szeged, Szombathely, Veszprém).

A második világháború befejezése után, a szocializmus építésének kulturális feladatai között előkelő helyet foglalt el a közművelődési könyvtárügy új alapokon való megszervezésének programja. Részletesen ismertetni vagy jellemezni ezt az időszakot itt azért sem szükséges, mivel a közművelődési könyvtárosok között sokan vannak olyanok, aki ott voltak a körzeti könyvtárak bölcsőjénél és azóta is szemtanúi a közművelődési könyvtárügy fejlődésének. Nem lesz nehéz tehát összefoglalni azt az eredményes munkát, amelyet 1949-től, a körzeti könyvtárak létesítésétől eltelt évek a magyar közművelődési könyvtárak számára hoztak. A számszerű eredmények mellett igen lényeges az a minőségi különbség, ami közművelődési könyvtárügyünk történetében, az előző korokhoz viszonyítva, 1945 után bekövetkezett.

Végül, hogy a közművelődési könyvtárügyről teljes képet kapjunk, nem érdektelen annak vizsgálata sem, hogy milyen mértékben töltötték be közművelődési feladatokat a megye területén működő, országos jelentőségű, gazdag gyűjteménnyel rendelkező könyvtárak.

III.

Honnan meríthet a közművelődési könyvtárak történetének kutatója anyagot? Országos szempontból is igen fontos munkát végez a vidéki kutató akkor, ha gondosan felkutatja a helyi forrásokat. Ilyen elsősorban a *könyvtár irattára*. Mivel azonban éppen a nagyobb múltú városi könyvtárak egészen 1951-ig a múzeumokkal voltak közös igazgatás alatt, és a két világháború között közös jelentések számolnak be az ikerintézmények életéről, át kell vizsgálnunk a *múzeumok irattárát* is.

Sok könyvtárnak önálló kiadványai is voltak (használati szabályzatok, katalógusok stb.), amelyek valószínűleg megtalálhatók a könyvtárak régi állományában. Ajánlatos tehát átvizsgálni e *könyvtárak állományát* is.

Minden valószínűség szerint számos történeti dokumentum található mind a nagyobb, mind a kisebb könyvtárak életére vonatkozólag a *megyei, illetve városi levéltárakban*. Itt találhatóak pl. — egyebek között — valószínűleg azoknak a nyomtatásban meg nem jelent alispáni jelentéseknek másolatai is, amelyek évenként számot adnak, legalább statisztikai adatokkal, a megye kulturális helyzetéről és ezen belül a könyvtárakról is. Bizonyos időszakokban az alispáni jelentések nyomtatásban is megjelentek, szerencsés esetben ezek a megyei könyvtárakban meg is találhatóak.

Fontos forrásul szolgálhatnak a *helyi lapok, folyóiratok* is. A tapasztalat szerint ezek igen hiányosan találhatóak meg a megye területén. A fontosabb lapok anyagát ajánlatos az Országos Széchényi Könyvtár Hírlaptárában átnézni.

Az anyaggyűjtés során ne feledkezzenek meg azokról az *élő tanúkról*, akik régebben munkásai, vagy olvasói voltak a könyvtáraknak. Az adatgyűjtő munkában hasznos tájékoztatásokat adhatnak. Segítségükkel talán sikeres kutatást lehetne végezni a különböző falusi gazda-, olvasó-, iparoskörök, kaszinók helyben, magánszemélyeknél lappangó iratainak felkutatása érdekében is.

A helyben felkutatható adatanyag előreláthatólag mindenütt igen hiányos lesz, ezt majd az Országos gyűjtemények anyagából kell kiegészíteni. Feltétlenül át kell nézni az *Országos Széchényi Könyvtár katalógusait* és *aprónyomtatvány gyűjteményét*, továbbá az *Országos Levéltár*, valamint a *Munkásmozgalmi Intézet* idevonatkozó anyagát.

A rendelkezésre álló *szakirodalom* nem valami gazdag, mégis jelentős segítséget nyújt. Mindenekelőtt végig kell nézni a könyvtári és könyvtári vonatkozású szaklapokat, elsősorban a *Magyar Könyvszemlét*, a *Múzeumi és Könyvtári Értesítőt* és a *Könyvtárost*. A múlt század végi könyvtári állapotokra *György Aladár: Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben* (Budapest, 1886.) című monográfia, a század első harmadára pedig a *Magyar Minerva* évkönyvek adatai adnak némi tájékoztatást. A bibliográfiák közül meglehetősen sok anyag található a következő művekben: *Bodor Antal: Magyarország helyismereti könyvszete* (Budapest, 1940.), *Magyar történeti bibliográfia 1825—1867* (Budapest, 1950—1952.); *Kosáry Domonkos: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába. I—II. kötet* (Budapest, 1951—1954.); *Szinnyei József: Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertórium. 1778—1874. I. oszt. Történelem és segédtudományok* (Budapest, 1874—1885. 2. köt.).

R á c z A r a n k a

A NÉPMŰVELŐK ORSZÁGOS KONFERENCIÁJA

Október 16-án és 17-én a megyei és megyei jogú városi tanácsok kulturális kérdésekkel foglalkozó elnökhelyettesei, a megyei MSZMP bizottságok agit. prop. titkárai, a művelődésügyi osztályok és népművelésügyi csoportok vezetői értekezletet tartottak. *Mihályfi Ernő* miniszterhelyettes referátumában ismertette a népművelés jelenlegi helyzetét, eszmei problémáit és megjelölte a feladatokat. Kifejtette, hogy az ellenforradalom a népművelésben is károkat okozott. Tért hódított a nacionalizmus és a kommunizmus-ellenesség. Hangsúlyozta a munkásosztály világnézeti, általános műveltségi és szakmai nevelésének fontosságát, mert vezetni csak művelt és széleslátókörű munkásosztály képes. Foglalkozott az állami irányítás és az öntevékenység összeegyeztetésével. Meg kell szabni az elveket — mondta — és módszertani tanácsokat kell adni. A társadalmi jellegét aktívák bevonásával, a társadalom segítésének felhasználásával és a kulturális igény kutatásával kell biztosítani.

Az előadás gyakorlati részében először a művelődési otthonokkal foglalkozott. Leszögezte, hogy csak állami és szakszervezeti művelődési otthonokat kívánunk fenntartani. Ez azonban csak keret, amelyben helyet kapnak a tömegszervezetek és művelődési céljaikra a kultúrotthonot felhasználhatják. Támogatta azt a kezdeményezést, hogy az iskolaigazgatók legyenek felelősek a község művelődésének egészéért. A könyvtárakról szólva elmondotta, hogy igen sok nehézséget okoz a pénzhiány. Jelenleg Magyarországon egy lakosra 0,5% könyvjut. Jó lenne, ha a helyi szervek jobban támogatnák a könyvtárakat, erre már sok jó példa van. Hiányolta, hogy a mű-

velődési otthon és a könyvtár sok esetben nincs egy épületben. Az ismeretterjesztésről szólva felhívta a figyelmet a munkások között folytatandó természetudományi, közgazdaságtani és műszaki ismeretterjesztés fontosságára. A falusi ismeretterjesztésben elsősorban a belterjes gazdálkodással és agrártudományi, közgazdaságtudományi témákkal kell foglalkozni. Örömmel állapította meg, hogy az ismeretterjesztésben új formák vannak kialakulóban; sok megyében szerveznek népfőiskolákat, tanfolyamokat, népközépiskolákat, amelyek elősegítik a rendszeresebb és alaposabb művelődést. Ezután ismertette az öntevékeny színjátszó, tánc-, képzőművészeti és zenei mozgalom elvi és gyakorlati kérdéseit.

A hozzászólások sok értékes javaslatot és kezdeményezést hoztak nyilvánosságra. Az egyik leglényegesebb javaslat az volt, hogy a művelődési munkáért elsősorban az iskolák igazgatóit tegyék felelőssé. Ezzel hozzászólásában *Jóború Magda* miniszterhelyettes is egyetértett. A másik igen fontos megállapítás az volt, hogy tegyük egységessé a népművelés jelenleg szerteágazó és sokszor egymással ellentétes irányítását.

A kétnapos értekezletet továbbképzés követte. Az első nap a művelődés gazdasági kérdéseit vitatták meg. A második nap *dr. Manga János* a népművelés tudományos megalapozásáról tartott előadást. Ismertette a népművelés sajátosságait, mint pl. az önkéntesség, a módszerek sokfélesége, különböző rétegű emberek és csoportok érdeklődésének figyelembevételé stb. A hallgatók az előadást nagy érdeklődéssel fogadták.

Harangi László

NÉGYMILLIÓ KÖNYV SORSA

AZ ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR KÖNYVELOSZTÓJÁNAK MUNKÁJÁRÓL

1.

1949 és 1952 között kb. négy millió kötet könyv került köztulajdomba (a megszünt, feloszlott, elhagyott könyvtárak, könyvkereskedések stb.), illetve vált feleslegessé addigi helyén (például a könyvtárak fülőpéldányai). Gondoljuk el, hogy ennek az irdatlan könyvmennyiségnek csak a megóvása, szállítása, raktározása milyen feladatot jelentett, hiszen ez a könyvanyag jóval meghaladja a három legnagyobb könyvtárunk (Orsz. Széchényi Könyvtár, budapesti Egyetemi Könyvtár, Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára) együttes állományát. Képzeljünk el öt tehervonatot, egyenként ötven vagonnal, vagy 800 tehergépkocsit színültig megrakva könyvekkel. Ennyi szállítóeszközre lett volna szükség, ha az óriási, kb. 25 000 métermázsás könyvtömeget egyszerre akartuk volna megmozdítani. Ráadásul nemcsak arról kellett gondoskodni, hogy hatalmas nemzeti értéket mentsünk meg az elkallódástól, hanem arról is, hogy a nagy fejlődésnek indult magyar könyvtárak vérkeringésébe átgondolt, egységes intézkedésekkel visszajuttassuk ezt a mérhetetlen könyvkincset. Mivel a könyvtárügy rohamos fejlődése akkoriban több olyan konkrét problémát vetett fel (pl. az *Országos Széchényi Könyvtár* és a *debreceni Egyetemi Könyvtár* nemzeti gyűjteményének kiegészítése, az új megyei és nagyobb járási könyvtárak fejlesztése stb.), melyet legjobban csak az egységes áttekinthető biztosító, központi feldolgozással lehetett megoldani, a döntés a központi feldolgozási mód javára szólt.

Pedig ennek a megoldásnak előzményei sem voltak. Hasonló „*könyvnép-vándorlás*” a történelemben csupán a francia forradalom alatt volt. Az akkori szállítási viszonyok között igen merésznek tűnő központi feldolgozás azonban ott nem valósult meg; emiatt csaknem egy évszázadig tartott, amíg a megyei központokban — és elsősorban Párizsban — a beszállított könyvek feldolgozása befejeződött. Sőt, azokban az államokban, amelyekben a könyvtárak fejlődése a miénkhez hasonló volt (pl. Csehszlovákia, Románia), sem történt központilag az ilyen jellegű könyvek összegyűjtése és feldolgozása. Amikor tehát a magyar könyvtári vezetőszervek annak idején úgy döntöttek, hogy a feladatot nem decentralizálva, hanem központosítva oldják meg,

egyben az úttörő szerepét is vállalták a kísérletezés minden kockázatával és minden buktatójával. Viszont igaz, hogy az előzmény nélküli munka több teret adott a könyvtárosok kezdeményező készségének és ötletességének.

Az ilyen nagy jelentőségű vállalkozás irányítását csak közös erőfeszítéssel lehetett biztosítani. Tekintettel arra, hogy az óriási értékű könyvanyagunk az egész magyar könyvtárügyet kell szolgálnia, nemcsak egy vagy egyes könyvtárakat, a feldolgozás és főleg a szétosztás elveit az országos könyvtárpolitika szempontjainak kell meghatározniuk. Ezért ezt a felelősségteljes munkát könyvtárközi szervre, az Országos Könyvtárügyi Tanács ún. Könyvalap Bizottságára bízta.

2.

Magának a munkának a gyakorlati lebonyolítására még az egykori Országos Könyvtári Központban külön osztályt szerveztek, ez később a Népkönyvtári Központba került, ma pedig mint az Országos Széchényi Könyvtár Könyvelosztója működik. Az e munkában foglalkoztatottak száma általában 40–50 között mozog, ezek Budapest különböző részein (Óbuda, Angyalföld, Belváros stb.) dolgoznak. Mindegyik munkahelynek sajátos profilja van, így a könyveknek egy-egy meghatározott csoportja a megfelelő munkahelyen kerül feldolgozásra. Elképzelhető, hogy milyen szervezési és szállítási problémákat jelent a munkának ilyen, a helyhiány okozta, kényszerű tagoltsága. A szervezett munka tulajdonképpen azzal kezdődött, hogy a nemzeti tulajdonba került könyvtárakat biztonságba helyeztük. Tekintettel az állandó helyhiányra, amely azóta is a feladat elvégzésének egyik legfőbb nehezítője, a könyvek tárolása decentralizálva történt. Debrecenben, Pécsen, Szegeden (mindenhol a helyi egyetemi könyvtárak hathatós támogatásával), Sopronban és Keszthelyen, valamint Budapesten több raktárban helyeztük el a könyveket. A Budapesten folyó feldolgozó munkához folyamatosan szállítjuk a még vidéken tárolt köteteket. Így értük el, hogy ma már csak Debrecenben és Pécsen vannak ún. tájraktáraink.

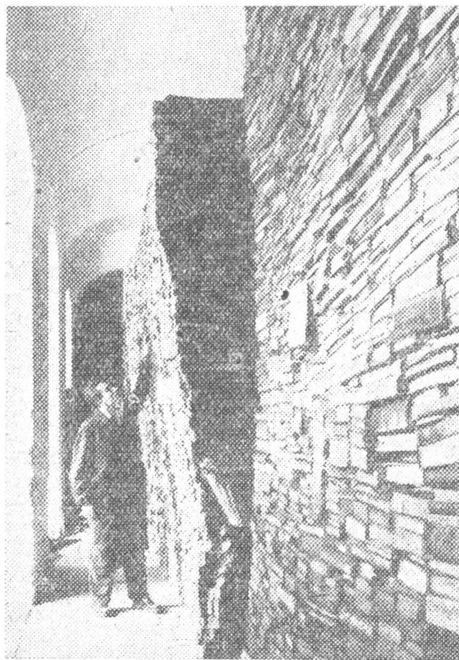
Másképpen lehet és kell rendezni a könyveket és ismét másképpen a periódikákat; más szempontoknak kell érvényesülniük a magyar vonatkozású (hun-

garika) ill. az idegen művek szétosztásánál; a moderntől eltérő feldolgozást igényel a régi (1850 előtti) könyv. Így alakítottuk ki azokat a csoportokat (modern magyar könyv, régi idegen könyv, modern idegen periodika stb.), melyeknek feldolgozását és szétosztását már előre pontosan meghatározott szempontok alapján lehet végezni.

A fent említett „tájraktárakban” — tehát még decentralizálva — végeztük el az anyag hozzávetőleges számbavételét és az első csoportosítást is. Ennek szempontjait a későbbi feldolgozás menete határozta meg. Ugyancsak az első kézbevételekor választottuk külön a könyvektől és periodikáktól a térképeket, kéziratokat, zeneműveket stb. Ezek feldolgozásával, ill. szétosztásával a továbbiakban az Országos Széchényi Könyvtár különgyűjteményei foglalkoznak.

3.

Elsőnek a legnagyobb csoportról, a legáltalánosabban használható „*modern magyar könyvek*”-ről kell beszélnünk. A műveket itt összehasonlítjuk az Orsz. Széchényi Könyvtár állományával. Ehhez a Széchényi Könyvtár adremával sokszorosított katalógusából egy másolati példányt készítettünk és állítottunk össze

Feldolgozásra váró 1850 előtti könyvek a Könyvelosztó Kiscelli úti munkahelyén

(több, mint 300 000 cédula!), hogy a hasonlítást a könyvek tárolási helyén végezhessük el. Azokat a műveket, melyeket azonosítani tudunk, az Orsz. Széchényi Könyvtár megfelelő helyrajzi számával jelöljük meg és mindegyikhez levonatot is készítünk az adremázott címléírás alapján. A könyvek így raktárban, rendezetten várják, míg a katalóguscédulákat kiküldjük a könyvtáraknak, hogy annak alapján igényüket bejelenthessék rájuk. A könyvtárak azután a kért műveket az említett katalóguscédulával együtt kapják meg. Az eddig előkerült több mint 100 000 féle munka mindegyikéről nyilvántartást vezetünk, ebből kiderül, hogy az egyes művekből hány példány áll rendelkezésre, kinek ajánlottuk fel és ki kapta meg azokat.

A modern magyar könyvek szétosztásában az egyik fő szempont a közművelődési könyvtárhálózat erősítése. Ennek során a múlt év végéig közel 130 000 kötet került a megyei és a nagyobb járási könyvtárakba. Főleg azok a könyvtárak részesedtek ezekből a művekből, melyek 1945 előtti állománnyal általában nem rendelkeztek (Salgótarján 15 029, Tatabánya 9827, Szekszárd 9123, Zalaegerszeg 7563 kötet stb).

A szétosztás másik fő szempontja az Orsz. Széchényi Könyvtár és a Debreceni Egyetemi Könyvtár hungarikaanyagának kiegészítése, illetve számukra muzeális példány biztosítása. Ennek során az előbbi több mint százezer muzeális példányon kívül közel húszezer olyan magyar könyvvel gyarapodott, mely állományában korábban nem volt meg. (Például csak Jókai munkáiból annak több mint háromszáz különféle kiadásával gazdagodott így a nemzeti könyvtárunk.) A Debreceni Egyetemi Könyvtár pedig a mai napig közel negyvenezer ilyen művel tehető teljesebbé állományát. Ezenkívül még további kb. 150 könyvtár, ill. intézmény tíz- és tízezer könyvhöz jutott a szétosztás során.

A feldolgozó munkában bizonyos fontossági sorrendet vettünk figyelembe. A legkeresettebb és leghasználhatóbb könyvek (klasszikus szépirodalom, segédkönyvek stb.) szétosztására legelőbb került sor. Így ma, mikor a modern magyar könyvek feldolgozásában már erősen túljutottunk a munka derekán, elmondhatjuk, hogy a még hátralevő művek zöme már csak tudománytörténeti jelentőségű.

A szétosztásra kerülő művek másik, mind számban, mind értékben jelentős csoportja a „*modern idegen könyvek*”. A rendezés, nyilvántartás és szétosztás itt szakcsoportonként történik. Ezek kiala-

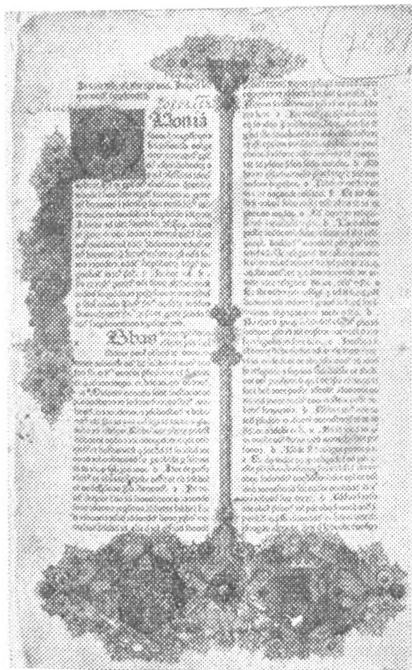
kitását részben a nálunk összegyűlt könyvek összetételének sajátossága (pl. a sok Baedeker, nyelvtanuló könyv), részben a könyvtárak gyűjtőköre határozta meg. A szétosztásban elsősorban a nagy tudományos könyvtárak és szakkönyvtárak jönnek számításba. Ebből az idegen nyelvű anyagból a klasszikus szépirodalom alkotásai azok, melyeket a közművelődési könyvtárak egy része is használni tud. Ezért ezt a szépirodalmi szakot szerzők és nyelvek szerint történet rendezés után jegyzékek formájában ajánljuk fel a könyvtáraknak. A többi szakokban az egyforma műveket egymás mellé rendezzük és az igénylő könyvtárak maguknak a könyveknek megtekintésekor jelölik ki a számukra szükséges műveket. Ezekről a könyvtárak rövidített címléírást készítenek, mely elismervényül és egyben a szétosztott művek katalógusául szolgál.

A legnagyobb terjedelmű szak a szépirodalom, mely az irodalmi szempontból teljesen értéktelen művek leválasztása után is meghaladja a kétszázezer kötetet. Ennek szétosztása már meglehetősen előrehaladott. Hasonló a helyzet a könyvészet, lexikon, nyelvészet-irodalomtörténet, nyelvtanulási könyvek, archeológia, képzőművészet, színház-zene-táncfilm, néprajz, földrajz-földtan-éscsillagászat, idegenforgalmi kalauzok, állattan-növénytan, földművelés-állattenyésztés, sport- és játékszakoknál. Itt egy alkalommal már rendeztük és szétosztottuk az addig rendelkezésre állott műveket. Teljes egészükben hátra van még a történelem, politika-szociológia, hadügy, technika, orvostudomány, filozófia, teológia, pedagógia, jog- és közigazgatás, valamint a közgazdaság szakokba tartozó művek részletesebb rendezési munkálatai.

A speciális felkészültséget igénylő, keleti betűkkel írt műveket (arab, kínai stb.) a MTA könyvtára keleti gyűjteményének adjuk át.

4.

A könyvektől eltérően rendezzük és tartjuk nyilván a *periodikákat*. Itt is külön kerülnek feldolgozásra a magyar vonatkozásúak és külön az idegenek. Ezen belül előbb a kötött évfolyamokat vesszük munkába, mert azok szétosztása szaporább, mint az egyes füzeteké. (Erre a nem éppen elvi szempont követésére is a nyomasztó helyhiány szorít bennünket.) Az anyagot címenként rendezzük és ajánljuk fel az egyes szakokban számításba jövő könyvtáraknak. A magyar vonatkozású anyag szétosztásába bevonjuk a nagyobb közművelődési könyvtárakat is, míg az idegen folyóiratoknál és

Nyomatott Corvina, amelyet a Könyvelosztó a Széchényi Könyvtárnak juttatott

hírlapoknál elsősorban a tudományos és szakkönyvtárak az érdekeltek. Az igénylő könyvtárak megjelölik a felajánlott címből hiányzó évfolyamaikat. Elsősorban azokat a könyvtárakat elégítjük ki, melyekben a legkevesebb hiányzik az illető periodikából. A jelenleg ki nem elégíthető hiányokat nyilvántartásba vesszük, és ha belőle a későbbiek során valami előkerül, úgy azt újabb igénylés nélkül küldjük meg a könyvtáraknak.

A nagy mennyiségű (kb. százezer darab) magyar iskolai értesítő feldolgozása külön történet. Itt külön figyelemmel voltunk a helytörténeti anyagra, hiszen ezekben az értesítőkben számos helyi vonatkozású cikk jelent meg. Ezért a megyei könyvtáraknak megküldtük (ill. a jövőben előkerülőket is eljuttatjuk majd) a területükön levő iskolák értesítőit.

5.

A „*régi (1712—1850 között megjelent) hungarika könyvek*”-nél már nem támaszkodhatunk a Széchényi Könyvtár adrémalemezekre készített címfelvételeire, mert az ilyen régi munkák rekatalógizálásának nagyobbik része még hátra van. E művekről mi magunk készítünk rövid címléírást előkerülésük sorrendjé-

ben. Ennél a munkánál főleg a Petrik-féle Magyar Könyvészet e korra vonatkozó köteteit és Szinnyei: Magyar írók c. munkáját használhatjuk segédeszközzül. Azokról a munkákról, melyek a Petrik-féle bibliográfiában nem szerepelnek — számuk ma már közel jár az ötezerhez — külön nyilvántartást vezetünk. Ezzel — mintegy a munkánk melléktermékeként — a nemzeti bibliográfia egy korszakához jelentős kiegészítést tudunk összegyűjteni.

Ezeket a „rég Magyar könyveket” egyelőre a nagyobb, tudományos könyvtárak között osztjuk szét, s ezek helyszíni válogatással jelölik ki az általunk már nyilvántartásba vett művek közül a számukra használhatókat. Jelentős, több tízezer kötetes állományt tartalékolunk azonban a nagyobb közművelődési könyvtárak számára, hogy főleg helytörténeti anyagot biztosítsunk számukra, ha majd ilyen munkák kiválogatásával, átvételével, feldolgozásával és elhelyezésével már foglalkozni tudnak. Az e csoportba tartozó könyvek feldolgozása különben már a befejeződéshez közeledik.

Ezeknek a régi magyar könyveknek rendezésében segít bennünket a nyomdász-katalógusunk, amely a Széchényi Könyvtár már rekatalogizált állományáról készült címléírásokból van összeállítva. Itt az 1850 előtt készült művek katalógus kartonjait város, nyomdász és azon belül kronologikus rendbe rakjuk. Ez a jelenleg közel 20 000 művet felölelő és állandóan fejlődő katalógus — eltekintve az Orsz. Széchényi Könyvtár ösnyomtatványkatalógusától — egyedülálló az országban és jelentős segítséget nyújthat elsősorban a hely- és nyomdátörténettel foglalkozóknak.

6.

A szétosztásra kerülő munkák utolsó nagy csoportja — mely forgalmi értékét tekintve a legjelentősebb — az ún. *régi idegen könyvek*. E műveket a megjelenés éve, majd azon belül a címlap első szava szerint rendezzük. Így a legegyszerűbb szempontok érvényesítésével kerülnek össze az egyforma kötetek. A címfelvétel nehézségeit (segédkönyvek hiánya stb.) úgy igyekszünk áthidalni, hogy a már rendezett művek mindegyikének címlapjáról fényképet készítünk. Ahol ez a szükséges adatokat nem tartalmazná, ott a könyv más jellegzetes helyéről (pl. kolofon) is készül felvétel, melyre a saját helyrajzi számunkat jelölő cédula is rákerül. A filmről 9×12 cm-es nagyítás készül. Ennek hátlapjára kerül a mű nyilvántartása (hány példányban került elő, esetleges hiányosságai stb.).

Ezt a nagyítást küldjük meg a könyvtáraknak igénylésére. Ennek az újszerű munkának kikísérletezése tavaly nyáron folyt, a „nagyüzemi” méretű feldolgozását pedig ez év tavasza óta végezzük. Azonban tekintettel arra, hogy itt is több százezer művet kell feldolgoznunk, munkánk még meglehetősen az elején tartunk csak.

Meg kell még emlékeznünk az eddig előkerült nagyobb értékű művekről is. Ezek közül legjelentősebb az irodalomban már korábban nyilvántartott „tihan yi kódex”, XVI. század elejei nyelvemlékünk és egy ugyancsak ismert ösnyomtatvány Mátyás király híres budai könyvtárából, a Corvinából. Ezenkívül kb. négyszáz ösnyomtatvány, több mint négyezer XVI. századi mű, valamint közel két és félezer 1711 előtt megjelent ún. RMK (rég Magyar könyv) került, vagy kerül közgyűjteménybe. Ez utóbbiak közül több olyan is akad, melyeket szakirodalmunk eddig nem ismert, és így feltehetően egyetlen példányban fennmaradt ritkaság.

7.

A fent körvonalazott nagyarányú munka már túljutott a felén és így még néhány évre, valamint megfelelő elhelyezésre van szükség, hogy ennek az összegyűlt könyvanyagának szétosztása befejeződjék. Maga a munka azonban ezzel nem ér véget, mert mindig újabb és újabb fölspédányokat adnak le a könyvtárak, a *Méh*-telepeken összegyűjtött hulladékpapír közül mindig kerülnek elő használható művek stb. A kötelepédányok elosztása és a külföldről érkező csereanyag megfelelő könyvtárba juttatása ugyancsak állandó feladatot jelent. Ezenkívül a most nem igényelt, illetve szét nem osztott könyvek tíz- és tízezezből alakul az ún. *könyvalap*. Ennek feladata az újabb könyvtári igények (profilváltozás, könyvtáralapítás stb.) kielégítése. A belföldi igényeket meghaladó mennyiségben előkerülő műveket az UNESCO által irányított, könyvtárak közötti nemzetközi cserébe bocsátjuk, hogy az ennek ellenében külföldről hozzánk érkező könyvekkel ugyancsak a hazai könyvtárakat gazdagíthassuk.

Befejezésül csupán egyetlen adattal szeretnénk még érzékelhetőbbé tenni az egész munkát: 1952-től évi átlagban mintegy 300 000 kötetet osztott szét a Könyvelosztó a magyar könyvtárak között. A feldolgozva szétosztott könyveknek ez a hatalmas mennyisége — úgy gondoljuk — mindennél jobban bizonyítja a hatalmas vállalkozás jelentőségét és arányait.

Borsa Gedeon

Könyvtártípusok és a szabadpolc

Tombor Tibor állapította meg a vita folyamán, hogy nem általában könyvtárakról, hanem *egy meghatározott könyvtárról* kell szólnunk. Helyes ez a megállapítás, mert más és más formában vezethetik be a szabadpolc rendszert a közművelődési, ifjúsági, műszaki és tudományos könyvtárak. De az egyes típusokon belül is tovább kell disztingváljunk. Nem beszélhetünk közművelődési könyvtárakról sem általában. A közművelődési könyvtár gyűjtőfogalom; beleértjük az 50 ezres állományú megyei könyvtárt is, a néhány száz kötetes szakszervezeti könyvtárt is, pedig funkciójukat tekintve még nagyobb közöttük a különbség. Egységes sémát a szabadpolc bevezetésére tehát még a közművelődési könyvtáraknak sem adhatunk. Mégis úgy gondolom, „tisztá” szabadpolcos rendszerre térhetnek át a kisebb szakszervezeti, üzemi, községi, ifjúsági és városi fiókkönyvtárak. Persze a „tisztaság” még ezeknél is korlátozott, itt is szükséges a „belső raktár”, ha az mindössze egy csukott szekrény is. S ahogy növekszik a könyvtár állománya és funkciójának fontossága, úgy növekszik ez a belső raktár; s tudományos könyvtári funkciót is betöltő könyvtár esetében már megváltozik az arány, a szabadpolcon elhelyezett anyag számban kevesebb.

A nagyobb közművelődési és műszaki könyvtárakban tehát csak részleges lehet a szabadpolc rendszer. (Nem kell félnünk, hogy így hibrid jellegű lesz a könyvtár. A szabadpolc rendszer nem egyedül üdvözítő és általános megoldása a könyvtáraknak. Az egészséges kompromisszum a helyes.) A szabadpolc ilyen részleges bevezetésére két fő formát ajánlanak a külföldi szakemberek. Az első főleg műszaki könyvtárakban alkalmazható: egynéhány tudományág anyagának kihelyezése a szabadpolcra. A másik szerint a könyvtár teljes anyagának egy válogatott hányadát állítják fel a szabadpolc tereiben.

Felvetődik a kérdés: szükséges-e a belső raktár? Szükséges. A kötött kölcsönzés esetében a könyvtáros dönti el, hogy az olvasó által kért könyvek közül melyiket kölcsönzi ki, melyiket nem. Szabadpolcos rendszer esetében a polcra helyezett könyvek közül *bármelyiket* kikölcsönözheti *bármelyik* olvasó, itt már nem működhet a könyvtáros rejtett kontrollja. Ezt a könyvtár nem kockáztathatja, s így a könyvállományának csak egy részét, ha nagyobb részét is, teheti

ki a polcra. Itt nemcsak politikai szelekcióra gondolok. Értékes, nem kölcsönözhető, kötetlen, „16 éves felüli” könyvek stb. nem kerülhetnek az olvasó elé, mint bárki által kikölcsönözhető művek. Ezeknek a belső raktárban a helye. A katalógusban mindet megtalálhatja az olvasó s a könyvtáros dönti el, hogy teljesítheti-e az olvasó kérését. A belső raktár azonban nem zártanyag-raktár, élő és szerves része a könyvtárnak.

Az olvasás irányítása a szabadpolc rendszerű könyvtárban

Sokan a könyvtár és a könyvtáros nevelői munkáját látják veszélyben a szabadpolc rendszerben. S amennyiben a régi nevelési elképzelés szemszögéből vizsgáljuk a problémát, van némi igazuk. Azonban végleg le kell számolnunk azzal az illúzióval, hogy a könyvtáros egy elképzelt terv szerint irányíthatja az olvasót, megszabva mit olvasson és mit ne. Minden gyakorló könyvtáros tudja, ha az olvasó kartotékjából kiindulva, alig néhány perces ismerkedés után, kéréstelenül bele akar szólni, mit válasszon az olvasó, akkor az bezárkózik, személyes szabadságát érzi megtámadva. Még többszöri beszélgetés után is, ha a könyvtáros naplót vezet az olvasóról, akkor sem láthat a lelke mélyére s nagy merészség és felelősség kell ilyen félig vagy sohasem ismert ember szellemi táplálékát megszabni. Az emberek nem úgy mennek a könyvtárba, mint az orvoshoz, hanem — profán hasonlattal — mint a patikába. Azaz nem a könyvtárost keresik, hanem a könyveket. A könyvtárosnak méltósággal kell beletörődnie ebbe a másodlagos szerepbe s nem szabad magát ráerőszakolni az olvasóra. Ehelyett — folytatva a hasonlatot — tökéletes „kiszolgálásra” kell törekednie, s így megnyerve az olvasó bizalmát, most már ő maga fogja igényelni problémáihoz a könyvtáros tanácsát és ajánlatát. Ez a látszólagos passzivitás nem jelenti a könyvtár nevelő funkciójának feladását, ellenkezőleg, csak így válhat a könyvtár azzá az életfogytig tartó iskolává, aminek lennie kell. Csak a direkt módszerek helyett áttételesen kell hatni az olvasóra, eltanácsolás helyett tanácsot és a könyvtáros helyett könyvet kell nyújtani. Abból kell kiindulni, hogy a könyvtár nevelői munkáját ne elsősorban a könyvtáros, hanem a könyvanyag „fejtesse ki”. Ezt az elvet a legtökéletesebben a

szabadpolc rendszerű könyvtárban lehet megvalósítani. A szabadpolcnak helyettesítenie kell a jó értelemben vett olvasói katalógust, a katalógusnak pedig minél több szemszögből tájékoztassák az olvasót a könyvtár teljes anyagáról. S a kölcsönzői pult kötöttségétől megszabadult könyvtáros, mint „mozgó references” álljon minden kérdésben az olvasók rendelkezésére. Így töltheti be legteljesebben a könyvtár nevelő feladatát.

A könyvek csoportosítása a szabadpolcon

A szakrendi betűjeles raktározás első pillantásra nagyszerűen alkalmazható a szabadpolc rendszerben is. Azonban a problémát mélyebben vizsgálva arra a megállapításra jutunk, hogy ez a megoldás csak ideiglenes lehet. Az olvasó belevész a csoportok és alcsoportok tömegébe, nem tud tökéletesen tájékozódni közöttük. (Erre sok elrettentő példát tudnak az amerikai könyvtárosok, akik a Dewey-féle szakcsoportosítással dolgoznak.) Nincs szükség a szabadpolcon a tudományos szakcsoportosításra, hiszen azt elvégzi a szakkatalógus. A párhuzamosságot pedig a lehető legminimálisabbra kell csökkenteni. Új módon,

az olvasó szempontjai szerint kell csoportosítanunk a könyveket, „olvasói” csoportokat kell alkotnunk. Ezeket a csoportokat nem lehet előre megszabni, megalkotásuknak egyetlen módja a kísérlet. Ilyen kísérletet végeztek el a detroiti és bostoni *Public Library*-kban, ahol létrehozták az ún. „Reader Interest Room” (*Ami az olvasót érdekli*) termet. Ezekben a termekben eredetien, színesen megfogalmazott csoporttárgyszó alatt osztják be a könyveket. Pl. az „*Ottthonod*” csoportban a házépítésre, bevásárlásra, elsősegélyre, biztosításra, kertészetre, háztartásra vonatkozó anyagot találja együtt az olvasó. Nálunk is valami hasonlót kell kikísérleteznünk, természetesen a mi olvasóink érdeklődésének megfelelően.

*

A szabadpolc rendszer bevezetése egy sereg problémát vet fel a könyvtári munka minden területén. S ezek a problémák csak sokasodni fognak, ha a rendszer a megvalósulás stádiumába lép. Mégis biztosak lehetünk, a rendszer kamatosztó! fogja visszaadni a befektetett munkamennyiséget.

Bereczky László

Az Állami Könyvterjesztő Vállalat könyvtárellátó osztálya

a szerzeményezés munkájában segíti a könyvtárakat. Szállít magyar és idegen nyelvű kiadványokat, megkönnyíti a könyvtárosok feldolgozó munkáját.

Tömegkönyvtári Csoportja 10 naponként megküldi a vele kapcsolatban álló könyvtárak részére Tájékoztató-jegyzékét, mely folyamatosan az összes megjelenő újdonságot tartalmazza. A szépirodalmi és ismeretterjesztő kiadványok nagy részét erős könyvtári kötésben szállítja. A megrendelt könyveket címfelvételezett s nyomdai úton készült katalóguskartonnal és könyvkártyával látja el. (Telefon: 315—181.)

A Könyvtárosok Boltja olvasóasztalai mellett a könyvtárosok bármely kiadványt megtekinthetik. Könyvtárkiegészítések, szabad vásárlások céljára a könyvtárak rendelkezésére áll. Forgalomba hozza a könyvtári szabvány-nyomtatványokat, katalógusdobozokat és egyéb felszerelési cikkeket. (Telefon: 113—043.)

Szakkönyvtári Csoportja a magyar és idegen nyelvű szakkiadványokkal látja el a könyvtárakat. Meghóztatja és részben raktáron tartja a népi demokratikus országokban megjelenő szakkönyveket, szállítja a nyugati országokból beérkező kiadványokat. A megjelenő magyar szakkönyveket előjegyi s azokat megjelenéskor leszállítja. (Telefon: 120—380.)

•Bármely könyvtárellátási kérdésben, vagy könyvbeszerzési ügyben a könyvtárak rendelkezésére áll s tájékoztatást nyújt az

Állami Könyvterjesztő Vállalat könyvtárellátó osztálya

Budapest, VI., Népköztársaság útja 16.

A NEMZETKÖZI DOKUMENTÁCIÓS SZÖVETSÉG ÉS A KÖNYVTÁROS EGYESÜLETEK NEMZETKÖZI SZÖVETSÉGÉNEK PÁRIZSI KONFERENCIÁJA

1.

A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség (*Federation International de Documentation = FID*) több mint 60 esztendő múltára tekinthet vissza. Tulajdonképpen elődje a *Paul OTLET* és *Henri LA FONTAINE* által 1895-ben alapított *Nemzetközi Bibliográfiai Intézet (IIB)* volt. A tudományok, különösen a műszaki tudományok rohamos fejlődése fokozatosan magával hozta a vonatkozó irodalom rendszeres feldolgozásának szükségességét, és így a XX. század első negyedében a dokumentáció is jelentős fejlődésen ment keresztül. A kifejezetten bibliográfiai tevékenységen túlmenően az Intézet is egyre több dokumentációs problémával, elsősorban a Nemzetközi Tizedes Osztályozási rendszer problematikájával foglalkozott. 1931-ben elnevezése *Nemzetközi Dokumentációs Intézetté*, 1938-ban pedig *Nemzetközi Dokumentációs Szövetséggé* változott.

Magyarország szervezeten csak a felszabadulás utáni időlkben kapcsolódott be a Szövetség munkáiba. 1947-ben léptünk be a FID tagjai sorába, és a Szövetségnek úgynevezett nemzeti tagja magyar részről jelenleg nemzeti könyvtárunk, az Országos Széchényi Könyvtár.

A FID, különösen az utóbbi évek folyamán jelentősen fejlődött és ma már 26 állam képviseleti magát nemzeti taggal. Továbbá 60 úgynevezett pártoló tag és számos nemzetközi szervezet, köztük például az UNESCO, segíti elő munkáját.

A FID alapszabályaiban foglalt főcélkitűzések a következők:

Nemzetközi együttműködés a dokumentáció terén (gyűjtés és megőrzés, osztályozás és válogatás, mindenféle információs anyagok terjesztése és felhasználása).

Nemzetközi dokumentációs hálózat megteremtése.

A tagszervezetek munkájára vonatkozó adatok kölcsönös cseréjének megszerzése.

Nemzetközi dokumentációs konferenciák és kongresszusok összehívása.

A dokumentációra vonatkozó tanulmányok időszakai és nem időszakai kiadványokban való közzététele, ilyen kiadványok szerkesztése, kiadása és terjesztése.

A *Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetsége (International Federation of Library Associations = IFLA)* a könyvtárak közötti nemzetközi együttműködést hivatott minden eszközzel elősegíteni. Mind a FID, mind az IFLA a dokumentáció, illetve a könyvtárügy legfontosabb szakmai kérdéseinek kidolgozására szakbizottságokat létesít. Minthogy pedig a két Szövetség munkája sok területen közös, vagy legalábbis határos, egymás munkájában is résztvesznek, sőt konferenciáikat is többnyire azonos városban egymást követően, vagy egyidejűleg tartják. Így történt most is, mindkét szövetség Párizsban tartotta 23. konferenciáját.

A Nemzetközi Dokumentációs Szövetség 23. konferenciájának színhelye Párizs egyetemi negyedében volt. A tulajdonképpeni konferencia előtt, egyes szakbizottságok már folytattak tanácskozásokat. A Szövetség Tanácsa szeptember 18-án ült össze első ízben és 22-éig naponta ülésezett. Napirenden a FID 1956—1957. évi működéséről szóló beszámoló jelentés, a különböző kiadványok (*Revue de Documentation, Index Bibliographicus* stb.) elkészítése és továbbfolytatása, anyagi kérdések, az elnökség megválasztása, illetve kiegészítése, a következő konferencia helyének kijelölése, továbbá az egyes szakbizottságok által készített jelentések megvitatása volt.

A Szövetség évi jelentésével kapcsolatban, amelyet a köztisztviselőket álló főtítkárr, *Donker DUYVIS* állított össze, észrevehető volt, hogy a FID nyugat-európai szervezeteiből kezd világszervezetté válni. Ezt bizonyítja az a tény, hogy a népi demokratikus országok közül Magyarországon kívül Lengyelország, Csehszlovákia, ezenfelül Jugoszlávia és a Német Demokratikus Köztársaság, a tengerentúli országok közül pedig Brazília, Japán, Indonézia, az Egyesült Államok és a Dél-Afrikai Unió is résztvesznek a FID munkájában. A dokumentációs munka terén a nemzetközi együttműködés fontosságát hangsúlyozta *dr. Alexander KING* is, a FID elnöke, elmöki megnyitójában. Bár hazánk 1949 óta hivatalosan nem képviseltette magát a Szövetség konferenciáin, nagy érdeklődést tapasztalhattunk a népi demokratikus országok dokumentációs munkája iránt. Különös elismeréssel fogadták az *Országos Osztályozó Bizottság* által készített két tanulmányt, továbbá az *Országos Műszaki Könyvtár* által összeállított — a műszaki dokumentáció fejlődésével foglalkozó — jelentést. E tanul-

mányok előreláthatólag az 1958-as év folyamán publikálásra is kerülnek. Nagy érdeklődés mutatkozott a nyugat-európai államok küldöttei részéről a szakmai oktatás (dokumentalisták, szakkönyvtárosok képzése) iránt, olyannyira, hogy a belga delegátus, *M. LORPHEVRE*, javasolta a kelet-európai államok ilyenirányú előadó tanárainak névjegyzékbe foglalását a FID részére. Élénk érdeklődést váltottak ki a népi demokratikus országok dokumentációs szervezési formái is, annál is inkább, mert a nyugati országokban a dokumentáció legtöbbszörre nem állami feladat, és a legjobb esetben is csak állami támogatásban részesülnek a vonatkozó intézmények. Erthező tehát, hogy érdeklődés mutatkozik a tervezdálkodás alapján élő országok munkamódszerei iránt. A magunk részéről viszont meg kellett állapítani, hogy technikai felszerelés tekintetében eléggé el vagyunk maradva, e téren sok tennivalónk van még.

A Tanács ülésének ünnepélyes aktusa volt az indiai *RANGANATHAN* professzornak tiszteletbeli taggá történő megválasztása.

Hosszas vita folyt a Szövetség anyagi helyzetéről, amely bizony nem mondható rózsásnak. A tagdíjmelés ellen több országnak volt kifogása, és az a vélemény alakult ki, hogy inkább a FID kiadványait kell jövedelmezőbbé tenni, így elsősorban a *Revue de Documentation* fokozott terjesztéséről kell gondoskodni. Végül négytagú bizottságot küldtek ki e kérdés részletesebb tanulmányozására. A kelet-európai országok érdekeinek képviseletére ebbe a bizottságba *MAJEWSKY* lengyel delegátust választották be. Valószínű azonban, hogy a bizottság minden igyekezete ellenére is kénytelen lesz az évi tagdíjak felemelésére javaslatot tenni.

Hosszasan foglalkozott a Tanács a következő ülések helyének és időpontjának meghatározásával is. 1958 novemberében az Egyesült Államokban nemzetközi információs konferenciát tartanak. Ezzel egyidőben a FID tanácsa is Washingtonban fog összeülni, konferenciát 1958-ban nem tartanak. Szakértői tanácskozást terveznek valamelyik nyugat-európai fővárosban. A következő FID konferenciát 1959-ben Lengyelországban, Varsóban tartják. Ez a határozat a népi demokratikus országok nagy sikere, mert a FID fennállása óta először tart kelet-európai országban konferenciát. További eredménynek tekinthetjük, hogy az alelnökök sorába Jugoszlávia képviselőjét is beválasztották.

Az egyes szakbizottságok jelentéseinek vitája során dicsőreleg emlékeztek meg az Országos Osztályozó Bizottság által beküldött két tanulmányról. Sajnos azonban e tanulmányok a kitűzött határidő után érkeztek be, így érdemi vitájukra a konferencián sor nem került.

A Tanács záróülésén meghatározó jelenet játszódott le. A norvég *Miss Lindstedt* javaslatára a Tanács közfelkiáltással, nagy ünneplés közben tiszteletbeli taggá választotta *Donker DUYVIS*-t, a Szövetség őszt főtítkárárt, aki számos éven keresztül önzetlenül szolgálta a dokumentáció és a nemzetközi együttműködés ügyét.

2.

A Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetségének konferenciájára mintegy 150—200 könyvtáros gyűlt össze a Jardim du Luxembourg közelében levő École des Arts épületében. A Tanács első ülését Franciaország oktatásügyi minisztere nyitotta meg, majd az IFLA elnöke *Pierre BOURGEOIS*, a Francia Könyvtárosok Szövetségének képviseletében *Julien CAIN*, az UNESCO képviseletében *Luther EVANS* főtítkárról szóltak fel. Ezt követően megalakultak az egyes szakbizottságok, és megkezdődött az érdemi munka. A következő szakbizottságok működtek:

Nemzeti és egyetemi könyvtárak bizottsága,
Műszaki egyetemi könyvtári bizottság,
Közművelődési könyvtárak bizottsága;
 albizottság: gyermekkönyvtárak,
Statistikai bizottság,
Központi katalógusok bizottsága,
Parlamentli könyvtárak bizottsága,
Kórházi könyvtárak bizottsága,
Szerzői jogok kérdésének bizottsága,
Kiadványcsere-bizottság,
Könyvtárosképzéssel foglalkozó bizottság,
Periodikákkal foglalkozó szakbizottság.

Mindezek a bizottságok párhuzamosan dolgoztak, úgyhogy egy küldöttnek egy vagy legfeljebb két bizottságban volt módja résztvenni. Az egyes bizottságok jelentései és határozatai a későbbiek folyamán a Tanács elé kerültek, beható vitára azonban itt már nem volt lehetőség.

Magyarországot a Könyvtáros Egyesületek Nemzetközi Szövetségében a Magyar Könyvtárosok Szabó Ervin-köre képviseli. A Szabó Ervin-kör jelentése technikai akadályok következtében csak az utolsó percben — de szerencsére még nem későn — érkezett meg Párizsba, a magyar könyvtárügy fejlődését bemutató két gyönyörű képes albummal együtt, amelynek igazán szép kötése SASVARI Dezsőnek, a Széchenyi könyvtári könyvkötészet vezetőjének munkája. A jelentés nem került felolvasásra, de 50 példányban eljutott a konferencia küldötteihez és az IFLA vezetőségéhez. A két gyönyörű album közül az egyik — a francia nyelvű — *Bibliothèque Nationale*-ba, a másik — az angol nyelvű — pedig a FID könyvtárába, Hollandiába került.

A francia dokumentalisták és könyvtárosok mindent elkövettek, hogy külföldi kollegáik számára emlékeztetéssé tegyék ezt a párizsi konferenciát.

Befejezésül néhány tanulság: Nemzetközi kapcsolatainkat a könyvtárügy és a dokumentáció terén is ki kell végre építenünk, és ezek a nemzetközi kapcsolatok nem szorítkozhatnak pusztán a kölcsönös levélváltásra, hanem személyes érintkezésre van szükség. A személyes kapcsolat számos félreértést tisztáz, politikailag is igen jelentős. A másik tanulság, hogy ilyen nemzetközi konferenciákon nem elég *egy* küldött részvétele, mert egy ember képtelen az egymással párhuzamosan futó, sokszor igen fontos értekezleteken egyidejűleg résztvenni. A románok például 5, a lengyelek pedig 6 résztvevővel képviseltették magukat az IFLA konferencián. A Művelődésügyi Minisztériumnak meg kell találnia a lehetőséget arra, hogy a könyvtárügy és a dokumentáció a minisztériumon belül is fontosságának megfelelő helyre kerüljön! Harmadik tanulság: a nemzeti könyvtárnak személyes képviselőt kell biztosítani az IFLA konferencián, a FID nemzeti tagságunkat pedig rendezni kell, mert a jelenlegi helyzet — hogy az OSZK a nemzeti tag —, véleményem szerint nem helyes, minthogy az OSZK nem végez kiterjedt dokumentációs tevékenységet. Negyedik tanulság: Létre kell hozni egy szakértőkből álló központi, technikai bizottságot, amelynek fő feladata a könyvtári és dokumentációs technika fejlesztése kell hogy legyen, mert ezen a téren lassanként teljesen elmaradunk.

Mindezeken túlmenően pedig nagyobb részt kell vállalnunk a nemzetközi könyvtáros és dokumentalista szervezetekben folyó tudományos munkákból is — amelyek terén viszont nincs okunk szegyenkezésre — és jobban kell propagálnunk saját eredményeinket, mert külföldön nagyrészt nem ismerik ezeket. Elég sajnálatos, de tény, hogy kultúrpropagandánk sem nyugaton, sem keleten nem elég hatékony. Rajtunk könyvtárosokon a sor, hogy ezen segítsünk. A könyvtári album elkészítése jó lépés volt ezen az úton, ezt még számos ilyen kezdeményezésnek kell követnie, és akkor a külföldön is el fogják ismerni kultúrforradalmunk vívmányait.

J á n s z k y L a j o s

A MŰSZAKI KÖNYVKIADÓ 1958. ÉVI PROGRAMTERVÉNEK VITÁJA

Az Országos Műszaki Könyvtárban október 29-én megtartott anketon szép számmal vettek részt a műszaki vállalati és kutatóintézeti könyvtárosok, valamint a jelentősebb nagybudapesti üzemek mérnökei és kutatói. Török István, a kiadó irodalmi osztályának vezetője beszámolt arról, hogy az elmúlt évek során elhangzott könyvtárosi javaslatokat hogyan hasznosította, hogyan építette bele kiadói tervébe a könyvkiadó. A hozzászólók közül Dr. Lócza Alajos (O.M.K.) műszaki szaklexikonok kiadását javasolta, mert a műszaki tudományok gyors fejlődése folytán sok olyan új szak kifejezés születik, melyeket a szakemberek számára is meg kell magyarázni. Javasolta továbbá a több évre szóló perspektivikus műszaki könyvkiadói terv elkészítését, egybehangolva azt a népgazdasági terv műszaki célkitűzéseivel. Fenyvessy György referáló lapszerkesztő a könnyűipari könyvkiadás területén a művezetők számára szerkesztendő műszaki könyvek fontosságára mutatott rá. Liborcz Alice, a Középülettervező Intézet könyvtárosa neves magyar építészekről készített monográfiák, továbbá kultúrothonok, színházak, kórház-épületek építésével és berendezésével kapcsolatos szakkönyvek kiadását javasolta. Szóvártette a műszaki egyetemi hallgatók több esetben értékes diploma tervzeit, a műszaki tervpályázatok s a kéziratban már elkészült 14 000 címszót tartalmazó építészeti szakkönyvbibliográfia

kiadásának kérdését is. Zircz Péter (EM. Dok. Nyomt. V.), az építőipari könyvkiadással kapcsolatos minőségi és mennyiségi kifogásait ismertette, szóvártette, hogy ugyanakkor, amikor az építőipari könyvtárak fejlődnek, az építőiparral kapcsolatos könyvek száma csökken. Több javaslatot tett építőipari és építőanyagipari könyvek kiadására. Dr. Farkas Istvánné, az Egyesült Izzó könyvtárosa a televíziós képcsőgyártáshoz használatos üveggel foglalkozó, Teszlársz Géza (OMK), a munkavédelem kérdésével kapcsolatos szakkönyvek kiadását javasolta. Horváth Dávid (Csepel Vasművek), erőáramú kézikönyv kiadásának szükségét vetette fel. Javasolta, hogy a szakfolyóiratokban megjelenő szokványos könyvbírálatok helyett a műszaki tudományos egyesületek munkabizottságai mondjanak komoly szakmai bírálatot a megjelenő új műszaki kiadványokról. Javasolta azt is, hogy az ETO-nak ne rövidített, hanem a teljes kiadását jelentessék meg, szép külsőben és papírosan. Kelemen László (Teximei), a textilipari könyvkiadás kérdéséhez szólt hozzá. Vincze Pálné, a hirdástechnikában alkalmazott finomkerámiai eljárásokra vonatkozó, Hollós Miklós, a televízió kérdésével kapcsolatos szakirodalom, Kraus Béláné (Mélyépterv) pedig a statikai tervezéshez szükséges kézikönyv kiadását javasolta. (T. T.)

A „SZOVJET KÖNYV ÚTJA“ KIÁLLÍTÁSRÓL

A nemzetek kultúrszínvonalának egyik legjellegzetesebb ismérve a kiadott könyvek minősége és mennyisége. Ezért alig képzelhető el jobb és eredményesebb keresztmetszet egy nép kultúrszínvonalának bemutatására, mint a könyvkiállítás.

E gondolat jegyében rendezték a *Nagy Októberi Szocialista Forradalom* negyvenéves évfordulójára *A Szovjet Könyv Útja* kiállítást a Legújabbkori Történeli Múzeum József nádor téri helyiségeiben. A kiállítást a Művelődésügyi Minisztérium és a Magyar Szovjet Baráti Társaság rendezte, a kiállítás tematikáját Tiszay Andor, a Szabó Ervin Könyvtár bibliográfiai osztályának vezetője készítette. Az anyaggyűjtésben Rudas Klára, az Országos Könyvtár és Pap János, az Országos Műszaki Könyvtár munkatársai segítettek.

A több mint 50 tablóból, 40 tárlóból és közel ezer válogatott könyvritkaságból álló kiállítást 11 nap alatt, napi 18—20 óra munkával kellett a szétszórt anyagból elővarázsolniuk. Ebben a munkában nagy segítségükre voltak a budapesti nagykönyvtárak. Minden lehető megtették a történelmi dokumentumok megszerzéséért. Sajnos, a múlt évi októberi ellenforradalom során elpusztult több mint kétszáz ezer szovjet dokumentum fotót még ma sem pótolták az illetékes szervek, az elmúlt negyven év képanyagát tehát egyenként kellett a könyvek százaiból kikeresni és újra fotografáltatni. Csak egy példa: a Magyar Fotónak Majakovszkijról egy képe sem volt!

Tiszay Andor a következőket mondta a kiállításról és annak érdekességeiről:

Az első teremben Lenin 1917—18-ban írt műveinek faksimile kiadásai között bemutatunk az Októberi Forradalom hatását a Magyar Tanácsköztársaság előkészítésében, korabeli kiadványok és plakátok segítségével. Harmincnegyzet év után újra láthatja a magyar olvasó *Kun Béla* egykorú műveit a tárlókban.

A második teremben a polgárháború és az első öt éves terv idejében megjelent kiadványokból mutatunk be néhány jellegzetességet.

„A könyv óriási erő — mondotta *Lenin*. — *Vonzereje a forradalom következtében nagymértékben növekedett.*” Valóban így is van. Az egyik tárlóban — első ízben — mutatjuk be a forradalom által felszabadított szibériai és közép-ázsiai népek első iskolakönyveit. Nekik a szovjet hatalom adott abécét! A cári Oroszországban egy főre 0,7 könyv jutott. Ma 6,2 jut. A forradalom előtt 49 nyelven adtak ki könyvet Oroszországban. Ma 124 nyelven. És még egy adat: 1913-ban 26 200 könyv jelent meg Oroszországban. 1956-ban ugyanannyi területen 59 500 könyv, egymilliárdszázhetmillióöttszázezer példányban.

A technikailag kétszáz évvel elmaradott Oroszországban a forradalom után a szovjet hatalom minden erejét elsősorban a műszaki feladatok fejlesztésére fordította. Ebből a hatalmas erőfeszítésből ad az egyik tárló izelítőt, amidőn bemutatja a híres lenini GOELRO (vilamosítási) terv számadatait. Az első öt éves terv alatt a technikai könyvek kiadása az első világháború előttinek a hatvanötöszöredére emelkedett.

Majakovszkij fellépése döntő jelentőségű volt a forradalom első éveiben. Új stílust hozott az irodalomba. A kiállítás rendezősége egy egész tárlót rendezett be a nagy költő műveiből és egykorú dokumentumaiból.

Az akkori politikai vonalat nem jelzőszavakkal, hanem két politikai karikatúrasorozattal fejezzük ki a ROSZTA (az akkori TASSZ) műhelyéből. *Lenin* műveinek első sorozatkiadását 1920-ban indították el 20 kötetben és 1926-ban fejezték be. Jelenleg *Lenin* 40 kötetes kiadása van nyomás alatt. Az elmúlt negyven év alatt *Lenin* műveit 7338 kiadásban jelentették meg a Szovjetunióban, 84 nyelven, 295 millió példányban.

Politikai könyvekből 1917—1957 között több mint háromszáz ezer féle kiadvány jelent meg ötmilliárd kétszázmillió példányban.

A szovjet gyermekkönyvek táblája

A harmadik teremben néhány adat élesen rávilágít arra, hogy a cári Oroszországban mennyire háttérbe szorították egy-egy klasszikus író. *Tolsztojt* csak 11 millió példányban adták ki tíz nyelven. Ma 76 millió példányban olvassák 80 nyelven. Még szembetűnőbbek ezek az adatok Csehovnál, Szaltikov-Scsedrinnél és Gorkijnál. Csehov művei annak idején csak 672 ezer példányban jelentek meg öt nyelven, ma 52 millió példányban, 72 nyelven forgatják. *Szaltikov-Scsedrinnek* csak 231 ezer példányban adták ki a műveit, 2 nyelven, ma 19 millióban, 39 nyelven; *Gorkij* műveit pedig mindössze egymillió példányban terjesztették 8 nyelven, ezzel szemben ma 88 millió példányban olvashatják 76 nyelven.

Érdekes tárlószigetei a kiállítás teremnek a magyar illegális irodalom dokumentumai.

A második teremben az 1920—1930-as években megjelent bécsi, berlini és moszkvai kiadásokat láthatjuk, egészen ritka, 1918-as kiadású, jekaterinburgi magyar füzeteket, álnéven megjelent emigrációs kiadványokat és moszkvai ún. „*Sarló és Kalapács korszak*” kiadványait, amelyek *Hidas Antal* nevéhez fűződnek.

A harmadik teremben a Horthy-uralom éveit alatt titokban terjesztett külföldi kiadások szovjet vonatkozású kiadványai, továbbá a hazánkban megjelent összevont, csonka kiadások láthatók.

A negyedik terem középtárlójában a Nagy Honvédő Háború alatt megjelent moszkvai magyar nyelvű brosúrák foglalnak helyet az *Új Hang* kiadványok mellett.

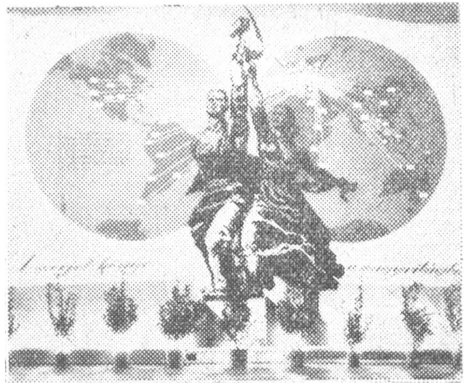
Az egyik tábla a Szovjetunió harcát mutatja be az analfabetizmus ellen.

A századforduló idején Oroszország lakosságának még a 73%-a nem tudott írni és olvasni. De 1940-ben a szovjet hatalom már teljesen felszámolta ezt!

A Nagy Honvédő Háborúban a fasiszták Ukrajnában, Beloruszsiában és Leningrád környékén minden nyomdát és papírfeldolgozó üzemet leromboltak. Mégis a honvédő háború négy éve alatt 72 ezer könyv jelent meg egymilliárd 200 millió példányban. A legnagyobb könyvbíker *Tvardovszkij* könyve volt, a *Vaszilij Tyorkin*, 414 kiadásban olvasták.

1956-ban 59 500 könyv látott napvilágot egymilliárdszázhat és félmillió példányban, több mint tízmilliárd ív terjedelemben. Folyóirat 2501, napilap 7537 jelent meg. Az 1956-ban kiadott könyvek száma több mint tizenegyszerese az első világháború előttinek.

Az elmúlt negyven év alatt 159 200 mezőgazdasági és 302 ezer műszaki könyv jelent meg a Szovjetunióban. A tudomá-

„A szovjet könyv a nagyvilágban” tábla

nyos kiadványok száma 1 982 000. A Szovjetunióban ma több mint 400 ezer könyvtár működik másfélmilliárdos könyvvállománnyal!

Az ötödik teremben láthatjuk, hogy a szovjet gyermekkönyvek minőség és tartalom dolgában az első a világon. A legszébbek és ugyanakkor a legolcsóbbak. Egy szovjet munkás félórai bére fejében már vehet egy szép mesekönyvet a gyermekének. Ugyanilyen könyvért a francia munkás két és negyed óráig, az angol munkás közel három óráig dolgozik!

A hatodik teremben a felszabadulás után hazánkban kiadott szovjet és orosz kiadványokat állították ki és két tárlóban bemutatjuk a magyar írók orosz nyelvű kiadásait *Petőfitől Szabó Pál*ig.

Az utolsó teremben bemutatjuk a szovjet könyv elterjedését a nagyvilágban. Összehasonlító példának közöljük, hogy a Szovjetunió 1948-ban már 21%-kal haladta túl a második világháború előtti könyvtermést, ugyanakkor, amikor az USA-ban még nem érte el a régi szint 75%-át, Angliában pedig 69%-át. Az elmúlt negyven év alatt 1700 külföldi író művét adták ki a Szovjetunióban 360 millió példányban. (*Shakespeare* például 238 kiadásban, 27 nyelven.)

A teremben külön tárlóban állították ki az orosz rakétarepülés történetének és irodalmának dokumentumait és az egyik mélyedésben a levegőben forgó Föld felett kis műhold lebeg. A hatodik ötéves terv távlatainak bemutatása mellett hatalmas zárókép érzékelteti a szovjet könyv világát átfogó jelentőségét: az első orosz nyelvű könyvet ezelőtt 450 évvel nyomták. 1917-ig, 490 év alatt összesen 550 ezer féle könyv jelent meg a cári Oroszországban. A Szovjetunióban 1917—1957 között, negyven év alatt egymillió-háromszázhuszonhétézernégyszáz könyv jelent meg húszmilliárd példányban.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának nemzetközi kapcsolatai

I.

Az MTA Könyvtára egyidős az Akadémiával. Története szorosan kapcsolódik az Akadémia történetéhez. Létesítése kevéssel az Akadémia alapítása után, 1826. március 17-én történt, s *gróf Teleki József*nek, az Akadémia első elnökének nevéhez fűződik, aki 30 000 kötetes családi könyvtárát ajánlotta fel a Magyar Tudós Társaság céljaira.

Akadémiánk tényleges működését 1831-től számíthatjuk. A Tudós Társaság csakhamar hozzákezd nemzetközi kapcsolatainak megszervezéséhez is, és ezzel egy időben kezdődnek Könyvtárának nemzetközi kapcsolatai is.

Nagy Károly akadémikus 1832-ben és 33-ban Amerikában járt és kapcsolatot teremtett a Magyar Tudós Társaság és a *Philadelphiai Filozófiai Társulat* között. Ennek elnöke, *Du Ponceau Péter* 1833. január 5-én jelenti, hogy társulata örömmel küldene *cserébe* Akadémiánk-nak 1770 óta kiadott és ezután megjelent *évkönyveit*. Ezzel indult meg az MTA Könyvtárának nemzetközi cseréje.

Az Akadémia titoknokai 1833. november 11-én mutatja be a nagygyűlésnek az Akadémia *Évkönyveinek* első költetét. A nagygyűlés határozata szerint az *Évkönyveket* a következő külföldi tudós egyesületeknek küldik meg: a *Francia Akadémia*, a *Londoni és Edinburghi Királyi Társulat*, az *Amerikai Filozófiai Társulat*, a *Kalkuttai Ázsiai Társulat*, a *Cseh Tudományos Társulat*, a *Bajor, a Göttingai és a Berlini Akadémiák* és a *Petrográdi Akadémia*. Ezekkel a küldeményekkel indult meg az Akadémiai Könyvtár *rendszeres cseretevékenysége*.

Csereküldeményeink kísérőlevelét az Akadémia első elnöke (*Teleki József*) és *Döbrentei Gábor*, az első főtítkár írták alá. E levél akadémiai cserénk mindmáig érvényes elvi alapjait szögezi le: a kiadványok kölcsönös megküldését, a tudományt és művészetet szerető emberiség testvéri együttműködésének és tudományos segélynyújtásnak tekinti.

A cserepéldányok továbbítását a Tudós Társaság másodelőljéje, az alapító *Széchenyi István gróf* vállalta. Későbbi jelentéseiből kitűnik, hogy az *Évkönyvek* első kötetéből a *Müncheni Kir. Akadémia* példányát *Schelling* úrnak, a *L'Institut de France* példányát *Gay-Lussac* úrnak és a *Londoni Royal Society* példányát *Sussex* hercegnek személyesen adta át és a párizsi és londoni társaságok ülésén szóban is ajánlotta a Magyar Akadémiát azok jóindulatába.

A csere ügyeinek legfelsőbb szinten való elintézése, e néhány méltán híres külföldi akadémiaink vagy társulatnak mint cserepartnernek a biztosítása, majd a következő évek további szervezése arra mutat, hogy Akadémiánk alapítóinak és a rövidesen könyvtári adminisztrátorrá választott *Toldy Ferencnek* erőteljes és haladó jellegű tudománypolitikai koncepciói lehettek; felismerte a csere könyvtári és akadémiai jelentőségét.

Ezt a hagyományt a Könyvtár mindig ápolta. 1848 után — anyagi eszközök hiányában — a nemzetközi csere volt az egyetlen beszerzési eszköz, amellyel továbbra is színvonalasan gyarapítani tudta gyűjteményeit. 1865-ben közel 100, 1880-ban mintegy 150, 1900-ban majdnem 200 és 1910-ben több mint 230 akadémiai és tudományos intézettel folyt a kiadványok cseréje. A beérkezett csereanyag átlaga 1865—85-ig évente 400, 1886—97-ig 700, 1898—1914-ig 850 mű.

Az első világháború és az azt követő évek ezen a területen is súlyos visszaesést jelentettek. Még a háború befejezése után sem tudta a Könyvtár a cserekapcsolatok nagy részét ismét felvenni, mert akadémiai kiadványok hiányában nem volt mivel cserélni. Kivételszámba mentek azok a külföldi Akadémiák (London, Edinburgh, Róma), amelyek önkéntesen, ellenszolgáltatás nélkül megküldték kiadványaikat. A cserekapcsolatok száma 1918-ig az 1913-i állapottal szemben 287-ről 87-re esett és a kapott csereanyag mennyisége 770 műről 320-ra. A régi kapcsolatok felvétele *Ferenczi Zoltán* főkönyvtárossága idején, 1925-től kezdve történt meg, 1929—38 között mintegy 450 intézménnyel létesült csereviszony. Ilyen módon 1100 féle időszak kiadványhoz jutott az Akadémiai Könyvtár. Ez annál jelentősebb volt, mert ebben az évtizedben szinte mélypontra esett vissza a vétel útján való beszerzés, így a csere volt az egyetlen lehetőség korszerű külföldi tudományos anyag biztosítására.

Dicséretre méltó tény, hogy a két világháború között, midőn az Akadémiai Könyvtár nem egy területen a legsúlyosabb válsággal küzdött, csere-tevékenysége távol tudott maradni az akkor általános, nemegyszer a tudományban is felbukkanó sovínymustól és szűklátókörűségtől. Cseréje kiterjedt csaknem az egész világra, rendszeres cserekapcsolat-

ban állt a szomszédállamok Akadémiáival és tudományos intézményeivel is, sőt — egyedülálló az akkori Magyarországon — a Szovjetunió akadémiai központjaival, Moszkvával, Leningráddal, Kievvvel s több tudományos intézettel is rendszeres és — a rendelkezésre álló adatok bizonyítékai szerint — egyre fejlődő csereviszonyt létesített.

A második világháború természetesen szétzilálta a széleskörű csere-tevékenységet. A felszabadulás után eleinte ismét lassan ment a régi kapcsolatok felújítása. 1946—49 között hatféle *Hungarica Actá*val cserélt a Könyvtár. 1946—47-ben 65 intézettel sikerült a kapcsolatokat újra felvennie. Ez a szám 1949 végére 254-re emelkedett. Ugrásszerű fejlődés következett be az Akadémia újjászervezése után (1950) a rendszeres kiadói tevékenység megindításával. Az új Acta-sorozatok és az egyéb akadémiai kiadványok már az első évben lehetővé tették, hogy a Könyvtár cserehálózatának kiterjedése elérje a háború előtti. 1950 végére 480 intézménnyel létesített cserekapcsolatot és ez a szám 1957-re csaknem megháromszorozódott. Ma már 75 állam 1408 intézményével cserél a Könyvtár.

II.

Akadémiánk alapítói a cserét teljes egészében az Akadémiák közötti érintkezés egyik jelentős eszközének tekintették.

Az elmúlt évtizedben a Magyar Tudományos Akadémia lényegi változáson ment át, mely szükségszerűen új fejezetet nyitott könyvtárának csere-tevékenységében is.

1949 decemberében kormányzatunk újjászervezte a Magyar Tudományos Akadémiát, mely ettől kezdve a Magyar Népköztársaság legfőbb tudományos szerve, a magyar tudományos élet vezetője és irányítója lett. Gondozójává vált a magyar tudományos könyv- és folyóiratkiadás jelentős részének is.

A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára ezzel a fejlődéssel egy időben kilépett eddigi elzártágából, modern értelemben vett tudományos nagykönyvtárrá, a külföldi tudományos irodalom magyarországi szakkönyvtárává fejlődött.

Nemzetközi kapcsolatainak fejlesztésénél az MTA Könyvtárának többrétű feladatát kellett megoldania. A csaknem egy és negyedszázados múlt tapasztalatait, eredményeit és legjobb hagyományait egyesítenie kellett az új típusú Akadémia igényeivel és egyeztetnie a tudományos nagykönyvtár szerzeményezési elveivel. Ugyanakkor ki kellett építenie a cserén-

A pétervári akadémia első csereküldeményéből. A MTA első csereanyagát Széchenyi István juttatta el Pétervárra az orosz cári követség útján 1833-ban

kívüli nemzetközi könyvtári kapcsolatokat.

Bár az új feladatok, az új igények már az Akadémia újjászervezésével adva voltak, azok pontos meghatározására, a gyakorlatban való megvalósítására csak évek múlva került sor. 1953 elején fogalmazta meg végleg az Akadémia Elnöksége — az akkori könyvtárvezetés javaslatára — a Könyvtár második fő feladatául a *magyar tudományos kutatás eredményeinek*, mindenekelőtt az akadémiai kiadványoknak eljuttatását rendszeres csere formájában a külföldi tudományos intézményekhez. De még ezután is hosszabb időre volt szükség, amíg a csere és a terjesztés elhatárolásának elvi és gyakorlati kérdései az Akadémián belül tisztázódtak.

A cserét — annak ellenére, hogy külföldi könyv- és folyóiratbeszerzésének egyre jelentősebb tényezője lett — az akadémiai hagyományaihoz híven, elsősorban kultúrpolitikai és tudáspolitikai tevékenységnek tekintette a Könyvtár. Mint ilyennek, mindkét irányú tevékenysége egyaránt fontos volt: lényeges volt számára Akadémiánk munkájának, tudományos kutatásainknak és elért ered-

ményeinknek külföldi megismertetése és épp oly fontos volt a hasonló jellegű intézmények és a világ minden táján folyó tudományos kutatás módszereinek és eredményeinek megismerése, illetőleg begyűjtése.

Az új feladatok új munkamódszereket is követeltek. A Könyvtár 1954-től kezdve kiépítette a hagyományos folyóirat-csere mellett a rendszeres könyvcseret is. Megszervezte a külföldi nagykönyvtárak és tudományos intézmények részére az újonnan megjelenő tudományos kiadványokat ismertető aktív figyelőszolgálatot is. Ezzel nemcsak cseréjének színvonalát emelte, de megteremtette annak lehetőségét is, hogy a magyar tudományos irodalom iránt érdeklődő nagykönyvtárak és tudományos intézmények gyűjtőkörüket, illetőleg munkáságukat érintő modern magyar kiadványokról a bibliográfiai megjelenését jóval megelőzően tudomást szerezzenek.

Örömmel láttuk, hogy ennek nyomán megnőtt világszerte a magyar könyv iránti érdeklődés. Egyes régi nagyhirű intézmények 50—100 kötetnél is többet igényeltek már első ízben és azóta is rendszeresen kérik kiadványainkat. A külföldi nagykönyvtárak gyűjteményeit továbbfejlesztettük és hiányait kiegészíthettük. A könyvtár folyamatosan látta el magyar anyaggal mindazokat a területeket, ahol finnugor nyelvészettel és irodalommal kapcsolatos kutatások folynak.

A szigorúan választás alapjára fektetett könyvcsere a Könyvtár könyvbeszerzésének szerves kiegészítő része lett. Mint ilyen, nemcsak és nem is elsősorban devízamentes beszerzési lehetőségnek tekintete, hanem ezen keresztül futott olyan kiadványokhoz, amelyek könyvárúsi forgalomba egyáltalán nem kerültek, vagy ott már hozzáférhetetlenek. Így kapta meg a Könyvtár, sok más között, az Örmény Akadémia küldeményeként, az unikumszámba menő XVIII. sz.-i és XIX. sz. eleji petrográdi örmény kiadványokat, a British Múzeum őnyomtatványkatalógusát vagy a Harvard Egyetem klasszika-filológiai sorozatait. — Fontos azonban a Könyvtár cseréjének devízamegtakarítási vonatkozása is: ez az elmúlt években csak tőkés viszonylatban meghaladta a 25 000—26 000 dollár értéket.

A cserekapcsolatok száma ezekben az időkben ugrásszerűen megnövekedett és lassúbb ütemben, de azóta is állandóan emelkedik. 1956-ban már 73 állam több mint 1300 intézményének 2400-at meghaladó folyóirata és több mint 8000 könyve érkezett cserébe az akadémiai kiadványokért.

A mennyiségi fejlődéssel párhuzamosan alapvető minőségi fejlődés is következett be. Egyrészt azokat a cseréket, melyek a tudományos kutatás szempontjából nem bizonyultak értékesnek, fokozatosan megszüntette a Könyvtár, másrészt kimunkálta a cseretevékenység elvi alapjait. Megállapította a kiadványcsere szerzőmennyezési és kulturális, a magyar tudomány eredményeit propagáló tevékenységének határterületeit és e területek érintkező pontjait.

A Könyvtár cseretevékenységének fő feladatai: egyrészt az akadémiai kiadványok (elsősorban az Acta, másodsorban a könyvkiadványok) kétoldalú megegyezésen alapuló cseréjének lebonyolítása, másrészt a baráti államokkal az államszerződésekben biztosított kulturális cseréből ráháruló feladatok végrehajtása.

A Könyvtár a kulturális egyezmények reá vonatkozó részletének sablonos paragrafusait a tényleges szükségleteknek és reális lehetőségeknek megfelelő könyvtári különegyezményekké alakította át.

E feladatok ellátása mellett összehangolja az akadémiai hálózat könyvtárainak cseréjét, külön megállapodás alapján — kívánságra — cseretársai számára végzi a nem akadémiai kiadású tudományos munkák cseréjét is. Gondoskodik az ajándék-, tiszteleti és referálópéldányként külföldre menő Acták kiküldéséről, végül a későbbi évek cseréjének tartalékanyagát is gyűjti.

Általában lebonyolítja nemzetközi kapcsolatainak intézését. Ilyen irányú feladatai a nemzetközi szervezetek (UNESCO, ASLIB, FID) munkájába való bekapcsolódással lettek sokszínűvé. Így a Könyvtár ez irányú működésének elvi és gyakorlati határai a régi típusú cseretevékenység területéről áttolódtak az új típusú nemzetközi könyvtári kapcsolatok területére. A cserén túlmenő nemzetközi vonatkozású könyvtári tevékenységnek egyik kiemelkedő eredménye volt 1956 és 1957 folyamán néhai Stein Aurél nagyértékű könyvtárának hazahozatala.

Az Akadémia Könyvtára az elmúlt évek cseremunkájában az új feladatokat a nagy elődök haladó hagyományainak szellemében igyekezett megoldani. A tudományos együttműködés egyetemességének szellemében elsőként vette fel a diplomáciai kapcsolatokat is megelőző cserekapcsolatot. Minden időben arra törekedett, hogy a tudomány és humánium eszméinek megfelelően a világ minden népével megerősítse kapcsolatait.

Szentgyörgyi Mária

MODERN KÖNYVTÁRTECHNIKA

AZ ÚJ MÁSOLÓTECHNIKA A KÖNYVTÁRAKBAN

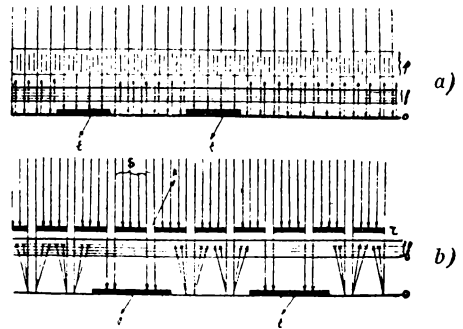
A modern könyvtárakat az jellemzi, hogy egyre előzékenyebben, sokoldalúbban igyekeznek kiszolgálni olvasóikat. Ezzel kapcsolatban talán nem lesz érdektelen rámutatni arra, hogy az utóbbi évtizedekben egy teljesen új könyvtári szolgáltatás alakult ki: szövegmásolatok nyújtása reprodukciós úton. Főleg a műszaki irodalommal kapcsolatban jelentkezett az igény sürgetően. A műszaki könyvekben, folyóiratokban stb. ui. igen gyakran fordulnak elő olyan táblázatok, ábrák, amelyekre a használónak továbbra is szüksége van, s amelyek kimásolása — jellegüknél fogva — igen körülményes lenne. A könyvtár ilyenkor felbecsülhetetlen segítséget nyújthat az olvasónak, ha a megfelelő részletet fényképi vagy egyéb úton az olvasó tulajdonába bocsátja. A folyóiratcikkek esetében más tudományágnál is ez a helyzet. Folyóiratot a könyvtár lehetőleg nem ad kölcsön, hiszen így ki van téve annak, hogy folyóiratsorozatai hézagossá válnak. Csakhogy el lehet-e zárkózni? Hisz manapság még a vidéki olvasókat is ki akarjuk szolgálni a postai kölcsönzés útján, mindenki számára biztosítani akarjuk a szakirodalom teljességét! A fényképi stb. cikkmásolatok egyszerre megoldják ezt a nehéz kérdést is. De még a könyvtár maga is hasznát látja, ha a könyvek elrongálódott részeit, az esetleg hiányzó folyóiratszámokat — egyéb mód híján — másolattal pótolhatja. Számos érv szól tehát az új szolgáltatás mellett.

Ezért bizonyára nem lesz haszontalan, ha az alábbiakban áttekintést adunk arról, miféle módon igyekeznek ma a könyvtárak (elsősorban külföldön) megoldani ezt a feladatot.

Fényképmásolatok

A legkézenfekvőbb megoldás valóságos fényképmásolatok nyújtása. A jó kisfilmes gépek megfelelő lencsével alkalmasak közeli felvételekre is. Ha a könyvtárnak van Contax, Leica, Zorkij stb. gépe, s ezt állványra szereli, minden nehézség nélkül fényképezheti a szövegoldalakat, képeket. A filmről azután nagymásolat készül tetszésszerű méretben.

Akármilyen egyszerűnek tűnik azonban ez a megoldás, mégis van vele kapcsolatban pár komoly nehézség. A másolathoz igen nehézkes és hosszadalmas eljárás útján jutunk. Ismeretes a folyamat: először a negatív előhívása, fixálása, fűrdetése, szárítása, majd mindez

1. ábra. A visszaverődés vázolata. a) rács nélkül, b) ráccsal

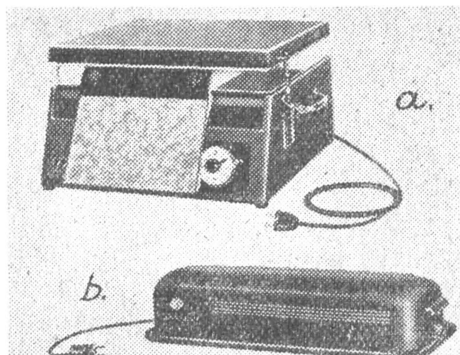
- p = üveglap
- f = fényérzékeny réteg
- o = másolandó eredeti
- t = szövegrészek
- r = rács
- k = a rács átlátszó része
- s = a rács át nem látszó része

még egyszer megismétlődik a másolópapírral is. S mindehhez sötétkamra, megfelelő felszerelés kell! Így tehát az a helyzet, hogy idő és személyzet hiányában ezúton a könyvtárak többsége nem tudja a feladatot megoldani. (Így dolgozott laboratóriumának pusztulása előtt az Országos Széchényi Könyvtár, így dolgozik az Országos Műszaki Könyvtár stb.)

Kontaktmásolatok

Különleges egyszerűsítések útjára lépett a másolótechnika a fényképezőgép kiküszöbölésével, az ún. kontaktmásolat bevezetésével. Ennek a lényege abban áll, hogy magát a másolópapírt helyezik a másolandó szövegre (vagy szöveg alá), s megfelelő megvilágítás útján közvetlen másolatot nyernek. Két eljárást világosan meg kell különböztetni egymástól, az egyik az átvilágításos, a másik a visszaverődéses módszer.

Átvilágításos módszer. Igen egyszerű az eset akkor, ha az eredeti egyoldalú szöveget tartalmaz s amellet eléggé átlátszó. Ilyenkor a másolópapír az eredeti alá kerül, s felülől mindkettőt erősen megvilágítjuk. Ahol az eredeti papír üres, a másolópapírt fény árasztja el, ahol viszont szöveg (kép) van az eredetin, a másolópapír árnyékban marad. A fény hatására megindul az ismert fotokémiai folyamat s az eredmény fekete

2. ábra. Gyorsmásoló berendezés.
a) megvilágítógép, b) előhívógép

alapon fehér szöveg lesz. Pontosan ugyanaz megy végbe tehát, mintha filmről készítenénk másolatot, csakhogy ezúttal nem pozitív készül negatívról, hanem negatív pozitívról. Ha fehér alapon akarunk fekete szöveget, meg kell ismételni az egész eljárást, vagyis a másolat alá újabb másolatot kell rakni. Azon aztán a másolat fehér betűi helyén ugyanolyan fekete szöveg jelenik meg, mint az eredetiben volt.

Könyvtárban az átvilágítós módszer ritkán kerül alkalmazásra. De ha csak kivételes szerepe van is, már azért is foglalkoznunk kell vele, mert már itt megjelenik két modernebb másolópapír fajta, amelynek végesvéig nagy szerepe lesz.

Az első a fekete alapú másolat kiküszöbölését célozta, minthogy ez csekélyebb értékű, viszont a kettős másolás meglehetősen költséges. Igyekeztek tehát kikísérletezni olyan fényképezeti papírt, hogy már első menetben fekete szöveget lehessen kapni. Ez az *autopozitív papír*, amelynek fényérzékeny rétege olyan vegyi összetételű, hogy előhívás után a fénynek kitett helyen marad fehér s az árnyékolt részek lesznek feketék.

Még lényegesebben csökkentette a költségeket a *diazo-papír* alkalmazása. (Mérnöki tervrajzokat szoktunk látni barna, lila vagy másszínű vonalakkal, amelyeket ún. fénymásoló berendezéssel másolnak átlátszó papírról.) A diazo-papír a drága ezüsthalogénsókat sokkal olcsóbb diazoniumsókkal helyettesíti, s így jelenleg egy négyzetméterének csak 1 Ft körül van az ára. További előnye, hogy itt is mindig pozitív képet kapunk a pozitív eredetiről, végül, hogy a fényképekénél lényegesen egyszerűbb az előhívása. Ez a felület szódaoldattal való megnedvesítéséből áll (nem kell hozzá sötétkamra!), vagy a papír ammonia

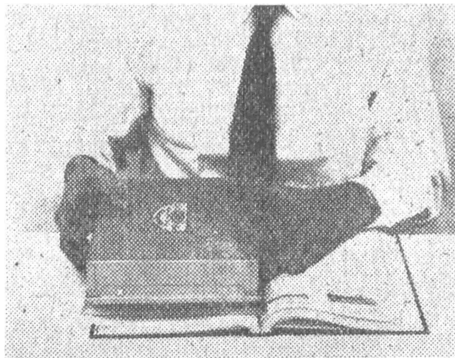
gőztérbe való helyezéséből (ez az ún. „száraz” eljárás, ozalid eljárás).

Visszaverődéses módszer. Kétoldalas szövegnél, pl. könyveknél nem vezetne célhoz az átvilágítás, hiszen így a két oldal szövege egybeolvadna. (Tartsunk csak egy könyvoldalat szembe a világozással!) Itt más módszerre volt szükség, s ezt sikerült is kialakítani a visszaverődéses felhasználásával.

A másolópapír (vagy film) ebben az esetben a másolandó szöveg fölé kerül, de a fényérzékeny réteggel lefelé. A fény a *másolópapíron át* éri a szöveget. Mármost ahol nincs szöveg, a fény a másolandó alapról visszaverődik, felerősödik, s ezeken a helyeken hamar megindul a vegyi bomlás. Ahol viszont szöveg (ill. kép) van, a feketeség elnyeli a fényt, s a vegyi bomlás elmarad. (L. az 1. ábrát.) Előhívás után a szöveg (kép) itt is fehéren jelenik meg fekete alapon, csakhogy ezúttal még további eltérés is van: a szöveg, ill. kép megfordult. Ha a fordított szöveget olvasni akarjuk, tükör elé kell tartanunk, ezért is hívják *tükörképeknek*. Okvetlen szükség van tehát egy második lépésre: a nyert negatívot megint másolópapírra kell fektetni (a két fényérzékeny réteget egymás felé fordítva) és újból megvilágítani. Csak a második papír előhívása után kapjuk az eredeti pontos mását (fekete szöveg fehér alapon).

A visszaverődéses módszernél a siker alapvető feltétele, hogy a fényérzékeny réteg egész szorosan a másolandó szövegre tapadjon. Ezért legalábbis üveglappal kell leszorítani. A forgalomban levő másolóberendezéseknél azonban még tökéletesebb megoldásokat alkalmaznak, pl. pneumatikus szerkezettel kiszivattyúzzák a levegőt a két papír közül. Ha az összetapadás nem tökéletes, szétfolyók lesznek a betűk.

Szebb, élesebb képet kapunk, ha a fény rácson át éri a szöveget. Ilyenkor

3. ábra. Hordozható gyorsmásoló

a fény szóródása sokkal tökéletesebb. (Az eljárás vázlatát az 1. b) ábrán láthatjuk.) A forgalomban levő készülékekbe az összes szükséges kellékek (lámpák, szűrők, stb.) be vannak építve.

Az eljárásnak — ha a szokásos fényképpapírokkal történik — két hátránya van. Először is elég költséges, minthogy itt semmiképpen nem elegendő egyetlen papír. Másodsor igen hosszadalmas a kétszeres előhívás, fixálás stb. miatt.

Csökkenteni lehet a költségeket s az időt is meg lehet rövidíteni, ha először autopoizitív papírra történik a másolás, s utána diazo-papírral dolgozik a könyvtár.

Gyorsmásolás

A másolótechnikában a szinte forradalmi változást új másolóanyagok és új eljárások kialakítása váltotta ki. A Verifax, Cormac, Copyfix, Geacopy stb. berendezésekkel ma már két percen belül teljesen előhívva, fixálva, szárazon van kezünk között nem is csak a negatív, hanem a pozitív másolat. Ezért is nevezik az eljárást gyorsmásolásnak, sőt „vilámmásolásnak”.

Hogyan lehetséges ez?

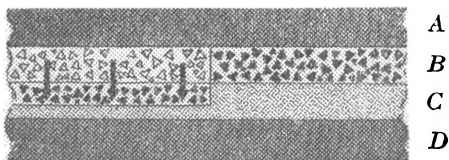
Úgy, hogy az új papírt két dolog jellemzi: a) igen gyorsan s igen egyszerű körülmények között lehet előhívni, b) a negatív papír szöveges részéről fekete levonatot nyerhető egy hozzácsatolt papírosra.

A művelethez két külön berendezés szükséges. Az egyik a megvilágító gép, a másik az előhívógép.

A megvilágítás a fent leírt visszaverődéses módszerrel történik. (A 2. a) ábrán láthatunk egy könyvek másolására szolgáló megvilágító gépet. A megoldás biztosítja, hogy a gerinchez közeli részekben is éles képet kapjunk. A legtöbb készülék kapcsolóórával van ellátva a megvilágítás szabályozására. A 3. ábra egy igen elterjedt amerikai hordozható gépet mutat. Ennek mérete mindössze 22×27×6 cm. Súlya 3,2 kg. Ára pedig csupán 39

4. ábra. Előhívás

5. ábra. A kép átvitele pozitív papírra, gyorsmásolással

- A = a negatív hordozópapír
- B = a negatív fényérzékeny réteg
- C = a pozitív papír fedőrétege
- D = a pozitív hordozópapír

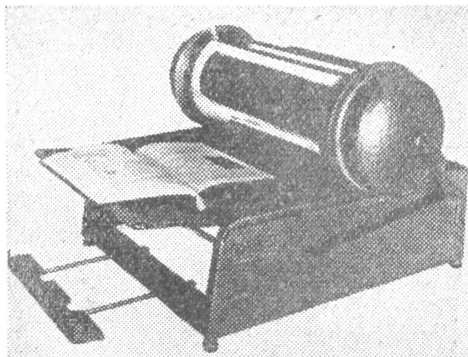
dollár.) Külön előny, hogy a negatív fényérzékenysége viszonylag gyenge, így elsötétítetlen szobában történhetik a behelyezés és kivétel.

A megvilágított negatív, amelyet matrixnak is neveznek, az előhívógépbe kerül. (L. a 2. b és a 4. ábrát.) De nem egyedül, hanem már a pozitív papírral egyszerre. Itt a negatív olyan vegyi oldaton megy keresztül, amely előhívja és fixálja a megvilágított felületet, de nem fixálja a meg nem világított (tehát szöveges) részeket. (Egy A/4 nagyságú ív átfutási ideje 15—20 mp.) Az oldatból kilépő negatív s a vele párhuzamosan futó pozitív papír most két gumihenger közé kerül, s az szorosan összecsapja őket. Préselés közben a szöveg átnyomódik a pozitív papírra. Átcsavarás után a két papír szorosan egymáshoz tapadva kerül ki a készülékből. Pár másodpercig így hagyják őket, azután szétválaszthatók, s minden további tennivaló nélkül kezünk között van a gyorsmásolat. (L. a 4. ábrát.)

Az 5. ábra azt mutatja, hogyan történik a képátvitel. A negatív fényérzékeny rétege zselatinba ágyazott ezüst-haloid kristályokból áll. Előhívás közben a megvilágított felület megfeketedik. De az előhívó folyadék másik hatása az, hogy a meg nem világított helyeken az ezüst-haloid kristályokat alkalmassá teszi a leválásra. Ezek azután átjutva a pozitív papírra, ott ugyancsak megfeketednek. Tehát az eredetileg egységes fényérzékeny réteg két darabra válik, részben a negatív papíron marad (ott, ahol az eredetiben nem volt szöveg), részben átkerül a pozitívra (ott, ahol eredetileg szöveg volt).

Vannak papírok, amelyek csak egy pozitív másolatot tesznek lehetővé. Mások visszahelyezve az előhívógépbe, újra aktiválhatók s több pozitív másolatot is adnak (3—6 db-ot).

Megemlíthetjük, hogy a közönséges pozitív papír mellett kétoldalas ívek is vannak, továbbá készülhet a pozitív másolat légipostapapírra, kartonra, átlátszó papírosra. Ez utóbbinak akkor van je-

6. ábra. Holland megvilágítógép

lentősége, ha több másolat szükséges. Az átlátszó pozitív másolatról ui. tetszés szerinti számban készíthetők diazomások. (Van kombinált berendezések, amelyek a fenti megvilágítógépet fénymásoló berendezéssel egyesítik. Itt

kettős lámpasorozat van beépítve, s egyszerű átkapcsolás dönti el, hogy egyik vagy másik lépjen működésbe. Ilyenek pl. a *Duokop*, a *Lumoprint*. Ezekkel ezüsthalooidos és diazo-papírra egyképpen lehet másolni.)

A gyorsmásolás útján nyert pozitív másolatok nem olyan tartósak, mint a normális fényképek, legalábbis fény hatására bizonyos idő múlva elgyengülnek. De kb. 5 perces külön fürdetéssel el lehet érni a fényképek tartósságát, ha erre szükség van. Általában azonban az így készített másolatokat nem többévtizedes használatra igénylik.

Jelenleg hazai könyvtáraink még nem dolgoznak gyorsmásoló gépekkel, alkalmazásukat elsősorban az gátolja, hogy a könyvtárak nem tudnák ellátni magukat a szükséges papirokkal. Így a feladatot a szokásos fényképpapírral oldják meg. Nyilván nincs messze azonban az idő, amikor a szükséges kellekek hazai viszonylatban is kaphatók lesznek.

Sebestyén Géza

A kerületi Szabó Ervin könyvtárak ismeretterjesztő anyagának átszakozásáról

1955 februárjában határozta el a Szabó Ervin Könyvtár Módszertani Osztálya, hogy megkezdje a kerületi könyvtárak ismeretterjesztő anyagának átszakozását a Szabó Ervin által alkalmazott szakrendszerről az ETO-ra. Ez igen komoly vállalkozás és a munka még ma sincsen teljes egészében befejezve, azonban az anyag tetemes részének átrendezése már megtörtént, ezért be szeretnénk számolni a munka menetéről és az eddig elért eredményekről.

A kerületi könyvtárak könyvellátását kezdetben a Fővárosi Könyvtár Központjában működő fiókközpont vezegte. Itt készültek a könyvkártyák, raktári lapok, katalóguscédulák s itt szakozták a kerületi könyvtárakba kerülő ismeretterjesztő anyagot is. A szakozás a Szabó Ervin által az eredeti Dewey-féle rendszeren végrehajtott módosítások figyelembevételével történt. Három számjegynél hosszabb számszámot nem használtak, tulajdonképpen a Dewey-féle „háromjegyű minimum” elvét alkalmazták, amikor a főosztályok egytagú jelzetét két nullával, az osztályok kétjegyű jelzeteit egy nullával egészítették ki, pl. 500: természettudomány, 530: fizika stb. Részletesebb jelzetést csak a 3-as és 9-es szakon belül használtak, a politikában, földrajzban és gyéren a 7-es és 8-as szakban. Igen fontos itt megjegyezni, hogy a fiókkönyvtárak szakanyagának

feldolgozásánál külön raktári jelzetet nem alkalmaztak, a szákszám egyúttal raktári jelzetül is szolgált.

A felszabadulás után a kerületi Szabó Ervin Könyvtárak mind olvasólétszám, mind a könyvvállomány tekintetében romos fejlődésnek indultak. Így állott elő az a helyzet, hogy egyes szakokon belül a szakozásnak ez a módja elégtelennek bizonyult. Vonatkozott ez főleg a *társadalomtudomány* részre, ezenkívül a *technika* címszó alatt összezsúfolt technicanyagra. Ezért az ekkor még működő fiókközpont bevezette a magyar ETO kiadásába is átvett szovjet *Tropovszkij*-féle módosításokat s az új anyagot már ezekkel a jelzetekkel látta el. A fiókkönyvtárak szakanyagában azonban igen sok tárgyköre szerint idetartozó, bár nem kifejezetten 3 K jelzetű anyag továbbra is a régi számon maradt. Ez sok zavarnak lett okozója, nagymértékben nehezítette az eligazodást a raktárban.

Próbálkozott a fiókközpont a szákszámok kibővítésével is, pl. a 3-as és 6-os szakon belül. Így sok területen létrejött a könyvanyag megosztottsága, azaz azonos tárgyú könyvek különböző szákszámok alatt szerepeltek. Ez mind a raktározás, mind a katalógusrendezés szempontjából súlyos nehézségek elé állította a könyvtárosokat, mert állandóan felmerült az a probléma, hogy az új, bővebb szákszámú ellátott könyvek és katalógus-

lóguscédulák hogyan illeszkedjenek bele a már meglévő anyagba.

Amikor az *Állami Könyvterjesztő Vállalat Könyvtárellátó Osztálya* átvette a fiókközponttól a kerületi könyvtárak könyvellátását, teljessé vált a zavar. Az *Orsz. Széchényi Könyvtár* — amely a kartonok címfelvételezését és szakozását végezte — egyrészt nem igazodhatott a Szabó Ervin-féle módosításokhoz, másrészt sokkal bonyolultabb jelzetteléssel dolgozott a magyar ETO, illetve sokszor még a német kiadás felhasználásával is. A Kollektor által küldött könyvek és ezek tartozékai a kerületi könyvtárak részére csak úgy voltak használhatók, ha azokon különféle javításokat és egyszerűsítéseket eszközöltek. Ezeket a javításokat minden kerületi könyvtár a saját elképzelései szerint végezte, legtöbbször teljesen hibás módon, miután nem volt semmilyen egységes szempont, amelyhez igazodhatott volna.

A jelenleg is folyó átszakozási munka a fent felsorolt visszasságokat van hivatva kiküszöbölni, lényege az, hogy az ismeretterjesztő anyag az ETO alapján új szákszámot kap.

A munka gyakorlati kivitelezése a következőképpen történt: három régi és nagy könyvvállománnyal rendelkező fiókkönyvtár ismeretterjesztő anyagát átnevezte az erre a munkára kijelölt háromtagú szakozócsoport. Az átvizsgált könyvanyag kb. 40 000-re tehető. Tapasztalataink szerint e három könyvtár feldolgozandó anyaga együttesen kb. 90 százalékból fedi a többi könyvtár anyagát is. A könyveket tartalmilag átvizsgáltuk, majd az 1954-es kiadású ETO alapján átszakoztuk. Minden egyes műről két cédulát készítettünk, egyet a betűrendes katalógus, a másikat a szakkatalógus számára.

Az átszakozásnál fokozott mértékben szem előtt tartottuk a könyvtárosok és az olvasók gyakorlati szempontjait, figyelembe vettük az egyes kerületi könyvtárak ez irányú kívánságait is.

Az átszakozás befejezése után ellátottuk a cédulákat a megfelelő raktári jelzettekkel. Ezután a cédulaanyag alapján kétféle gépelt jegyzéket készítettünk, egy betűrendes és egy szákszám szerinti jegyzéket. Ezek a jegyzékek több példányban készültek s így most már egyidejűleg három könyvtárban kezdhettünk neki a könyvanyag, a katalógus és a raktári lapok átjelzetezéséhez. A betűrendes jegyzék alapján — de bizonyos esetekben a szak szerinti jegyzék segítségével is — átjavítottuk a könyvtár

raktári lapjait, érintetlenül hagyva egyelőre azok sorrendjét. Ugyanis csak ennek alapján tudtunk hozzáfogni a munka következő fázisához, a könyvanyag átjelzetezéséhez. Amikor ezzel elkészültünk, a Központ könyvkötői az érintett könyveken átnyomták a régi gerincjelzetekeket. Ezután a könyvraktárt átrendeztük az új raktári jelezetek szerint. Most a már átjavított raktári lapok alapján átírtuk a szakkatalógus céduláit s egyidejűleg átrendeztük a raktári lapokat a raktári jelzet, a szakkatalógust pedig a szakjelzetek szerint. Mikor mindez elkészült, a betűrendes katalógust javítottuk ki. Ezzel a munka nagyjából befejezést is nyert.

A további munka megkönnyítésére hagyunk a könyvtáraknak egy mutatót az általunk használt szakjelzetekről, amelynek a katalóguscéduláknak a szakrendbe való besorolásánál használt vehetik. Természetesen a könyvtár feladata a csoportos leltár kijavítása is az új szakrend szerint.

Ez év szeptemberéig összesen 19 könyvtár átszakozása történt meg, kb. 170 700 kötet könyvanyaggal.

Az átszakozás gyakorlati előnye, hogy megkönnyíti a könyvtárosok munkáját, az olvasók részére pedig a katalógus jobb és pontosabb részletezése által lehetővé teszi a könyvtár anyagának fokozottabb megismerését és kihasználását. Másrészt kerületi könyvtáraink katalógushálózata a vidéki közművelődési könyvtárak katalógushálózatához hasonló jellegűvé válik és ezáltal könyvtáraink a központi feldolgozás összes előnyében, a Könyvtárellátó összes szolgáltatásában is részesülhetnek.

A három kerületi könyvtár anyagának átszakozása során összegyűjtött könyvanyag jó áttekintést ad a kerületi könyvtárak ismeretterjesztő anyagáról. Munkánk eredményét ilyen értelemben fel tudja használni a Szabó Ervin Könyvtár Központjának Bibliográfiai Osztálya is, amikor pl. útleírasi bibliográfia összeállításához szüksége van a kerületi könyvtárakban általában található útleírások jegyzékére. A Budapestre vonatkozó könyvekről külön jegyzéket állítottunk össze, ezt pedig a Budapesti Gyűjtemény tudja szükség esetén felhasználni. Úgyszintén fel lehet használni a teljes anyagot a kerületi könyvtárak tervbe vett Központi *Címjegyzékének* elkészítésénél is.

Molnár Lajosné és
K. Drechsler Ágnes

A „profilizálás“ és a sajtóbehozatal

A tudományos könyvtárak régóta vajdó s lassan megoldás felé közel problémája: az egyes gyűjtőkörök elhatárolása és a külföldi, főként a devizaigényes könyvek gyors, biztos beszerzése. A két kérdésnek közös vonatkozásai vannak, hiszen a gyűjtőkörök pontosabb körvonalazása lehetővé teszi, hogy egy-egy szakrönyvtár teljességre törekedjen.

Gyakori eset, hogy súlyos devizaforintokért 3—4 szakkönyvtár is beszerzi ugyanazt a könyvet, mivel mindegyiknek beletartozik a tágabban értelmezett profiljába. A könyvtáraknak megszabott beszerzési kereteik miatt, s a szélesen megállapított gyűjtőkör miatt nem gyűjthetik egy-egy tudományág teljes irodalmát. Különösen súlyosan jelentkezik ez az akadály a devizaigényes könyvek behozatalánál.

A problémát felismerve az Elnöki Tanács 1956. évi 5. sz. tc. rendelete 1956. március 9-i hatállyal irányt szab a tudományos könyvtárak gyűjtőkörének tisztázásához. „Az egyes könyvtári hálózatoknak a feladatok ellátásához szükséges, illetőleg a képviselt tudományágak egészét felölelő anyag gyűjtésére kell törekedniük.” (7. paragr., 2. bek.) A végrehajtási utasítás körvonalazza az egyes könyvtári hálózati központok gyűjtőkörét, amikor a 16 központi könyvtár feladatát megjelöli. Megoldatlanul maradt azonban a tudományegyetemi hálózati központok gyűjtőköreinek esetleges elhatárolása. A kérdés eldöntésekor nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a tudományegyetemi központok különböző városokban vannak, s a túlzottan elhatárolt gyűjtőkörök a hozzáférhetőség rovására mehetnek. Tisztázni kell még, hogy az azonos gyűjtőkörű hálózati központok (Műszaki Egyetem Könyvtára, Orsz. Műszaki Könyvtár stb.) hogyan osztják meg egymás között a főgyűjtőkörön belül az egyes szakterületekkel foglalkozó irodalom gyűjtését. E kérdés megoldásával jelenleg a Népművelési Minisztérium és az Országos Könyvtárügyi Tanács foglalkozik.

Az egyes hálózatokon belül a kutatóintézeti és társzéki könyvtárak a szakterületüknek és tématerüüknek megfelelő speciális anyagot gyűjtik össze, s ezzel megvalósul a tudományágak 250—300 gyűjtőköri felosztása, ami a hazai követelményeket kielégíti.

A Népköztársaság helyzetéhez képest valójában nem is olyan szűkös (több

mint 10 millió devizaforint) devizakeret igazságos s a szükségleteknek megfelelő elosztására létrehozták az Országos Tervhivatal irányításával működő *Sajtóbehozatali Véleményező Bizottságot*, amelynek tagjai közé tartoznak az illetékes hálózati központi könyvtárak képviselői is.

Sokkal súlyosabb és eddig megoldatlanabb kérdés a devizaigényes szakkönyvek gyors és biztos beszerzése. Ezen a téren kétoldalú a feladat: egyrészt a beszerzendő könyvek kiválasztását kell alaposabbá, a kutatások igényeinek megfelelőbbé tenni, másrészt a megrendelés és beérkezés közötti időt is a minimumra kell csökkenteni. Itt még sok a hiba és elég nagy nehézségeket kell legyőznünk. Mi a hibák oka?

1. A *Kultúra* nem szerzi be elegendő mennyiségben és elég széles körben a kiadói katalógusokat, terveket stb., noha ezeket a nyugati kiadók jelentős számban nyomtatják, s ha utána járnának, garmadával szerezhetnének belőlük.

2. A könyvtárak rendelései nem tartanak lépést a nyugati könyvpiaccal. Tudomásom szerint általában máscéllhónaponként adják le a rendeléseket, s évenként pénzügyi-költségvetési megkötöttség miatt minden könyvtárban 2—3 hónapos rendelési készserszünet van.

3. A rendelések gyors teljesítését bürokratikus intézkedések akadályozzák: a főfelügyeleti szervek formális engedélyezési kötelezettsége, a devizakeret felhasználási ütemét az illető könyvtár, a főfelügyeleti szerv és a *Kultúra* külön-külön is számon tartja stb. Nem lenne egyszerűbb, ha a könyvtárak felelősségének növelésével csupán a *Kultúra* és az adott könyvtár tartaná számon a deviza felhasználását, s a rendelécédulák nem hevernének hetekig a minisztériumok íróasztalain?

4. A *Kultúrához* beérkezett könyveket általában havonként egyszer osztja szét az Állami Könyvtérjesztő Vállalat, ami ugyancsak 1—2 hetes késedelmet okozhat.

Ezeket a hibákat kellene megszüntetni, s akkor a könyv megjelenésétől számított 6—8 hónap helyett 1—2 hónap múlva a magyar kutatók, szakemberek kezébe kerülhet az egyes intézetek viszonylag szűkös anyagi keretei miatt gondosan megválogatott, legfontosabb külföldi szakirodalom.

Dinnyés János

A falusi művelődésügy egységesítése és a könyvtárak

Sallai Istvánnak a Könyvtáros 2. számában közzétett tanulmánya, a „Falusi könyvtáraink helyzete”, alapos tényismerettel világította meg falusi könyvtáraink mai problematikáját. Egyetlen gondolatkörrrel szeretném csupán kiegészíteni, ez pedig a falusi népművelési munka egységesítésének szükségessége.

A népművelési munka egységesítése, ezen belül a közművelődési könyvtárak tevékenységének szorosabb beillesztése a népművelési munka egészébe, sokszor hangzottatott feladat, módszereiről is többször esett szó, csak a gyakorlati megvalósítás maradt el a szükségesség mögött. Az elmélet és gyakorlat távolsága talán azon a tényen mérhető le a legszembéltetőbben, hogy a falusi művelődési otthonok és a járási művelődési házak központilag készített tipusrajzokból is hiányzik a könyvtárszoba és olvasóterem, illetőleg a járási könyvtár helyiségeinek terve.

Talán nem felesleges ismét szövegezni, hogy a népművelési munka szervezeti és tartalmi egységesítése a művelődési otthonok és a falusi népkönyvtárak számos, ma is fejlődést okozó problémáját oldhatta volna meg. Az eleven és folyamatosan működő, a legtöbb helyütt ténylegesen is működő népkönyvtárak élettel tölthetők volna ki a művelődési otthonok színdarabtól színdarabig, ünnepégtől ünnepélig kongó csendjét. Népkönyvtáraink feltétlenül segíthettek volna annak megvalósításában is, hogy a művelődési otthonok szélesebb rétegeké, végeredményben az egész falué legyenek, fiataloké és öregeké egyaránt. Viszont a művelődési otthonba, illetőleg annak tevékenységébe beépült népkönyvtár sok új felnőtt olvasó megnyerésére kapott volna lehetőséget és gazdasági előnyökhöz is juthatott volna. Az egységesítés megszüntethette volna azt a káros gyakorlatot is, hogy számos helyi szerv túlbecsüljön egyes művelődési ágakat és a többi, különösen a szerényen munkálkodó könyvtárakat alábecsülje. Az sem vitatható, hogy a könyvtár, mely minden művelődési ág munkájának segítésére alkalmas, minőségi javulást hozhat a művelődési otthonok eredményeiben. Elláthatja színdarabokkal a színjátszó csoportokat, az előadók felkészülését is segítheti, támogatni képes a művészeti, mezőgazdasági, biológiai szakörök tevékenységét is.

Az egységesítés szükségességét tükrözi Sallai tanulmányának egyik mondata is: „A természetes fejlődés útja az lenne, hogy a falu könyvtárszobája legyen a magva, a csirája a fejlődő művelődési

otthonnak.” E gondolattal teljes mértékben egyetérthetünk. Azzal a megjegyzéssel azonban, hogy „Ezt a törekvést úgy szólván sehol sem látjuk”, már vitába szállhatunk. Ugyanis Somogy megye Tanácsa Művelődési Osztálya kidolgozta és kiadta „A falusi művelődésügy egységes irányítása” című rendelkezését, amelynek néhány részletét ismertetni közérdekűnek tartom.

A rendelkezés alap gondolata:

„A falusi általános iskolák igazgatói lépjenek ki az iskolai nevelés és oktatás viszonylag szűk köréből s váljanak működési területük egységes s az egész falusi művelődés ügyet — óvodától kultúrthonig bezáróan — átfogó irányítójává. Legyenek a községi tanácsnak kultúrpolitikai szakreferensei.”

A rendelkezés — melynek részletes ismertetése bármily fontos lenne is, meghaladja e hozzászólás kereteit — kiterjed az egységesítés szervezeti, személyi, szakirányítási és ellenőrzési feladataira, foglalkozik az iskolán kívüli népművelés területén dolgozó pedagógusok továbbképzésével, népművelési munkájuk elismerésének módzataival. Az elaborátum általában az iskolaigazgatók által kiválasztott pedagógusokra építi fel a falusi iskolán kívüli népművelési munkát.

Néhány könyvtári vonatkozású részlet a rendelkezésből:

„Az iskolaigazgató tegyen javaslatot a községi népkönyvtáros személyére a községi tanács végrehajtó bizottságának.”

„A népkönyvtáros pedagógus — ahol van, irodalomszakos pedagógus — legyen, aki e munkát a könyvtáros technikai teendőin túl alkotó módon legyen képes ellátni. Legyenek közelebbi és távolabbi céljai az olvasói közlés fejlesztésére, a könyvállomány helyi erőkből való kibővítésére, az olvasó falu megteremtésére azon a célkitűzésen belül, hogy a népkönyvtárt, mint ismeretek forrását, a falu művelődési otthonán belüli élet központjává fejlessze. E minőségi feladatából adódik, hogy a falusi népkönyvtárt az új művelődési év elejéig a művelődési otthon igazgatója a művelődési otthonba telepítse át.”

Ez utóbbi kívánság ma még illuzórikusan hangzik. Vannak azonban már olyan biztató kezdeményezések, melyek mégis a megvalósítás lehetőségére utalnak. Balatonszárszó, Nagybalony, Somogyjád, Zákány község önerőből épülő művelődési otthonában könyvtárszoba és olvasó-

helyiség is épül. A tabi és balatonboglári járási művelődési házban már építik a járási könyvtár helyiségeit is, talán az első járási könyvtári célra tervezett épületeinket. A barcsi és marcali járási művelődési házakat a hároméves terv keretében járási könyvtárakkal bővítik. Több községünk, köztük Gölle és Büssü, az egyetlen nagyobb helyiségből álló művelődési otthonát könyvtárszobával tervezte megoldani. Ilyen elgondolások megvalósításának támogatására a Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya építészeti terveket és dokumentációt tett közzé a művelődési otthonok könyvtárral való bővítésére, melyek alapján az első lépcsőben csak könyvtárszobával, a későbbi második időszakban olvasószobával is bővíthetik a művelődési otthonokat. Tervrajzot és dokumentációt kaptak a községi tanácsok egy 3 szakaszban felépíthető művelődési otthon építéséhez. A

tervek szerint a könyvtár és az olvasószoba a második időszakban épülne. E tervek kibocsátása mellett az osztály állandóan serkenti a művelődésügyi apparátust és a községi tanácsokat a bővítések és építések végrehajtására.

Az egységesítés gyakorlati eredményének tekinthető az az intézkedés is, mely felhívja a művelődési otthonok igazgatóit arra, hogy a művelődési otthonok 1958. évi bevételeiből legalább 1000 Ft-ot tervezzenek a népkönyvtárak könyvállományának gyarapítására.

Ezek a művelődésügy egységesítésének első lépései Somogyban. A somogyi népművelők érdeklődéssel, friss, jó szándékú kezdeményezésekkel építgetik a művelődésügy különböző ágainak gyümölcsöző együttműködését. Reméljük, nem eredménytelenül.

Kellner Béla

ESEMÉNYNAPTÁR

1937. DECEMBER 3-ÁN halt meg *József Attila*, a magyar proletárköltészet megteremtője. Témái átfogják a magyar társadalomban folyó osztályharc legfontosabb problémáit. Sokoldalú formaművészete a legjobb magyar költői hagyományokból és a népköltészetből táplálkozott.

— összes művei, Bp. 1955. Akad. 480, 531 old.

Fővény Lászlóné: *József Attila*, 1953, Művelt Nép, 191 old;

Gáldi L.: *József Attila a műfordító*, 1955. Irodalomtört. Közl. 23 o.

József Jolán: *József Attila élete*, Bp. 1955, Szépirod. 327 old.

1857. DECEMBER 6-ÁN született *Conrad Joseph* lengyel származású angol író. Elismert mestere az atmoszféra-teremtésnek, aki valóban láttatja az olvasóval mindazt, amit leír. Elsőrendű tengerész- és különös, romantikus, sokszor fantasztikus gyarmati- és dzsungeltörténeteket írt.

—: *Lord Jim* (ford: Örkény I.) Bp. 1949, Hungária, 378 old.;

—: *Whalley kapitány éjszakája* (ford: Neményi I.) Bp. 1948, Hungária, 64 old.

1832. DECEMBER 8-ÁN született *Björnson Björnsterne* norvég író, Ibsen mellett a norvég irodalom legjelentősebb képviselője. Harcos, politikus író és újságíró volt, regényeiben is átüt az aktualitás, az erős szociális és realitásérzék. Szatirikus drámái korszerű társadalmi kérdésekkel foglalkoznak. 1903-ban Nobel-díjat kapott.

—: *A Halászleány*. Bp. 1956, UMK, 476 old.;

1842. DECEMBER 8-ÁN született *Csiky Gergely*, a múlt század vég legnépszerűbb drámaírója. Kora társadalmának alakjait vitte színpadra; tudott jellemezni és látni a társadalom bajait, meseszövése érdekes, párbeszédei elevenek. Fordításokkal és drámaelmélettel is foglalkozott.

— színművei, Bp. 1902, Franklin, 294 old.; — válogatott művei, Bp. 1955 Szépirod. 612 old.

1897. DECEMBER 16-ÁN halt meg *Daudet Alphonse* francia író. Délfrancia származása és afrikai tartózkodása forrósággal és fénnel telítette műveit, amelyek költői szárnyalású regények, élénk képzeletről és éles megfigyelésről tanúskodnak és érzelmességet kölcsönöznek írásainak. Bájos gyermektörténeteket is írt.

—: *Ifjabb Fromont és idősb Risler*, Bp. 1956, UMK, 306 old.;

—: *Dahomey királya* (átdolg. Máthé L.) Bp. 1957. Ifj. 87 old.;

—: *Tarasconi Tartarin — Tartarin az Alpokban* (ford: Kálnoky L.) Bp. 1956, Ifj. 343 old.

Közel háromnegyedszázados élete a magyar felvilágosodás és reformkor világának tükrözője. Sokoldalú tevékenysége miatt méltán tarthat igényt a polihisztor megjelölésre is, hiszen a maga idejében szinte egyedülállót alkotott az agrárszakirodalom, a matematikai, a kémiai irodalom és a kialakuló magyar hírlapirodalom terén. Tudományos megállapításai között ma is sok a helytálló, mintegy két tucat új, nyelvújítási szavát (állatvilág, váltó, pincér stb.) mindennapi beszédünkben használjuk.

A bocskoros nemesi szabolcsi ifjú debreceni kollégiumi éveit után nyolc esztendőig végigtanulmányozta csaknem az egész Nyugat-Európát (1788—1796). Hazajövet megindította az első magyar gazdasági folyóiratunkat, professzor volt a kecskethelyi Georgikonban, inspektorkodott az Eszterházyak birtokán, közben a megjelenő vaskos könyvei (*Pallérozott Mezei Gazdaság* 7 kötet, *Természethistória*, *Mathesis* stb.) gyakran szinte a falatot vették ki a szájából. Bár királyok kitüntetéseinek volt tulajdonosa, mégis nyomorban indítja meg második folyóiratát, a *Nemzeti Gazdát*, majd csődbejutása után földet árendál, kocsmároskodik, de így is állandóan írogat, tervez. Ő indította meg az első erdélyi politikai hetilapot.

Nyugati tanulmányai idején Utrechtben 1794-ben lép először a világ elé, amikor 11 000 példányban magyar nyelven kiadja a Károli-féle bibliát, „*melyben a Paralellus. Locusok saját originális munkái*”. Ennek az egyházi érdekeken kívül elsősorban az a jelentősége, hogy Pethe a hazajábeli megkövesedett iatroszónon akart egy újabb rést nyitni. Ez a kiadás azonban fiatal felesége vagyónát is elvitte. Ugyanebben az évben kiadta 3000 példányban a Szenci Molnár Albert által fordított Szent Dávid zsolttárait is.

1813 második felében készen állott második lapindítási terve. (— Első Lapja a *Magyar Újság* volt 1796—97-ben, ez előfizetők hiányában szűnt meg. —) Széleskörű levelezéseket folytatott, pártfogókat keresett, újságokban hirdette lapjának indulását. 1814-ben megindult a *Nemzeti Gazda*, amelyet négy évig tartó vergődés után anyagi okokból kellett megszüntetnie. Viszont rövid élete is elég volt arra, hogy tekintélyessé váljék a magyar hírlapirodalom történetében. A maga idejében egyedüli szakiapunk volt, agrár- és műszaki érdemei rendkívüliek, időszerű társadalmi problémákat is fessegetett, részt vett a nyelvújítási har-

cokban. Tiszteletre méltó kezdeményezést tett egy úgynevezett „*Magyar Mindentudomány*” megindítási tervével, ez sajnos, csak terv maradt. Ha elképzelése valóra válhat, egyetemes nemzeti bibliográfiáknak Czwitinger, Bod, Horányi mellett olyan tradíciói lehetnének, hogy ezzel a világnak is példát mutathattunk volna. A „*Magyar Mindentudomány*”-t rendszeres todaléklul akarta folyóiratába csatolni; afféle annotált bibliográfiának szánta. 1814. április 12-én jelentette be először: „*A Nemzeti — Gazda mellett adunk ki egy Munkát, ilyen Vezetéknév alatt, — Magyar Mindentudomány —; melyben e folyó esztendőszáz első napjától fogva (1801) világra jött, nagy nyelven irt minden Könyvnek, mint Eredeit, mint Fordított Munkának, akármiféle Tudományt foglal az magába, a legkisebb Darabtól, a legnagyobb rakásig, egész értelmét röviden (elenchum) úgy adjuk-elő, hogy ebben minden Tudós a Nemzet Anyanyelvén irt munkáinak s ebbéli Magyar tudományának előmenetelét, s e szerént híjjánosságát is, együtt és világosan lássa.*”

A több mint két és fél oldalas ismeretében részletesen leírja, hogy miként szeretné ezzel a magyar tudományt előbbre vinni. Kiköti, hogy az ítélettelék tisztességgel történjenek, a munka velejét ismertessék, röviden domborodjék ki a „*mi*” és a „*hogy*”. Szemetszűrő, hogy nem különleges adottságú emberekre gondol, hanem kimondja: „*a nemes dologban minden Magyar Tudós, Úr és Szegény*” segedelmére számít.

A szerkesztő abban bizott, hogy a második felévben megindulhat a melléklet, arra is számított, hogy az olvasók száma is növekedni fog. Nyilván azért, mert azt hitte, hogy ezzel a todaléklal nemcsak az agráriusok, hanem egyéb érdeklődésűek figyelmét is felkeltheti, előfizetővé teheti. Nem így lett. A július 5-én megjelent számban még reménykedik, bár az eltelt három hónap alatt mindössze tizenhárom levelet kapott, azokban is csak ígélet volt, mert senki sem akart az első recenzor lenni. A következő hírt a Magyar Mindentudományról egy jó hónappal később az augusztus 16-i számban olvashatjuk. Az eredmény mindössze két recenzió lett. Fájdalmas hangon közli ezt az olvasóival: „*. . . kigyót-békát össze írhat a Magyar Auctor: mert a helyett hogy az ő Munkájáról rövid és fontos ítéletet tenne a Publicum, egész hybridumot ír arról egy olyan ember maga, kinek kétségtől nints más dolga, és 1/2 árkus helyett hatot, hetet zagy-*

Hogyan segítik a tanácsok a Tolnamegyei könyvtárakat?

A közművelődési könyvtárakban a még meglevő hibáknál ma már sokkal nagyobbak az elért eredmények. Tolna megyében jelenleg minden számottevő települési helyen működik állami könyvtár (összesen 136), amelyekben mintegy 35 000 olvasó évente több mint félmillió kötetet könyvet olvas el. A megye székhelyén, Szekszárdon, ebben a 18 000 lakosú, kicsi parasztvárosban pedig a lakosság 20%-a olvasó és a Megyei Könyvtár 30 000-es könyvvállományából átlag havonta 10 000 kötet a könyvforgalom. Mindez olyan eredmény, amely a népi demokratikus rendszer nélkül elképzelhetetlen volna. A mi megyénkben a könyvtári munka a semmiből indult el, nem voltak jelentős könyvtári hagyományaink. A megye székhelyén sem volt semmi gyökere a könyvtári munkának, nem volt gazdag könyvanyagú városi könyvtári hagyaték a múlt rendszerből. Ráadásul a könyvtári mozgalom elindításakor hiányzott a képzett könyvtáros gárda is, amely biztosíthatta volna a könyvtár szilárd alapjának megteremtését.

Nehéz helyzetben voltunk, láttuk, hogy a tanácsok segítsége nélkül nem boldogulhatunk. Láttuk azonban azt is, hogy a 2042 13/1952. sz. minisztertanácsi határozatnak éppen a legfontosabb része — amely a könyvtárak kötelezettségévé teszi a könyvtárak anyagi szükségleteiről való gondoskodást — írott malaszt marad csupán, ha mi nem követeljük lépten nyomon jogainkat. Bár fordítva helyesebb lett volna, ilyen körülmények között mégis kénytelenek voltunk arra az elhatározásra jutni, hogy mi vétessük észre magunkat a tanácsokkal, s mi hívjuk fel figyelmüket megyeszerte intézményeinkre.

Már 1954-ben jó alkalom volt erre a felszabadulási versenymozgalom, amely sok formális hibája ellenére sok hasznot eredményezett. Megyénkben az akkori 128 könyvtárból 115 vett részt a versenyben, de az ő felajánlásainál is értékesebb volt, hogy komoly vállalatokra készítettük ezeken a helyeken a tanácsokat is. A legtöbb helyen — az erkölcsi segítségen kívül — a tanácsok anyagi támogatása is rendszeressé vált. Így már 1954-ben új, megfelelőbb, központibb fekvésű épületet adott a Megyei Tanács a Megyei Könyvtár részére. Ezt az épületet ugyancsak a Megyei Tanács segítségével, mintegy 80 000 Ft-os beruházással alakítottuk át otthonossá, széppé. Ugyanekkor lemeziátadásos rádiót, értékes festményeket, függönyöket, szőnyeget és 500 kötetet könyvet kapott könyvtárunk a

Tanács népművelési osztályától. Ebben az időben — lényegesen kisebb mértékben és szórványosabban — a tanácsok már anyagi segítségben részesítették a községi könyvtárakat is. Ez pl. Bonyhádon helyiség, Szakályban szekrény, Dombóváron könyvjuttatás formájában nyilvánult meg.

1955-ben még tovább nőttek az eredmények s a tanácsoktól egyre többet kaptak könyvtáraink. A Megyei Könyvtár újabb 40 000 Ft-ot kapott a Megyei Tanácstól kertolvasó létesítésére, kerti bútor beszerzésére. Így gyönyörű, virágoskertes, szökökutas kertolvasó rendeztünk be, ahol olvasóink szívesen töltik a kellemes tavaszi, nyári napokat. Ebben az évben a hálózat is mintegy 40 000 Ft-nyi, költségvetésen felüli, anyagi támogatást kapott tanácsainktól, ami eléri a költségvetésben népkönyvtáraink részére biztosított könyvbeszerzési és támogatási hitelek összegét.

1956-ban új, oldalkocsis motorkerékpárt kaptunk a Megyei Tanácstól. Ez lehetővé tette, hogy népkönyvtáraink könyvanyagát gyakrabban és gyorsabban cserélhessük és külszolgálati munkánkat a jelenlegi szűkös kiküldetési keretek mellett is jól megoldhassuk. Az elmúlt évben a Városi Tanácstól is kaptunk 10 000 Ft-ot könyvbeszerzésre. A községefejlesztési tervek végrehajtása során mintegy 90 000 Ft-ot adtak helyi tanácsaink a hálózati könyvtárak fejlesztésére. Ez a támogatás kétszerese volt az ilyen célra biztosított költségvetési hitelnek. Csak egy-két példa a sok közül: *Dombóvár* tanácsa 10 000, *Tolna* 5000, a kis *Pincehely* 5000, *Dunaföldvár* 4000, *Ócsény* 4000, *Högyész* 3000, *Szakály* 3000 Ft-ot juttatott könyvvásárlásra. Különösen a tamási és szekszárdi járások községi tanácsai jártak elől jó példával. A tamási járásban így érték el a népkönyvtárak az átlag 600 kötetes könyvállományt. Persze olyan helyek is vannak már (pl. Pincehely), ahol a könyvállomány az 1000 kötetet is meghaladja.

Ismeretes, hogy ebben az évben még több gazdasági nehézséggel kell megküzdenünk. Még inkább szükségese tehát a tanácsoktól anyagi támogatást kapnunk, mert feladataink a kulturális nevelőmunkában, a szocialista társadalom építésében, október óta tovább nőttek. Ezért elhatároztuk, hogy a tanácsok szórványos anyagi segítségének igénybevételén felül egy járásban, a *tamási járásban* mozgalmat szervezünk. A járási könyvtárvezető jó szervezőképessége folytán sikerült olyan járási kulturális gyűlést összehívni, amelyen a minisztérium kép-

viselőjén kívül részt vettek a megyei, járási és községi tanács, a párt és kulturális szervek érdekelt munkásai is. Itt kimondották, hogy az 1957. év hátralevő szakaszát a járás végrehajtó bizottsága a járás kulturális fejlesztési évének tekinteti, mely kiindulása lesz egy későbbi, még alaposabb kulturális fejlesztési terv elkészítésének és megvalósításának. Ezen a rendkívüli v. b. ülésnek nevezhető tanácskozáson a járás községi tanácselnökei a kultúrtothok fejlesztési terve mellett olyan könyvtárfejlesztési tervet is javasoltak és elfogadtak, amely a járás tizenöt községében 120 000 Ft községfejlesztési tervhitel felhasználását teszi lehetővé könyvtári célokra. A községi tanácsok ebben az évben 7 asztalt, 28 széklet, 21 könyvtári szekrényt, 1 kályhát és 88 000 Ft értékben 4200 kötet könyvet vesznek a községfejlesztési hitelből saját könyvtáraik részére.

Ezt a tervet mindenhol elfogadták a községi tanácsüléseken is és néhány községben (*Újireg, Pári, Iregszemcse, Felsőnyék*) a községfejlesztési hitelek máris felhasználhatók. Ez azt jelenti, hogy kisebb községek is, mint például *Füreged* 3500, *Értény* 4000, *Nagyszokoly* 5000, *Koppányszántó* 4000, *Nagykónyi* 7000 Ft-ot, a valámmivel nagyobb községek pedig, mint *Regöly* 9000, *Felsőnyék* 8000, *Ozora* 12 000 Ft-ot adnak a községfejlesztési hitelből könyvtári célokra.

Szeretnők, ha a tamási járás tanácsainak példája megyei, vagy később olyan országos mozgalom elindítója lenne, amely a könyvtári munka jobb anyagi előfeltételeinek megteremtésével még hatékonyabbá teszi majd a könyvtári kulturális nevelőmunkát. Amint a felsorolt példák bizonyítják, a tanácsokkal való jó kapcsolat megteremtése érdekében végzett munka tehát megéri a fáradságot még akkor is, ha nem mindenhol tudunk egyszerre sikert elérni.

Eredményeinket, feladatainkat, problémáinkat, nehézségeinket mondjuk el sajtóban, nyilvános értekezleteken, vagy a

tanácsokkal történő megbeszéléseken őszintén. Keressük fel legalább évenként kétszer a községi tanácselnököket és beszéljük meg velük a helyi könyvtárak problémáit, kérjük és ha kell követeljük az anyagi támogatást is. Mí évenként minden járás területén szoktunk ún. *brigádvizsgálatot* tartani valamennyi főhivatású könyvtáros bevonásával. Egy-egy járás valamennyi községét meglátogatja a vizsgálat első napján két-két könyvtáros, ilyenkor jó alkalom nyílik a tanácssal való megbeszélésre is.

Biztosan sok könyvtárosban felvetődik a kérdés, helyes-e, ha a jövőben is ilyen többletmunka árán tudunk csak — lényegében jogos — anyagi támogatást kapni a tanácsoktól könyvtáraink részére. Jó volna, ha amúgyis nehéz szakmai munkánk végzése mellett nem kellene külön harcot vívni a könyvtárak számára szükséges anyagiakért. A jelenlegi szervezeti formák némi módosítása, a gazdálkodás új alapokra helyezése bizonyára sokat segíthetne ezen a bapon is. Őszintén meg kell ugyanis vallanunk, hogy a tanácsokkal való kapcsolatunknak az eredmények mellett vannak bántó árnyoldalai is. Így pl. Tolmán a községi tanács tavaly megkérdezésünk nélkül jó helyéről átraktak az önálló könyvtárat egy eldugott helyre, s ennek káros következményét most is szomorúan látjuk az olvasómozgalom hanyatlásában. Dunaföldváron az önálló községi könyvtárat a közelmúltban a tanács a központból egy eldugott, alkalmatlan helyiségbe akarta áttelepíteni s már frásos határozatot hozott az áthelyezés lebonyolításáról. Persze ezt a Járási és Megyei Tanács segítségével meg tudjuk változtatni. Mindenesetre, helyes volna, ha a megyei könyvtárak — mivel kétségek kívül „felnőtt” korba jutottak, megerősödtek — nagyobb jogokat, nagyobb önállóságot is kapnának szervezeti, gazdasági téren egyaránt.

Dr. Máté Géza

FONTOS KÉZIKÖNYVET adott ki a közelmúltban a Központi Statisztikai Hivatal „STATISZTIKAI FVKÖNYV 1949—1955” címen. (441 old. 136.— Ft.) A könyv a magyarországi népesség, népmozgalom, nemzeti jövedelem, behurhászások, munkaügy, ipar, mezőgazdaság, közlekedés, bel- és külkereskedelm., jövedelemelosztás, egészségügy, oktatás, népművelés, város- és községfejlesztés, igazságügy, éghajlati jelenségek legfontosabb adatairól részletes táblázatokat közöl. függelékében pedig a megfelelő összehasonlítás céljából a fontosabb nemzetközi adatokat is megadja. Azokon a területeken (pl. egészségügy, népmozgalom, éghajlati viszonyok), ahol a régebbi adatok a kötet időhatárain belül tárgyalás adatakkal összehasonlíthatók, a tárgyalás a felszabadulás előtti időkre is kiterjed, gyakran a századforduló óta kiséri figyelemmel az egyes adat-

csoportok alakulását. A könyv beszerzése alapvető fontosságú mindazon könyvtárakban, amelyekben az olvasók rendszeresen tesznek fel referenczkérdéseket a könyvtáraknak.

*

DIENES LÁSZLÓNAK ÉS Solti ANDRÁS-NÉNAK, a munkásmozgalom régi harcosainak, a Szabó Ervin Könyvtár volt vezetőinek sir-emlékét november 20-án ünnepélyesen avatták fel a Farkasrúti temetőben. (SZEK)

*

A PORCELÁNGYÁRTÁSARÓL világhírű Delft holland város műszaki főiskolai könyvtára — Európában elsőként — táviróberendezést kapott, a nemzetközi kölcsönzések könnyebb lebonyolítása érdekében. (Dokumentation—Fachbibliothek—Werksbücherei)

A SZAKSZERVEZETI KÖNYVTÁR-MUNKA (Összeáll.: Tóth Árpád. *Táncsics Könyvtárkiadó*. 95 old. 5 Ft) címmel megjelent az első, szakszervezeti könyvtárak által összeállított szakanyag az üzemi könyvtárak munkájáról. Ez a tény önmagában is sokat mond, jelzi azt a fejlődést, amelyet az általános könyvtári fejlődésen belül a szakszervezeti könyvtárak elértek. Még dicséretesebb, hogy a könyv számos fontos kérdésben úttörő feladatra vállalkozott. Így vázlatossága ellenére is értékes a szakszervezeti könyvtárak történetének megrajzolása, ugyancsak nagy érdeme, hogy a különféle szakszervezeti hálózatok változatos rendszerét szakirodalmunkban elsőnek dolgozta ki, szemléletesen, mindenki által jól érthető formában. A szervezeti és gazdálkodási tudnivalók tömör összefoglalása is hasznos segítség a gyakorló könyvtárosnak. Ezenkívül van néhány érdekes és eredeti gondolata, mellyel a szakszervezeti könyvtármunka tárgyalása során most találkozunk először. Ilyenek például a letéti állományok nyilvántartásának és a központi könyvtárak feldolgozó munkájának leegyszerűsített gyors eljárásai, melyek egy hálózat, az ÉDOSZ könyvtári hálózatának tapasztalatain alapulnak. A gyors, létszámhiány okozta eljárások azonban mindig több hiba lehetőségét tartalmaznak, mint a hagyományos, a biztonságra több figyelmet fordító könyvtári kezelési és feldolgozási munkamódszerek. Éppen ezért azt a törekvést, hogy egy bizonyos rendszert a kizárólagosság igényével tárgyal, túlzottnak és a könyv arányosságát is veszélyeztetőnek tartjuk. — A kis könyv nem lép fel a teljesség igényével, mivel a szakszervezeti könyvtári munka legtöbb részletkérdése megegyezik a többi könyvtár munkájának mindennapi kérdéseivel. Tehát az egyes fejezetekben nem ártott volna bővebben hivatkozni a vonatkozó könyvtári szakirodalomra, annál is inkább, mert a tapasztalatok szerint az üzemi könyvtárosok gyakori változása miatt nem széles körben terjedtek el a meglevő szakkiadványok. Másik megjegyzésünk a szerkesztésre vonatkozik: néhány sajtóhiba, illetve hevenyészett megfogalmazás a kiadvány körültekintőbb gondozásával elkerülhető lett volna.

A KÖNYVTÁRI TÁJÉKOZTATÓ-nak az 1957. évi 2. és 3. száma jelent meg az utóbbi időben. Közülük a 3. szám az érdekesebb. A 2. számban a „Zene szerepe francia közművelődési könyvtárakban”, „A dokumentumok és másolataik... tartósságáról”, „A hírlapgyűjtemények biztosítása” c. cikkekre és az egyiptomi

könyvtárakról szóló összefoglalásra hívjuk fel a figyelmet. „Az állományellenőrzés tapasztalatai” c. írás azért tanulságos, mert meggyőzi a könyvtárost arról, hogy nagyobb könyvtárakban a látószólag gyors, de alapjában dilettáns könyvtári eljárások (pl. az állományellenőrzés egyidejűleg készített cédulákkal a raktári lapok helyett) gyakran — különösen hosszabb időtartamra — több munkával járnak, mint a lassabban, de alaposabban és körültekintőbben elvégzett, végleges könyvtári megoldások.

A KÖNYVTÁROS-ban hosszabb ideje vita folyik a szabadpolc rendszerű könyvtárakról. A Tájékoztató 3. számának vezető cikke rendkívül érdekesen ismerteti az ilyen könyvtárak kialakulását, fejlődéstörténetét. Érdekes megemlíteni a szerzőnek F. Balsernek azt az adatát, hogy már 1952-ben egyedül a Német Szövetségi Köztársaságban 158 szabadpolcos könyvtár működött és további 96-nak a felállítását tervezték. A Tájékoztató e számának többi cikke is fontos, amint pusztán felsorolásukból is megállapítható: a szlovák központi megőrző hanglemeltár létesítésének szükségességéről, a szovjet könyvtárosok oktatás megjavításáról, a németországi, angliai, amerikai és franciaországi gyermekkönyvtárak munkájáról, amerikai munkaracionálizálási kérdésekről és a japán könyvtárakról szólnak az írások.

A MŰSZAKI KÖNYVTÁROSOK TÁJÉKOZTATÓjának ez évi 3. száma ismét változatos, jó anyagot közöl. Többek között: a prágai központi műszaki könyvtárról, a műszaki irodalom elterjesztésének kérdéseiről, az OMK olvasószolgálatának történetéről, a Műszaki Egyetem Központi Könyvtárának katalógusairól stb. Helyes, hogy a lapban kezd megszűnni az OMK „beltenyészet”-e és a többi műszaki hálózatok (pl. a műegyetemi), sőt a szakszervezeti és a megyei könyvtárak munkatársai is megszólalnak hasábjain. Az egyes cikkek szerkesztése is sokat javult.

A KÖNYVTÁRI HÍRADÓ (a Föv. Szabó Ervin Könyvtár közlönye) 4. és 5. száma jelent meg legújabban. A Híradó jellege, profilja ma már elég jól kialakult. A két szám közül az októberi a színesebb, érdekesebb.

A KAPOSVÁRI MEGYEI KÖNYVTÁR MÓDSZERTANI FÜZETSOROZATA-nak 2. száma (1957 szeptemberi) száma a Nagy Októberi Szocialista Forradalom megünneplésére vonatkozó útmutatót, kiállítási bibliográfiát és felolvasásra alkalmas szemelvények jegyzékét tartalmazza.

A bőséges bibliográfiai termésben több figyelemre méltó kiadvány van:

Nagy jelentőségű a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára által megjelentetett KURRENS KÜLFÖLDI PERIODIKUS KIADVÁNYOK JEGYZÉKE (432 old.). A könyvtár hasonló kiadványa 1951-ben jelent meg. Az Akadémia Könyvtára rendelkezik Magyarországon a legtöbb kurrens periodikával. Mivel nincs központi folyóirat-címjegyzékünk, ennek a katalógusnak a kiadása a könyvtárosokon kívül a kutatóknak is nagy segítséget jelent. A rotaprinttel sokszorosított kiadvány több mint 3000 periodika címét tartalmazza. Ezek 1955 óta érkeztek a könyvtárba és küldésükre a jövőben is lehet számítani. Az anyag nagyobb része — tekintettel a könyvtár cserényagára és csereforgalmára — természetudományi vonatkozású.

A „Bibliográfiák az egyetemi oktatás számára” sorozat 10. sz. füzeteként az Eötvös Loránd Egyetem tájékoztató-bibliográfiai szolgálata (Pálvölgyi Endre) elkészítette „A DRÁMA TÖRTÉNETE” c. összeállítást. (Tankönyvkiadó. 129 old.) A bibliográfia főbb fejezetei: Drámatörténeti bibliográfiák, lexikonok, drámaelmélet, a dráma története korszakonként, nemzetekenként és műfajonként. A könyvet részletes tárgymutató zárja.

„Az Agrártudományi Egyetem Központi Könyvtárának kiadványai IV. sorozat”-ában Walleshausen Gyula állította össze A MEZŐGAZDASÁGI TUDOMÁNYOS KUTATÁS ÉS TÁJÉKOZTATÁS SEGÉDKÖNYVEI-t. (A kutatás és tájékoztatás segédkönyvei 2. Mezőgazdasági Kiadó. 56 old.) A nyomtatott bibliográfia a gödöllői agrártudományi egyetem segédkönyvtárára van alapozva, a hiányokat a többi budapesti nagykönyvtár állományából egészítették ki. Az egyes címeket a legtöbb esetben lelőhelyjegyzék és néhányszavas magyarizó jegyzet egészíti ki.

ÚJ SPORTKÖNYVEK

A Sport Lap- és Könyvkiadó legújabb kiadványai között három útkalauz van: a BAKONY-UTIKALAUZ (összeállította: Darnay-Dornay Béla. 2. bőv. kiadás, 208 old., 16 tábla, 12,- Ft); a CSERHÁT-UTIKALAUZ (139 old., 10,- Ft); valamint az igen szép kiállítású AGGTELEK, Jakucs Lászlónak, az ismert geológusnak a munkája (317 old., kve. 22,- Ft). Mindhárom könyv részletesen tárgyalja a terület földtani, földrajzi, történelmi és néprajzi viszonyait és a legfontosabb gyakorlati turisztudnivalókat (elszállásolás, túraismerető leírások). A gazdagon illusztrált kötetek zsebkönyvalakúak. Kis helyet foglalnak el, ez is fokozza használhatóságukat. — A gyakorlati és elméleti ismereteket szerencsésen egyesíti Rózsa György VERSENYZŐK, VERSENYMOTOROK c. munkája. 159 old., 20,- Ft.) E könyv a műszaki ismereteken kívül a versenyek és versenypá-

Közgazdasági vonatkozású új bibliográfiáink a következők: A GAZDASÁGOSSÁG EGYES KÉRDÉSEI (Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára. Időszerű gazdasági kérdések irodalma III. Kiadta a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 88 old. Ára 11,50 Ft). E nyomtatott szakbibliográfia túlnyomórészt a magyar és idegen nyelvű folyóiratokban megjelent cikkek, tanulmányok adatait tartalmazza, melyeket a legtöbb esetben rövid tartalmi kivonatokkal egészíti ki. A másik közgazdasági bibliográfia, melyet a MTA Közgazdaságtudományi Intézete adott ki stencilezett; címe „AZ ANYAGI ÉRDEKELTSÉG ÉS A TERVGAZDASÁG. A 16 oldalas bibliográfia az idegen címek magyar fordítását is közli. Főleg 1956. és 1957-es anyagot tartalmaz.

A TÁJÉKOZTATÓ A KÜLFÖLDI KÖZGAZDASÁGI IRODALOMRÓL A TANSZÉKI DOLGOZÓK SZÁMÁRA c. referáló folyóirat 1957. évi 9. száma jelent meg. (A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára; 107 stenciles oldal.)

Az Országos Széchényi Könyvtár Módszertani Osztályán készült fordítások legújabb jegyzéke a KÖNYVTÁRTUDOMÁNYI FORDÍTÁSOK JEGYZÉKE (1957 június), mely az 1721—1820. sorszám közötti fordításokat tartalmazza tárgyszavak és sorszámok szerint.

Új szerzeményi jegyzéket adott ki a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára az ÚJABB KÜLFÖLDI BESZERZÉSEK (41. füzet 21. társadalomtudományi szám és a 42. füzet 22. természettudományi szám) sorozatában; a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem ÚJ KÜLFÖLDI KÖZGAZDASÁGI MŰVEK JEGYZÉKE (1957. évi 2. szám) és az Országos Mezőgazdasági Könyvtár ÚJ MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVEK (12. szám) címen. (G. Gy.)

lyák történetével is foglalkozik, a laikusoknak és a hivatásosoknak (versenyzők, szerelők) az érdeklődésre egyformán számíthat szerencsés megírású módja miatt. — Schlosser Imre emlékezése „FEL ÉVSZÁZAD A FUTBALLPALLYAN” (95 old. 10,- Ft) a magyar sport hősréjébe vezeti vissza az olvasót.

AZ ÁLLAMI GORKIJ KÖNYVTÁR több hónapos kényszerű zárvaratartás után újra megnyitotta kapuit. November 5-en, az V. kerület Molnár u. 11. alatt került sor az ünnepélyes megnyitóra. Az ünnepi beszédet Dr. Trencsényi Waldapfel Imre Kossuth-díjas akadémikus mondta, Gergely Sándor Kossuth-díjas író emlékezett meg a szovjet írókkal és irodalommal kapcsolatos élményeiről. A megnyitó keretében fellépett Kelen Dóra előadóművész is.

ADY ENDRE ÚTJA KÉT NEMZEDÉKEN KERESZTÜL

I.

V valami öntudatlan húzódozás tiltakozik bennem az esztétikának olyan műszavai ellen, mint: értékelés, — s éppenséggel: átértékelés. Mégis már ezelőtt harminc esztendővel úgy éreztem, hogy Ady értékeléséről mindaddig nem lehet szó, amíg fel nem dolgozta valaki a költő egymást követő, sőt mi több, egymásból folyó átértékeléseinek történetét. Ezt a rég elkallódott tanulmányt adom, némi szükségessékké vált átdolgozásokkal az alábbiakban:

A dy verseket ír. Tisza azt mondja róluk: nem versek. A Kisfaludy Társaság hozzáteszi: Még csak nem is rímek. S hogy ez nem nyelv.

Mire egypár fiatalember fellármázza az országot, hogy igenis, ez a vers, ez a rím s hogy ez a magyar nyelv a javából.

A hivatalos körök szerint: Ady szakít a hagyománnyal. Ezzel szemben néhány fiatalember szerint Ady ott folytatja, ahol a hagyomány elhagyta. Berzeviczy Albert a maga akadémikusi excellenciás tekintélyében, tudtomra adja, hogy a költő affektál — ezzel szemben viszont mi, nyugatosok, az őszinteség megtestesülését látjuk és tiszteljük benne.

Látszólag esztétikai kérdésekről folyik a vita. Mi a szép? Mi a rút? Mi a jó, s mi a rossz rím? Mi a magyar nyelv épsége, s mi a romlása? Mi az őszinteség a művészetben? Mi a modor és a hazugság? Mi a hagyomány? Mi az újítás?

Körülbelül ilyenszerű vita harsog fel a nagybányai festőknek egymással szemben álló csoportjai s éppenséggel a pesti Benczur-iskola avatag professzorai és a seccessióknak mondott modernnek között. Tisza úgy töri felettük a pálcát, hogy: bolondok! Pár fiatalember rajong értük.

Az ország kicsi. A művészet segítségére szorul. Az új merész írók, festők, zenészek szomorúan veszik észre, hogy az államnak, az egyetemnek, a tudományos, szép-művészeti és színiakadémiának minden hivatalos vagy félhivatalos támogatása nem az ő rendelkezésükre, hanem épp ellenkezőleg, az utánzókéra és epigonokéra áll.

Mikor a két tábor szenvedélyei, mint szalmakazlak nyáron, hirtelen, szinte maguktól heves lobbanással kigyulladnak, inneri is, onnan is, eleinte csak a rímek, ritmusok, nyelvtisztaság, hagyomány és újítás, színfoltok és vonalak fogalmi körül forog a vita. Aztán a láng továbbharapódzik.

Az újítóknak nem szabad nyilvánosságot adni — hangzik egyfelől. Másfelől pedig ugyanezek az újítók a maguk művészi céljainak elérését könnyítő közintézményeket, akadémiát, egyetemet, iskolát, tárlatokat és ösztöndíjakat követelnek. Mielőtt észrevenné, valamelyik vitaközö kimondja a szentenciát: A hivatalos intézmények mögött rejlik az a polgári mezbe bűjt rendi állam, amely még a művészi eredetiségében is a maga érdekeinek veszedelmét látja. Mire a vita, mely tegnap rímek körül forgott, holnap már az oligarcha-államnak, polgári vagy paraszti s éppenséggel egynemely *Hövé*r elképzelése szerint proletár-munkási formára való átdomítását tűzi ki célul. S ezzel az esztétikus nyakig süpped bele a politikába...

Engem is Ady ellenfelei eszméltettek rá, hogy mi az új élet a költői megszólalásnak új formái mögött. Már 1909-ben *Nyugati kultúra* címen a Nyugat-ban, Ady körül forgó vitacikkemben így írtam: „...a nemzet belső, nagy nyugtalanságainak, melyeket a felszínen kavargóktól meg kell különböztetnünk — a közéletben még alig van láttatjuk. De a barométer jelzi — hogy a katasztrófális átalakulás nem maradhat el... Kazinczyék után harminc évvel jött Széchenyi, — a forradalmat a népnyelven erősbülő irodalom előzte meg... a ma (1909-ben!) uralkodó áldatlan sovinizmus politikájának talaját ugyancsak írói és újságírói nemzedék készítette elő... Ha az ország elmaradottságának akad oly panaszosa, mint Ady Endre, ott nem maradhat a szó sokáig visszhangtalanul... Tettel fognak felelni rája... Hol? Mikor? Majd a múltba néző próféta, a XX. század végi történész fogja megállapítani...”

Miként megannyi stigma úgy sütöttek belém az igazságok, melyekről nem lehet hallgatni: „*Civis urak, már holnap nagy baj leszén...*” Majd holnap tán nem lesz idő megtérni — korrigálni az ő nagy hibát: — *Civis urak, nagy baj leszén akkor — Ha vörösén bejön a Delibáb.*”

A dy verseinek a magyar sorsok előre látott titkával eltölt tartalmát kifejteni, esztéta kötelességét meghaladó, valósággal politikusra váró feladat.

Mindazonáltal nem szabad visszaélni a látnok szóval, még A dyval szemben sem, kinek váteszi mivoltát sokan úgy képzelik, hogy forgó szemmel nézett bele a jövőbe.

Erről szó sincs. Semmiből nem lesz semmi — a költő prófétasága pedig igen reális valamiből lett. Egyszerűen abból, hogy Ady nemzetiségi vidéken született, figyelt, tapasztalt, féltette fajtát, hazáját s ezért fölleszelt rá, mikor Jásziék félreverték a nemzetiségi politika harangját. Ijedten nézett a jelenbe, mielőtt ihletten tekintett volna a jövőbe. A *Társadalomtudományi Társaság* magyar fabianistáitól és szocialistáitól tanulta meg a magyar földosztás veszélyes problémáit, a magyar népiskola nyomorúságát s hogy a parlamentben eldörgő jelszavak ellenzéki és kormány részről egyaránt, csak a túlkialtott szociális kérdést fojtják el. Amit a fiatal Ady nem tanult újságból, beszélgetésből, arra megtanította a „darabont”-kormány, majd a végigtapasztalt koalíció. A *Társadalomtudományi Társaság* folyóiratának, a *Huszádik Század*-nak 1909-ben megjelent *Választójogi Ankét-számában* nem egy cikk, de különösen Otto Bauer-é könyörtelenül és tévedhetetlenül fejtik ki Magyarország biztosan közelgő veszedelmének okait. Sohasem szabad elfeledni, hogy Ady, a látnok, nem az újjából szopta meglátásait, hanem zseni léteire is épp úgy tett szert a tudományára, mint más közönséges emberfia.

Makkai püspök meg akarja különböztetni Ady magyarságát azoktól a körüle hangosakétól, akikkel az életben azonosította magát. Valóban, a Petőfi körül nyüzsgő Tízek-et és a Pilvax-kávéház nyugtalan óriásainak körét ma már elfeledtük, s méltán feledtük el. Ma már tudjuk, hogy Petőfit meg kell különböztetni azoktól, akikkel egy asztal fölött itta feketekávéját, egyszerűen azért, mert a lángelme különvaló.

Igy vagyunk Adyval is. Ő nem tartozik körbe-pártba, még ha a neve szerepel is a taglistán. De ez a különbség nem *qualitás*-, hanem hogy úgy mondjam: *kvantitás*-beli. Ami bennük csónkaság, benne egész — ami másban színtelen, benne szín. Azoknak, kik még Ady alkoholizmusának s az életét végzetesen szétromcsoló vérbajának is védelmére keltek, csakhogy káromolhassák a költőt, mert minden alkoholnál és luesznél „rombolóbb” írói és politikai körökben, a *Nyugát*-ében, *Huszádik Század*-ében, *Világ*-ében, s *Népszavá*-ében válogatta meg barátait —, azoknak ajánlottam, jegyezzék meg egyszer s mindenkorra, hogy igenis, Ady verseim keresztül javarészt az ő környezetében elhangzott vitáknak, avult folyóiratokban és újságokban porosodó cikkeknak múlt tanításai viharzanak belé örök mementóul a magyar jövődbe.

A magyar kórság legélelhetőbb fölismerőiben, helyzetüknek évtizedes kilátástalansága a gyakorlati érzék rovására fejlesztette ki az elméleti hajlandóságot. Ezért tiába bízott Ady, a mellette s érte küzdő kritikusknak nem volt rá oka, hogy a harcosszótikából átlendüljön a szóharcos meddősegre ítélt politikába. Még akkor sem, mikor a háború kitört s a vélt rend anarchiája nyilvánvalóan kiderült.

Az örök béke tudatában gyerekből férfivá nőtt emberek ajkáról a háború első napján fagyott le a mosoly. Szégyelltük, hogy kortársak, sőt mi több, szégyelltük, hogy emberek vagyunk. Olyan szervedés volt ez, melyet a háborús évek alatt felnövekedett nemzedék meg sem érthet s melynek marcangoló dühéről és tehetetlen kínjáról, az utókor legfőljebb Ady *Endre Halottak élén*-jének elolvasása közben alkothat némi fogalmat: „*Ordítani szeretnék*” — tör ki Adyból a hozzám írt leveleinek egyikében — „*ha lehetne a dühtől, hogy a mi embrió polgárságunk, melynek lelkévé szegődni akartam, milyen állatian ordítja a vért... ez sohasem volt érdemes azokra a javakra, melyekhez eljuttatni szerettük volna...*” A polgárnak erről a lelki csontszújáról, jajong minden költemény. A destruktornak mondott Ady a pusztítás szellemeivel vívja jákobi küzdelmét, csillag-szóró éjszakákért, az ember szépbe-szótt hitéért, az életért, mely élni akar s mely nem azért adott annyi szépet —, „*hogy átvádoljanak most rajta — Véres s ostoba fenések*”.

Ady, kinek költészete nem nélkülözi sem a csábító erőt, sem a jelleget, sem a tudom is én mit, amit Makkai püspök megkövetelt tőle —, Ady azért költő, mert olyan amilyen! volt s lehetett, még a háborúban is a mi egyetlen őrzőnk, aki vigyázott a magyarra a strázsán!...

Mindazonáltal, ha ugyan Ady széles e világon egyetlen művész volt is, ki a rémnek minden hangjait hallatni tudta, ki valósággal oly elemi hatalom, mint a világ-háború — az ő könnyel-vérrel eltölt sors-megérző világfájását nem lehet cselekvésre átváltani. Az apokalipszisnak nincs politikája.

Ekkor futott a tengereken át az Amerikai Egyesült Államok elnökének, Wilsonnak kiáltása: Vonjátok felelősségre a háborúért felelős társadalmi rétegeket, Közép-Európa történelmi osztályait és a polgári Amerika garantálja, hogy polgári országokká való átalakulástok után jó békét kaptok.

A magyar polgárság távoli programja az egyedüli mentségnek, közeli reális valószínűségnek, a magyarság üdvének látszott... Az Adyizmusból wilsonizmus lett — az ő kétségbeeséséből pacifizmus. Már pedig ezen az alapon, úgy hittük végzetes önmegtevesztésben, igenis lehet, sőt mi több, kell is politizálni!

Ami 1918-ban igazság volt, 1919-ben hazugság lett. Tévedtünk. Még Adyban is. Mert Wilson és Ady, a puritán professzor és az emberi minden szenvedélyek tartánya, a költő, a háború fölött való profétikus haragos sirám és a filiszteri pacifizmus közt, logikus kapcsolatot teremteni annyit jelent, mint csatornát ásni az Atlanti-óceán viharos medencéje és a polgári bérház második emeletén a fürdőszoba kád-vize közt.

Hatvany Lajos

(Folytatjuk.)

NÉPEK MESÉI

A Móra Ferenc Könyvkiadó Ortutay Gyula szerkesztésében könyvsorozatot indított, amelynek eddig három kötete jelent meg: *A repülő hajó* címmel a Szovjetunió népeinek meséi, *Az aranyláncos függő kastély* címmel a román nyelveket beszélő népek meséi, és most legutóbb *A hegyi szellem* címmel Közép-Európa népeinek mesevilágából készült válogatások jelentek meg a könyvesboltok kirakataiban.

Nincs még egy irodalmi műfaj, amely annyira hiven tükröznék valamely népek azokat a vonásokat, amelyek őt a többitől megkülönböztetik, mint a népmese. Az irodalmi műfajok mindig — még a legnagyobb írónál is — a szubjektív írói szemlélet prizmáján megtörve, egyéni tónusokkal, egyéni színskálával rajzolják meg a nép arcát. A népmese ellenben valóban úgy ábrázolja a népet, ahogy a rép látja önmagát; vágyait nem kívülről, tanult, gyakran a nép fölé emelkedett, gyakran a néptől elszakadt írói tudaton átszűrve, hanem a maguk eredeti valóságában, belülről tolmácsolja, mint kórus az egyes kórustagok hangját. Még az annyira általános, mondhatnánk „nemzetközi” motívumokat, mesetémákat is, amelyek Aesopus és Phaedrus, vagy az Ezeregy éjszaka lapjairól ismerőseknek tűnnek számunkra, minden nép a maga egyéni, egy másikkal össze nem téveszthető hangján szólaltatja meg. Átítja a maga egyéni ízeivel és egyéni színekkel díszíti.

De a népmese nemcsak egy más nép megismerésének legjobb eszköze, hanem

egyben arra is jó, hogy a saját népünket jobban, alaposabban megismerjük. Ha valaki elolvassa *A hegyi szellem* c. kötetben a *Garabó Gereben* osztrák népmesét és elolvassa a magyar *Pancimanci meséjét* a mulatságos nagyszakállú kis törpéről, meg a fonni nem tudó lusta lányról, akkor a mi Pancimancinkban felfedezi azokat a vonásokat, amelyeket bátran nevezhetünk magyaroknak.

A meseirodalom végre hozzáértők, szakemberek kezébe került. *Ortutay Gyula* neve biztosítja, hogy a népek meséinek kiválogatása nem véletlen szempontok szerint történik. Nem az kerül bele a kötetbe, ami könnyebben hozzáférhető, hanem az, ami jellemző, ami a terjedelem-szabta korlátok között is képes — mint vízcsepp a tenger zamatáról — képet adni az egészről.

Ha az első kötetet még nem is, de a másik kettőt, *Az aranyláncos függő kastély-t* és *A hegyi szellem-et* már tartalmas mesemagyarázó kíséri.

A köteteket díszítő rajzok szépek, de nyomdai kivitelezésükről nem mondhatjuk ugyanezt. Mennyivel szebbé, teljesebbé és hasznosabbá tenné az egyes köteteket, ha felhasználnák a népi díszítőművészet motívumait, azokból terveznék meg a kereteket, fejléceket, záródíszeket; ha alkalmom és lehetőség kínálkozik, közölnék egy-egy fa-, vagy csontfaragvány, varrottas, vagy agyagedény reprodukcióját, ami formákban, vonalakban, színekben mondja el ugyanazt, amit a mese szavakban.

Kovács Zoltán

Könyvtári cikkeink szerzői

Bereczky László, az Orsz. Széchényi Könyvtár munkatársa; Borsá Gedeon, az Orsz. Széchényi Könyvtár osztályvezetője; Dinnyés János, az Orsz. Mezőgazdasági Könyvtár munkatársa; K. Drechsler Ágnes, a Főv. Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; Harangi László, a Népművelési Intézet munkatársa; Jánszky Lajos, az Orsz. Műszaki Könyvtár főigazgatója; Kellner Béla, a kaposvári Megyei Könyvtár veze-

tője; Máté Géza, a szekszárdi Megyei Könyvtár vezetője; Molnár Lajosné, a Főv. Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; Rác Aranka, az Orsz. Széchényi Könyvtár munkatársa; Süle Sándor tanár; Sebestyén Géza, a Műszaki Egyetem Könyvtárának osztályvezetője; Szentgyörgyi Mária, a MTA Könyvtárának munkatársa.

A SZOVJET KÖNYVHÉT ÍRÓI

A szovjet irodalom fejlődésének megismerésében komoly hiányaink vannak. A két világháború közti időben, érthető okokból nem volt mód megismerni a kortárs szovjet irodalmat. Azok a szörványos kísérletek, melyek mégis megkíséreltek valamit bemutatni ezekből a már a húszas években is nem alaptalanul világhírű művekből, az akkori években nem lettek ismertek és nem hatottak széles körben. Az illegálisan terjesztett *Csokoládé*, *Nyeverov* könyvének Kner kiadása, *S. Asch* sorozata, egy-két *Ehrenburg*-regény, *Katajev Hajrá*-ja és *Sikkasztók*-ja, *Gladkov Cement* című műve, *Ilj-Petrov* két könyve pedig jórészt elferdítve, épp a hibákat ostorozó tendenciája miatt láthatott csak napvilágot. Két valódi áttörés volt ezen a mesterséges elzárkózáson, melyek teljesebb, kevésbé csonka képet adtak a szovjet irodalom eredményeiről és ezzel együtt a szovjet valóságról is. Az egyik a Nyugat emlékezetes *Mai orosz dekameron*-ja Illyés Gyula szerkesztésében, mely tíz kiváló elbeszélő művén és egy okos, mértéktartó előszón keresztül ismertette az új társadalom irodalmi mozgalmait. A másik Cserépfalvy bátor kiadói tette: *Solohov: Csendes Don* című, akkor már világhírű regényének (kényszerből csonkított) kiadása.

A felszabadulás után, a mai szovjet irodalom új, nagyszerű eredményei mellett

Solohov

Majakovszkij

elmulasztottuk a — most már akadály nélküli lehetőségek között a rohamosan növekvő — olvasótábornak bemutatni ezeket az írókat, a húszas és harmincas évek kiváló szovjet alkotásait.

Kétszeresen kártékony hiba volt ez. Egyrészt: az irodalmi művekben tükröződő szovjet valóságnak rendszerint csak tisztultabb, problémamentesebb szakaszaival barátkoztunk meg, tehát a kezdeti, átmeneti időszak kérdéseivel, konfliktusaival nem ismerkedtünk meg. Másrészt: különösen fiatal, napjaink valóságát ábrázolni akaró írókat fosztottunk meg hatalmas ösztönző lehetőségeiktől. Mindkét ok hozzájárult ahhoz, hogy forrongó éveink nehézségeire nem készültünk fel kellőképpen.

Most pótoljuk ezeket a hiányokat is. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom negyvenedik évfordulója alkalmas időszak arra, hogy egy-két író és művet — akik és amelyek a forradalom első éveinek krónikásai voltak — méltóan bemutassuk.

*

Majakovszkij, úgy tűnik, a legkevésbé szorul arra, hogy jelentőségéről beszéljünk. Mégis, a most megjelent négykötetes magyar *Majakovszkij* döbönt rá minket, hogy szinte alig-alig ismerjük igazi alakját. Ma már jó két és fél évtized távlatában minden vitát túlélően nyilvánvaló, hogy a formailag utánozhatatlan *Majakovszkij* mélyen hatott az egész szovjet irodalomra, elsősorban a költő-író társadalmi szerepét, a költőmunkás-szerepet illetően. Most a négy kötet teljes, sokoldalú műfajú vérteté-

Kasszil

ben megjelenő izgatott szellem bizonyítja értékeit a drámában, irodalmi polémiaikban, filmtörténetekben, sőt reklámversekben is. Sokműfajúsága, robbanó, erőszakos érdeklődése hordozza a költőnek népiségét, vaskos kifejező erejében és a valóságos népi érdekek feltárásában is.

Babel, Nyeverov, Solohov (elbeszéléseivel) és *Kasszil* azok az írók, alkünek műveit és alakját „hézagpótlóan” megismerhetjük most.

Solohov kivételével, témáikon kívül, formailag, stílusukban is összeköti őket az a vágy, hogy dadogva, lávaszerűen, műfaji korlátokat összetörve és teremtve kifejezhessék *azonnal*, az események közben, szinte az átélés pillanataiban a kifejezhetlent: egy világ vajúdo, véres átalakulását.

Témáik kivétel nélkül az 1917—1930 közötti évek eseményei, s ha visszanyúlunk korábbi emlékeikhez, mint *Babel* és *Kasszil*, akkor is ezeknek az időknak történeteikhez kapcsolódnak. Bármilyen döbbenetesen véres eseményeket ábrázolnak azonban, számukra a társadalmi erők markába került *emberek* belső (sokszor csak primitív durvasággal kifejezhető) konfliktusai a fontosak. Itt, ezekben az írásokban érhetjük tetten a maga nyers valóságában a „születő új ember” elcsépettnek ható frázisát.

Mennyire más-más azonban ez a megoldásokban. A fiatal 18—19 éves *Solohov* elbeszéléseiben (*Idegen vér* c. kötetében),

későbbi nagy regényének szinte kész vértetében lép elénk. Ő már itt a klasszikus tolsztoji elbeszélés továbbbivő mestere. Fegyelmezettnek tűnő szűkszavú „tárgyilagossága” már-már szentvitelenségnek hat ezekben a Don menti város polgárháborús elbeszélésekben. Az ő írásainak forrósága a társadalmi mozgások irányát biztos szemmel felismerő „csak így lehet”-jében van. A *Görbe ösvény* Vaszkája, a visszautasított szerelmes, egyéni sérelme miatt kiszakadva a közösségből, csak a pusztulás felé rohanhat.

Nyeverov, az 1923-ban meghalt falusi tanító-író egyetlen regényében (*A bőség városa*) egy tizennégy éves parasztgyereket kísér végig kenyérszerző útján, az éhező országon keresztül. Szinte elviselhetetlennek látszó szenvedések után, ez a gyerek iszonyú keménységű emberré válik. Ez az írás elhíhetővé teszi a kitarásnak és erőnek olyan példáit, amilyenek felett szokás volt már-már kételkedve mosolyogni. *Nyeverov A bőség városában* az éhezők makacs kitartásának szinte hagymázos valóságát egy-egy helyen az elviselhetetlen formai feszültség miatt a balladai kifejezésbe taszítja át: „Mint vaksi baglyok taszigálták egymást a bekötött fejű, borzas asszonyok.

Kézen fogva vonszolták karjukon, hátukon cipelték a gyereket.”

Iszak Babel művei közel húsz éve nem jelentek meg. Most, hogy újra napvilágot láthatnak, először jelent meg magyar

Nyeverov

nyelven is elbeszéléseinek gyűjteménye (*Lovashadsereg*). Ennek az aránylag kevésművű írónak szerepe nélkül pedig alig érthető a szovjet irodalom, amelynek Babel egyik legelső, már a húszas években világhírű mestere. Műfaja a döbbenetes realitású, rövid novella. Ez a realitás azonban hol expresszionista, hol impreszionista hatást kelt (nekünk, magyaroknak — úgy érzem — itt-ott Gellérit, néha Krúdyt juttatja eszünkbe). Szereti végletes helyzetekben „tettenérni” hőseit s talán ezért kedveli, de csak ezért, a néha szinte naturálishan nyers kifejezéseket.

Babel stílusa az első pillanatokban az élmény döbbenetében született riport nyelvének hat. (Valóban, a lovashadseregről, nyers kozákjairól, senki nem adott igazabb képet, mint ez a nyápic, szemüveges fiatal író.) Ha azonban elemezni kívánjuk ezt a „spontán” stílust, amivel a keletkezési dátumok szerint is azonnal reagál az élményekre, kiderül, hogy a kivételes, mozdíthatatlan múgond gránitfalába ütközünk.

*

Kasszil méltatlanul gyermekregénynek degradált *Svambrániaja*: meseország és a forradalom alatt élő gyerekek életére ható, jellemüket, gondolataikat formáló erők keveredése, szaggatott epizódokban. Ez a szaggatott epizódstílus azonban egységes képpé áll össze a valóság ábrázolásában, akárcsak a neo-realista olaszoknál.

A most magyar nyelven megjelent művek nélkül bizonyosan kevésbé érthető a szovjet irodalom legjobbainak makacs szenvedélye az igazság és a valóság kérelhetetlen, forradalmi ábrázolására.

Csertői Oszkár

BÖLÖNI GYÖRGY

író, az *Élet és Irodalom* főszerkesztője, aki Az igazi Ady című művében megkapó emléket állított Ady Endrével való barátságának, most töltötte be 75. életévét. Ez alkalommal a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa Bölöni Györgynek a Munka Vörös Zászló Érdemrendje kitüntetését adományozta. A kitüntetés többévtizedes írói munkájának és a társadalmi haladás érdekében kifejtett működésének elismerése.

AZ 1959-es HAYDN-EV megünneplésének problémáival foglalkozott a MTA Zenetudományi Bizottsága. Elhatározta, hogy országos emlékbizottság létrehozását fogja szorgalmazni. A rendkívül sokrétű előtervezettel kapcsolatban október 22-én sajtóankét volt az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárában. Szabolcs Bence professzor, a Zenetudományi Bizottság főtárgya méltatta a Haydn-év magyar megünneplésének jelentőségét, majd Vécey Jenő, az OSZK Zenei Osztályának vezetője, mint a Zenetudományi Bizottság megbízott tagja ismertette a részletes előtervet. A zene megvalósítása legfőbb zenei, művészeti és tudományos intézményeink együttműködésével jöhet létre. A tervben operabemutatók, koncertek, zenei verseny, kongresszus stb. mellett jelentős könyvtári vonatkozású munkák is szerepelnek, mint a Haydn-emlékkötet kiadása, országos kiállítás, az OSZK szerkesztésében megjelenő Haydn-bibliográfia. kiadatlan Haydn-művek faksimile kiadása. (OSZK)

*

Az Országos Széchényi Könyvtár tudományos olvasója ismét megnyílik a kutatók számára. A kutató hétköznap 11—7-ig, szombaton 9—11-ig tart nyitva. (OSZK)

A Szabó Ervin Könyvtár központjának Arany János kiállítása október 24-én nyílt meg. Könyvek, folyóiratok, gazdag képanyag szemlélteti Arany budapesti életszakaszának irodalmi emlékeit. Ugyanakkor több kerület Szabó Ervin könyvtára rendezett kiállítást és tartott előadást Arany Jánosról. A II. kerületi 37. számú Szabó Ervin Könyvtár segítséget nyújtott a Rákóczi Ferenc Gimnáziumnak egy nagyszabású Arany János kiállítás elkészítéséhez. A kiállítást a kerület több üzemében is bemutatják. (SZEK)

*

BERLINBEN ez év májusában újból megnyitották a híres rézmetszetgyűjteményt és a hozzátartozó szakkönyvtárat. (Dokumentation—Fachbibliothek—Werksbücherei)

*

A BONNI F. DÜMLER KIADÓ „Bildwörterbuch der Kunst” címen igen értékes kiadványt adott közre, amelyben definiálja a festészet, szobrászat, építészet, díszítőművészet és iparművészet szakkifejezéseit és fogalmait. A lexikon összesen 2096 címszót tartalmaz a legszélesebb témától kezdve (gótika, barokk) egészen a speciális fogalmakig (az üvegfestés technikája, a perspektíva különböző formái stb.). (Literári Noviny)

JÓZSEF ATTILA

HALÁLÁNAK HUSZADIK ÉVFORDULÓJÁRA

I.

Sokszor találkoztunk, először talán s azután többször a Bartha Miklós Társaságban, ahová akkor társadalmi problémáktól gyötört fiatalok verődtek össze. De igazán, egy téli estén, 1933-ban, ott künn, „a város peremén”, a külvárosi éjszakában, kicsiny manzard szobájában, ahol egyszer meghitt órában, megmutatta magát e sorok írójának. Ekkor József Attila a Korong utcában lakott, a zuglói halálsorompó és a MÁV-pályaudvarok közötti sintelep környékén, jórészt még be nem épült vidéken, kertes villában, illetve annak padlásszobájában.

„... Itt a lelkek
egy megszerkesztett, szép szilárd jövőt
oly üresen várnak, mint ahogy a telkek
köröskörül, mélán és komorlón
álmodoznak gyors zsibongást szövő
magas házakról...”

Magam is a környéken laktam, az Uzso-ki utcában, ahol nevelősködtem, mindkettőnk társadalmi meghatározása az lehetett volna, ami Raszkolnyikové: „volt diák”. Ezen az estén, hideg csillagok égtek tar fák ága közt, a városba indulva találkoztam a költővel, aki föl vitt magához. Később Radnóti Miklós is megérkezett fiatal feleségével, Fannyval.

Egyszer régen egy verse miatt József Attila a bíróság előtt állott és a védő, a Szebfü Gyula szerkesztésében megjelenő Magyar Szemle egyik tanulmányára hivatkozott, mely a konzervatív folyóiratban a szerkesztő mély embersége, szerkesztői nagyvonalúsága folytán az üldözött költő művészetét röviden méltathatta. Attila hálás volt ezért, csak néha ingerkedve, kissé ironikusan, kissé öngúnyval kérdezte: miért vagyok én, vagy verseim villoni jelenség, hol a hasonlóság? Most a hosszú éjszakába nyúló téli estén homlokáról elszlottak a fellegek, derűs és játékos volt, mint valaha, kora fiatalágában. Később, évek múltán is úgy éreztem, hogy ekkor ismertem meg igazán és hogy mennyi mindent nem mondtam el neki, milyen szingyes szimbólumává vált beszélgetéseinknek a máig nálam levő Kautsky-kötet, Marx gazdasági tanairól.

II.

Négy évre rá, a Hunyadi János úton, egy téli délután megvevén az esti lapot, olvastam, hogy a balaton—szárszói állomáson keresztülhaladó tehervonat elé ve-

tette magát. Mélységes fájdalom és lelki ismeretfurdalás rohant meg. Mindig készültem, újból és újból róla írni, legutóbb két utolsó csodálatos verseskötetének, a Medvetáncnak és a Nagyon fájnak megjelenése alkalmából s most, a halál fönséges és borzongató hatalmának kellett megjelennie, hogy fölriasszon. Nehéz és gyötrelmes óra volt, hiszen a tovatűnő fiatalág hőskora kapcsolt, kötözött hozzá és költészetéhez, ez a bátor, szabad, hevülő, szertelen, de a való értéket talán méltón egyedül tisztelő fiatalág, mely olyan igazán elevenedett meg József Attilában. Az ifjúság hőskora, melynek — úgy éreztem —, maradék tisztasága ad értelmet a későbbi kompromisszumoknak és megalkuvásoknak.

A költő nem ismerte ezeket és halála is úgy hatott, mint utolsó tiltakozás, amint egész élete is azt mondotta: Csak szegénységem hajlik meg, de nem gerincem, becületem. Így, ezekkel az érzésekkel írtam meg róla a nekrológot a Korunk Szavába, amely a hivatalos katolikus táborban, a jezsuiták folyóiratában, a Magyar Kultúrában heves támadást váltott ki, de amely talán ma is megmutatja, hogy látta egy kortársa 1937-ben, halála évében.

III.

Szinte valótlannul romantikus valóság és nyomorúság volt József Attila ifjúkora. Apja szegény szappanfőző, aki hamarosan örökre elhagyta családját, anyja mosónő — milyen feledhetetlenül énekelte meg, amint szürkés-ősz haja lebben az égen és ő kékítőt old az ég vizében — (Benedetto Croce, aki csak ezt az egy versét olvasta, egy egész oldalt szentel neki a La Criticában, a fordításban is megérezve a Mama című versből a genie-t), — ő maga pedig, aki vidám és jó volt s tán konok, ha bántották vélt igazában, „Batu khán pesti rokona”, soha ki nem heverte ezeknek az éveknek irgalmatlan harapását és idegromlasztó pusztítását. A szörnyű nyomorúság, melyet ekkor még valami magyar falusi villoni kedvvel és groteszk humorral hordozott, a nagy társadalmi igazságtalanság, az az érzés, amelyet így foglalt versbe: „A görögkeleti vallásban nyugalmat nem lelt, csak papot”, a tudományos szocializmus felé hajtották. A társadalmi, az emberi lét milyen irdatlan, vak, fekete mélységéből tört föl ő, kicsoda ellenállást kellett és mennyi energiával áttörnie, mire futotta volna még ebből, ha nem úgy lett

volna, mint utolsó versében énekelte: „Mióta éltem forgószelemben — Próbáltam állni helyemen.” Azon az estén konce-dálta nekem, hogy csak kívülről nem lehet megváltani az emberiséget és mitsem segítené rajtunk az intézményeknek egy Batu khánja; munkája éppen olyan med-dő volna, mint a csupán egyoldalú belső megigazulás szemforgató emlegetése. Et-től kezdve József Attila a kollektív meg-váltás szegény üldözött apostola lett, aki hitte és hirdette, hogy nincs más, mint „véges-végtelen, — a termelési eszközök odakinn s az — ösztönök idebenn”.

Azok, akik művészetét figyelték, csak-hamar észrevették, hogy a költői lélek reflexeként jelentkezni kezdett benne egy szörnyű büntudat reakciója, de nem a megváltó, szabadító büntudaté, ha-nem a sorvasztó és halálbavivő büntu-daté. Valamikor úgy hallgatta, mint mesét a bűnről szóló tanítást, utána neve-tett is — „mily ostoba beszéd, — bűnről fecseg, ki cselekedni gyáva”. De azután szörnyű paradoxonként — mert egyre tisztultva és nemesedve — megtanulta, hogy mennyi szörnyűség barlangja az emberi szív, s e rebbenő igazság nagy fényében, az eredendő gabság, mint rava-tal feketélt szívében. „Csak öntudatlan falazunk a gaznak, — kik dölyffel hisz-szük magunkat igaznak”. S elkezdődött nála először normális síkon, a tudatban vájkálásnak az a szörnyű küzdelme, melynek vége, ha az akaraterő nem se-gít, az örület. „En Istent nem hiszek s

ha van — ne fáradjon velem; — majd én föloldozom magam” sirta feleselve a másvilággal, a Végtelennek mégis azzal a forró vágyával, a léleknek végtelenbe síró osztónevel, amely mindnyájunknál jobban érezte, hogy nem tudja fölol-dozni önmagát. Add hozzá ehhez az ön-kínzó manicheus büntudatú, flagelláns lelkialkathoz, amelynek minden lázadás és dac csak pillanatnyi menekülés ön-magától, a zárkózottságot és megkapod az egyenlet pontos ellenértékeként az ön-gyilkosságot.

*„Teffoggal kőbe mért haraptál?
mért siettél, ha elmaradtál?
Miért nem éjszaka álmodtál?
Végre mi kellett volna, mond?
Magadat mindig kitakartad,
sebedet mindig elvakartad,
híres vagy, hogyha ezt akartad.
Hány hét a világ? Te bolond.”*

IV.

József Attila, minden önkítáruló, önfel-fedő költői ösztöne mellett zárkózott, zárt lény volt, amint művészetében a zárt forma tökélye emeli föl a maradandóságba azt, ami kötetlenül zavaros és mulandó. Ebben a művészetben először egy kétségbeesett generáció panasa jaj-dult föl: „Nincsen apám se anyám — se istenem se hazám, — se bölcsöm se szemfedőm — se csókom se szeretőm...” Még gyönyörűszép szívében is majd halált-hozó fű terem — panaszolta —, de ugyan-akkor megírta a Megfáradt ember utol-érhetetlen szépségű idilljét, mert az életet azért szerette sok búval, kevés vigalom-mal.

*„A békességet szétosztja az este,
meleg kenyérből egy karaj vagyok,
pihen most az ég is, a nyugodt Marosra,
s homlokomra kiülnek a csillagok.”*

A magyar tájat, az avar rőtjét, a lom-bok susogását, a patakok rívását, a rá-juk hajló cserjék, fűzések titkát, a nyár-fák levelén játszó ezüstös fejszesuhanást ki élte, érezte, énekelte meg szebben, mé-lyebben, több bensőséggel, bizalmasabb testvériséggel?

*„Ily gyorsan betelik nyarom.
Ördögszekéren hord a szél —
csattan a menny és megvillan
kék tünde fénnel fonn a tél.”*

Szerelmi verseiben a magyar költé-szet legszebb sorai szólalnak meg, egészen érzéki, ugyanakkor mélységesen tiszta, nagy anyakereső, a lét szörnyű harcából és ijesztéséből az örök nőhöz menekülő férfi lírája:

„Szeretlek, mint anyját a gyermek,
mint mélyüket a hallgatag vermek,
szeretlek, mint a fényt a termék,
mint lángot a lélek, test a nyugalmat!
Szeretlek, mint élni szeretniek
halandók, amíg meg nem halnak...
(Óda)

és az a másik vers:

„Aldalak búval, vigalommal
féltelek szeretni valómmal,
örizlek kérő tenyerekkel,
búza földekkel, fellegekkel.

Topogásod muzsikás romlás,
falam ellened örök omlás,
düledék-árnyán ringatózom,
leheletedbe burkolózom.

Mindegy, szeretsz-e, nem szeretsz-e,
szívemhez szívvel keveredsz-e,
látlak, hallak és énekellek,
Istennek tégedet felellek.

Hajnalban nyújtózik az erdő,
ezer ölelő karja megnő,
az égről a fényt leszakítja,
szerelmes szívére borítja.”

(Aldalak búval, vigalommal.)

mennyire átjárta a mi egész fiatalságunkat. Mennyire összeszövődik bennük szerelem és szociális álmom és akaratom. „Úgy kellesz, mint parasztnak a föld, — a csendes eső és a tiszta nap...”, vagy a Flóra-vers vörösmartyas csengésével:

„Tudnál-e Flóra, annyira szeretni,
erényeidből épül-e szerencse,
hogy mind a kint, mit nem lehet feledni,
hű szeretőd munkáján elfelejtse?

Tudnál-e engem új világra hozni,
iparkodván szerelmes türelemmel,
hogy legyen erőm ismét adakozni,
s eltölteni a gonoszt félelemmel?

Lennél-e nyugtom mindenütt a rosszban?
Fontold meg jól, szíved mily terhet vállal.
Én, aki véled mind csak hadakoztam,
Kibékülnek a haragvó halállal.”

V.

Esengte a „szelid jövőt”, de e helyett csak a reménytelenséget kapta osztályrészsül. Emberként és magyarként egyaránt. Hogyan sírt föl és kiált föl a Levegőt! c. versében:

„Számon tarthatják, mit telefonoztam
s mikor, miért, kinek.
Aktákba írják, miről ábrándoztam,
s azt is, ki érti meg.
És nem sejtetem, mikor lesz elég ok,
előkotorni azt a kartotékot,
mely jogom sérti meg.

És az országban a törékeny falvak
— anyám ott született —
az eleven jog fájáról lehulltak,
mint itt e levelek,
s ha rájuk lép a felnőtt balszerencse,
mind megcsörren, hogy nyomorát jelentse
s elporlik, szétperegy.

Ó, én nem így képzeltem el a rendet.
Lelkem nem ily honos.
Nem hittem létet, hogy könnyebben tenghet,
aki alattomos.

Sem népet, amely retteg, hogyha választ,
szemét lesütve fontol sanda választ
és vidul, ha toroz.

Én nem ilyennek képzeltem a rendet.
Pedig hát engemet
sokszor nem is tudtam, hogy miért vertek,
mint apró gyermekket,
ki ugrott volna egy jó szóra nyomban.

Én tudtam — messze anyám, rokonom van,
ezek idegenek.

Felnöttem már. Szaporodik fogamban
az idegen anyag,
mint szívemben a halál...
De jogom van

és lélek vagy agyag
még nem vagyok s nem oly becses az irhám,
hogy érett fővel szóltanul kibírnám,
hogy nem vagyok szabad!

Az én vezérem bensőmből vezérel!
Emberek, nem vadak —
elmék vagyunk! Szívünk míg vágyat érlel,
nem kartoték-adat.
Jőjj el, szabadság! Te szülsz nekem rendet,
jó szóval oktasd, játszani is engedj
szép, komoly fiadat!”

„Nincsen remény” — ez akkoriban zsúr-
témává züllött szólam, hogy annyi példa
és magyarázat után olyan gyászos leckét
adott, velőikig hasított.

„Fortélyos félelem igazgat
minket s nem csalóka remény...”

S mégis magyarnak számkivetve,
lelkem sikoltva, megriad —
Édes Hazám, fogadj szívedbe,
hadd legyek hűséges fiad!

— — — — —
adj emberséget az embernek,
adj magyarságot a magyarnak...
— — — — — nekem
add meg boldogabb éneket.” (Hazám.)

— sírt föl még utoljára, s hogy nem így történt, azért akkor mindnyájan felelősök voltunk. Nem, egy-két igaz ember, aki

törődött érte, vele, nem mentesítik azok felelősségét, akik irodalompolitikailag távol álltak tőle. Egy Csokonaihoz fogható és hozzá annyira hasonló tehetség élt közöttünk, aki még nem övezhette le harminckét évével tehetsége teljességét és akit sem a hivatalos Magyarország, ami akkor érthető volt, de még a korabeli Kazinczyék se ismertek föl. Őrá is „rájajdult a Balaton”, ő is hívogatta a magányosság szelíd örömeit, de csak a halál kínjai, a dolores inferni jelentek meg és vették körül.

„... bánat szedi szét eszemet,
ha megtudom mire jutottam,
Ifjúságom, e zöld vadont
szabadnak hittem és öröknek
és most könnyezve hallgatom
a száraz ágak hogy zörögnek.”

Szelleme mielőtt végképpen összeomlott volna, magának a felbomlásnak folyamatát örökítette meg. Mi maradt meg nekem a balsorsban? Én — és ez elegendő, mondja Corneille Cidje. Neki ez sem maradt meg „S mit így hívtam: Én — az sincsen. Utolsó morzsáit rágom...” Élve szenvedte el az eleven feloszlás gyötrelmeit, gyötörték önlelke fúriái, a paranoid szkizofréniá, amelyből nem volt többé szabadulás és az örület éjszakája után a halálba hullott.

HOGY LESZ A KÖNYVBŐL CIPŐ?

Az egyik antikváriumban történt: Bejött egy elegánsan öltözött divathölgy és kérte az eladót, hogy mutasson neki valami igen mutatós finom bőrbe kötött nagyalakú könyvet. Az eladó egymásután rakta elébe a szebbnél szebb kiállítású könyveket, de a vevő mind visszaadta, hogy nem jó.

— Hagyja, majd én magam fogok kutatni, és elkezdett böngészni. Rövid idő múlva odahozott egy gyönyörű bőrkötésű könyvet és kérte az eladót, hogy számlázza.

— De kérem, ez a könyv egy francia filozófiai mű.

— Nem baj az kérem, ne törődjön vele, pont ez a könyv kell nekem. Ez a szín és ez a bőr. Ugyanis cipőt csináltak belőle.

Örökre eltűnt, soha nem láthatom többé? Közénk feküdt sűrű, oszlohatatlan, mély, rejtelmes kódéval az örökkévalóság. Néha az egykori Tisza István utcán végigmenve, melyet ma József Attila utcának hívnak, fölérvül előttem alakja. Olykor szinte látom szembejönni siető lépteivel, élénk gesztusával, szelíd, megbocsátó mosolyával kicsiny bajszkás ajka körül. S látni vélem, ahogy sovány, sápadt arcát előltem a szeretet benső fényessége... Tisza István: valamikor a magyar nagybirtok, nagytőke, nagyklérus, áldzsenti-bürokrácia uralmának fenntartója, az ország keménykezü „főszolgabírója”, aki valaha szinte minden volt ebben a „csunyácska hazában”. S hová, a feledés milyen mérhetetlen mélységébe tűnt tova, zuhant el világa! Ma József Attiláról nevezik ezt az utcát, a magyar proletár-szegénység nagy halottjáról és költőjéről. Gondoltuk-e ezt valaha? Mondtuk-e, mondhatuk-e trefásan vigaszul neki, amit Gyulai Pál mondott egyszer Arany Jánosnak a Nemzeti Múzeum előtt: János, egyszer itt fog állni a szobrod? Mily ritka tünémeny pedig a József Attilához fogható erkölcsi és esztétikai gényusz, ki költészetével a halhatatlanságot érzékelteti meg a gyorsvégű halandóval s mily kevéssé ismeri föl igazi nagyságában a kortárs. Vajon mikor jön hozzá hasonló?

Katona Jenő

SPENCER angol költő, amikor még szegény kezdő író volt, felkereste Lord Sidneyt, az ismert műpártolót, átnyújtotta legújabb verseskötetét és arra kérte, legalább egyet olvasson el előtte.

Az udvarias Lord felütötte a kötetet és elolvasott egy verset, aztán még egyet és még egyet. Majd csengetett, behívatta a titkárat és így szólt hozzá:

— Adjon, kérem, Mr. Spencernek 50 fontot.

Ezután tovább olvasta a verseket, mind nagyobb és nagyobb elragadtatással. Ezután ismét csengetett és így szólt belépő titkárához:

— Adjon, kérem, Mr. Spencernek 200 fontot. S ezzel tovább olvasott.

Alig múlt el néhány perc, ismét csengetett, és az ámuló Spencer előtt így szólt hozzá:

— Kérem, kísérje ki Mr. Spencert. Ha még sokáig itt marad, teljesen tönkremegyek.

Az emberiség anyagi erőinek gyarapodásával, az élet apróbb és nagyobb jelenségeinek szüntelen változásaival együtt fejlődnek, újalakulnak a tudományok — köztük az esztétikai — elvek és elméletek is. Az irodalmi irányzatok: klasszicizmus, romantika, realizmus stb. — állapította meg egy kritikus — például rendszerint az értékelés három fázisán mennek keresztül: a védelem, a vád és az ítélet fázisain. Előbb mértéktelen magasztalásban, majd túlzott megvetésben részesülnek, míg végül, kellő távlatból szemlélve eredményeiket, a „végső” ítélet kimondása után bevonulnak a művészetek panteonjába.

Korunk irodalmi életét azonban éppen az a sajátosság jellemzi, hogy az esztétikai ítélet már-már hitelét veszítette. Az esztétika egyébként sem tételesen bizonyítható elméletei alól lassacskán szinte kiűszöki a talaj, azt mondhatnók: az irodalmat már nem az irodalom sajátos mércéjével mérik, hanem más tudományágtól kölcsönöznék értékmérőket. Ezt a folyamatot különös élességgel felismerhetjük a költészet kritikájában, és pedig elsősorban a nyugati esztétikai művek: könyvek, folyóiratok hasábjain. Kiséreljük meg néhány kiragadott példával felvázolni a költészet ez újfajta értékelése körül folyó harcot. A harc gyökerei természetesen több évtizedre nyúlnak vissza, bennünket azonban elsősorban a jelenlegi helyzet, a mai kritika vitái érdekelnék.

A „hadállásokat” igen szemléltetően mutatja be Walter Muschg bázei professzornak nemrég megjelent: *Agyonfecségetett költészet* című cikke.

A rendkívül élehangú cikk Martin Heideggernek, korunk egyik legnevesebb polgári filozófusának irodalmi elveit támadja. Heidegger ugyanis három nagy német költő: Hölderlin, Rilke és Trakl életművét elemezve e költőket látnoki, vallásalapítói, filozófusi rangra emeli, más szóval költészetüket nem az esztétika többé-kevésbé elfogadott mércéivel méri, hanem a filozófia fogalmi körében vizsgálja. Ennek folytán természetesen ítélete is gyökeresen más, mint az irodalomé; Heidegger a költői szépséget a filozófia mélységével helyettesíti, szerinte tehát nagy költő csupán nagy filozófus lehet.

Muschg professzor rámutat arra, hogy Heidegger az említett költők életművét egyszerűen saját képére alakítja át: beleolvás és belemagyaráz a ver-

seikbe olyasmit, amit e versek nem is tartalmaznak. Helytelen szóelemzésekkel teljesen kicsavarja a versek értelmét, mondanivalóját, sőt odáig megy, hogy még magasztalja is a kétértelmű, tehát kedve szerint magyarázható költészetet.

A Muschg—Heidegger ellentét jellegzetes. Az irodalomkritikában mind éleesebben rajzolódik ki azoknak tábora, akik a költészetet nem irodalmi, hanem — jelen esetben — filozófiai szempontok szerint akarják mérni, és azoké, akik kitarthatnak az esztétikai elemzés mellett.

Nemrégiben például egy angol kritikus hosszabb cikkben foglalkozott Henry Melville múlt századbéli, neves amerikai író *Moby Dick* című regényével. A cikkíró a regény allegorikus tartalmát elemzte. A *Moby Dick* minden kétséget kizáróan allegorikus mű, amely — egy bálnavadászat keretében — az igazság keresésének fáradságait akarja ábrázolni. Ámde ez az allegorikus ábrázolás minden bizonnyal csupán a mű egészére, végső mondanivalójára vonatkozik, a cikkíró pedig még a legapróbb részletre is, a cselekmény minden mozzanatára ki szeretné terjeszteni a képletes értelmezést. Ez a szemlélet a regényt egyenesen „kétarcú” művé alakítaná, az olvasónak egyidejűleg követnie kellene a regény „felszínén” folyó cselekményt és a mű mélyen rejlő filozófiai gondolatokat. Mondanunk se kell, hogy az utóbbit — mégha tényleg volna is ilyen — aligha tudná részletes szövegmagyarázat nélkül nyomon követni az olvasó.

Hasonlóképp rendkívül jellemző problémánkra az angol irodalom Keats-vitája. John Keatsnek, a legnagyobb angol lírikusok egyikének költészetével a múlt század, különösen a viktoriánus korszak, elég méltánytalanul bánt el. Szabadunk azután „felfedezte” a nagy költőt, de ennek, úgy látszik, ára volt. Az angol kritikusok két táborra szakadtak. Az egyik tábor Keats költészetében „mély értelmet”, filozófiát keres, mondhatnók szótlanul halad el a költői szépségek mellett, s csupán azt vitatja: milyen filozófiai gondolatok, milyen bölcsélet hatása mutatkozik meg Keats költészetében. A másik tábor — például E. C. Pettet cambridgei egyetemi tanár —, bár elismeri Keats helyenként felbukkanó újplatói szemléletét, de kitart az esztétikai, tehát mind a tartalmi, mind a formai elemzés mellett. Részletesen foglalkozik például Keats melódiájával, jellegzetes képeivel, szóhasználatával stb. Jellemző,

hogy Pettet Keats-kötetének függeléke többek közt egyetlen versnek öt különböző értelmezését ismerteti és vitatja. Meg kell jegyeznünk, hogy az öt értelmezés mind más és más filozófiai mondanivalót fedez fel a versben.

Rendkívül jellegzetes Albert Gerard francia esztétának a romantika logikájáról írt cikke is. Nem lehet véletlen, hogy a cikk a romantikus költők szellemi magatartását, a romantika lényeges elemeit a filozófia szótárával: logikai, ismeretelméleti fogalmakban fejezi ki. Fejtegetéseiből ugyanis világosan látható, hogy a költészetben ő sem a „szépséget”, hanem a gondolatok filozófiai rugóit keresi. Hozzá kell még tennünk, hogy Gerard romantika-elméletét, amelyet egyébként egy korábbi művében részletesebben kifejtett már, a mai kritika úttörőnek tartja, és így minden bizonytalansággal fogadja el vizsgálati módszerét.

Mindez természetesen — mint már mondtuk — csupán néhány példa a kérdés lényegének megvilágítására, ame-

lyet e cikk címében így akartunk összefoglalni: a költészet valóban nem egyéb-e, mint vallás, vagy filozófia. Úgy gondoljuk, helyénvaló válaszul a már említett Pettet professzor rövid, de véleményünk szerint találó válaszáat idézni: „*Napjaink kritikusi csupán az oly költészetet méltányolják, amely a vallás vagy a filozófia igényével lép fel, holott a költészet nemcsak tanít, hanem gyönyörködtet is.*” Ha pedig a vers lényeges feladata a gyönyörködtetés, akkor egyoldalú és ezért téves minden olyan elmélet, amely a gyönyörködtetésre szánt elemek mellett szótlanul halad el és csupán a költemény — szűk értelemben vett — mondanivalóját elemzi. A költészet lehet vallás vagy filozófia, de *nemcsak* a vallás vagy filozófia igényével fellépő költészet lehet szép. A költészet lehet vallás vagy filozófia, de sem az egyik, sem a másik önmagában nem teheti a rimes vagy éppen rímtelen sorokat költészetté. S ha ez igaz, akkor semmit se nyerhetünk azzal, ha a kritika az irodalom sajátos értékmérőit félretolva megtagadja a költészettől, hogy valóságos eszményét fejezze ki.

V á m o s i P á l

A TÁNCSICS KÖNYVKIADÓ IV. NEGYEDÉVI TERVÉBŐL

Az év utolsó negyedében indul meg a **Táncsics Könyvtár**. A szép kiállításban és mégis olcsó áron megjelenő sorozat a magyar és világirodalom klasszikus és mai remekműveit adja az olvasó kezébe. Ez évben jelennek meg Táncsics Mihálynak válogatott írásai, Zola **Igazság** című műve Benedek Marcell fordításában, Steinbeck munkája, a méltán népszerű **Egerek és emberek** és E. Kazakevics nagyszerű regénye, a **Hűséges szív**.

A népszerű **Útikalandók** sorozat újabb kötete A. Desio professzor könyve. Az olasz Karakorom-expedíció hősi vállalkozásáról szól. (**A K2 meghódítása**.) A könyv az expedíció 70 eredeti művészi felvételét is közli. Karácsonyra jelenik meg Hans Ruesch svájci író **A hosszú árnyék földjén** című eszkimó tárgyú regénye, mely eddig 13 nyelven jelent meg.

Októberben jelenik meg Szántó György **Strádivari** c. híres regényének új kiadása és Bárdi Odónnek, a régi vígszínházi gárda utolsó élő tagjának könyve: **A régi Vígszínház**. Horváth Árpád: **Az óra regénye** a tudomány „királyai”-val foglalkozik.

Novemberben kerül a könyvesboltokba E. Linklaternek, a világhírű angol regényírónak a könyve: **Fő az elzántság**, mely kacagatótorzképet ad a mai angol középosztályról.

A Vidám Színpad Könyvtárban **Szine-java** címmel jelenik meg a második kötet. A Rádióban elhangzott legnagyobb sikerű színdarabokat teszi hozzáférhetővé a Táncsics Könyvtár új sorozatában, a **Rádiószínházban**. Az első kötetben V. Hugo **Hernani**-ja, Caragiale **Elveszett levél**-je, és Móricz **Kismadár** c. műve, a második kötetben Sásdi Sándor **Bosszúja**, Lessing **Emilia Galotti**-ja, G. B. Shaw **Lord Augustus**-a és Csal Ké-in **A kis Vő**-je jelenik meg.

A műszaki könyvek között is több figyelemre méltó művet ad ki a Kiadó. A könyvhétre jelenik meg Aisberg: **Ilyen egyszerű a rádió**. 550 rajzzal és szellemes magyarázó szöveggel leplezi le a rádió „titkait”. A műszaki könyvek között számottevő Hegedűs József: **Lemezki-vágó, hajlító és húzószerszámok készítése** című műve is.

A **Kis Technikus Könyvtárban** megjelenő **Kis házi szerelő**, melyet Bihari Sándor írt, régóta keresett igényt elégít ki, tanít a háztartásban előforduló technikai munkák elvégzésére. Novemberben Nagy Pál Sándor: **Kis dinamó házi készítése**, decemberben Schneeman József **Lombfűrész munkák** (melynek melléklete 20 db természetes nagyságú mintalap) és Vukovits Gedeon: **A hajómodellezés ábécéje** című könyve jelenik meg.

SZABÓ LŐRINC

(1900—1957)

maszdiák. Olvasás közben káprázik a szem az élet, a természet millió apró képével telített költői érzékenység csillagzaporától.

Első két kötetében (*Föld, erdő, Isten; Kaltbán*) látszólag a természetélmény a leglényegesebb, a görög idilleket és Georget-folytató bonyolultan primitív indulatok. Ettől a nagyon tudatos és hamar-érett költészettől azonban távol van a klasszicizáló idillek világa. De hangja, témavilága távolmarad az előtte járó nemzedék, Ady és Babits lírájától is. Már szinte az első versektől kialakul nagyon egyéni, kristálytisza nyelve, zárt világa és csak azt érzi fontosnak, versre méltónak, ami szinte röntgenképszerű hitelességgel ábrázolja a maga lelkét s a természet, a társadalom benne tükröződő darabjait. Mikor a vidékről jött fiatalember az erdők, források bozontos isteneit riasztja, éppúgy a saját lelke titkaira kíváncsi, mint később, mikor „a pénz s a város vasraverterte”.

A vele indulók, a második Nyugatnemzedék (Illyés Gyula, Sárközi György, Erdélyi József, Fodor József) ekkori költészetében a társadalmi indulatoké, népi nosztalgikáé a vezérszólam, — vagy a képzelet, a misztikum tájaira menekülő dallamoké. A Szabó Lőrinc költészetében már ekkor kibontakozó sajátosan aszketikus erkölcs és logika elutasítja mindkét utat.

Ellentmond ennek, hogy az ellenforradalom első éveinek légkörét valamennyi kortársnál hívebben rögzítette azokban a verseiben, amelyekben az erdő már nem a szív enyhülete, hanem akasztófák tömege; tör leskel a bozótban s a bilincs és a szurony a kor kísérteties jelképe lesz (Később József Attila hatalmas forradalmi verseiben telik meg a természet a társadalmi harc izását sugárzó szimbólumokkal.) Vagy *A sátán műremekei*-ben kibontakozó képek, a testi-lelki nyomor, a kapitalizmus morális-lelki pusztításainak tünetana, az elnyomott szegényemberek indulata?

„...*hogy ne maradjon
hetedizigleni unokáik
számára is a nélkülözés
rémuralma a jövő...*”

A választ a költő számtalanszor megadja, a reménytelenül kiábrándult szív és értelem panaszaival. Zárt önmarcangoló

Életének utolsó esztendeje, mintha a könyörtelenül közelgő halál siettetné, meghozta a költő méltó megbecsülését s életművének gazdag aratását rakta a könyvespolcokra. (Hirtelenében nem is tudom összeszámolni: legalább hat kötet jelent meg újra vagy először verseiből és műfordításaiából.) A frissen hantolt sír azonban már nagyobb, másfajta kötelességünkre int: számot vetni az életművel; megvizsgálni, mit adott Szabó Lőrinc a magyar irodalomnak. A pályáját kísérő kritika eléggé szűkszávu és bizonytalan volt; most a befejezett életmű nyilvánvaló arányai talán a megillető figyelmet biztosítják költészetének.

*

Keresgélve a vonásokat, amelyek pályája minden szakaszán leginkább jellemzik a költőt, elsősorban azt kell elmondani, hogy önmagának s a környező világnak szinte megszállott elemzője és megdöbbentően merész kifejezője. Már megírták róla, hogy lírai életműve: életregénye és költészete: a kor s az ember páratlanul gazdag „adattára” is. Valóban, ez érzelmi és intellektuális vívódásairól kortársai kevesen vallottak ilyen teljességgel és ilyen hitelesen. Gondoljunk a *Tücsökzenére*, talán legjelentősebb művére. Milyen érzékletesen s a felidéző álmodozás milyen bűvöletével tárul fel ifjúságának világa: a mozdonyvezető apa, Miskolc, Balassagyarmat, Debrecen; a könyvek s ábrándok sodrában élő ka-

költészet ez mindig. Sohasem forradalmár („*pépsz vagyok, aki saját — szerkesztésének börtönében — vakon tesz-vesz...*”), valamiféle liberális-demokrata koncepcióig sem jut el. A kéz és a gondolat friss mozdulatainak öröme adó, közös célokért küzdő tömegektől, az eszme és magatartás görcsöket oldó közöségétől távol marad. Második világ-háború alatti meghökkentő állásfoglalásai az ilyenfajta magatartás valódi társadalmi tendenciáiról árulkodtak, azonban később idegen anyagként hulltak ki költészetéből.

Individualizmusában, növekvő magányában nincs önelégültség, inkább szinte irányítúként kezelt hüntudat ez nála — ahogy Illyés Gyula írta —, amelytől a társadalmi tett igénye éppúgy idegen, mint a menekülés a kor világából. Szabó Lőrinc polgári illúziótlansága és szubjektív igazsága olyasféle kapcsolatban van korával, a hanyatló kapitalizmus világának jelenségeivel, mint a múlt századnak a filozófiai pesszimizmustól ihletett költői. Egyébként sem lenne nehéz bizonyítani, hogy sokkal több köze van Reviczky—Komjáthy nemzedékéhez, mint kortársaihoz vagy a közvetlenül előtte járókhoz.

*

Már említettem, hogy Szabó Lőrinc költészetének egyik legjellemzőbb saját-sága a boldogtalan, vergődő töprengés. „*Éltem!... Pénzre változtam...*” — írja keserű ironiával. Agya, szíve káncseiből lakbér lesz, kenyér és cipőtalpalás: a kapitalista társadalomban nem lát mesz-

szibb távlatot írói munkája értékéhez. Kibontakozást, újjászületést nem hoztak számára a későbbi évek sem, bár az utóbbi időkben a korai öregség és a betegség őszi borongásai, fanyar bölcsességei mellett megcsillan olykor a derű is verseiben. A forrongó s álmódó világra csak tört sóhajokkal s lágy, panaszos zenével visszhangzik a befelé fordult költő.

Sok még a tennivalónk, hogy az értékeket és tévedéseket hűen mutató kép alakuljon ki Szabó Lőrinc költészetéről. Az őszinteség és a merészség lenyűgöző szépségeit kínáló szerelmi lírája az új magyar költészet legjelentősebb értékei közé tartozik. Szinte egzaktnak hitelű, bár szűk keretek között maradó lírai realizmusa a kifejezés váratlan lehetőségeivel lep meg, alkárhányszor olvassuk. A pontosság, a tömörség és a tisztaság klasz-szikus erényeihez ragaszkodó nyelve, forma - kultúrája, vers - szerkesztésének szinte mértani ökonómiaja igényes nemzedékekből is kiemel. Hatalmas műfordítói munkássága új világokat tár fel. És folytathatnám a számbavételt.

Nehéz évtizedek vívódásainak emlékei, egy megdöbbenő érzékenységgű költő vallomásai kerültek most az irodalom-történet, a költészet fényében eszmélő emberek, a jövő mérlegére, — ahogy *Az elképzelt halálban* írta:

„*Sorsom szála
széthulltak és most száz tér, száz idő
formál, egyszerre bontó-építő,
mint régen egy...*”

P ó k L a j o s

JOHN MIDDLETON MURRAY halálával egyik jónévű esszé-íróját veszítette el a mai angol irodalom. Különösen a Keats-ről, Shakespeare-ről és Fielding-ről írt tanulmányai tették ismertté nevét. Kritikusai pályáját 1916-ban kezdte egy Dosztojevskij kötettel. Middleton Murray férje volt Katherine Mansfieldnek. Az ő gondozásában jelent meg a „Garden party” híres írójának naplója, levelei és számos novellája. Befejezetlen önéletrajzának egyik részét „Katherine Mansfield meg én” címmel adta ki. Utolsó könyve halála hetében került a könyvesboltok kiskatába. Címe: „Love, freedom and society” (Szerlem, szabadság és társadalom).

Middleton Murray, aki D. H. Lawrence és Virginia Woolf baráti köréhez tartozott, több irodalmi folyóiratot is kiadott. Ő szerkesztette a *Rhythm*, a *The Blue Review* (1911), az *Athenaeum* (1919—1921) és a *The Adelphy* című lapokat. (—bb—)

WILLIAM FAULKNER új könyve az amerikai irodalmi élet jelentős eseménye. „A város” egy regénytrilógia második kötete. A szerző a Snopes-nemzettség egyes tagjainak további életútját mondja el benne. Az első kötet, „A tanya” ezelőtt tizenhét éve jelent meg. Faulkner, aki a mai amerikai irodalom egyik klasz-szikusának tekinthető, „Az udvarház” címmel írja meg trilógiájának befejező részét.

OLVASS GYORSABBAN my friend! — ez a végső tanulsága minden tankönyvnek, mely az USA-ban szaporább olvasásra biztatja az embereket. Egy chikagói jogiroda már azt ígéri, hogy a szöveg 3750 szavát 90 másodperc alatt felfoghatja az, aki rája hallgat. Azt ugyan még nem közölte, mennyi idő szükséges tökéletesen el is felelteni, ám annál inkább azt, hogy egy Gyors-Olvasó-Tanuló-Tanfolyam ára potom 150 dollár.

MEGINT EGY ÚJ világnyelv, vagy inkább világírás. Hollandiában tűnt fel, Picto-nak hívják. Csupán jelekből áll és emlékeztet az egyiptomi hieroglifákra. A legalább egy tucat nyelvet beszélő Ch. Janson író és nyelvtanár szerkesztette hosszú évek munkájával és már ki is adta az első Picto nyelvtant. Janssonnak az a véleménye, elégséges 300 Picto jel, hogy 6000 angol szót kifejezzen. Mulatságos fűzetében elmondja, hogy a Picto olyan világnyelv, melyet csak írni lehet, s minden nemzet a maga nyelvén olvassa. Tehát nem kell más, csupán 300 Picto jel és az anyanyelv ismerete, hogy megérthesse magát bárkivel a világon.

*

A FRANCIA KALANDREGÉ-NYEK idei nagydíjat Jacques Chabannes „A gyilkos késik” című regényének ítélték oda.

ELFELEJTETT ÍRÓK

Irínyi József

(1822—1859)

A nevét sem tudják helyesen leírni, s hányszor tapasztalom, hogy összekeverik a hasonló nevű Irányival vagy bátyjával, aki a gyufáról híres. Órála nem szólnak cikkeik, nem szenteltek neki egy még oly soványka disszertációt sem, s hogy műveit nem adták ki halála óta soha, szinte mondanom is fölösleges.

Pedig akiről szó van, nem valami obskúrus mellékszereplője a magyar történelemnek. Őt könyve, sok tucat cikke és több műfordítása jogán akkor is tisztelettel kellene ápolnunk emlékét, ha történetesen nem ő fogalmazza 1848. március 14-én a 12 pontot. Másrészt viszont: ha semmi más nem marad fenn életművéből, mint e halhatatlan forradalmi program, akkor is el kellett volna gondolkodnunk azon: ki volt, mi volt e csodálatos ifjú, akinek nem kisebb személyek, mint Petőfi és Vasvári engedték át a pontok megfogalmazásának dicsőségét, s aki azon az izgatott márciusi napon a magyar nyelv egyik legtökéletesebb remekét, a kifejezésbeli tömörség, a célbataláló pontosság, a jól elrendezett szerkezet és az értelem bátor fényétől tündöklő világosság utolérhetetlen csodáját alkotta meg.

Írjuk le végre helyesen a nevét (hosszú í-vel a középső szótagban): Irínyi József volt ez az ifjú, a márciusiaknak Péterfivel és Vasvárival együtt legigazibb *vezére* — méltatlanul elfeledett *vezére*.

Hogy jól jellemezhesük, szokatlan, új fogalmat kell teremtenünk: *politikai csodagyerek* volt. Alig néhány hónappal idősebb Petőfinél, de évekkkel korábban kezd politizálni.

Petőfi még alig szabadult ki a kaszárnyák poklából, még vidéki ripacsdeszkákon kergette szerencsését, még nem is volt Petőfi, csak Petrovics vagy Borostyán meg Pönögei Kis Pál, amikor Irínyi már Széchenyivel vitakozik.

Egyik első cikkét a megyerendszer védelmében írta, s ez meglepő a centralizáció későbbi heves bajnokától, de a bihari uradalmi gazdasz fia mi más szellemi poggyászt hozhatott volna pátriájából? Pesten azonban látóköre tüményes gyorsasággal tágul, s a *Kelet Népe* vitájában már Kossuth pártján szólal meg.

A döntő, nagy fordulatot életében külföldi útja hozta meg. 1842-ben bejárta a német, francia és angol fővárosokat, s út-

járól mint a demokrácia meggyőződéses híve és a polgárosult, központi államigazgatás egyik első hirdetője tért vissza. Tapasztalatait bátor hangú és szellemes könyvben foglalta össze, de a cenzúra tilalma miatt csak 1846-ban, akkor is csak külföldön adhatta ki. Hazatérve beleveti magát az egyre forróbb hangulatú közéletbe; színház, irodalom, politika, minden érdekli, tudósításokat ír Pest megye közgyűléseiről és a váci vasút megnyitásáról, szerkeszti a Pesti Hírlap külpolitikai rovatát, könyvet ad ki *Az országgyűlés rendezéséről*, az első szépirodalmi próbájában a táblabírómedve-alakjáról fest szatirikus képet, s közben él, vidám, lobogó, tartalmas ifjú életet, elegáns, karcsú alakja irodalmi szalombokban, szerkesztőségekben tűnik fel, este a színház magyartalan műsora ellen rendez jurátus-tüntétést, kétszer párbajozik is, elveiért, természetesen.

1848-ban a márciusiak legfelső vezérének találjuk; szónokol, nyomdagépet foglal le, kiáltványt ír, bevásárlják a képviselőházba, mindig a radikálisokkal szavaz, Párizsba küldik diplomatának, álneven visszasurran hazájába, hogy újból elfoglalja helyét a parlamentben, s az utolsó napig kitart a menekülő kormány mellett.

A megtorlás idején elfogják, több hónapig börtönben senyved, s a kivégzéstől kegyelem útján szabadul meg. Ezután már csak mint szépíró dolgozhat: megír egy történelmi és egy társadalmi regényt, és lefordítja Beecher Stowe nagy szenzációt keltett könyvét, a *Tamás bátya kunyhóját*. Még részt vesz az üldözött protestáns egyház védekező mozgalmában, aztán egy téli reggelen, párnapos betegség után, váratlanul holtan találják szobájában.

Fő műve a *Német-, francia-, és angol-országi úti jegyzetek*. Ez a ragyogó stílusú kétkötetes könyv tele van izgalmas gondolatokkal: egyik lapján a forradalmi Párizsért lelkesedik, a másikon az utópista szocialisták elméleteit vitatja, ismét másutt a széttagolt Németország politikai nyomorúságán elmélkedik (Marxsal egy időben!), társadalmi programot ad, korholja a renyhe arisztokráciát, hirdeti a sajtószabadság elvét. És a forradalomért! Parizsban a Carrousel téren megáll, és valóságos himnuszt zeng a forradalomról:

„Ez a tér az, hol különböző időkben, és számos esetekben a királyi palota és a királyság ostromolta:ott.

Ez a tér a legkeményebb könyv, mely a királyság ellen létezik.

Ez a tér a legnevezetesebb pontja a forradalmi küzdelmeknek.

Ez a tér egy nagy terem, avagy inkább egy ház, hova a nép fegyveresen gyűl össze imádkozni.

Vagy sinai hegye inkább a népnek, hol kijelentéseinek (revelatio) meg tétele végett szokott megjelenni.

Mennyi nevezetes napok emléke van ezen térhez csatolva!

Itt lehet leginkább elmondani: a nép szava, isten szava!”

Londonban a technikai haladás csodái töltik el ámulattal:

„Egy ünnep napján életemnek elmentem megnézni korunk legnagyobb dicsőségét is. Ott voltam tehát; láttam, bámultam a legmeresebb, a legnagyobb vállalatot, melyet a mesés hajdankor minden magasztalt óriási műveinek ellenében, diadallal lehet felmutatni az újabb kor nevében. Érttem a tunnelt. Kijöttemkor megdörmölhetett volna felettem az ég, és én remegés nélkül, sőt büszkén, fogtam volna a mennyei szótannak válaszolni: én is ember vagyok ám; oly ember, mint kik a tunnelt készíték.”

Forradalmak megszentelt kövei és ipari világcsodáik közt járva mindenütt elmaradt hazájára gondol:

„Eszembe jutott, hogy nekünk nincsen is valódi alkotmányos életünk, mert nincsen is saját kormányunk; hogy eddig

tulajdonképpen nemzetileg nem is éltünk, mert legnagyobb részben holt nyelven éltünk; hogy szabadságunk inkább a rend hiánya, mint maga a törvényesített igazság; hogy sajtónk nincsen; kereskedésünk csekély; műiparunk, úgyszólván semmi; földművelésünk leg nagyobb részben cse-csemői korban van; s hogy ezeknél fogva szegények és tehetetlenek vagyunk mind szellemileg mind anyagiilag. Eszembe jutott, hogy még nincs kéttizede, midőn a katonát kötéllel és vasvillával fogták; hogy a legnagyobb rész, egy részben legalább, még most is alá van vetve a botozásnak, hogy még most is létezik nála mitörvényhatóság, hogy csak a nemes ember foly be a törvényhozásba; hogy a nemes a közterhekben semmi részt sem vesz; hogy csak egy részének személyes szabadsága iránt gondoskodik a törvény; hogy a legnagyobb rész még csak a birtokolhatás és hivatalra is képtelennek mondatik, születésénél fogva.

Es, gondolám magamban fájdalomosan, legyen csak másképp, fognak akkor ismerni és becsülni minket!”

Legyen csak másképp! — írta a jelszó, melyre Irinyi föltette nemes életét, ragyogó képességeit, eszét, bátorságát, szívét.

Közeledik halálának századik évfordulója. Illő volna, hogy akkor már ne így kelljen kezdeni a róla emlékező cikket: „A nevét sem tudják helyesen leírni, s hányszor tapasztalom, hogy összekeverik a hasonló nevű Irányival vagy bátyjával, aki a gyufáról híres...”

— á —

TÖBB PONTOSSÁGOT!

Nemrég jelent meg a Magvetőnél Jean Cocteau kedves kisregénye, *A pársi fiú*, Szinnai Tivadar ügyes fordításában, Szávai Nándor okos utószavával. Okos, de nem pontos. Az utószó szerint ugyanis például a kitűnő francia író 1892-ben született, holott az igazság az, hogy Maurice-Eugène-Clément-Jean Cocteau 1889. július 5-én látta meg a napvilágot. Három év nem a világ, és ha a francia irodalom örökifjú fenegyerekét kérdeznők meg, ő bizonyára szívesen „leírná” életrajzáról ezt a három évet is. De, sa-nos, az irodalomtörténet nem ismer tréfát és megköveteli a pontosságot, még az ilyen büvös-bajos és csintalan-csibész költők esetében is, mint Cocteau, aki különben ma már higgadtabb akadémiai vizeken evez. Egyébként ezzel is egy picike kis baj van az említett utószóban, mert Cocteau nem „egy év óta” ül a francia halhatatlanok sorában, lévén, hogy pontosan 1955. március 3-án választotta tagjai sorába a tisztes testület.

Különben kíváncsi voltam: honnan származhat a tévedés?

A forrás igen impozáns: az 1927-es Győző-féle Irodalmi Lexikon. Ebben is 1892 áll. Sajnos, ez a forrás egyáltalán nem megbízható. Ime néhány bizonyíték — kapásból: Marceline Desbordes-Valmore nem 1786-ban, hanem 1785-ben született; Paul Hervieu nem 1847-ben, hanem 1857-ben (csekély tíz év!!); Laclos *Veszedelmes viszonyai* nem 1872-ben jelentek meg, hanem 1782-ben; Bashkirtseff Mária, nem 1861-ben, hanem 1860-ban született; Dulin előneve nem Alfred, hanem Charles; Lautréamont nem 1850-ben született, hanem 1846-ban, igazi neve nem Ducane, hanem Ducasse, híres verse nem a *Chant de Maldosor*, hanem a *Chant de Maldoror*... és így tovább.

Levő és leendő lexikonszerkesztők, vigyázzatok, mert minden hiba ezerszeresen visszhangzik!

B. L. E.

Eggedetlenül perceg a toll, unja már, lázad: hányszor kell még leírni magyar íróról, hogy elfelejtették s fölfedezésre vár? Nálunk az irodalmi hagyomány árama gyakorta meg-megszakad, — rövidzárlat! A szellem birodalmának széles sávjai, egész utcasorok homályba borulnak, s az irodalomtörténész, mint bosszús szerelő, aggódva kutatja a baj okát. Török Gyulát például nem is egyszer fölfedezték — s ez már magában is valahogy lealázó: miért kell „fölfedezni” azt, aki három jó regényt s néhány tucat kitűnő novellát írt? Hisz az volna a természetes, hogy művi beavatkozás nélkül is értsék, olvassák. — Fölfedezték, s a közönség, valljuk be, máig sem kap rajta. De ne triumfáljon erre az üzleti góg, hogy: lám, igazam van, kár is volt kiadni! — ne triumfáljon, mert az irodalomtörténet ismer olyan keserű tréfákat, hogy egy író műveit ötven vagy száz évig nem vásárolták, míg aztán egyszer... Tessék eldöntetni, kinék volt igaza: az üzletembernek-e vagy Stendhalnak, aki a kudarcok között megjósolta fél évszázad múlva bekövetkező dicsőségét? Mit tehetünk? mit tehet, aki éberebb füllel hallgat a múlt szavára; aki nem divat és példányszám szerint méri a szellem értékeit? Mit tehet? „Fölfedez”: pislogó lámpával segít a fényes nap evidenciájának.

Török Gyuláról el szokták mondani, hogy „a nemesi irodalom utolsó nagy magyar képviselője”; hogy a klaszikus módon elherdált úri földvagyonból neki már morzsányi sem maradt, s illúzió is csak annyi, hogy műveiben a dolgos átalakulást prédikálta, megkésve, mihaszna fajának; s hogy az írásait megülő jeges halálhangulat egy osztály temetkezési éneke. Mindez igaz, aranyigazság; de az olvasót ez magában még nyilván nem vonzza eléggé, hiszen ezt tudták mások is, ezt a lélekarangkonogatást; az a kérdés, milyen legény volt a talpán Török Gyula mint művész?

Ha ráérősebb nemzet volnánk, már rég könyvekbe gereblyéztük volna klaszszikusaink alkotó módszereinek tanulságait, elemeztük volna azt a bizonyos „írói technikát”, tanulmányaink volnának Mikszáth regénykezdeteiről, Jókai leírásairól, Móricz párbeszédeiről, a jelenetelés módjáról az Erdély-ben vagy a Karthausi-ban; — nos, ha így volna, akár tankönyv szólhatna arról, hogy például miként kell novellát befejezni, s egy ilyen tankönyvben a mester-példák nagy részét éppen Török Gyula szolgál'tathatná. Csodálatos „snittjei” vannak! El-

Török Gyula

kezd egy igénytelennek látszó, egyszerű kis történetet: két vándor — egy obsitos sánta katona s egy börtönből szabadult rab — caplat a hóban, a csontig ható hidegben, hazafelé, a rég látott faluba, valamikor a füstízű, kesernyés magyar múltban, a burkus háborúk idején. Beszélgetnek. A katona tizenkét évig járta a nagyvilágot, s most persze hősi kalandokról és csodálatos élményekről háryjánoskodik együgyűbb útítársának. „Tudja-e kend, hogy mi az a bazilikusz?... Mert én láttam is.” S elmondja, hogy a bazilikusz kígyóval él, nagyon mérges állat, s ha valaki megszúrja, a mérég fölfut a lándzsa nyelén. Közben erdőbe érnek, varjú károg a fán. „Látja kend, ezek csak dögön élnek meg kukacon. Bezzeg a holló, az megeszi a kígyót meg a káméleont is.” Utána babérlevéllel gyógyítja magát, hogy meg ne dögöljön. „Fenegete madara, tudja, hogy mi a jó. Fűszerszámot eszik.” Az elefánt is igen jeles állat: „Elöl két nagy foga van neki. Az egyikkel kiássa a nagy fákat, a másikkal verekedni szokott.” A víziló meg: „Ha nagyon betegnek érzi magát, akkor addig keres tövises helyeket meg nádat, míg át nem szúrja az egyik erét. Mikor már éppen elég vére kifolyt, füvet keres és begyógyítja a vágást...” Vannak csodálatos halak is, amelyekeken lovagolni lehet, sőt a hajósok olykor kiszállnak és tüzet raknak a hátán. Erről eszébe jut a két vándornak, hogy jó volna tüzet gyűj-

tani, melegedni; de a nedves avarral hiába próbálkoznak, s így csak fázlódba pihengetnek. A katona már álmos, a szabadult rab kíváncsisága azonban meglődült, s egyre mohóbban kérdez: merre lakik a tigris, hogyan vadásszák? „Nem is vadásszák, csak kiskorában fogják. A vadászok jó paripán járnak, aztán műkor nincsenek odahaza az öregek, elrabolják a kölykeket.

— De hátha mégis visszajönnek az öregek?

— Az öregek? — kérdezte lassan a katona — aha, az öregek. Tudom már. A vadász tükröt tesz a fészekbe. Aztán mikor visszajön a tigris, meglátja magát, és azt hiszi... hogy a kölyke.

— De hátha megkaparja a körmivel?

— Akkor megeszi.

— Mit? A tükröt?

— Dehogy a tükröt. A vadászt...”

A katona felelete gyérül, de társa még egyre szólja:

„— Mit eszik a tigris? — kérdezte csendesen — öcsém, János öcsém, mit eszik a tigris?

A katona pompás melegséget érzett a hátánál. Még hallotta a kérdést, de csak azoknak adott feleletet, akik vele szemben ültek, hosszú lócán. Mert a háta mögött a tűzhely melegített, arról meg volt győződve.

— Mit eszik a tigris? — ismételte a kérdést a börtönből hazafelé vándorló ember —, mivel gyógyítja magát a tigris?

Feleletet egyáltalán nem kapott. Ásított egyet, aztán dörmögni kezdett.

— *Alszik vagy nem akar felelni — gondolta — majd reggel megmondja.*

Azzal lehajtotta a fejét a lapos, keshegt tarisznyájára.”

S az olvasó, aki eddig maga is elringatózott a kaméleon-evő hollók és hírkániai tigrisek csodáin, most felkapja a fejét: hogyan, már vége a novellának? Hiszen itt valami horzasztó tragédia történt: ez a két ember megfagy a hóban! Kiáltani szeretnénk: emberek, szökjetek talpra! a mozdulatlanság a halál! De nem lehet, késő már kiáltani, az elbeszélésnek vége, s az író — milyen kegyetlen impaszibilité, micsoda vas-hideg művész — már távol, végtelen távol van tőlünk, magunkra hagyott gyötrelmes problémánkkal, ezzel a szörnyű nagy tragédiával, mely nem is csak az a halálba bakatató két szerencsétlené, hanem egy árva kis népe, egy romló századé, jaj, magyar történelem, micsoda vermekbe, micsoda mélyekbe tudtál zuhantani, ó távoli Hírkánia, ó tigrisek és bazilikuszok bizsergető, forró látomása, miközben szegény lábunkra fölkúszott a fagy...

Csak egyetlen elbeszélés ez Török Gyula műhelyéből — a reprezentatív magyar történelmi novella, a *Mese a zöld fűvön* egyenrangú párja, de vajon kell-e még bizonyítani, hogy aki ezt papírra tudta vetni, az verbéli művész, az nagy magyar író, méltó minden csodálatunkra?

— k —

A Klingspor-múzeum Offenbachban

A Majna melléki Offenbach városának hagyományai a börrrel és a betűvel fonódtak össze. Van is egy sajátos cipő múzeuma, melyhez hasonlót alig találni egész Európában, a Klingspor múzeum pedig egyetlen a világon, mely kizárólag a könyv- és betűművészetet szolgálja.

A múzeum a betűművészet híres mesterének, dr. Karl Klingspornak emlékét őrzi, aki nagyszerű újkori könyv- és betűművészeti gyűjteményét Offenbach városára hagyta. Ez a hagyaték a múzeum magva.

Az elrendezést Mathéy professzor, a lipcsei Nyomdász Akadémia egykori vezetője úgy oldotta meg, hogy szinte új múzeum-típust alkotott. A nagyértékű könyvek, képek stb. öt teremben szabadon vannak elhelyezve a vitrinekben és állványokon, mintha egy magángyűjtő mutatná be válogatott kincseit vendégeinek.

A gyűjtemény a kultúrvilág legjelentősebb nyomdaművészeti termékeit tar-

talmazza, jól kiválasztott, jellemző példákkal. A könyvkötő művészet legkiválóbb mestermunkái és könyvcimlapokból és illusztrációkból álló tekintélyes grafikai gyűjtemény teszik még gazdagabbá ezt a nagyszerű múzeumot. A múzeum mellett könyv- és betűművészeti intézet működik, amely feladatúai tűzte ki a könyvek művészi és technikai minőségének szolgálatát, külön kiállítások, előadások, kiadványok és tanácsadások formájában.

E múzeum létrejötte és a hozzákapcsolt intézet nemes szándékai igaz örömet keltenek a szép könyv minden barátjában. Egyben önként felvetődik a kérdés: *mikor valósul meg a magyar könyvművészet múzeuma?* A magyar könyvművészet értékeinek állandó jellegű gyűjteménybe foglalása és gondozása fel nem mérhető segítséget jelentene mai könyvművészeink munkájához és az új művészgeneráció fejlődéséhez.

Borsy Károly

A KÖNYV TÖRTÉNETÉBŐL

AZ UTOLSÓ VÁNDORNYOMDÁSZ

Negyedszázad telt el, amióta Savoyai Jenő kiverte a törököt az országból. A szatmári béke lecsendesítette a kuruczmozgalmakat s az újjászervezett császári közigazgatás megnyugodott keretek közt lehetővé vált gazdasági fellemdülés igéretével német telepéseket csábított az elnéptelenedett vidékekre. A kormányzat ügyelt rá, hogy csak felkelésekben részt nem vett, katolikus, a munkájukat értő és rendes adófizetőknek ígérkező parasztok és iparosok jöjjenek.

A hajókon utazó elszász, württembergi, bajor és alsó-ausztriai, valamint az országúton karavánban haladó sziléziai, stájerországi és tirolai bevándorlókkal több nyomdász érkezett. Utóbbiak nem az elhagyott ugar felé tartottak, hanem városokba, ahol eddigi mesterségüket folytathatták. Érdemes volt Magyarországra jönniök: a szatmári béke után mindössze 9 régibb nyomda maradt az országban.

Az újak közt elsők a Salzburgból származó *Royer János Pál*, az előzőleg az alsó-ausztriai Wildbergben működött *Streibig József Antal*, aki már a törököt kiszorító hadjáratok idején mint katonai járt Magyarországon, továbbá a bajor *Landerer Sebestyén* és segéde, *Notenstein György*.

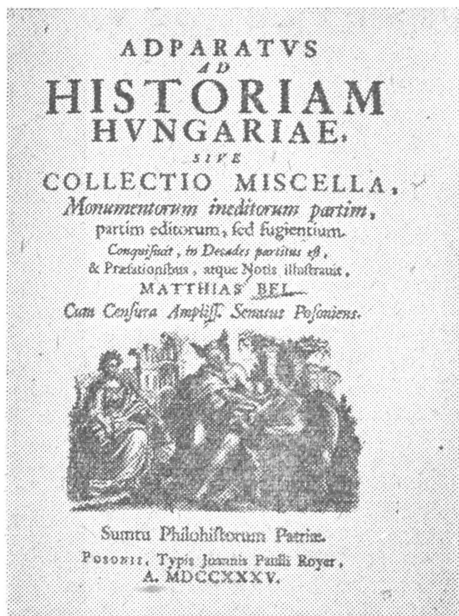
Különféle helyeken és különböző időben tűnnek fel: Royer 1715-ben Pozsonyban, Streibig egy-két évvel később Kismartonban, majd Sopronban, hol nyomdanyitási engedélyért beadott kérvényét 1723-ban egykori parancsnoka, Ebergényi altábornagy pártfogolta, Landerer első ismert nyomtatványai pedig 1724-ben Budán jelentek meg. Ez eltérések ellenére kapcsolatban álltak egymással. A privilégium-rendszer szorította rá őket. Minden jövedelmező kiadványhoz kizárólagos jogosítványt kellett szerezniök s hogy elkerüljék az akkori nyomdászok közt oly gyakori pereskedést, érintkezniök kellett. Az érdekellentétek elsimítására szerelmi és családi kitérőt választottak: Landerer feleségül vette Royer testvérhúgát, Veronikát, Streibig fia és majdani utóda pedig Royer egyik lányát. A kartársak mint sógorok, após meg vő simábban intézték közös üzleti ügyeiket.

Royer, aki mindjárt az első magyar álmódon, Pozsonyban kötött ki, nyomdatartási engedélyért folyamodó kérvényé-

ben arra hivatkozik, hogy Pozsony az ország fővárosa, székhelye az országgyűlésnek és a hercegprimási káptalannak, számos iskolája van és gócpontja az irodalmi életnek. Nyugat-Európában nincsen egyetlen olyan főváros, melyben ne volna nyomda. Pozsonyban is volt s bár több mint fél évszázada nincsen, a történelmi jogot megszerezte rá.

A hercegprimás támogatta a kérvényt. Talán arra gondolt, hogy Royer vállalata feléleszti a hajdani érseki nyomdát. De kemény ellenzője akadt a nagyszombati egyetemi nyomdát fenntartó jezsuita kolégiumban. Míg Pozsony — eltévelytve Erdélytől — az irodalmi élet központja, addig Nagyszombat a hazai tudományos életé. Nyomdája a legnagyobb és legteljesítőképesebb az egész országban. Az egykori érseki nyomda megszüntetését éppen Nagyszombat közelsége s az ottani egyetemi nyomda minden versenyt legyőző fejlődése okozta. Most is azzal értelt a bécsi kancelláriában Royer ellen, hogy Pozsonyban, miként a múlt században, főlöleges a nyomda, mert a közeli Bécs és Nagyszombat minden könyvszükségletet ki tud ott elégíteni. Aggódik, hogy „*ama bizonyos nyomdász*” eretnek iratok terjesztőjévé válhatnak. Külföldről a cenzúra miatt bajos protestáns könyveket behozni. Feltételezhető, hogy Royer éppen a pozsonyi evangélikusok segítségével rendezi be nyomdáját s majd titokban ezek ártalmas elmeszüleményeit nyomtatja. Feltűnő az is, hogy Royer a salzburgi protestánsüldözés időpontját választotta áttelepüléséhez.

A gyanúsítások azonban nem érték el a kívánt hatást. Az ellenreformáció győzelme után a végre békét áhító közvélemény egyre inkább annak élharcosai, a jezsuiták ellen fordult. A hercegprimás sem állt mellettük. Az udvari kancellária végül tapintatos megoldást talált. Royer 1720-ban megkapta az általános engedélyt cenzúrázott iratok nyomtatására, sőt megélhetése nyomatékosabb biztosítására privilégiumot is elemi iskolai tankönyvek kiadására, de az egyetemi nyomda kibékítésére és a két nyomda jövőbeni megférhetése kedvéért arra kötelezte Royert, hogy betűkészlete időnként szükségessé váló megújítását az egyetemi nyomda öntödéjében rendelje meg. Így jól járt mindkettő. Amiként a nagyszombati

Royer legjelentősebb tudományos kiadványa

nyomda üzleti könyveiből kitűnik, Royer állandó megrendelő lett, az egyetemi nyomda pedig viszonzásul még azt is megengedte, hogy helyette Royer nyomja az országgyűlés *Articuli Dietales Posonieneses* című folytatásos törvénykiadványát.

A bécsi bürokráciának négy évre volt szüksége, amíg a kérvényt el tudta intézni. Ugyanennyi ideig kellett várnia Streibignek és Landerernek is. Működését azonban mindhárom a városok tanácsának engedélyével már letelepedésükkor megkezdte. Rendelésre nyomtathattak.

Royer mindkét felekezettől vállalt nyomdai megbízásokat s kiadta mind a pálos atyák prédikációit, mind *Bél Mátyás* pozsonyi ev. lelkész műveit. Sőt Bélt közele — ti. szerkesztői — kapcsolatba is hozta műhelyével.

Tíz hónappal nyomdászengedélyének kiadása után ugyanis, 1721 márciusában, megindítja az első, pontos időhöz kötött magyarországi hírlapot, a *Nova Posonien-sia* (*Pozsonyi Hírek*) című hetilapot. Latin nyelvű, miként a hol itt, hol ott, rendszertelen időközökben megjelent kuruc tábori újság is volt.

Előfizetési ára egész évre 5 forint. Sok. Tíz mázsa búza árának felelt meg. Egy-egy szám 10 krajcárba került, amikor a somlyói bor itcége 8, a sör itcége 3 kraj-

cárba. Drága volta alighanem összefüggött a nyelvével. Latin újságot bizonyára nem a városi polgárság, még kevésbé a falusi lakosság számára adták ki. A közéletben vezető szerepet játszó s a hivatalos latin nyelv használatához hozzászokott nemesség rétege is sokkal vékonyabb volt, semhogy a kiadó a lap fenntartását tőle remélhette volna. Ellenben az iskolák nyelve mindenütt a latin s a tanítézeteknek az előfizetésre megvolt a költségvetésük. Tanáraik részére járathatták a lapot, hogy a latin nyelv és a reális tárgyak tanításában felhasználhassék. Bél Mátyás egyik késmárki tanártársához írt levelében iskolai olvasmánynak ajánlja. Miután azonban a benne érdekel't iskolák száma aránylag kevés volt, az előfizetési árat megfelelően magas összegben kellett megállapítani.

Szerkesztőjét nem nevezi meg. Béltre vall, hogy Európa különféle akadémiainak, tudományos expedícióknak és a scythica-kutatásnak híreit közli. Mindezek Bél tárgykörébe tartoztak. Politikai hírei csak 2—3 sorosak és hűvösen tárgyilagosak. Bél szerkesztőségét lehetővé tette a vallási ellentét enyhülése. Már Pozsony város előljáróságában is helyet kaptak a lutheránusok. Viszont Royer kiadói irányításának tudhatjuk be az aulikus híreket, aranymisés főtisztelendő urak verses köszöntését s alkalomadtán a hajbókolást a jezsuiták felé.

1721-ben a kormány az egyetem kancellárját Magyarország összes nyomdáinak főcenzorává tette meg. Ez megnevezhette Bél további szerkesztői működését. Valószínűleg maga a lapkiadás sem bizonyult jó üzletnek. Bizonyos csak annyi, hogy Royer a második évfolyamban elállt tőle s a Novát átadta a pozsonyi szalvatoriánus jezsuitáknak, kiknek kezén még ugyanabban az évben megszűnt. A jezsuitáknak nem kellett, tanterveikben a hírlapoltvasás nem szerepelt s a reáliák oktatására sem helyeztek súlyt.

Royer termékeinek zöme magánrendelésre készült 4°-ú aprónyomatvány: üdvözlő- és gyászbeszédék, közgyűlési szónoklatok, családi jelentések.

Tud azonban olyan nagy terjedelmű munkákat is nyomtatni, mint amilyenek *Csuzy* pálos atya barokk prédikációgyűteményei, a *Zengedező Síp-szó* (1723), vagy az *Evangeliumi Trombita* (1724) stb., 4 hatalmas kötet, együtt több 3200 lapnál. Szedése igen gondos és tiszta. Magyar kiadványaiban kevés a sajtóhiba. Bizonyosan volt magyar szedője. Antiquája újstilusú, franciás ízlésű. Gyakran javították, kopás nem látszik rajta.

Húszévi működés után 1735-ben jó vagyoni viszonyok közt mint háztulajdonos halt meg. Házában a család lakóhelyén és a nyomdán kívül könyvesboltja is volt.

Három lányát tisztességesen kiházasította. Streibigné Royer Katalin végrendeletéből (1749) tudjuk, hogy apjától esküvőjére 1500 forintot — abban az időben igen tekintélyes összeget — kapott s ezenkívül jó bútorzatot meg háztartási felszerelést.

Fia, Ferenc, a természetes örökös, apja halálakor még csak ötéves. Ezért egyelőre az özvegy, Royerné Mária Magdolna nevét viseli a cég, de művezetője a veje, a Regensburgból bevándorolt **Bauer Károly**, aki már az alapítónál is mint segéd dolgozott.

Amikor Royerné 1740-ben szintén elhalálozott, végrendeletében három férjezett lányára hagyta a pénzt, a bútort és a háztartási berendezést, az akkor tízéves Ferencre pedig a házat a nyomdával meg a könyvkereskedéssel.

Ferenc kiskorúságára való tekintettel a cég mint „Royer Pál örökösei” továbbra is Bauer ügyvezetése alatt működött. Nagy óvatosan s a minőséget hátráltató takarékoszággal rendelésre nyomtatott, többnyire párlapos alkalmi hódolatokat esküvőkhöz, jubileumokhoz, temetésekhez, orvosi értekezést a pöstyéni fürdőről s mint egyedülálló érdekességet a pozsonyi színház olasz nyelvű operaszövegét Nagy Sándor indiai kalandjairól.

Csak egyetlen munkácskához használta föl a család áldozatkésztségét. Royer Ferenc, komáromi iskolai színdarabok sikeres szereplője, mint osztályának legjobb tanulója, 1742 májusában a szentháromság ünnepén a díszbeszédet mondta s ezt Bauer, hogy a család jóakaróinak megküldhesse, otthon kinyomtatta. A 6 leveles füzetkében rajongó bölcselkedő lélek szólal meg. Szerzője akkor 12 éves volt. Az ország legfiatalabb írója.

Royer Ferenc 1748-ban betöltötte 18. évét és az akkori törvények értelmében nagykorú lett. Átvette a nyomdát, de mándjárt szabadulni igyekezett tőle. Talán nem akart függni a sógora szak tudásától. Szeszélyes természet. Későbbi életadatai látszólag azt tanúsítják, hogy nyugodt, egyhelyhez kötött életre alkalmasan.

Az egyik budai unokatestvére, Landerer János Mihály, a házrészért, nyomdafelszerelésért és a kiadványokért 11 000 forintot ajánlott neki. A Royer-nyomda 1750 januárjában Landerer kezére került.

Az első rendszeresen megjelenő magyarországi hírlap

A bolyongó püspöki nyomdász

Royer Ferenc ezután 5—6 évre eltűnik szemünk elől. Nem tudjuk, hol járt. Amikor elfogyott a pénze, mint püspöki nyomdász tűnik fel Egerben. A klérussal nemcsak apja révén, hanem komáromi jeles bizonyítványai miatt is jó kapcsolatai voltak. 1756-ban a pozsonyi kanonokból egri püspökké kinevezett gróf **Barkóczy Ferenc** első dolga volt, hogy egyházmegyéje székhelyén nyomdát alapítson. Ez hozzátartozott az újhumanista divathoz, mely minden szellemi táborban kiváló tudósokat nevelt, kikről aztán az egész korszakot „a felvilágosodás századának” nevezték. Képviselői nálunk az evangélikus **Bél Mátyás**, a jezsuita **Hevenesy, Katona, Pray** stb. A katolikusoknál az új szellemi irányzat gócpontjai, mint egykor a renaissance korában, a püspöki udvarok. Ma nincs is különösebb jelentősége a győri, egri, esztergomi, kalocsai kinyomdáknak s mintájukra a többi egyházmegye székhelyén, Vácott, Veszprémben, Szombathelyen, Temesvárt és Pécsen keletkezetteknek, városaikban mégis elsők és az ottani mai nyomdák ősei.

Barkóczy tehát magával viszi Royer Ferencet, a pásztorleveleit nyomatja vele s noha Petrik bibliográfiája csak kevés termékről tud számot adni, mégis igen meg volt elégedve vele, mert amikor 1761-

ben kinevezték hercegrímássá, magával viszi Esztergomba érseki nyomdásznak. Az egri műhelyben utóda a sógora, Bauer Károly lett (1761—1764).

Esztergomban sem volt túl sok dolga. Impresszumaiban a „*Typographus archiepiscopalis Strigoniensis*” büszke címet írta neve alá. Állását csak 4—5 évig töltötte be. Barkóczy 1765-ben kertjében sétáltatva hirtelenül összeesett és meghalt.

Temetésén gróf Batthyány József meg¹ hívta Royert magához kalocsai érseki nyomdásznak. Ott a nyomdát Royer nyilván saját pénzén szerelte fel. Mert amikor két év múlva, néhány egyházi irat sokszorosítása után, 1768-ban Kalocsát is elhagyta, Batthyány 6000 forintért megvásárolta tőle s odaajándékozta a piaristáknak.

Royer ismét elvész a szemünk előtt; újra nem tudjuk, hol járt, mit művelt a következő két-három évben. 1770-ben Budán látjuk viszont.

A hajótörött

Itt másik unokatestvére özvegyének az alkalmazotta.

Az ifjú nemzedék itt is, mint Pozsonyban, 1750 körül kapta kézhez a gyeplőket. Míg az öregek, Royer János Pál, Streibig József Antal, Landerer Sebestyén és Nottenstein György még nem tudnak magyarul, de magyar könyveket nyomtatnak, fiaik már mint magyarok lépnek ki az életbe. Veronika, aki tizévi második házasság után újra özvegyesre jutott, mindaddig maga vezette a budai nyomdát, amíg fiai nagykorúak lettek. Tekintélyes vagyonnyagot rájuk. Az idősebbik, Lipót Ferenc vette át az üzemet, a fiatalabbik, János Mihály, megfelelő összeget örökölt. De utóbbi is nyomdatulajdonos akart lenni s 23 éves korában — miként láttuk — megvásárolta unokatestvére pozsonyi műhelyét, melyet már gyermekkorától szeretett, mert ott inaskodott.

Landerer Lipót Ferenc hosszas sorvadás után 1770-ben halt el, több kis árvát hagyva hátra, amiért is özvegye, Katalin, üzletvezetőre szorult. Ilyennek alkalmazta a rokont, Royer Ferencet.

Az üzem nagy, szorgalmasan folytat kiadótévékenységet is, de a termékei jelentéktelenek, a privilégium kérlelhetetlenül korlátozta s a nyomda kénytelen abban az igénytelen keretben működni, melyet a kancellária fél évszázaddal előbb eléje szabott.

Landerer Katalin kemény nőszemély. Töméredek pert indított más nyomdászok ellen, mert azt hitte, naptárak és iskolakönyvek kiadását egyedül az ő szabadalma engedi meg. Pozsonyi sógorát is perelte, sőt később, a következő évtized-

ben, elszámolási nézeteltérések miatt, a tulajdon fiát, Mihályt, aki nagykorúságát elérve, üzletvezetője lett.

Royer ugyanis csak két évig bírta ki nála.

Landerer János Mihály, pozsonyi apát műhelyében utóda, hálából, hogy ott remekül megszedte magát, de rokoni szeretetből is, a kegyelemkenyeren hánykódó unokaöccsnek segítségére sietett. 2060 forintnyi kölcsönt adott neki, hogy a meglepő felvirágzásnak induló Pesten nyomdát nyisson. Royer Ferenc szokatlanul gyorsan, már 1773 márciusában megkapta hozzá a privilégiumot s ugyanazon év szeptemberében a pesti polgárjogot.

Landerer Katalin a sógora ellen indított perben azt állítja, hogy a pesti Royer-nyomda Landerer János Mihály álcázott fiókjá, Royer csak a nevé adta hozzá s igazában nem más, mint művezető. Lehet, hogy a nyomda megnyitásokor Landerer csakugyan taktikázott. Ugyanis ugyanabban az évben, 1773-ban, a jezsuitarend feloszlatásakor magához változtatta annak kassai nyomdáját, hol aztán Kazinczy és társai műveit meg folyóiratait adta ki, s talán nem akarta, hogy háromnyomdás hálózatkiépítése túlságosan szembetűnő legyen.

Royer Ferenc — ami nála még nem fordult elő — egyhuzamban tíz esztendő telt a pesti üzletben. Sok magyar és latin aprósága jelent meg s ami abban az időben a legfeltűnőbb, szabadalma előírásait kényesen betartotta. Az 1774. évi általános nyomdaviszgalat semmi tilosat nem talált nála. Amiből azt is látjuk, hogy nem örökölte családjá merész vállalkozókedvét.

Csak egyetlen perét ismerjük: 1782-ben tiltakozik a bécsi nagynyomdász, *Trattner János Tamás* Pestre költözése ellen. Pest kitűnő hely nyomda számára, de éppen ez a baj: kihívja a versengést. S hiába csatlakoztak Royerhez a pesti könyvkereskedők, hiába állt a városi tanács is az ő pártjára, Trattner, akinek bécsi műhelyében II. József még mint trónörökös műkedveléssikődött, megkapta a szabadalmat. Nagy csapás. S a bosszúságot növelte, hogy a pozsonyi unokatestvér a fejét csóválta Pestre kihelyezett tőkéjének sorsa miatt. Az öregedő Royer, világeletemben a hangulatok embere, lecsapta a tollat s bejelentette, hogy kivándorol.

Nem hallunk többé róla. A szerencsét ismét eladta. Landerer Pesten Trattner izmoságának ellenére is felvirágzott, ottani üzeméből egy századdal később a Franklin Társulat fejlődött, nyughatatlan unokaöccse pedig szegényen, idegenben, magárahagyottan és elfeledten halt meg.

Fitz József

AMIT A SZÉP KÖNYVRŐL TUDNI KELL

II.

A magyar bibliofilek sorát Nagy Lajos király nyitja meg. Könyvtárából ugyancsak egyetlen kódex maradt ránk, Kálti Márk képes krónikája, de ez a pompás kiállítású, művészien illusztrált és illuminált kézirat ékesen bizonyítja a királyi könyvtár magas kulturális színvonalát. Sokkal számosabb az olasz reneszánsz műveltségét meghonosító Mátyás király könyvszeretetének tanúbizonysága. Több ezer kötetre tehető budai könyvtárából 156 kötet került elő, különféle, főleg külföldi könyvgyűjteményekből. Ezek közül 152 kézírásos kódex és 4 nyomtatott könyv.

MÁTYÁS CORVINÁI

Mátyás a nagy európai fejedelmi udvarokhoz hasonlóan, saját könyvdíszítő és másolóműhelyt állított fel, amelyben harminc scriptort, miniátort és illuminátort foglalkoztatott a Corvinák másolásával és díszítésével. Az ő bizalmas embere, Karai László prépost hozatta Budára Hess Andrást is, aki 1473-ban felállította és néhány évig működtette az első magyarországi könyvnyomdát.

Mátyás kortársai között már szép számban akadtak könyvgyűjtők. Tudunk egy Pap János nevű budai könyv-árusról, aki 1498-ban vevői részére a velencei Spira-nyomdában misekönyvet rendelt, részint papírra, részint pergamenre nyomva. Két pergamenre nyomott példány fenn is maradt, egyik Váradi Péter kalocsai érseké volt, a másik Perényi Ferenc váradi püspöké. A fametszetekkel ékes nyomatokat mindkét megrendelő hazai illuminátorral festette ki. Váradi könyvtárából még két gazdagon illuminált nyomtatott könyv maradt ránk, mindkettő egy római nyomdából került ki az 1470-es években, alig negyedszázaddal a könyvnyomtatás feltalálása után.

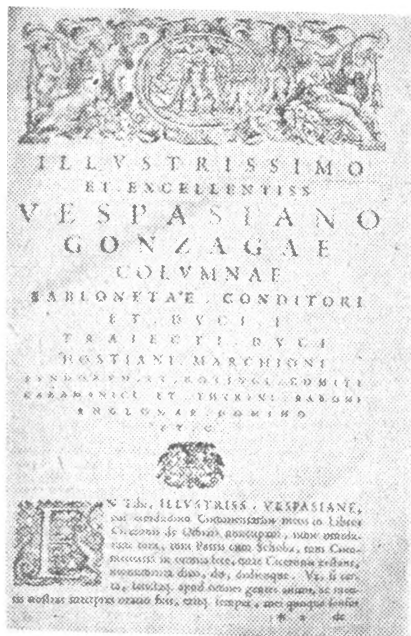
A nyomtatás tökéletesedésével és a könyv olcsóbbá válásával egyre nőtt a vásárlók s ezzel a bibliofil gyűjtők száma. A jelentős könyvtárak, gyűjtemények létrejötté azonban természetesen továbbra is egyes főúri családok nevéhez fűződik. A legtöbb magyar bibliofil értéket az Eszterházy-, Vigyázó-, Festetich- és Nádasdy-könyvtárak őrizték meg. Nagy gyűjtő volt Széchényi Ferenc, a Magyar Nemzeti Múzeum megalapítója is, akiről az Országos Széchényi-Könyvtárt elnevezték. Apponyi Sándornak itt őrzött értékes gyűjteménye a magyar vonatkozású régi külföldi kiadványok fő lelőhelye.

KÖNYVRITKASÁGOK a SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁRBAN

Tekintsünk meg néhány szép régi könyvet a Széchényi Könyvtárban. Sajnos, Aldus Manutius híres oktáv alakú klasz-szikusaiból alighanem egyetlen példánya sincs a könyvtárnak, noha a könyvállomány nyomdatörténeti szempontból nincs még feldolgozva.

Van azonban néhány másfajta aldina. Közös vonásuk: a könyvdíszítő elemek rendkívüli bősége és a változatos nagyságú és rajzú betűkből összeállított, gazdag címtipográfia. Díszítő metszetek ékesítik nemcsak a címlapot, hanem az ajánlás, az előszó és az egyes fejezetek kezdőlapjait is. Egy-egy ilyen oldalon többnyire három metszetet találunk: egy gazdagon kiképzett, tükörszéles fejléct felül, kis záródíszít a rendszerint hosszú, több soros cím alatt és egy, az egész oldal összehatásában domináló, nyolc-tíz sorra kiterjedő iniciálét. Ezek a többször visszatérő, hármass metszet-díszszel ékesített lapok kiemelik a mű belső tagolását és egyúttal szép külső ritmust adnak a könyvnek.

A címlodalak gazdag tipográfiája könyvtörténeti ismertetőjegye a régi kiadványoknak. A tömör, egy-két szavas

Szép kiállítású, 1582-ben megjelent aldina ajánlási oldala

Címlapoldal

könyvcím modern sajátosság, azelőtt a címlap a mű tartalmára és szerzőjére vonatkozó összes fontosabb tudnivalókat közölte. Ugyancsak tág lehetőséget adott a tipográfusnak tudása bemutatására az akkori könyvek elengedhetetlen tartozéka, az ajánlás, amelynek elején címbetűkkel szedték ki a mecénás nevét, a méltóságát jelző összes címeikkel, rangokkal és megszólítási formulákkal egyetemben. Ugyancsak már a könyvnyomtatás kezdeti szakaszában kialakult gyakorlat volt a nyomtatás adatait feltüntető könyvzáró kolofon mértani idomba — háromszög- vagy négyszög-alakba — való tördelése. Ezzel a nyomtatott könyvnek ez a korán kialakult tartozéka egyúttal díszítő elemmé is lett s mint ilyen vált bibliofil hagyományá.

Vegyük kézbe a közel két évszázadig működött velencei Aldus-nyomda 1518-ból való görög nyelvű biblia-kiadását. Nagy, fólió alakú, vastag könyv, egészborbe kötve, hatbordás, gazdagon aranyozott gerinccel. Címlapja eltér a szokványostól: szüksézává s tipográfiai ag egyszerű. Háromszög alakba rendezett címszöveg, alatta az Aldus-nyomda emblémája: hatalmas delfines szigony. A címlap hátoldala üres — ez általános szabály a régi könyveknel —, a következő lapon van a latin nyelvű ajánlás, szintén háromszög alakba rendezett, immár gazdagabban tipografizált címsorokkal. Majd több oldalra terjedő tartalomjegyzék

után jön az első szövegoldal, fejléccel és nagy, tíz sorra terjedő iniciáléval. Ennek a nem különösebb fényüzéssel kiállított kiadványnak legfőbb érdekessége, hogy fejezetkezdő oldalait két színnel nyomták: a szöveg nyomása fekete, de a metszetek, a cím és az első sorok piros nyomásúak. Két szín alkalmazására a nyomdászat őskorában még alig volt példa.

Letesszük ezt az unikum-értékű aldinát és felveszünk egy kis alakú, majdhogyan zsebformátumú, sárgás pergamenbe kötött könyvet. A kötés a könyv hosszanti élén áthajlik s tokként védi a kötetet. A pergamentábla közepén aranyvéset adja tudtul, hogy a könyvet 1559-ben kötétték be. Az íveket azonban 1543-ban nyomta a XVI. század leghíresebb francia nyomtatómestere, a párizsi Robert Estienne, latinosan Robertus Stephanus. A könyv Cícero attikai leveleit tartalmazza. A könyv szövege végig dőlőbetűs — ez francia sajátosság s éppen e könyv nyomtatójának újítása volt. A könyvben végig fejezetkezdő iniciálék vannak, helyesebben üresen hagyott négyszögek, amelyek közepébe bele van nyomva egész aprón az odatartozó betű. Ez a gyakorlat a XVI. század első felében javában dívott, jelezve, hogy a kódex-kultúra még eleven hagyomány, amelytől a könyvnyomtatás nem tud egyikőnyen elszakadni. A nyomtatómesterek kiadványaikból bizonyos példányszámot a miniatörök részére üresen hagyott iniciálé-négyszögekkel hoztak forgalomba.

Egy több ezer oldalas, nagy alakú, hatalmas kötet a bázeli nagyhirű Frobenius mester műhelyében készült, 1558-ban. A nagy iniciálék helye itt is üres, de vannak másod-, harmad-, sőt negyedrendű iniciálék is a könyvben, ezek fokozatosan kisebbednek, sőt az utóbbiak már nem is metszetek, hanem csak a többi kezdőbetűnél nagyobb és vastagabb szedett betűk. A kötet egyes lapjairól sajátos hangulat árad felénk, ugyanis itt ott a könyvben korabeli bejegyzések olvashatók — kritikai széljegyzetek. Négy évszázad távolából jelentik meg ezek a glosszák a XVI. századbeli névtelen olvasót, akinek figyelmé még az elvettve található sajtóhibák gondos kijavítására is kiterjedt.

Egy piros szattyánbörbe kötött formás kis könyvecske belső címlapján ez áll: „Ex officina Elzeviriana.” „Az Elzevirek műhelyéből.” Egyike ez a keskenyformátumú könyvecske a páratlan becsű duodec, azaz tizenkettedrét elzevireknek. A könyv címe: „Respublica et Status Regni Hungariae.” — „A magyar királyság közügyei és állama.” A megjelenési évszám: 1634. Az előszóból kiderül, hogy a könyv

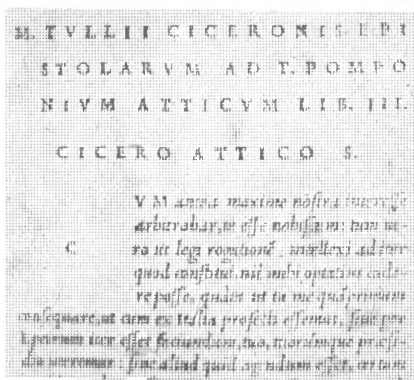
egy sorozat része, amelyben a kiadó az európai államokról ad földrajzi, történelmi és szervezeti leírást. A címlap rézmetszet. Felső mezőjében két angyal tartja a magyar koronát, a korona alatt a címer. Az alsóban egy lovas látható, hátán íj és tegez, oldalán szablya. A címlap hátoldala üres. Az előszó után tíz soros költemény olvasható, mintegy a könyv ajánlásaként: a megszemélyesített Magyarország siralma a török megszállás miatt. Felül minden oldalon a könyv címét tartalmazó úgynevezett előfej zárja a tükört.

A KNER- ÉS TEVAN-KIADVÁNYOK

Most ugorjunk két-háromszáz évet és látogassunk el a XX. századi magyar bibliofil könyvkiadás két fellegvárába, a gyomai Kner- és a békéscsabai Tevan-féle könyvnyomtató műhelyekbe. A Kner-nyomda egyik legszebb kiadványa: a Monumenta Litterarum című bibliofil sorozat első kötete. Salamon Király ötestamentumi könyvéből az Énekek Éneke, Heltai Gáspár XVI. századbeli fordító és könyvnyomtató mester tolmácsolásában. Egy íves, azaz 16 oldalas, fólió alakú nyomtatvány. Már a címlap is a régi kötetok levegőjét árasztja: hosszú címszöveg, változatos, gondosan beosztott tipográfia, a nyomdai impresszum felett igen szép, ornamentális fametszet. A címlap két színben nyomott: fekete és piros. A négy piros sor harmonikusan illeszkedik a tíz fekete sor közé. Az egész címlapról összhang és szépség árad. A címlap hátoldala üres. A szövegoldalak tükre egyeznek a címlap tükrevel. A négy margó egymáshoz való viszonyában a klasszikus arány fokozottan érvényesül: legkeskenyebb a belső margó, majd egyre szélesebb a felső, a külső, végül a legszélesebb az

1852-ben megjelent aldina címlapoldala

Üresen hagyott iniciálé-négyszög Rob. Stephanus 1543-i ciceró kiadásában

alsó margó. Az utolsó szövegoldalcom ornamentális záródísz tesz pontot a könyv szövege után. Még két oldal következik, az egyik a négyzetes idomba rendezett kolofon olvasható. A könyv utolsó oldalán a nyomda nagy, ornamentális fametszet-szignettje látható.

A békéscsabai Tevan-nyomda 1948-ban megjelent és Pro Arte-díjjal kitüntetett híresszép kiadványa a „Nyársforgató Jakab meséi”. Anatole France vidám novelláinak illusztrált kiadása ez, Hincz Gyula festőművész több mint száz színes rajzával. Ennél a könyvnél a tervező művészek a könyvkultúra régi és új elemeinek vegyítésére törekedtek. A címlap szövegűs, tipográfiája változatos, mint a régi könyveké, de a nyomdai impresszum felett színes rajz ékeskedik, s ez már modern vonás. A címlap hátoldala üres. Az egyes novellák előtt üres lap van, a soron következő történet címével. Ez szintén újabkori sajátosság. A szöveg betűje régies rajzú, a rajzok leg-
többje pedig kifut a tükörből, ez szintén modern vonás, a kiállítás híven ismétli a tartalom bravúros kettősségét: Anatole France régies modorba csomagolt, nagyszerűen csipős, modern iróniáját. A kö-
főnből megtudjuk, hogy a könyvet Keleti Artúr fordította, a színes illusztrációkat Hincz Gyula készítette, s a kötet tipografizálása, a színező linóleumdúcok metszése Tevan Andor — a nyomda és könyvkiadó akkori tulajdonosa — munkája. Íme, a könyvnyomtatás hőskorának tiszteletre méltó triász: a szöveg-gondozó, az illusztráló-díszítő művész és a nyomtatómester. Ilyen odaadó és hozzáértő „művészek” szerencsés találkozása a bolthajtásos műhelyekben ad új és új lökést a bibliofília nagymúltú művészetének.

Elek István

Európai szellem — reformkori olvasók

Sokan vitatják manapság, hogy kielégítő-e kapcsolatunk a nagyvilág műveltség-áramaival, van-e elegendő tájékozottságunk a szellem új meg új próbáiról. Nagyon is érthető ez az aggodalommal vegyes vita, mert nyilvánvaló, hogy egy nemzet pusztán belső erőiből nem teremtheti újjá önmagát, összehasonlítások, frissítő külső inger nélkül nincs fejlődés, csak egy helyben topogás, s a legjobb igyekezet is a vidékiesség homokjába fül.

Azok a korok, melyekben a magyar társadalmi haladás a leggyorsabb volt, egyszersmind a nagy széttekintések, a mohó tájékozódás időszakai voltak. Aki például a reformkort kutatja, sokszor dörzsöli csodálkozva a szemét, hogy mi mindent olvastak dédapáink, milyen éber ösztönrel csaptak le az európai gondolat minden újdonságára. E kor fiait, ha szétnéztek hazánkban, mindenütt az ázsiai elmaradottság lomha képeit látták, s a kezük teli volt tennivalóval: az úrbért kellett rendezni, gyárat alapítani, a börtönt emberségesebbé tenni, vámról, védegyeletről vitatkozni, hidat, színházat emelni — s közben szemük már a jövőt fűrészte: még be sem rendezkedett nálunk a kapitalizmus, és ők már — könyvekből —, azzal ismerkedtek, ami után nyugaton is még csak homályosan vágyódott az emberiség.

A kor kutatói számos adatot fölcipegettek, amelyekből kiderül, hogy az utópista szocialisták elméleteiről már a múlt század harmincas éveitől kezdve, legalább hírből, tudomása volt a magyar szellemi életnek, s nem kevés azoknak az íróknak, politikusoknak a száma, akikről tudjuk, hogy olvasták is ezeket a műveket. Azal azonban, hogy az ifjú Engels könyve is (*A munkásosztály helyzete Angliában*, Lipcse, 1845.) eljutott a reformkori olvasókhoz, eddig nem foglalkozott a szakirodalom.

A tudományos szocializmus egyik megalapítójának nevével először Szokolay István *Czéhek és iparszabadság* című, 1846 elején megjelent könyvének egyik lábjegyzetében találkozunk, mégpedig hibásan (így: Engel), amiből nyilvánvaló, hogy a kitűnő publicista nem látta magát a művet, csak valamelyik német újságban olvashatott róla, s a szóvégi s-et alkalmassint a genitivus jelének vélte. Ugyanebbe a tévedésbe esett az névtelen ismertető, aki a *Hetilap* 1846. augusztus 14-i számában adott hírt a nevezte-

tes könyvről *Egy angol ítélete Engel Fr. munkájáról* címmel, s föltehető, hogy a Budapesti Híradóban 1847 nyarán közölt *Helyzetünk s a reformok* című cikksorozat szerzőjének nem volt kezelebbi ismeretsége Engels könyvével, mert ő is pusztán a nevét említi több más „lekiismeretes észlelő”, vagyis a munkásprobléma több akkori vizsgálója között. Kállay Ferenc azonban, Kőlcsey iskolatársa, valószínűleg már maga is olvasta Engels művét, egyik cikkében ugyanis (*A dolgozó néposztály állapota Angliában jelen társadalmi állásunkhoz intőleg fölmutatva*), amely a *Nemzeti Újság* 1847. április 30-i és május 4-i számában látott napvilágot, olyan bőséges kivonatot ad belőle, hogy az aligha eredhet másodkézből. A *Nemzeti Újság* az időben a legreakciósabb lap, s Kállay maga is nyakas, konzervatív úr volt, első pillanatra tehát furcsálhatjuk, hogy éppen ebben a hírlapban, éppen ettől a szerzőtől találhatunk ismertetést Engels forradalmi szellemű írásáról, de tudnivaló, hogy Kállay nem is munkásbarát szelleméért foglalkozott vele, hanem Kossuth iparosító programja ellen érvelt olyanformán, hogy ha nálunk is gyárak létesülnek, akkor hazánk sem kerülheti el azokat a társadalmi bajokat, melyekről Engels oly vádoló képet rajzolt.

Már e szórványos jelekből is joggal megállapíthatjuk, hogy Engels könyve élénk érdeklődést keltett a magyar szellemi élet különböző köreiből. Van azonban ezeknél sokkal frappánsabb bizonyíték is: ti. az első magyar nyelvű Engelsfordítástöredék — 1847-ből. Ezt a Kossuth égisze alatt szervezett Iparegyesület folyóiratának, a *Hetilapnak* egyik cikkében sikerült fölfedezni. E lap 1847. október 22-i és 26-i számaiban ugyanis egy Ssy jelű szerzőtől cikk jelent meg (*A városi szegénység lakairól*), mely többek közt adatokat tartalmaz a londoni es más angliai munkásnegyedek nyomorúságos lakásviszonyairól. Ezek az adatok Engels híres könyvéből származnak, anélkül, hogy a cikkíró megnevezné forrását. A szöveg vizsgálatából azonban kiderül, hogy nem pusztán adatátvételtől, hanem fordításról van szó. Bizonyára nem érdektelen, ha néhány sort párhuzamosan közlök Engels e legelső magyar tolmácsának és *A munkásosztály helyzete Angliában* újabban készült fordításának (Szikra, 1954.) szövegéből:

Minden városnak van egy, vagy több „rossz negyede”, hol a munkás-osztály egybeszorul. Elég gyakran félre közökben a gazdagok palotái mellett is lakik a szegénység, — de általában számára külön környék van kijelölve, hol a szerencsésebb osztályok szeméi elől elrejtve, önmagával küzd amint lehet.

Minden nagyvárosban van egy, vagy több „rossz rú negyed”, ahol összezsúfolva él a munkásosztály. Gyakran előfordul perze az is, hogy a szegények eldugott sikátorokban közvetlenül a gazdagok palotái mellett húzódnak meg; általában azonban külön városrészben tartják őket, ahol nincsenek a szerencsésebb osztályok szeméi előtt, hogy boldoguljanak egymás között, ahogyan tudnak.

Ez a bekezdés — s még több más — egészen pontos fordítás, egyes passzusokat kivonatosan közölt az egykorú magyar áttűtető, s így összesen az eredeti mű mintegy tíz lapnyi részletével ismertette meg a *Hetilap* olvasóit.

Az, hogy Engels könyve ilyen korán eljutott Magyarországra, csak egyik és korántsem egyetlen jele a reformkor följazott szellemi érdeklődésének. Nagyon tanulságos megvizsgálni ebből a szempontból egy másik nevezetes könyvnek (Lamennais: *Egy hívő szavai*) hazánkbeli sorsát.

Lamennais a katolikus egyház papja volt, s krisztusi szellemben próbált gyógyírt keresni a kapitalizmus ellentmondásaira. 1834-ben Párizsban kiadta *Paroles d'un Croyant* című, gyönyörű biblikus stílusban írt műpiratát, mely az utópista szocializmus vallásos válfajának evangéliuma s természetesen üldözött könyv lett. Szerzőjét a pápa kiközösítette, a hatóságok perbe fogták. A szegények igazát hirdető lánglelkű irat tiltott mű volt hazánkban is, de ennek ellenére — vagy tán éppen ezért? — hihetetlen gyorsasággal terjedt el. A kor haladó magyarjainak írásaiban számtalanszor találkozzunk a nagy francia társadalomjavító nevével, s Révész Imre, a kérdés kiváló szakértője írja, hogy Lamennais művének nem kevesebb, mint öt kéziratos fordítása készült el a reformkorban (köztük Arany Jánosé, mely azonban elveszett). Kinyomtatásukra persze gondolni sem igen lehetett, hisz a cenzor még a Lamennais-ról szóló külföldi mun-

kák ismertetését is megakadályozta. (Egy ilyen betiltott cikk kefelevonatban maradt fenn Toldy Ferenc folyóiratának, a *Figyelmezőnek* iratai között.) Révész Imre, amikor *Lamennais és a magyarok* című tanulmányát írta (1954), még úgy tudta, hogy az *Egy hívő szavai* első és egyetlen nyomtatott fordítása csak jó később, 1871-ben jelent meg, s ezt megelőzően csupán Kazinczy Gábornak sikerült három kisebb töredékét keresztülcsíztatni s cenzúrán (természetesen a szerző nevének és a mű címének föltüntetése nélkül), az Athenaeum 1840. évi kötetében, továbbá Táncsics közölt egy fejezetet belőle, már a sajtószabadság kivívása után. *Hunnia függetlensége* című munkája második kiadásának toldalékában.

Révész Imre adatait ma már újabbakal egészíthetjük ki. 1844-ben Arany János barátja, Szilágyi István közölt egy részletet a *Paroles d'un Croyant*-ból a Regélő Pesti Divatlapban, tehát nemcsak Kazinczy Gábornak, hanem neki is sikerült kijátszania az ellenőrzést; az meg aztán igazán nem meglepő, hogy amikor a márciusi forradalom elsöpörte a cenzúrát, nemcsak Táncsics, hanem hamarjában három lap is — a *Március Tizenötödike*, a *Nép barátja* és a *Nemzetőr* — sietett fordítás-mutatványok sorozatos közlésével kielégíteni az érdeklődést, sőt egy Vácott megjelent különös című könyvecskében (István Pál: *Egy számkivetettnek titkos látásai*) ugyancsak Lamennais fordítására ismerhetünk (ez tehát az első magyar Lamennais-kötet, nem az 1871. évi), a *Nép barátja* pedig arról tudósít, hogy egy másik Lamennais-kiadvány is készült, ez azonban, nyilván a hadi események miatt, már nem jelenhetett meg. Mindezen régi és újabb adatok alapján elmondhatjuk, hogy a magyar szellemi élet a szabadság évében rögtön megragadta az alkalmat, korábban pedig a tilalommal is dacolt, csakhogy befogadhasson egy új európai gondolatot.

S vajon, amikor a reformkor nagyságának okait keressük, az egyik legfőbbet nem éppen abban kell látnunk, hogy ez a nemzedék szélesre tárt Európá felé ajtó és ablakot? Szerencsés kor, melyben a haladó eszmeáramlatok — a hegelij filozófia épp úgy, mint a nagy francia forradalom történetírói, Rotteck és Welcker híres Staatslexikona („a liberalizmus bibliája”) épp úgy, mint a szocializmus első hírnökei — időben találtak hozzánk utat, s elvégezheték termékenyítő munkájukat.

ALLATREGÉNYEK

(Nemrég jelent meg Goethe *Rókafi* című műve, a Reineke Fuchs első teljes magyar fordítása.)

Az állatok az irodalom történetének szinte minden szakaszában szerepeltek irodalmi művek hőseiként. A régi görög irodalom névtelen alkotásaként maradt ránk pl. a *Békaegérharc* című komikus eposz, amelyet Csokonai Vitéz Mihály átdolgozásából ismerhetünk. Az ókori irodalmak népszerű műfaja volt az állatmese is. Aesopus, Phaedrus híres állatmeséiben emberi viszonyok, emberi tulajdonságok tükröződnek; az erkölcsi nevelő szándékot árulja el a mesék végén kihegyezetten megfogalmazott tanulság is.

A középkori *Róka-regények* (Roman de Renard) ősforrása egy X. századi latin nyelven írott elbeszélés, *Ecbasis captivi cuiusdam* (Egy fogoly szökése). A XIV. századig a francia irodalomban sok formája született meg. Az állatok társadalmának élete elevenedik meg a farka epizódokból egybeszórt históriákban. A fő hősök többnyire a róka, a farkas, az oroszlán. A nyers erő és a győztes furfang osztozásai, viaskodásai azonban jellemző erkölcsi és társadalmi tanulságokat rejtenek. A kialakuló polgárság társadalomkritikája egyelőre ilyen keretek között jelentkezik: gúnnyal, szatírával tépázzák a lovagok, nemesek, papok világát a Róka-regények. Goethe műve a téma legszebb kései feldolgozása.

A modern állatregények a régiekkel ellentétben nem az emberi viszonyokat tükröztetik az állattörténetekben, hanem megkísérik az állatok belső világának ábrázolását. (A régi állatregények mód-szereit ma az ifjúsági irodalom használja; gondoljunk pl. Sebők Zsigmond *Dörmögő Dörmötörjére*.) Rudyard Kipling műve, *A dzsungel könyve*, az indiai őserdőkben farkasok között nevelkedő gyerek, Maugli történetét írja meg; Jack London *A vadon szava* című regényének hőse egy szánhúzó kutya. A közelmúlt-

ban igen népszerűek voltak az osztrák Peter Altenberg állattörténetei.

A magyar irodalomban Herczeg Ferenc *Lélekanalízis* című novellája érdekes kísérlet egy kutya belső világának elemzésére.

CHANSON

Franciaországban eredetileg azokat a költeményeket hívták így, amelyeket — akár epikai, akár lírai jellegűek — énekelni szoktak. A francia irodalomtörténet pl. a Nagy Károly személye köré fonódó hősmondákat „Chanson de geste” néven ismeri.

A mai értelemben vett chanson-ok divatját, elterjedését a francia forradalom utáni évtizedektől számíthatjuk. A városi kispolgárság körében, főképp Párizsban lesznek népszerűek a kabarékban, szórakozóhelyeken énekelte szellemes és pikáns, frivol csattanójú dalok, amelyek helytűn kikezdenek tekintélyeket, hagyományokat, és egy új életérzés, emberi magatartás indulatait lobogtatják. Világításuk, stílusuk a kor kispolgári tömegeinek ízléséről, politikai szándékairól vall; a chanson-ok kezdetben hatásos eszközei a feudális előjogok elleni társadalmi megmozdulásoknak.

A chanson leghíresebb művelője Bé-ranger, akit Petőfi — jóval költői értékein felül — istenít, és Petőfi nyomán szinte a XIX. század minden magyar költője. Kezdetben az ő chansonjai is inkább a kabaréköltészet műfajához tartoznak. A restauráció korának jelenségei fordítják szembe a költőt a papsággal s a nemességgel és az egész költészet a politikai harcok sodrába kerül.

1848 után a chanson fokozatosan csak a szellemes, hangulatos szórakozás műfajává válik.

Nálunk a nyugatias nagyvárosi életstílus kialakulásával párhuzamosan lesz a chanson a szórakozóhelyeken népszerűvé. Jelentős irodalmi értékeket a chanson műfajában Heltai Jenő és Gábor Andor alkotott. P. L.

A TÁNCSICS KÖNYVTÁR

Új színt adott a könyvsorozatok között: a Tán-csics Könyvtár. Első olyan sorozatunk, amely a szokásos áron forgalomba hozott ún. „díszes” és az „olcsó” kiadású sorozatok közötti áron kerül forgalomba, ízléses kivitelben, és — a jelenlegi olcsó kiadásoktól ebben is különbözve — „könyvformában”. Elsősorban a munkásolvások számára gyűjt össze a leghaladóbb klasszikus és modern, magyar és külföldi regényeket.

Az üzemek, hivatalok, különféle munkahelyek könyvbarátai nagy érdeklődéssel várják

a sorozat már meghirdetett köteteit, Steinbeck, Zola, France, Hamsun, Nexó, Laxness és más külföldi írók regényeit, a magyar klasszikus irodalom leghaladóbb alkotásainak, ízléses és mégis olcsó válogatásait, s új irodalmunk legfrissebb alkotásait. Az évi 12 kötetből álló sorozatban évente legalább 3 új magyar regényt adnak ki, legkiválóbb élő íróink tollából. Ezen te képviselve lesz a sorozatban klasszikus műveken kívül a modern szovjet, népi demokratikus és nyugati haladó irodalom is.

„TÁNCOLNI GÚZSBAKÖTÖTTEN”

A műfordító Kosztolányiról

„Olvassom Kárpáthy Zoltánt Jókaitól. S fordítom Lenau Haideschenke című költeményét” — írta naplójába 1900. október 27-én. Tizenöt éves volt akkor. Hatodik gimnazista... Mikor aztán a Lear király fordításába belekezdett, inyét, állkapcsát már marcangolta gyilkosa, a rák... A közbeeső három és fél évtized alatt sok száz verset, tucatnyi regényt és színdarabot szólaltatott meg anyanyelvén, melyet kevesen tudtak olyan rajongva szeretni és olyan odaadóan szolgálni, mint ő.

Az anyanyelvnek, az anyairodalomnak műfordítói szolgálata nemcsak különlegesen nehéz, de hálátlan szerepkör. Kosztolányi kifejezésével: gúzsbakötötten kell táncolni, — s a produkció élettartama se sokkal hosszabb a táncnál. Lázás versei, kristályos szépprózája, bölcs esszéi még eleven, termő életet élnek majd, mikor műfordításait már vastag porréteg fedi: újabbak, sikerültebbek, modernebbek szorítják ki a köztudatból s a műfordító Kosztolányi arca irodalomtörténeti portrévá sápad. De ebben a múltandóságban, a fejlődés csillogó láncszemeként, nem-múlóvá, a halálban halhatatlanná válik.

Ma még nem az. A legkedvezőbb órában vagyunk: félig a felhők közé emelkedett, de még mindenhonnan jól látható. A világirodalom remekeinek (s persze nemcsak remekeinek) sokasága az ő megtalált szavaival, az ő jelegzetes varázsos rímeivel, az ő újateremtésében hódít ma is. Ezért kerülhetett sor, több mint húsz évvel halála után, műfordításainak új kiadására. S ugyanezért nemcsak a *Válogatott műfordítások* sorozatos megjelenése teszi időszerűvé, hogy a műfordító Kosztolányiról szóljunk.

Hatoljunk be pár percre műhelyébe, melyet oly sokszor és nyájasan műtagott, állandó csodálkozással, hogy íme rá tud döbbsenni saját titkaira, s önigazolól igyekezzettel, hogy az idegeneket, az avatatlanokat is beavassa ezekben. Bízunk rá magunkat, jó kalauz, gyakorlatias és célratoró, az idegenvezetésben nem produkálja magát, hanem egyszerű szavakkal magyaráz. De azért meg ne bóduljunk szép szavaitól, hanem közben magunk is alaposan nézzünk körül.

Összes műveinek alkotóműhelyében a műfordítások számára külön laboratóriumot tart fenn. „A műfordítást mindig kísérletnek tekintem, a szép felé való küzdelmes törekvésnek” — val'ja 1920-

ban, *Tanulmány egy versről* című nevezetes cikkében, amely kirobbantotta a Nyugat akkor oly időszerűtlenül időtlen vitáját Goethe *Über allen Gipfeln* kezdetű versének fordítása körül. S a vita végén is így válaszol bírálóinak: a Goethe-vers „csak afféle kísérleti tárgy volt, melyen mondanivalómat bizonyítottam”.

Ez a mondanivaló a verskritika nagyobb szakszerűségének, tárgyiasságának követelése és a helyesnek gondo't módszer bemutatása volt. De milyen célok szolgálatában állt az egész kutatólaboratórium? Mit búvárolt Kosztolányi? Miért kísérletezett?

Mindenekelőtt: magáért a kísérletért. Az erőpróba izgalmaért, az anyag leküzdésének gyönyöréért, a kezessé bűvölt szavakért. „Ha csinállok valamit, a kifejtett munkának s nem a produktumnak örülök” — írja Bahitsnak 1904-ben, fiatalos kitarul'kozással. „*Homo aestheticus sum*”, hirdette fennem sokatidézett nagy önvallomásában. Esztéta, a szépért élő ember vagyok, művész vagyok, semmi más.

De ez a fitogtatott egyoldalúság, ez az egyetlen vonalra szűkített végtelen a szellem jámbor és veszélyes öncsalása. Önmagukért-va'ók, öncélúak-e műfordításai? Egyszerűen ujjgyakorlatok? Az irodalmak történetének ismerői jól tudják, hányszor ímenekülés vagy tétovázás és hányszor programhirdetés és harc egy-egy műfordítás. A legkeresetlenebb egyenességgel éppen Kosztolányi, a „homo aestheticus”, tesz tanúságot erről. A *Modern költők* első kiadásának előszavában, 1913-ban, az egész Nyugat-memzedék nevében így beszél: „Amikor a magyar líra még bitang jószág volt magyar földön, félmjelzett idegen verseket sorakoztattunk fel — érvként —, hogy útunkat egyengesék. Csatasorban állottak ezek a versek.” És 1921-ben, a bővített kiadás elé ezt írta magyarázatul: „A háború és forradalmak alatt, mikor majdnem minden magyar költő némaságra volt kárhoztatva, vagy ha szólhatott, futott tulajdon érzéseitől és gondolataitól, én is felejteni akartam.”

(De ő sem tudott felejteni. Olvassuk csak el versei közül a *Háborús fohászt*, az *Ősi sípot*, a *Szentbeszédet*, a *Vidéki éj*t, a *Szörnyet*, vagy a fortissimóban kiáltó *Gyászkart*. S hogy oly igaztanul egy kalap alá veszi a forradalmakat a háborúval, azt mutatja: saját múltját is el

akarta felejtteni, vagy legalábbis: feledtetni.)

A műfordító Kosztolányit nem lehet külön választani a költőtől. Fordításai költészetével kölcsönviszonyba léptek s nemcsak az ő Verlaine-éjé, Goethejébe, Carducciájába került egy-egy rész Kosztolányi, de a Kosztolányi-versek is átítádtak az idegen költőktől kapott formái és tartalmi elemekkel. A fordító-költőt mindig mélyebben éri a világirodalmi átsugárzások, s Kosztolányi éppen költői kiformalódása idején adja oda magát a legönfeledtebben ezeknek. Leconte de Lisle, Verlaine, Baudelaire, Valéry nem csupán fordítói, hanem költői pályájának is egy-egy állomása. Tehetségének súlymérője, hogy vérévé, húsává, idegévé tudta hasonítani a sokféle anyagot.

Pedig mi mindent fordított! Római epigrammákat, középkori Szent Imre himnusokat, ófrancia balladákat, japán haiku-kat, amerikai „badar verseket”, svéd, indiai, kínai, héber költeményeket is. Ingyenc volt és nagyévtágyú.

De nem volt külön, se avantgardista. Tanítványi alázattal és rajongással tanult Aranytól — akit a legnagyobb magyar költőnek tisztelt — műfordítani is. A századvég termékeny és úttörő, de szűkvénájú műfordítói gárdájáról mindig tárgyilagos elismeréssel szólt, s elsősorban új fordításokkal bírálta őket. És magától értetődően: a babitsi, tóthárpádi példák — akár tetszést, akár visszatetszést keltek benne — éppúgy segítettek az ő pályáját, mint ahogy ő sem maradt hatástalan nagy kortársaira.

A bírálatok legtöbbje éppen hármuk összehasonlítása alapján marasztalja el Kosztolányit az önkényeskedés és hűtlenség súlyos bűnében. Olyan jó barátja és értője, mint Karinthy, egyenesen eltévelyedésnek tartja Kosztolányi műfordítói „kalandját”, amelyre „az anyagban és anyagkeverésben való részeg tobzódás” vitte rá. Gellért Oszkár szerint „ő volt a legmerészebb, az eredeti vershez a leg-hűtlenebb magyar műfordító”. „Inkább átköltötte, mint fordította az eredetit” — írja a modern magyar irodalomról szóelőkönyvében Schöpflin Aladár.

Mindez igaz. De a teljes igazság sokkal bonyolultabb a kritikákból kiszakítva idézett soroknál.

A magyar irodalomtörténetirás nagy úttörője, Toldy Ferenc, már 1843-ban mint régóta vitatott kérdést fejtegeti az „anyaghűség vagy alakhűség” műfordítói dilemmáját. S bár irodalmunk fejlődése és az elmélet később a „vagy” helyébe határozott „és”-t állított, a dilemma örök, mert minden egyes fordítónál, minden egyes versnél és versszaknál (hogy tovább ne menjünk) meg-megújul. Mindenki

aszerint dönti el, melyiket tartja a vers lényegének, s mindig úgy dől el, ahogy a fordító tehetsége és leleménye engedi.

Kosztolányi gondolatmenete — önmagában tekintve — hézagatlan és megejtően logikus, következtetései támadhatatlanoknak látszanak.

Az ő válasza: se-se. Nem azon múlik a dolog, hogy a tartalmat mennyire híven tolmácsoljuk, se azon, hogy a forma (beleértve a versformát) mennyire egyezik meg az eredetijével, hanem egyes-egyedül azon: sikerül-e a fordításnak ugyanazt a hatást keltenie, ugyanazt a hangulatot szétárasztania, mint idegen nyelvű előképének? Nem tagadja meg az „anyag- és alakhűség” követelményét — csak megvalósíthatatlannak és ugyanakkor elégtelennek tartja. „Mosolygok, valahányszor egy versfordítás hűségéről hallok. Kihez, vagy mihez hű, a szótárhoz, vagy a vers lelkéhez? Fordítani nem lehet, csak újraköltöni.” Költés, alkotás pedig nem létezik anélkül, hogy magám ne viselné az alkotó egyéniségének bélyegét. Így jut el Kosztolányi a teljes öngazolásig: az idegen költő versét „lélekel, a saját lelkével kell átítatni, különben nem kel életre. Ennek az a következménye, hogy mindig rajta hagyja egyéniségét.”

Helyes. De hagyja rajta a fordított költő egyéniségét is! S az ablakon kidobott probléma, most lám visszaszökik az ajtón: mi az, ami elsősorban közvetíti ezt az egyéniséget, s mi az eszköze annak, hogy elérjük, de legalább megközelítsük a hatás azonososságát? Amikor áldozni kell, miiben engedjünk, a tartalomban vagy a formában? Kosztolányi egyhelyütt így fogalmazza válaszát: „Boszorkányos mesterségünkben a forma a lényeg, az árnyalat.”

Ezért kell hát kategórikusan tagadnia a műfordítás lehetőségét, neki, akinek életében alig múlt el nap, hogy legalább egy versszakot ne fordított volna. Ha ezt tesszük meg a vers leglényegévé, ami leginkább a szülőnyelvhez kötődött, akkor nem is vallhatunk másként. S kiutat csakis az átköltés-elméletben találhatunk.

Am vigyázzunk! Illyés is figyelmeztet az *Idegen költők* bevezetőjében, hogy „nem ily határozott elv szerint fordított ő, hanem merőben benyomásai alapján, sőt nem egyszer első benyomásának hatása alatt”. S maga Kosztolányi sűrűn beszél az alkotásról, mint alig-tudatos csodafolyamatról, mikor a lélek elzártabb s csupán az értelemmel megközelíthetetlen zónáinak erői szabadulnak fel s lépnek működésbe.

Aki az ihletet misztériumnak fogja fel, annak tollát aligha vezérlik egységbe

rendezett elvek, számára a hangulat, a pillanat, a véletlen alkalom hatalmasabb úr minden tudatos elképzelésnél, s ha esztétikát épít, leginkább csak bizonyítványára keres utólag magyarázatot.

Kosztolányi ugyanúgy fordít, ahogy eredetét ír. Oldottan, játékosan, ösztöneivel. Innen érthetjük (a műfordítóparosok vértelen, lélektelen szabatoságával szemben) nagyszerű sikereit, s innen hőt-lásait és melléfogásait. A játéka: nem fegyelmezetlenség. Sőt. A legszigorúbb szabályok könnyed legyőzésének bravúrja. Erőmutatvány. Micsoda erőösszpontosítást követel Byron *Beppójának* mindegyik szakasza (és Shakespeare mindegyik sora!), mennyi különleges nehézséggel próbálja fordítóját Paul Valéry *Tengerpárti temetője* (Cimetière marin), s az ötletek milyen bő patakzása győzheti csak Géraldy kötetének a *Te meg énnek* (Toi et moi) harminckét raffináltan egyszerű kis költeményét! Kosztolányi megküzd Ver-

laine lágyan olvadó muzsikájával s Maupassant versekben edződő, „keményveretű” prózájával is.

De nem akar, nem tud, nem mer megküzdeni saját egyéniségének markáns át-színező jegyeivel, nem tud lemondani egy-egy szellemes művészi ötletéről.

Fordításainak jórésze így valóban a parafrázishoz közeledik, csakhogy költőien megformált parafrázishoz.

Válogatni kell fordításai között, így helyes; a következő kiadásnak talán már szigorúbban, mint ennek a mostaninak, de hogy még sokáig lesz új kiadásokra szükség, abban biztosak lehetünk.

Mert akármilyen volt a fordító szándéka s akármilyen kommentárokat fűzött is az életművébe visszavonhatatlanul bekebelezett idegen versekhez, a világirodalom tolmácsává vált ő is, mindnyájunk segítőtársává a végtelen művészet megismerésében: értésében és megértésében.

Zerinvári László

VASI ÉLET ÉS IRODALOM. Vas megye irodalmának múltja e. jelene (szerk. Palkó István) címmel 210 oldalas vegyes tartalmú antológiát adott ki a TIT Vas megyei szervezete. A kötet több könyvtári vonatkozású tanulmányt és bibliográfiát is közöl. Például a Vas megyei könyvnyomdászatról, a vasi írók műveiről, a Megyei Könyvtár történetéről.

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL KÖNYVTÁRÁRÓL közöl hosszabb cikket a Statisztikai Szemle 1957. évi júniusi száma. A cikk szerzője a könyvtár vezetője: Dr. Kovács József.

CSEHSZLOVÁKIÁBAN jelenleg összesen 14 500 közművelődési könyvtár van, mintegy 16 750 000 kötettel. 1956-ban a közművelődési könyvtárak olvasóinak száma több mint 1 600 000 volt, míg a könyvforgalom 30 700 000 kötetet tett ki. A könyvek 31%-a tudományos irodalom, ez lehetővé teszi, hogy az olvasók kellőképpen bővítsék szakmai ismereteiket és politikai látókörüket. (Knlhovnik)

PIERRE CARDENAL, a francia szatírairodalom klasszikusa, az egyházi hatalom inkvizíciós hadjáratának ironikus kommentátora 1180 és 1278 közt trubadurként élt a királyok és uralkodók udvarában. Művei azonban csak ez idén jelennek meg Toulouse-ban, nagyméretű kiadvány formájában, 778 lap terjedelemben. A szerző alkotása tehát hét évszázadig várt közreadásra. (Literární Noviny)

A KRAKKÓI JAGIELLO Könyvtár tudományos könyvtár, mely egyúttal a nemzeti könyvtár szerepét is betölti. Feldolgozott állományja 712 260 könyv, 154 500 kötet folyóirat, 84 700 egyéb könyvtári egység (ősnymutatványok, kéziratok, zeneművek, térképek stb.). Az olvasók zömét a krakkói főiskolák hallgatói alkotják. 1956-ban a 7077 olvasó közt 5833 diák volt. Az olvasótermi férőhelyek száma jelenleg 270, de az év végére 300-ra fogják emelni. Tavaly az olvasótermeket 102 830 olvasó kereste fel, s ezek együttesen 277 310 kötetet vettek igénybe. Az otthoni kölcsönzések száma 41 619 kötet volt. (Knlznica)

GEORG LEVH. a német könyvtárosok szenióra, a Handbuch der Bibliothekswissenschaft szerkesztője 80 éves. (Dokumentation—Fachbibliothek—Werksbücherei)

1958-BAN CSEHSZLOVÁKIÁBAN több mint 2500 különféle könyv fog megjelenni a tervek szerint. A kiadandó könyvek több mint 50%-a szépirodalmi, ifjúsági, művészeti és zenei kiadvány lesz. A tudományos és műszaki publikációk arányát 15%-ra tervezik. Több mint 10%-ot tesznek majd ki politikai, gazdasági, filozófiai, történeti és pedagógiai művek. (Knlhovnik)

A GENFI VOLTAIRE INTÉZET — mely a nagy francia író óriási levelezésének gondozója — most adja ki Voltaire leveleit kritikai kiadásban. Eddig 20 kötet jelent meg. Tavaly adták közre azokat a leveleket, amelyeket Voltaire barátjához, Constant d'Hermecheshez, az ismert színészhez és rendezőhöz írt. A levelekből megtudhatjuk, hogy mi volt Voltaire véleménye a színházról és az akkori idők politikai és művészeti eseményeiről. (Literární Noviny)

Szerte a világon nagy visszhangja van Nevil Shute angol író „A parton” című könyvének, mely az atomháború elleni harcról szól. (Literární Noviny)

SÚLYOS BÜNTETÉSEL SÚJTOTTÁK Pauvert párizsi kiadót, mert kiadta de Sade márkí néhány írását. (Sade márkí nevéből ered a szadizmus szó). Bár a könyvkiadó cég védőügyvédje, M. Garçon, az Akadémia tagja és a legjobb francia ügyvédek egyike, hangsúlyozta védőbeszédében, hogy a kiadott műveknek igen nagy irodalmi jelentősége van, a bírósgát nem tudta meggyőzni, s így az ügy határozott, hogy az írások zöme részben pornográf jellegű, s ezért a büntetés indokolt. (Literární Noviny)

LESLIE A. MARCHAND, amerikai irodalomtörténész, most készítette el Byron angol romantikus író életrajzát. A mű három kötetben fog megjelenni; előrelátható terjedelme mintegy 1500 oldal lesz. (Literární Noviny)

KÖNYVÚJDONSÁGOK — RÉGI KRITIKÁK

Osvát Ernő Papp Dánielről

Kétszeres érdekessége van annak a cikknek, amelyet alább közlünk: elfeledett, kallódó kritika egy hamar elfeledett író művéről. Kallódó kritika, mert bár Osvát Ernő, a Nyugat félelmetes tekintélyű szerkesztője írta, még ifjú korában, mégis kiesett a köztudatból, s nem található meg abban a kötetben, mely az

Osvát Ernő Összes Írásai címet viseli. (Igaz, Osvát nem is írta alá a nevét, amikor annak idején *A Hét* 1898. dec. 18-i számában megjelent; a kor szokása szerint, játékosan fintorgó álnevet biggyesztett alája: *Garabonciás*.) Másrészt: az író, akiről szól, maga is sokáig az ismeretlenség rabja volt, jöllehet kortársai közül éppen a legkiválóbbak figyeltek föl szép tehetségére. Az első kritikát Mikszáth írta róla 1898-ban, aztán sorra következtek Osvát, Lázár Béla, Molnár Ferenc, Ignotus, Endrődi Sándor, Salgó Ernő, Bródy és mások méltató bírálatai, illetőleg a fájdalomosan korai halál alkalmával írt búcsúzó cikkei. Osvát kétszer is elemzte művészetét: előbb *A rátótiak* című regényét, majd rá egy hónapra *Marcellusz* című novellás könyvét köszöntötte elismeréssel.

Osvát ez utóbbi kritikájának teljes szövegét közöljük most, abból az alomból, hogy a közelmúltban *Muzsika az éjszakában* címmel vastag kötetben megjelentek Papp Dániel válogatott írásai.

PAPP DÁNIEL

Az éjszaka, mely mindenkinek felhozza a maga csillagát és ezüst poézissel sugározza tele a fekete titkot: telve van művészi subjektivitással. A nappal ellenben, mikor a világűrnek csak egy szeme van mindnyájunk számára, lehet igen objektív kritikus, tudós úr — de egy csöppet sem művész. Mert aki mindenkire és mindenre egyformán néz, az közönyös. A nap igen jó fotográfus és igen hitvány portrétista. Kétségtelen, hogy minden arcon egy karakter szendereg — aminthogy minden tényben egy gondolat lakik. Csak kopognunk kell, hogy felébredjenek. Így a fénykép is igen érdekes dokumentum, csak hangsúlyozva kell olvasnunk a fényfoltjait, mint a mondatban a szavakat, hogy értelmük legyen. A hangsúlyozásnak ezt a művészetét gyakorolja éppen az olvasó — a címlapon, hol a Papp Dániel arcával barátkozik; a hozzávaló hangsúlyt már megtanulta: az írásából. — Íme, ezek a vonásai a filozófus Monachusnak, a toleráns párti Dániel papnak* és Papp Dánielnek, a novellistának és croniqueurnek, aki e lapok olvasóinak írta meg első regényét a „Rátótiak”-ról, mely nemrég könyv alakban megjelent. A műfajok erényőrei valójában gyöngélik ezt a regényt, de a műfajok erényőrei korlátolt emberek, akik le szeretnék láncolni a fejlődést — és gyűlölnék minden gondolatot, amit az író

nem az utcáról szedett, hanem a saját lelkében talált. Ők nem veszik észre, hogy az irodalomban — mint az életben — nem a típusok állandósága, hanem az eszmék cseréje a fő; ők csak kegyeletes lángecskák a múltak sírján és igen haragsznak a friss szellőre, mely ki akarja őket oltani. Laissez passer. Az életben mégis csak a változás a legszellemesebb dolog — és az irodalomban is egyedül az eredetiség az érdekes.

De a Papp Dániel eredetisége még jobban megérteti magát az olvasóval, aki új novellás kötetének, a „Marcellusz”-nak lapjait forgatja. Közelebb visz itt magához. Múltjának képei közé vezet, s amint emlékezésének esetje ezeket újra színezi: az író képe is nyer egy-egy új vonást. Van egy ciklus a kötetben: Hazulról. Apró levélkék egy kis bácskai város életéből. S hogy ifjúságának elhagyott csarnokaiba visszatér értük — elbeszélésének hangját meglágyítja a megindulás. Még tréfás történetei fölött is elsuhan a visszamenetelés gondolatanak szentimentális szellője. Különböen nagyon napos, nagyon bájos történetek ezek, levegősek és frissek, mint a költő reggelen... Majd bevonulunk a monostorokba, a Papp Dániel speciális világába, s találkozunk a kalugyerekkel, s ez öreg fiúknak nagy

* Monachus és Dániel pap: a publicista Papp Dániel írói álnevel.

gondoktól csendes élete, melynek az író osztályosa volt, sokat megmagyaráz az ő mindig szemlélődő egyéniségéből s arról a plein air alapról, melyre embereit állítja. Eppen úgy, amint stíljének, egyné-mely sajátosságai, óvatos logikája, harcias modora a későbbi jogászvevek emlékei. Tényleg minden novellái között e monostori rajzok a legmegkapóbbak; pajkos humor és gyöngéd pikantéria ömlik el ez írásokon. Azután a tárgy maga új és érdekes; ez az elszigetelt világ, melynek celláiban a vágyak örök szobafogságot ülnek, s csak a lemondás sétálhat szabadon a kertek jázminbokrai közt; e nyugodt kicsinyességben elasszonyosodott férfiak, kiknek lelke a legkicsinyesebb önzés és a legnagyobb önzetlenség tanyája. Végül a kerítés mögött ingerkedő Amor... A többi hallgatás.

Az író ifjúságának emlékalbuma ez a kötet; mintha annak az útnak az epizód-jait írta volna le, amelyen az emberismeretét szerezte. Még az újságíró évekből is van benne egypár rajz.

Papp Dániel fiatal író, akit nem annyira eddigi műveiből, mint inkább az azokban megvillandó fegyverzetéről kell megítélni. Inkább az erejéről, mint az alkotásairól.

Ha képét akarnók lerajzolni, mint minden modern szellemét: legkönnyebben el-lentétekből rakhatjuk össze. Szellemének járásában van valami nyugodt és biztos — de e nyugalom nem egyéb fegyvelme-zett harciasságnál, melynek tendenciái meg-megvonaglanak írásain. Szelíd nézé-sű; de éles látású ember; széles körű és mély. Telítve az európai kultúrák ele-meivel — magyaros marad. Erős érzéke van a realitás iránt, de megfigyelésének wedrét logikája erős láncain a filozófia mélységeibe is lebecsátja.

Aki a modern írás uralkodó vonásait vizsgálja, észre fogja venni, hogy annak objektív elemeit, mint nyeli egyre jobban el a líra. A könyvben embert akarunk látni; de leginkább az embert az íróban. Az embert, aki művészi formákban pa-

naszkodik a végzetről, vagy dicséri a sze-relmet. A viszony érdekel, amelyben tár-gyához áll. Egy érdekesen beszélő augur ő, aki az életet boncolja és reámosolyog a másik, a néma augurra: az olvasósa. Ez a mosoly, ez a sötét mosoly a század szemfedője. Papp Dániel is szatirikus. Gúnyos a fel-fogása, gúnyolódna a mondatai. Csak a szíve nem gúnyolódik: az a szeretettel teli szív, melynek érzelmeivel olyan mé-lyen szép, intim szomorúsággal teli ké-peket szokott festeni. Írásainak mélyen szomorú gondolatok árnyékai suhannak el, de felszínén szatirikus ötletek seregei villóznak. Fordulatos szellem; ügyes vívó, ki az acélnak nemcsak vágásaival, de vakító játékával is győz.

Ha idegen íróval akarnám összevetni: a magyar Gogolnak nevezném. Még nem az, de azzá lesz. Ugyanaz a gúnyosan ér-tekezőszerű próza, a művészi felszín alatt ugyanazok a szatirikus tendenciák, ugyanaz a vigjátékírói konzekvencia a hazugságok üldözésében; ugyanaz a p'asz-tika és „détail-higgadtság”; pszichológia az „emberismeret” magasról. Sőt abban is egyeznek, hogy mindketten háttérben tartják az asszonyt. Megjelen ugyan no-velláiban az örök asszony motívum egy-egy csücske — de csak a háttérben; mert Papp Dániel főtémája a közélet: a no-velláiban is publicista. Univerzális kí-váncsiságú ember — amelyen már a bács-kai fiú volt, mikor a fűben heverve könyvet olvasott — s szeme meg gondo-latjai az égbolton s a táj végtelenjén té-vedeztek olykor. Írásaiban gyakoriak az érzelmeikkel színezett tájképek, levegő-jükben az emlékezés melancholiájával. De legtöbbször vígan patgotatja ostorát a nevetséges emberin, mely néha oly si-ralmas. Erős tehetségek gyöngesége: a túlzás az ő írásában is megjelen — de, nem kell félni, elműlik.

És minden vonása mögött: a lelke mé-lyen ott van az a hozzáférhetlen s ele-mezhetetlen valami, ami az írás birodal-mának Ding an sich-je: a poézis.

Garabonciás

Bármely amerikai elektronikus számoló-géppel kész versenyre kelni egy Maurice Dagbert nevű francia — a saját kijelentése szerint. Az a meggyőződése, hogy a versenyt meg is nyerné. Dagbert ceruza és papír nél-kül néhány másodperc alatt állítólag képes kiszámítani olyan feladatot is, hogy hány másodperc telt el Róma bukása óta napjainkig, vagy milyen napra esik húsvét az 5 702 345. év-ben. A kíváncsi riporterek azon kérdésére, hogy hol tanult meg ilyen bámulatos módon számolni, azt válaszolta, hogy erre a képes-ségére a háború alatt tett szert, mert mint meggyőződéses antimilitarista, katonai szolgál-tának háromnegyed részét börtönben töltö-te. (Literární Noviny)

A Csehszlovák Tudományos Akadémia Keleti Intézetének Könyvtára kb. 38 000 kötettel

rendelkezik. Lu Szin kínai könyvtára mintegy 41 000 könyvet foglal magában. Az Intézetbe 214 kínai folyóirat jár rendszeresen (Knihov-nik)

MUSSOLINI „NAPLOJÁNAK” 10 kötetét ta-lálták meg Vercelliben, ez a háború alatt el-tűnt és mind ez ideig fel nem kutatott 20 kö-tettel együtt a Duce-nak 1919 és 1943 közt írott emlékiratait alkotja. A párizsi Le Monde tudósítója megjegyzi, hogy a szövegforgó 20 kö-tet közül 16 legutóbb a neofasista párt titká-ránál volt, de ez ideig nem került elő; négy kötet pedig teljesen elveszett. A spanyol „Pueblo” című lap hírt adott arról, hogy köz-re fogják adni Otto Skorzeny, volt hitleri ej-tőernyős ezredes cikksorozatát Mussolini titkos irattáráról. (Nowa Kultura)

ÍRÓI ARCKÉPEK

ISZAK BABEL (1896—1938) 1920 tavaszán Bugyonnij lovashadseregében ott vágat egy vézna, szemüveges diák. Két ütközet közt a görbe kozák szabályát tollal váltja fel. Krónikás ő, a forradalom katonája, a dicsőséges lovashadsereg író-deákja. A neve — Babel.

1920 őszén Bugyonnij lovasai visszafordultak Varsó alól, de Babel *Lovashadserege* győzelmesen járja be a világot és írója egyik legnépszerűbb és legismertebb szovjet író a húszas évek második felében.

1896-ban született Nyikolajevban, hajó- és vasgyárak árnyékában. Alig ötéves, mikor szülei Odesszába költöznek. Apjának vaskereskedése van, de az üzletben gyakoribb vendég a végrehajtó, mint a vevő. A család a Moldovánkán, Odessza szegénynegyedében lakik, alkalmi munkások, csempészek, kétes, lecsúszott egzisztenciák gyűjtőhelyén. A gyermek Babelt minden idegszála, szíve a Moldovánkához köti. Itt éli át az 1905-ös forradalmat is, a nagy odesszai progromot, amelynek nagybátyja és kedvenc galambja is áldozatul esett.

Odessza ablakai a világra néznek. Évente száz meg száz idegen hajó vet horgonyt a kikötőjében. De nem csak az áruk, itt futnak össze az öt világrész új eszméi, itt húzza fel a lázadás vörös zászlaját árbocára a Patyomkin cirkáló, ebben a forradalmi világvárosban járja iskoláit a jövődő író, az itt gyűjtött élményekből születik az *Odesszai elbeszélések* ciklus, amely a *Lovashadsereg* íróját új fényben mutatja meg.

Babel 1916-ban Pétervárra költözik. Alkalmi újságíró, műfordító, joghallgató; többször koplal, mint eszik. Ekkor jelennek meg zsenge írásai, amelyekre Gorkij felfigyel és jótanácsaival, baráti segítségével egyengeti a kezdő író útját.

Az októberi forradalmat Babel mint a saját forradalmát üdvözi. Tollal és fegyverrel harcol érte. 1918—1919-ben a lázongó Volgavidéken gabonát gyűjt az éhező fővárosnak, 1920-ban a lovashadsereghez kerül.

Első novellás kötete 1924-ben jelent meg. Ezt követi 1926-ban az *Odesszai elbeszélések* c. kötet. Tíz évvel később pedig harmadik novellás kötete. Elbeszélései apró remekművek. Mondanivalójuk, stílusuk, szuggesztív eredeti képeik, tömörségük Maupassant és Csehov mesteri novelláival vetekedik. Az író éles szeme a nép sűrűjét pásztázva meg-megáll egy-egy emberen, hogy életének egy pillanata rávilágítva, kápráztató színekben megmutassa az egész emberi létezsorsot.

Az írások értékét a húszas évek formakeresésének hatása sem csökkentti. Mindez csak jobban kidomborítja az író eredetiségét.

Babel tragikus véget ért. Távól övétől és barátaitól halt meg.

Hátrahagyott műve három vékony kötetre rüg csupán, de maradandó emléke egy szenvedélyes és szenvedő kornak, maradandó emléke az emberi boldogságot való kiállásnak.

Írásai, amelyeket húsz éven át hiába kerestünk a könyvtárak polcain, a Szovjetunióban most ismét napvilágot látnak; Magyarországon most novemberben jelentek meg első ízben Ilja Ehrenburg előszavával.

W. L.

*

STEFAN ZWEIG (1881—1942). Az egész világ szeretete övezte a két háború között ezt a jellegzetesen középeurópai szellemű bécsi író, aki ragyogó sikerei után magányos hontalanságtól és a jövőben való kételkedéstől gyötörve dobta el életét. Stefan Zweig humanista volt. Gyűlölte a durvaságot, ostobaságot, türelmetlenséget, akár a történelemben, akár a maga korában került szembe vele. Menekült előle országhatárokon át, de az erőszak utána nyúlt, torkon ragadta, belefojtotta a lelket és összezúzta finoman érző belsejét. Ezért kellett idő előtt meghalnia, kevéssel azután, hogy a század első négy évtizedéről szóló nagy önéletrajzi jellegű könyvét, a *Bűcsű a tegnaptól*-t befejezte.

Művészi egyéniségét is humanizmusa magyarázza. Mint a régi humanista elő-

dök, akiknek legnagyobbjáról, Erasmus Rotterdamsról olyan megragadóan szubjektív hangú könyvet tudott írni, Stefan Zweig is a gondolat és az elmélyedés embere volt, ami szellemének rendkívüli mozgékonyásával és mindenirányú érdeklődésével párosult. Legfőbb művészi képessége, a megértés, a behatolmi tudás az embertárs egyéniségébe, annak rejtett mélységeibe, ez volt egész életművének vezérmotívuma. Megértő elméje és képzelete állította műveinek középpontjába az embert, aki Stefan Zweiget elsősorban mint lélektani elemzések tárgya érdekelte, mint kísérleti alany, akinek legbelsőbb rezdüléseit is hozzáértő módon tudta feltárni. Nagy társadalmi összefüggések, a történelmi sodró erejű tömegmozgása nem izgatta fantáziáját. A francia forradalom korából az ő képzeletét Marie Antoinette, a lefejezett királynő alakja gyűjtötte föl, s az asszony lélekrajza mögött a világtörténelem háttérbe szorult. Így vált megértő készsége, hajszálfinom ember-elemzése művészetének egyben korlátjává is.

Megértő, beleérző, interpretáló tehetségével magyarázható, miért fordult ez az író, aki lírikusnak indult, s akinek fantáziája és kompozíciós képessége szerint magasan az átlag fölé emelkedett, sajátos műfajai: a műfordítás, a lélektani novella, a művészportré és az életrajzi regény felé.

Műfordítói tevékenységével főleg az akkor modern és korszerű francia költészetet közvetítette a német irodalomnak. Baudelaire, Verlaine és a belga Verhaeren költeményeinek mintaszerű átültetésével nagy szolgálatot tett a nemzetek kölcsönös megértésének is. Attól kezdve, hogy a század első évében fellépett verseivel és néhány novellájával, az akkor szellemi virágkorát élő Bécs művészi vezető köreiből foglalt helyet, s már az első világháború előtt megismerték nevét hazája határain túl is. Kapcsolatait a háború idején a béke siettetésére használta föl, együttműködött a Svájcban tevékenykedő Romain Rollanddal, de a német imperializmus által megfertőzött Ausztriában elszigetelt maradt. Elkeseredésének legkeserűbb és legpatetikusabb kifejezése egy bibliai tárgyú dráma, a *Jeremiás*, melyben a háborús uszítók kerülnek költői ítélőszéke elé. Fejlődésének fontos állomása ez. „*Most először volt az az érzésem — írta róla —, hogy saját lelkemből beszélek és mégis a kor lelkét szólaltatom meg.*” A háború felrázó s a mélyről fakadó alkotás felszabadító hatása bontakoztatta világméretűvé Stefan Zweig alkotómunkáját 1919 és 1934 között, élete legtermékenyebb Salzburgban töltött másfél évtizedében.

Ebből az időből származnak világhírű lélektani elbeszélései, az *Amok*, az *Erzések zűrzavara* és a többiek; az utóbbinak elolvasásakor írta Zweigről egy levélben Gorkij: „*Ez az író hatalmas naggyá fejlődik még és sok kitűnő művet fog írni.*” Zweig a lélek mélységeibe vajt, ahol — mint írta — „*a pinceboltok alatt, a szív gyökérhasadékaiban és szennyacsatornáiban foszforosan szikrázva tobzódnak a szenvedély veszedelmes bestiái.*” Pszichológizáló módszerével kedvtelve fordult a gyermekkor (Történetek Gyermekországából), a legmélyebb megértést azonban művészportréi mutatják, ezek a világhírű, inkább belletrisztikus, mint tudományos esszék, amelyeket *A világ építőmesterei* kötetében gyűjtött össze. Az epikus világtéremtők: Balzac, Dickens, Dosztojevszkij, a démon megszállottai: Hölderlin, Kleist és Nietzsche; a saját életüknek költői: Casanova, Stendhal és Tolsztoj, ők ezeknek a pompás írásoknak legfontosabb tárgyai. Színvonalukat tekintve nem maradnak el tőlük Zweig regényes életrajzai sem, amelyek a legnagyobb népszerűséget hozzák a műfajnak és az írónak egyaránt, s amelyeknek hősei Romain Rolland, Joseph Fouché, Marie Antoinette és mások.

Alkotó éveinek teljességében benitotta meg a Németország felől közeledő faszizmus rémülete. Még jóval az „Anschluss” előtt elhagyta hazáját, Londonba menekült, majd a háború alatt onnan is tovább. A kétségbeesett humanista önabrázolója a harmadincas évek elején írt könyve: *Rotterdam Erasmus diadala és tragédiája*. A faszizmus brutalitása serkenti a szellemi szabadság védelmé-

re, melynek dokumentuma *Castellio Calvin ellen vagy a lelkiismeret az erőszak ellen* c. műve. Világhírű *Sakknovellája* a háború alatti hitlerizmus-ellenes irodalom egyik értéke volt. „*A becsületes író keze — vallotta — nem róhat szenvtelenül hideg és elvi szavakat, ha lelke korának tébolyultságától reszket, hangja nem maradhat szenvtelen, ha idegei a jogos felháborodástól égnek*”.

Nem tartozott a széles horizontú, súlyos valóságbrázolók közé. Finom művészete finom és törekeny lélekből fakadt, mely nem viselhetette el a megpróbáltatásokat. Utolsó szavai, amelyeket tizenöt évvel ezelőtt a braziliai Petropolisban leírt, szomorú bizonyítékai a lelki összeomlásnak, amelynek folyamatát mások példáján ő maga annyiszor olyan művészen ábrázolta. „*Ha már elmúlt az ember hatvan éves — írta — különös erőre volna szüksége, hogy újra kezdje. S az én erőmet kimerítette évek hosszú során át a hazátlan bújdosás. Így jobbnak tartom, ha idején és emelt fővel zárok le egy életet, melynek a szellemi munka mindig tisztá öröm, a személyes szabadság a legnagyobb jó volt a földön. — Köszöntöm barátaimat! Kíváncsi vagyok, lássák meg a hajnalhasadást! Én, túlságosan is türelmetlenül, előre megyek*”.

Stefan Zweig magasra ívelő, majd szomorúan megtört életének tanulsága azok ellen lázít, akik az embertelenség erőt újból szabadjára akarnák engedni. Emlékezzünk a szenvedőre szeretettel és értékeljük életművét érdeme szerint.

Vajda György Mihály

LERMONTOV (1814—1841). Rimbaudra, mint világcsődára tekint mindenki; s valóban, van valami szorongatóan démoni abban, ahogy ez az alig pelyhedző álló kamasz berobban az irodalomba, megír vagy inkább kiizzad pórúsain, mint mézgát a dús fa, egy kötet csillogó verset, új, borzongató tájakra csalva a következő évszázad egész liráját, s már tűnik is el, vad szívével, a bizonytalan halálba Abesszínia ős hajcsár-útjain. — Lermontovnak, a másik kamasz-zseni-mek pályája nem kevésbé megdöbbentő; ám ő inkább azzal kelti fel tanácstalan csodálkozásunkat, hogy a korán jött kivirágzás nem perzseli föl alkotóerejét, s csodagyerek-költőből néhány év alatt igazi klasszikus válik, tehetségétől ki tudja mely bölcs magaslatokra szánva, ha életét huszonhatodik évében ki nem oltja, a cár örömeire, egy buta párbajgolyó.

Igen, csodagyerek volt; tizennégy éves fővel már érett, szép verseket írt, s ez talán azért volt lehetséges, mert a romantika, melynek nagy áramába az ifjú bekapcsolódott, minden addigi irodalmi irányzatnál többet szívott fel az örökmodern kamaszlelek fájdalmas életneveiből; s különben is a szerencse fia volt, mert a sors már gyermekségében megajándékozta a Kaukázus szépséges hegyvilágával, mely Puskin óta a kelet-európai költészet Pindusa lett. Aztán a megvadult cári rendszer gondoskodott arról, hogy ami a félig még gyermek Lermontov lírai búsongásában csak homályos sejtés vagy byroni utóregzés volt, valóságos életérzéssé váljék: a dekabristák akasztófáinak árnyékában a nemesi értelmiség ifjai sápadt „felesleges embelek” nőttek, s e tékozló és eltékozolt nemzedéknek legigazabb kifejezője Lermontov volt.

Ami tehát oly borongó modernséggel csábít költészetében, az nem spleenes, koravén csömör, hanem egy lekötött szárnyú lélek megindító vergődése, egy féktelen szabadságszerelem démoni daca, mely tehetetlen föllobogásából hamvadó bánatba hull; s ezt a lázadó keserűséget — világos politikai körvonalaival — akkor is érezhetnők verseiből, ha nem villogtatnák meg többször is a félelmet gerjesztő szimbólumot, a tört. Mert minden sorában — szóljanak szerelemről vagy a hegyi táj szilaj szépségéről — szenvedély lüktet, s a szenvedély édestestvére a szabadságszerelem, nem ismer gátat, korlátot, nem ismer el a trónokat — azért *Szenvedély!*

Vitorla fehérlik, magányos,
A tenger kék ködeim át.
Repül — mily messzi partvilághoz?
Mért hagyta el szülőhonát?

Szél zenél, a hab csupa játék,
Reccsen az árboc, le-ledül.
Ó, nem a boldogságra vágnék,
Nem is az elől menekül.

Lent azúrnál ragyogóbb fényár,
Fent az aranynap csúcsra ér,
Es ő, a lázadó, vad vést vár,
Nyugalmat már attól remél.

Formában nem volt újító, legfeljebb annyira, amennyire öröklé új a szép egyszerűség, a mértékletes színpompa, a hajszáleres pontosság, különösen a fellengző sablonok idején; politikai éleslátása, bátorsága és népszerűtlen mondanivalója mellett ezekért a tulajdonságaiért szerette Belinszkij. Legnyugtalanabb versében is a nyugodt formai tőkély az úr; némelyik fordításból (mint pl. *Áprily*

Lajoséból) már-már aranyjánosi érett, gazdag iz csordul.

Szeretem az égő fű lomha füstjét,
A pusztán éjszakázók őrtüzet,
Lejtőkön egy-egy nyírcsoport ezüstjét
A sárga-barna tarlón szórva szét.
A bágyadó fényben fürdő mezőket,
A szerűt, melyet bús ősz megrakott,
A szalmazsupos barna házteőket,
A faragott rámájú ablakot.
Ünnepkor a táncolva vigadókat
Elhallgatom féléjszakákon át,
A dobbantókat és kurjongatókat
S a mámoros parasztok vig szavát.

Sajnos, nem mindegyik fordítás ilyen sikerült az új magyar nyelvű Lermontovban,* bár sok nagyon szépet is olvashatunk, s nemcsak az oly sokszor kipróbált mesterektől, mint Szabó Lőrinc, Illyés, Vas István, Kálnoky, Weöres Sándor, hanem a nagy hagyományokhoz méltóképpen felsorakozó ifjabbaktól is, akik közül különösen Nemes Nagy Agnesh, Fodor András, Lator Lászlót, Rába Györgyöt, Szász Imrét illeti nem bók, de komoly dicséret. Ám a kiadó ismét elkövette azt a hibát, hogy egyetlen költő

átültetését közel félszáz munkatársra bízta, ennyi jó műfordítónk pedig nincs. Leginkább az elbeszélő költemények vallozták ennek kárát; ezek közt még mindig Arany László jó öreg fordítása a legjobb.

* Ez év augusztusában jelent meg.

L. S.

A MŰSZAKI KIADÓ HÍREI

A rendkívül gyorsan elfogyott „Műanyag zsebkönyv” második, bővített, „modernizált” kiadása a következő évben jelenik meg. Tartalmazza mindazt, ami az első kiadás óta új a műanyagiparban. (Műszaki Kiadó)

A Műszaki Könyvkiadónak 14 000 kötetes szakkönyvtára van. A könyvtár a vállalat belső és külső munkatársainak egyaránt rendelkezésre áll.

Az Ipari szakkönyvtár sorozat keretében megjelent Cris-tofoli Ottó: Épületburkolás (Hid-degpadló és falburkolatok készítése) című könyv kézírata elkészült. Az épületburkolás-ról ez az első szakkönyvnek szóló összefoglaló jellegű munka a világirodalomban. A könyv nemcsak gyakorlati munkafogásokat, szakmai tanácsokat, hanem alapvető esztétikai ismereteket is közöl. Rámutat, hogyan kell izélesen jó munkát végezni. (Műszaki Kiadó)

A technika fejlődésével az ember egyre inkább érintkezésbe kerül rádióaktív anyagokkal. A biztonságos munka

lehetőségeivel foglalkozik a Műszaki Könyvkiadó kiadásában a következő év elején megjelendő, dr. Bozóky László: Védkezés atommag sugárzások ellen című könyve.

A MŰSZAKI KIADÓHOZ most érkezett Pál Imre műegyetemi adjunktus kézírata, amely a mindennemű műszaki munkához nélkülözhetetlen alaptudományt, a rettegett ábrázoló mértant fogja mindenki számára hozzáférhetővé tenni. Újszerűsége a színpáros térlátató ábrák széleskörű alkalmazásában rejlik.

A FRANKFURTI BÖRSENB-LATT érdekes összeállítást közöl arról, hogy Németországban az elmúlt húsz év alatt hány irodalmi témát filmesítettek meg (regény, novella, elbeszélés, vers, mese, színdarab, operett, opera, népmese stb.). Az összeállítás szerint a második világháború óta az NDK-ban összesen 117 film készült és ebből 35 irodalmi témából. A Német Szövetségi Köztársaságban 783 film készült és ebből 370 irodalmi munkát filmesített meg.

II. JÓZSEF CSÁSZÁR 1780. május 18-tól augusztus 3-ig In-kognitóban Oroszországban utazott. A Falkenstein gróf néven utazó császár jelentős politikai vonatkozású tárgyalásokat folytatott Katalin cárnővel. A császár 27 tagú kíséretében volt Kalotai Ferenc tábori lelkész, aki hazatérte után csaknem háromszáz soros latin nyelvű jegyzetet készített élményeiről, tapasztalatairól. Az értékes okmány, hosszas kallódás után, a közelmúltban került elő a szolnoki Dömjanich Múzeumban. A tábori pap sok művelődés- és művészettörténeti érdekességet jegyzett fel.

BRIT NÉPBALLADÁK antoló-giáját adta ki egy angol kiadó. A két szerkesztő, de So'a Pinto professzor és Dr. Rodway közel 200 dalt válogatott a kötetbe, többnyire ismeretlen szerzők műveit, de van közöttük olyan is, melyet Swift, Blake és más neves író vagy poéta költött. (Manchester Guardian)

ANDRÉ BERRY nyerte el a Francia Akadémia által először kiosztásra kerülő 300 ezer frankos költői nagydíjat. Berry 1902-ben született Bordeauxban. 1955-ben neki ítélték oda szülő-városának irodalmi nagydíját.

Victor Hugo és a párizsi Notre-Dame

Az „Olcsó Könyvtár” nemsokára kiadja, Vázsonyi Endre fordításában, a regények regényét: azt a könyvet, amelyet a közkönyvtárakban már régen rongyossá olvastak és amelyet évek óta követel a közönség: V. Hugo: *A párizsi Notre-Dame* című remekművét.

A költő minden valószínűség szerint, 1828-ban kezdett el foglalkozni a regény megírásának gondolatával és rögtön el is kezdte az anyaggyűjtést. A legromantikusabb regény ugyanis kortörténetileg a világ egyik legpontosabb, legmegbízhatóbb, szóval legrealistább munkája: a fiatal Hugo a tudós buzgalmával és a szerzetes szorgalmával bújta a régi krónikákat, okleveleket, jegyzőkönyveket, feljegyzéseket, leltárakat, mindent tanulmányozott, mindent elolvasott, amihez csak hozzáfért: valósággal újrateremtette magának a középkori Párizst, amelyet úgy megismert, mintha korabeli idegenvezető lett volna. Tudta, hol állt minden csapszék, s milyen cégér lógott előtte, s azt is felkutatta, milyen ruhában jártak az emberek, mit ettek-ittak, mit énekeltek, milyen szállóigét idézettek stb. Még a nevük sem mindig kitalált: Claude

Frollo, Jehan Frollo, Michel Giborne csakugyan élt.

1828. november 15-én kötött szerződést egy Gosselin nevű könyvkereskedővel, aki négyezer frankot ajánlott fel a két-kötetes történelmi regényért (ő maga legalább 25 000-et keresett volna rajta). Hugo április közepére ígérte a „nyomdakész” kéziratot. Ebből azonban (megesik az irodalomban és a könyvkiadásban) nem lett semmi: Hugót közben elcsábították a rivalda sokkal varázsosabb, sokkal jövedelmezőbb fényei, és megírta a *Marion de Lorme*, valamint az *Hernani* című darabokat (és sok-sok szép verset is...). 1830. február 25-én megnyerte azt a korszakalkotó ütközetet, amelyet az irodalomtörténet az „Hernani csatájának” nevez, aminek a következménye, többek közt, az lett, hogy a teremben levő Mame nevű kiadó azon nyomban kihúzott a zsebéből hatezer frankot és megvette a darabot a szerzőtől, aki ennyi pénzt soha még nem látott együtt. Gosselin, akinek elsőbbségi joga volt minden Hugo-műre és akinek a kitűzött határidőre nem szállította a regény kéziratát, irtózatos dühbe gurult és bosszút forralt.

A heves levélváltás és perrel való fenyegetés után június 3-án Hugo újabb szerződést kötött vele, amelyben vállalta, hogy december elsejére szállítja a kéziratot és azt, hogy minden heti késedelemért ezer frank kötbért fizet a kiadónak! Ez bizony szörnyű feltétel volt. De ne szidjuk a profitéhes kiadót, mert e kényszer nélkül talán sohasem készült volna 'el a csodálatos mű...

Igen ám, de július 27-én, alig hogy Hugo komolyan munkához látott, kitört a júliusi forradalom, Hugo elköltözött a Champs-Élysées-ről apósa csendesebb utcájába és elvesztette az egyik legfontosabb jegyzetgyűjteményét! Gosselin ezúttal megértőnek bizonyult és hozzájárult a határidő kéthónapos kitolásához. Végre szeptember elsején Hugo — amint felesége meséli — elkezdte az írást: „Vett egy üveg tintát és egy vastag gyapjútrikót, amely tetőtől-talpig beburkolta, bezárta ruháit, hogy kísértésbe jutva ki ne menjen az utcára, és bevonnult a regényébe, mint valami börtönbe.” Január 15-én elkészült a mű, vagyis két héttel a határidő előtt. A könyvet gyorsan kinyomatták (a magyar kiadók irigyelhetnék ezt a sebes „átfutási időt”!), március 16-án már a boltokban volt mind a 3300 példány. Igen nagy példányszám volt ez akkor, hisz' a könyvek nagyon

Az 1865-ös Hetzel-féle népszerű kiadásból, Brion illusztrációja

drágák voltak, a legtöbb olvasó csak a kölcsönkönyvtárakban jutott hozzájuk.

A körülmények nem kedveztek a sikernek: Párizsban kolera dúlt, állandóak voltak a zavargások is, éppen akkor bukott meg a liberális Laffitte-kormány és helyét a tekintélyelvi Casimier Périer-kormány foglalta el. A siker mégis gyors és átütő volt. Még a kis formátumú politikai lapok is helyet szorítottak a recenziónknak, a folyóiratok pedig lelkes cikkekben méltatták a regényt, amellyel a már rangos 29 éves költő egy csapásra nagy regényíró lett. Lamartine ezt írta barátjának: „Drága Viktorom! Most olvastam a Párizsi Notre-Dame-ot... Kolosszális munka... Ez a regény Shakespeare-je, a középkor eposza, tudom is én, mi, de nagy, erős, mély, hatalmas, sőt, mint az épület, amelynek jelképévé vált.” Sainte-Beuve Brüsszelből írt lelkes üdvözlő levelet, Michelet pedig így aradozott: „Az ódon katedrális mellé most (Hugo) költemény-székesegyházat épített...”

Ezzel a regény elindult példátlan diadalútján egymást érték a népies és fényűző kiadások, minden nyelvre lefordították, nemcsak sok-sok kitűnő festő és rajzoló illusztrálta, de a cselekmény és a szereplők egész új ikonográfiát szültek. 1833-tól kezdve az egész XIX. század során a párizsi Tárlaton sok-sok képet állítottak ki a csábos Esmeraldáról, a rút Quasimodóról, a megejtő Phoebusról, egészen a mi századunkig, amikor a film vette előbb fekete, majd színes szárnyaira Hugo halhatatlan hőskölteményét. Pathénál már 1911-ben készült egy 800 méteres Párizsi Notre-Dame Capellani rendezésében, később az amerikaiak is megfilmesítették, először 1924-ben (*The Hunchback of Notre-Dame*), majd 1939-

Notre-Dame

DE PARIS.

PARIS,
CHARLES GOSSELIN, LIBRAIRE.

M DCCC XXXI.

A második kiadás (1831) IV. kötetének címlapja. Tomy Johannot rajza

ben, amikor Charles Laughton játszotta Quasimodót; nemrég pedig Duvivier készített színes filmet a regényből, Lollobrigidával Esmeralda szerepében.

Bajomi Lázár Endre

A MILÁNÓI PEM könyvkereskedés ez év júliusától novemberig könyv- és folyóiratkiállítást rendezett. A kiállításon minden új kiadású építészeti, bútorigari, belsejépítészeti, építőanyagipari stb. könyv kiállításra került. Bemutattak még ezen kívül könyveket az alkalmazott grafika, hirdetés, ipari formavezetés és rokonszakták köréből. A kiállításon külföldi cégek is részt vettek.

W. E. B. Du Bois „NEGRO SAGA”-nak nevezti regénytrilógiáját. A trilógia első kötete most jelent meg „The ordeal of Mansart” címen. Du Bois könyve az amerikai néger tragédiáját és a mai Amerika fajji

megkülönböztetést eltűrő politikáját tárgyalja. (M. M.)

PAUL ILG, a svájci realista regényíró, költő és színdarabíró 82 éves korában a svájci Uttwilban elhunyt. (N. Z. Z.)

GIORGIO DE SANTILLANA nagyszerű könyvét most fordították le a skandináv nyelvekre is. A címe, „Domen över Galilei” (Ítélet Galilei felett). Giorgio de Santillana könyve, amelyben új szemszögből bírálja a természettudományos gondolkodás és az egyházi reakció első nagy összecsapá-

sát, kimagasló sikert aratott. (Boknytt)

A TEXTILIPARI ZSEBKÖNYV megjelenésével régen nélkülözött szakkönyvvel gazdagodik a textilipar. A könyv 1958-ban kerül a könyvesboltokba. A kiadvány az iparágak legfontosabb adatait közli táblázatos feldolgozásban.

FERDINAND OYONO fiatal néger író két francia nyelvű könyve az „Egy fiú élete” és „Az öreg néger meg az érem” nagy sikert arattak a párizsi könyvpiacra. A rendkívül tehetséges szerző két műve dokumentum, Kamerun gyarmatosításának hiteles tanúsága.

Könyvek a holnapról

A jövő problémája talán még sohasem foglalkoztatta úgy az emberiséget, mint napjainkban. Mióta túljutottunk a második világháború okozta gondok és nehézségek nagyján, s a technika mai forradalma a tudás és az emberi alkotó képesség egyre szűdületesebb távlatait nyitja meg, szerte a világon nagyon népszerűek az emberiség jövőjének problémáit tárgyaló művek. (Ennek az érdeklődésnek egyik tünete például, hogy az új utópisztikus-fantasztikus regények fokozatosan szorítják ki a piacról a régi bűnügyi és szerelmi ponyvát.)

Az atomenergia, az új műanyagok, az automatizálás, a kibernetika korának embere természetesen biztosabb alapról tekint a jövőbe, mint a bibliai próféták, az ókori orákulumok, vagy a jövő iránti természetes érdeklődés újabb hasznélvezői. Egyébként sem „prognózisra” vagyunk kíváncsiak: lehetőségeinket akarjuk ismerni; nem olyan jövőbe-tekintről van szó ezekben a könyvekben, amelyet az augurok cinkos mosolya kísér. Charles Darwin, a nagy természettudós unokája például „a legközelebbi milliós esztendőről” írta 1953-ban kiadott könyvét; George Thomson Nobel-díjas fizikus 1956-ban megjelent műve is az ezakt tudomány tartózkodó következtetéseivel és a humanista lelkiismeret gondjával tárgyalja jövőnk lehetőségeit. Nemrég Nyugat-Németországban jelent meg egy kötet (*Wie leben wir morgen*. 1957. Alfred Kröner Verlag, Stuttgart), amelyben vezető német tudósok mondják el véleményüket az emberiség jövőjének néhány alapvető problémájáról. Meg kell jegyeznünk, hogy ezekben az érdekes írásokban a tudományos felelősségérzettel általában együtt jelentkezik az emberiség jövőjéért érzett aggodalom hangja, amelynek legutóbb akkor lehetünk tanúi, amikor sok német atomkutató is tiltakozott az atomfelfegyverzés ellen.

Egyébként a tudomány tényeire és lehetőségeire támaszkodó jövőbetekintések többnyire igen optimista következtetéseket vonnak le. Lássunk ezek közül néhányat az említett művek alapján.

Kozmikus „aggodalmakra”

mincsen okunk. Az atomfizika számítása szerint napunk még legalább ezer milliós évig funkcionál; belátható időn belül sugárzásában sem lesznek lényeges változások. Kozmikus katasztrófák, összeütközések sem várhatók egy-két milliós évig. Legalább tízezer esztendeig nem lehet várni, hogy Földünkön lényeges

módon megváltoznak az életfeltételek a Föld tengely-helyzetének megváltozása vagy külső behatások következtében. Inkább arra lehet számítani, hogy a nagyjelentőségűvé váló űrhajózás révén a Föld hat valamiféle módon a kozmoszra...

Kb. 10—12 000 év múlva várhatjuk az éghajlati viszonyok fokozatos változását és ennek következtében egy új jégkorszak kezdetét. Ez sem hozza magával a földi élet tragikus pusztulását (Földünknek már több jégkorszaka volt), csak szűkebb térre szorítja az életet.

Energia és nyersanyag

Az utolsó száz esztendőben, 1850 óta megkétszereződött az emberiség lélekszáma, azonban a technika fejlődése, az emberiség életterének növekedése Ausztráliában, Afrikában és Amerikában lehetővé tette, hogy a kétszeres népesség megélhessen, mégpedig növekvő élet-színvonalon.

Ma évente 30 millióval nő az emberiség és a jövő század elejére ismét megduplázódik, mintegy 5 milliárd ember lesz a Földön. De képes-e a Föld ennyi embert eltartani? Az említett könyvek hangsúlyozzák, hogy a jövő korszakok középponti problémája: az eddigi energia- és nyersanyagkészletek fokozatos csökkenése a népesség állandó növekedése mellett. Mégis távol áll tőlük Malthus elméletének pesszimizmusa. Az atomerő, a nap vagy az aránylag energiájának felhasználása beláthatatlan energia-tartalékokkal pótolja a kimerülő szén- és olajkészleteket, a műanyagipar fejlődése pedig egyéb nyersanyagok hiányát.

Tud-e azonban a Föld megfelelő mennyiségű táplálékot nyújtani 5 milliárd embernek? Statisztikai adatok igazolják, hogy az elmúlt száz év alatt, miközben az emberiség lélekszáma megduplázódott, a termelt élelmiszerek mennyisége legalábbis megháromszorozódott. Kiderül, hogy az elkövetkező időkben még hatalmas tartalékokat lehet aránylag nem nagy erőfeszítéssel mozgósítani. Jelenleg pl. a Föld megművelhető területeinek egynegyedét sem művelik; világviszonylatban hihetetlenül alacsony színvonalú a mezőgazdaság gépesítése (és nem terjed ki a megművelt területek egyharmadára sem) — a világ nagyobbik részén lényegében ugyanazon a színvonalon gazdálkodnak, mint 2000 évvel ezelőtt. Az öntözéses gazdálkodás terjedése hasonlóképpen több milliárd embernek adhat még kenyeret, nem beszél-

ve a mezőgazdasági tudományok természetes fejlődéséről, amelyek váratlan mértékben hozzájárulhatnak a terméshozamok növeléséhez.

Nálunk is sokat írtak

arról, hogy a technika fejlődése már a legközelebbi évtizedekben nagyon megkönnyíti, kényelmesebbé teszi az ember életét. De az atomenergia bűnös felhasználásán kívül keveset hallottuk az aggodalom hangját: félt, hogy az ember önmaga ellen fordítja a tudás fegyverét. Ez a komor lehetőség villan meg a már idézett német tanulmánygyűjtemény egyik legérdekesebb írásában.

Két amerikai pszichológus, dr. James Olds és dr. Neal Miller kutatásairól van itt szó, akik idegen emberi tudat, akarat, az ember legbensőbb „magjának” befolyásolása körül értek el olyan beláthatatlan perspektívájú eredményeket, mint amelyekkel nemrég Hahn és Strassmann bontakoztatta ki az atomtudományt. A két tudós az agnack hypothalamus nevű részére hat elektromos úton (itt van az éhség, a szerelem, a halálfélelem ösztönének központja). Állatokon végzett kísérletek során már teljes eredménnyel tudták befolyásolni a kísérleti alany akaratát, érzelmi világát.

Kísérleteiket egyébként nemes humanista szándékok vezetik. Olds például Los Angeles-ben a háborús sérültek kórházában dolgozik és súlyos idegsérült pácienseinek az életét akarja elviselhe-

tőbbé tenni, a primitív ösztöneik terápiáj szempontból kedvező beolyosolásával. De egy tavaly októberben Chicagóban tartott tudományos konferencia már annak a lehetőségét tárgyalta, hogy Olds és Miller eredményeit emberi agyak „távírányítására” lehet felhasználni. Például kis gyerekek koponyájába vevőkészülékeket építhetnek be, amelyek valamilyen központból kapják az érdekeltek akaratát, tudatát befolyásoló elektromos impulzusokat. Ilyen módon esetleg milliókat lehet rabszolgává aljasítani...

Optimizmus és aggodalom

egyaránt kíséri a jövőbe tekintő tudományt, amelynek fejlődése egyre inkább lehetővé teszi, hogy az ember megváltoztassa életfeltételeit a Földön. Az emberiségen áll, hogy soha nem remélt módon kellemessé tegye életét a tudomány segítségével, vagy esetleg újabb poklokot szabadítson magára. Az öregedő Faust szívét még az a tengerparti vidék örvendeztette meg, amelyet csatornázással, telepítéssel hódított el a tenger árjától. Mennyivel több lehetőséget teremtett Goethe óta a tudomány, hogy az ember a maga hasznára fordítsa a természet erőit...

Befejezésül csak annyit: hazai könyvkiadásunknak is az eddigienél színvonalasabban és nagyobb mértékben kell ki-elégítenie a mai ember jövőbe tekintő, természetes igényeit.

P. L.

KÖNYVTÖRTÉNETI APRÓSÁGOK

A könyvek sorsa mindig hasonló volt az emberiség — a humánus — sorához. A könyvvetés nem a Gutenberg utáni idők találmánya. Régebbi időket szeretnék felidézni.

MEXIKÓ A XII. SZÁZADBAN

A XII. században a Közép-Amerika északi részéről bevándorló hadviselő aztekok lassanként leigázták a régi mexikói törzseket és a Texcoco tó partján alapított fővárosuktól, amelyet Tenochtitlannak neveztek (a mai Mexikó), délre terjedő birodalmat alapítottak. Így rövid idő múlva a toltékokat, és a XV. század elején a Jukatán félszigeten élő mayákat is meghódították. Az ottani törzsek ekkor már régen képirást használtak gondolataik rögzítésére és értettek ahhoz, hogy a papírfák háncsából részben tekercs-, részben pedig ív alakban könyveket készítettek. Az íveket egymáshoz ragasztották és leprelloszerűen

hajtották össze. A mayák a X. században jutottak el a könyvkötéshez. Ezek a könyvek történelmi és csillagászati megfigyeléseket, vallásos célokat szolgáló naptárakat vagy pedig állami ügyiratokat tartalmaztak. E feljegyzésekből többek között az is kitűnik, hogy a leigázott törzseknek évente 24 000 köteg, vagyis 480 000 ív papírt kellett az uralkodó aztékoknak beszállítani.

Az aztékok gazdagságának az alapját a legyőzöttektől behajtott hadisarc vette meg. Ezenkívül rendkívül fejlett gazdasági rendszert honosítottak meg. Kultúrájukról, gazdasági rendjükéről, birodalmuk bukásának okairól kiváló képet fest Wasserman, magyarul most megjelent *Caxamalca aranya* c. könyvében.

A SPANYOL HÓDÍTÁS

Az aztékok uralmának a spanyol hódítók vetettek véget 1519-ben. A hódítókkal együtt katolikus térítők is előzőn-

lötték az országot, akik tüzzel-vassal terjesztették a kereszténységet. 1529-ben Mexikó püspöke, Juan de Zumarraga két ízben is elégette az aztékok írásos emlékeit, harminc évvel később pedig az Izamal kolostor priorja, Diego de Landa a maya indiánok teljes irodalmát pusztította el. Tettéről egyik levelében a következőképp számol be: „*Számos olyan könyvet találtunk, amelyet az ő (a mayák) írásukkal írtak, és mivel ezek csak babonákat és tévhitet tartalmaztak, valamennyit elégettük...*” Ez a megsemmisítés oly tökéletes volt, hogy úgyszólván semmi sem maradt ránk ebből a gazdag irodalomból, a könyvtárakból és okmánytárakból, a sok vallásos és tudományos műből. E hatalmas kincsnek csak elenyésző töredéke maradt fenn.

A FENNMARADT AZTÉK ÉS MAYA KÓDEXEK

A mexikóiak magas színvonalú kultúrájáról először 1522-ben szerzett tudomást Petrus Mátyr, a spanyol királyi udvarban élő olasz humanista. Hernando Cortez, Mexikó meghódítója ugyanis számos műtárgyat, tollidiszeket, aranytárgyakat, fegyvereket küldött a spanyol királynak, így többek között két könyvet is. A spanyolokat abban az időben annyira elvakította az arany fénye, hogy a két könyvre ügyet sem vetettek. Egyedül az olasz tudós érdeklődött e könyvek után és csodálkozva állapította meg, hogy a meghódított „vadak” már ismerték a papírt és a könyvet. Ez a két könyv ma is megvan Madridban, nevük: *Codex Troano* és *Codex Cortesianus*.

Maya eredetű a *Codex Dresdensis*nek nevezett sokszínű könyv, amely 900–1000-ból származik. A kódex 20 cm magas, 3,8 m hosszú és leporelloszerűen van összehajtv. Érdekes emlék még a párizsi *Codex Peresianus*, s értékesek az ún. *Humboldt kéziratok* Berlinben. Ez tulajdonképpen az azték képirás gyűjteménye. E könyvmaradványokat Alexander von Humboldt az 1800-as évek elején Mexikóban végzett kutatásai alkalmával gyűjtötte össze. Ezeket kívül talán csak Amerikában van még néhány kódex. Ilyen az 1570-es évekből származó, tekercs alakú *Codex Telepaco*. Az eredeti papírtekercs mérete 14 cm×1,5 m. Ez minden, ami ebből az érdekes, magas színvonalú kultúrából ránk maradt.

FRANCISCO HERNANDEZ MŰVÉNEK TRAGIKUS SORSA

Vannak mesterművek, művészi alkotások, amelyeknek történetéhez a tragikus események egész sorozata tapad. Ilyen sorsa volt Francisco Hernandez természettudós nagyszabású művének is. A spanyol udvar megbízásából 1570–1577 között beutazta a mai Mexikót és tanulmányozta annak növény- és állatvilágát. (Növénygyűjteménye több mint 3000 különböző növényt tartalmazott.) Munkája befejeztével a nyomdakész kézírral 1577-ben visszatért Spanyolországba. Művét — 16 kötet — ott bekötötték, s a királyi várban elraktározták. A gazdag, képekben és rajzokban dús anyag kiadására nem is gondoltak, noha jelentős természettudományi és néprajzi kutatásokat tartalmazott. A hosszú évek során fáradtságosan összeállított anyag szerzője hamarosan nagy nyomorban pusztult el.

Ekkor végre elhatározta a király, hogy Hernandez munkájából Nardo Antonio Recchio nápolyi tudóssal kivonatot készíttet, Recchio alig fejezte be munkáját, amikor a királyi könyvtárban egy tűzvész több más értékes művel együtt Hernandez teljes kéziratát is elpusztította. Recchio ezután Rómába utazott, hogy a nyomdai munkákat személyesen ellenőrizze, azonban a könyv nyomtatásának megkezdése előtt meghalt. A kézírrat unokaöccse, Petiallio örökölte, aki azonban semmit sem tudott vele kezdeni.

A dolog tudomására jutott Frederico Cesi hercegnek, aki a tudományok lelkes pártolója és a római természettudományi liceum alapítója volt. Megszerezte a kézírrat Petilliótól, 1612-ben szakemberekkel újra átdolgoztatta, és nem sajnálta a kiállítás költségeit. 1628-ban végre nyomdakész volt a mű, azonban ekkor meghalt Frederico herceg. Kívánsága szerint a kézírrat a liceum tulajdonába került, azonban a kiadáshoz szükséges pénz már nem volt meg. A liceum egyik tagjának végül sikerült a római spanyol követet arra ösztönöznie, hogy a szükséges pénzt előteremtse. 1651-ben, kereken 80 évvel Hernandez kutató útja után jelenhetett csak meg Recchionak a teljes műből készített kivonata, kereken 1000 nyomtatott oldal terjedelemben. Címe: *Nova plantarum, animalium et mineralium mexicanorum historia*.

K a l m á r V e r a

Könyvkiadóink és a szocialista országok kiadóinak együttműködése

A szocialista országok közötti szoros együttműködést segítik elő azok az utazások, amiket több könyvkiadónk vezetői, szakemberei tettek a legutóbbi időben. Ennek során módjuk volt tanulmányozni a testvérnépek nagy kiadóinak szervezetét, kiadói politikájukat, belső felépítésüket. A Könyvbarát részére adott nyilatkozatokban ismertetik, milyen megállapodásokat kötöttek, mik voltak a benyomásaik, és hogyan kívánják értékesíteni idehaza tapasztalataikat.

Vályi Gábor, a Corvina Kiadó irodalmi vezetője:

— A Német Demokratikus Köztársaságban számos kiadót látogattam meg. A szerkesztőségekben külön csoportok foglalkoznak a kiadókhoz beérkező könyvjavaslatok elbírálásával. Azonkívül a csoportok feladata: a szerkesztőségekben felmerülő ötletek megírásához a megfelelő írókat megtalálni. Tehát munkájuk főkéntlenül kezdeményező jellegű. Maguk a szerkesztők csak a tervbe fölvetett könyvek szerkesztésével foglalkoznak. A kiadók a terjesztés előmozdítására sokkalt a nagyobb erőfeszítéseket tesznek, mint az nálunk történik.

— A kiadói dolgozók műszaki, tipográfiai, könyvművészeti képzettsége fölülte áll a miénknek. A német könyvkultúra sokkalt a nagyobb hagyományokra tekintet vissza. Jelenleg is a kitűnően működő lipcei könyvművészeti főiskolára támaszkodnak. Véleményem szerint rendkívül hasznos volna, ha a német kiadói főigazgatóság ajánlatát igénybe vennénk, s ösztöndíjasokat küldenénk a lipcei főiskolára. Sok technikai újítást is lehetne a németektől tanulni. Így pl. a könyvek fényes, teljesen színtelen műanyaggal való borítását.

— Közös könyvkiadásra vonatkozó megállapodást kötöttünk több német kiadóval. Így a *Rütten und Loening* velünk közös kiadásban jelentette meg Ortutay Magyar Népmeséit. A *Henschel Verlag* gal kötött megállapodásunk értelmében ugyancsak közösen kiadtuk a Szépművészeti Múzeum legszebb grafikáinak albumát, azonkívül a *Jugendbuch Verlag* gal együtt Móra Ferenc *Kincskereső kisködmön*e kerültk kiadásra. 1958-ban az *Aufbau Verlag* gal közös kiadásban adjuk ki a *Magyar Prózai Antológiát* s a *Dietzel Szamuely Tibor Riadó* című kötetét. Igen érdekes, hogy mennyire foglalkoztatja a németeket műszaki irodalmunk. Megállapodtunk a *Verlag Technik*-el Major Sándor *Gépalapok tervezése*, továbbá Molek László *Előregyártott épület-elemek* című szakmunkák kiadásában.

— Nagy elégtellett láttam a lipcei és berlini könyvkiadatokban a *Corvina* és az *Alkadémiai Kiadó* kiadványait. A köny-

veink nagyon fogynak. Egyes kiadók és kereskedelmi szervek igen nagy érdeklődéssel fogadták a kiadásunkban megjelenő Kétnyelvű Klasszikus és Kétnyelvű Olcsó Könyvtár-sorozatot. Tárgyalások folynak, hogy sorozatainkat német nyelven is kiadjuk. Az is érdekes, hogy mennyire becsülik karrikaturistáinkat. Az *Eulenspiegel Verlag* gal közös kiadásban megjelentetjük Vasvári Anna *Női dolgok* című karrikatúra-gyűjteményét és még három karrikatúra kötet közös kiadásáról folynak tárgyalások.

*

Jászberényi József, a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója:

— Szlovákia fővárosában a Szlovákiai Szépirodalmi Könyvkiadó munkáját tanulmányoztam. Megbeszéltük az 1958-ban közös kiadásban megjelenő kiadványokat. A Szlovákiai Szépirodalmi Kiadó magyar szerkesztősége a Szlovákiában élő magyar írók munkáinak kiadásával foglalkozik. Elsősorban a magyar irodalmat érintő kérdéseket tárgyaltuk meg. A kiadó szerkesztőségi bizottságának tagjai a szlovák tudományos és irodalmi élet vezetői. Közvetlenül részt vesznek a kiadói munkában. Minden egyes szerkesztőségi csoportnak két-három külső tagja van. Ezek a kis bizottságok. A kis bizottságok tagjai Szlovákia legkiválóbb írói, kritikusai, esztétái. A kis bizottságokból alakul a kiadó Szerkesztőségi Tanácsa. A Szerkesztőségi Tanács évenként alkalmoszerűen ül össze, megvitatja, megbírálja a kiadó egész tevékenységét.

— 1958-ban kölcsönösen egymáshoz küldjük tapasztalatok kicserélése céljából a szerkesztőket. A magyar könyvesboltok jól el vannak látva magyar könyvekkel, újdonságaink is eljutnak hozzájuk.

— Utazásom második állomása Prága volt. Itteni tapasztalataimról a következőket mondhatom. Az *Allami Szépirodalmi Kiadó* évenként 550 művet ad ki, ebből 350 a szépirodalmi kiadvány. A szerkesztők továbbképzésére rendkívüli súlyt fektetnek. A kiadó vezetői különböző témaköröket jelölnek ki, minden szerkesztő témát kap. Ennek kidolgozására négy-öt-

hónapos határidőt szabnak meg. Ennek lejártával a szerkesztő a végzett munkáról beszámol a szerkesztőségnek. Ezt megvitatják. Ezenkívül a szerkesztőség tagjai nyaranta kéthetes kollégiumon vesznek részt, ahol akadémikusok, professzorok, egy-egy nagy irodalmi témáról előadás-sorozatot tartanak. Ez évben tizenkét előadás hangzott el a jugoszláv irodalomról. A továbbképzés kötelező.

— A kiadó irodalmi klubja évenként tizenkét prózai mű kiadását hirdeti meg a könyvbarátoknak. A klubnak 110 000 tagja van. A klubtagság előfeltétele: a tizenkét meghirdetett műből négynek megrendelése. A megrendelések alapján állapítja meg a klub az egyes művek példányszámát s a klub apparátusa útján kikézbessíti az országot minden részébe a tagoknak. A könyveket átvételkor kell fizetni. A klub működésének legfőbb jelentősége: minden könyvbarát számára minden utánjárás nélkül eljuttatni a legkedvesebb könyvét.

— A kiadó propaganda munkájának főfeladata az olvasóközönséget őszintén tájékoztatni minden egyes kiadvány irodalmi értékéről. A kereskedelmi propagandát a könyvterjesztő vállalat végzi. A kiadó propagandistái irodalomtörténészek. Szakmai tudásuk, irodalmi felkészültségük a szerkesztőkével egy színvonalú. A kiadó negyedévenként folyóiratot ad ki, ebben tájékoztatja az olvasókat a soronkövetkező kiadványokról. Propagandára 420 000 koronát fordítanak évente, ami bizonyos a mi propaganda-keretünk többszöröse.

— Az *Állami Szépirodalmi Kiadó* vezetői felvetették az ötletet: a szocialista országok kiadói indítsanak közös szakla-

pot. A szaklap orosz és francia nyelven jelenne meg. Feladata lenne a szocialista országok kiadói munkájáról tájékoztatni az érdeklét kiadókat. A tárgyalások során ugyancsak felvetődött, hogy a prágai *Állami Szépirodalmi* és a magyar *Szépirodalmi Kiadó* szerkesztőségeinek vezetői irodalmi és szerkesztői kérdésekről, problémákról évenként közös megbeszéléseket rendezzenek.

*

Fazekas Anna, a Móra Ferenc Kiadó igazgatója:

— Moszkvában két kiadót kerestem fel, a *Gyetzit* és a *Maladaj Gvárgyiját*.

— A Szovjetunióra és a népi demokráciákra egyaránt jellemző, hogy bizonyos művekben nincs elég nagy választék. Elsősorban a mai tárgyú lányregényekben, valamint a kalandos, fantasztikus regényekben. Az úttörő korosztálynak (10—14 évesek) írt könyveket kerestem a két kiadónál. Kaptam is rengeteg könyvet. Ezek közül kiadónk néhányat jövő évi tervébe be is iktatott.

— A *Gyetziz* ún. „Gyermekkönyvek Háza” megragadott. A többemeletes palotában hatalmas könyvtárt, előadótermekeket, kiállítási helyiségeket, kísérleti műhelyeket helyeztek el. Ez az intézet állandó kapcsolatot tart a gyerekekkel, szülőkkel, pedagógusokkal. Az intézet munkatársai irodalmilag és pedagógiailag a legképzettebb szakemberek. Minden új kiadványt írók, lektorok bevonásával ankétokon beszélnek meg. Az intézet munkáját a legnagyobb fokú szervezettség és tervszerűség jellemzi. Az ifjúságot is meghallgatják és érveit föltétlenül tekintetbe veszik. Ilyen intézetre nálunk is szükség lenne.

BERNARD SHAW-hoz beállított egy gazdag kereskedőcsalád egyetlen sarja, aki gyengén volt megáldva szellemi képességekkel, de akiből elfogult szülei mindenáron orvost akartak faragni. Az eredmény persze siralmas volt. A tanárok őszintén megmondták az atyának, hogy fiából soha az életben se lesz orvos. A lesújtó hírre a családi tanács összeült, és mivel egyik nagybácsi jól ismerte a nagy író, ajánlólevéllel elküldték Bernard Shawhoz, faragjon író a fiúból, fáradozásait természetesen búsán honorálják.

A reményteljes csemete másnap be is állított Shawhoz, átadta a levelet, s kifejtette, hogy orvosi tanulmányait abbahagyta, ezentúl csak az irodalomnak él, mert azt hiszi, hogy ezen a téren többet tud használni az emberiségnek.

Shaw csak ennyit mondott:

— Kedves barátom, ön már általam is sokat használt az emberiségnek, hogy

nem lett orvos. Úgy vélem, ezzel meg is tette a kötelességét az emberiséggel szemben. Hagyja az írói pályát. Vonuljon nyugalomba, ez az egyetlen önnek való mesterség!

MUSSET-t egy színdarabja bemutatóján elfogta Scribe, a népszerű darabíró, s váratlanul ezt kérdezte tőle:

— Mondja kedves Musset, micsoda a maga titka, hogy ilyen jó darabokat ír?

— És az öné? — kérdezte a költő Scribe-et.

— Az enyém — válaszolta Scribe — az, hogy mulattatom a közönséget.

Musset gondolkozott egy keveset, majd így felelt:

— Az én titkom pedig az, hogy önmagam mulattatom.

Zengő Dunatáj

Szemelvények a költő válogatott verseinek „Zengő Dunatáj” címen a karácsonyi könyvpiacra megjelenő gyűjteményéből.

ÉN MINDEN NÉPET FÉLTEK ATTÓL

Atok átoknak hegyén-hátán.
S a sors? A sors sosem segít,
a Duna, mint egy hosszú sóhaj
fogja össze kis népeit.

A szélben s a történelemben
új rend tüzes szikrája ég,
s ők hajbakapnak polgármódra
hogy leves, hús és főzelék,

Az én fájdalmam erre nézvést
már nem egyéni, nem magán,
sok szenvedés formált munkálva
igaz szándékom motorán:

mindnek kívánom, amit egynek,
hiszen közös a nyeremény,
én minden népet félték attól,
amitől féltem az enyém.

(1936.)

KÖZÉPEURÓPAI EMBER

— A pozsonyi Várdombon —

A mentém egyik ujja hímes,
érzelgős, forró, ez Kelet,
az ész szaván agyafúrt, hűvös
Nyugat varrta a más felet.

S míg itt virrasztok, két kultúrát
osztó Kiskárpát-dombokon,
ezüst Dunám a mentém csattja,
s a kettőt összegombolom.

(1938.)

A POZSONYI STRANDON 1937-BEN

Fürdött. Most alszik. Szép testén nem
mozdul
csak egy bűgös fű és a két kebel,
barna bőrén a napfény éhes kedve
mint Isten aranybáránya legel.

Szerelmem ő. S figyelve játszik lelkem:
ha bajt képzelek rá, remegek-e?
De hogy! Egy kis túlzással
azt mondhatnám
róla, a teremtésnek remeke.

Ó, tisztelendő s nyájas nagyhatalmak,
s ti, népusztítás frakkos ékei,
hagyjátok abba a fegyverkezést,
mert hátha, hátha bomba érheti.

EMLÉKED ÖLÉBEN

Már ráncos lesz az arcod s termetedből
Isten se veszi ki a karcsút, szépet,
könny sem fog folyni kiszikkadt
szemedből,
hogy ilyen csúful bánt veled az élet,

már tört anyó és öreg banya lettél,
s én lenn fogok a fenében pihenni,
de téged azért, mert engem szeretted,
minden szerelmes nagyon fog szeretni,

tebenned engem fognak visszahívni,
s én megadom a feloldozást, tedd el,
sosem írtam, mit most fogok leírni:
sosem szerettem ilyen szerelemmel,

ilyen tartósan, személyhez kötötten,
ilyen magamnak be sem vallott roppant,
a túlsó parton, hogyha kikötöttem,
s csontom deszkák közt egész
összeroppant,

még akkor is, csak akkor is, csak téged
hirdetlek minden szerelem fölébe:
több ez, mint minden jó, ez örök élet —
s fejem lehajtom emléked ölébe.

HEGYVIDÉK

Dicsérje más a lomha síkot,
mely mint az árvíz tagba széled.
Húz a vaderdő s a hegyek
árnyékában különb az élet.

Artány csörtet: a képzelet hág,
rigó surran: sikolt a nőszés,
óvatos őz fut: ösztönöd,
s halált szólong a szarvasbögés.

Felhők mossák, nap szárogatja,
vihár sulykolja s nincs ki ójja.
Ez a föld átkom és szerelmem:
tájak s népek találkozója.

Ádám és Éva naplója

Az író fenti címmel megjelenő kötetéből közöljük az alábbi részleteket. A könyvet Jean Effel rajzai illusztrálják.

ÁDÁM NAPLÓJÁBÓL

Amikor felébredtem, már nem voltam egyedül. Egy új teremtmény bukkant fel mellettem — a hosszúhajú!

VASÁRNAP

Amíg eszméletlen voltam, alighanem furcsa dolgok történtek velem, mert észrevettem, hogy bal mellemen valami forradás van. Egyáltalában nem fáj. De már pusztán az a körülmény, hogy az új teremtmény első bemutatkozása nem járt baj nélkül — nem sok jóval biztat a jövőt illetően.

HÉTFŐ

Ez a hosszúhajú teremtmény mindennütt az utamban van, mindig vár rám, vagy szalad utánam. Ezt nem nagyon szeretem. Úgy volna jó, ha ott maradna a többi állatokkal együtt...

Ma borús idő van. Keleti szél súvít. Valószínűleg esőt kapunk... Kapunk? Miért beszélek többes számban? Mi kapunk? Mi az, hogy mi? Hol ragadt rám ez a többes szám? Most jut eszembe, hogy az új teremtmény szokott így beszélni.

KEDD

Az új teremtmény folyton beszél. Főként azzal foglalkozik, hogy a dolgoknak nevet adjon. A nagy vízesést — amit úgy szeretek — elnevezte Niagarának. Nem értem, miért? Azt állítja, hogy ez a zuhatag pontosan olyan, mint egy Niagara, tehát nem is lehet más nevet adni neki. Mondhatom, gyenge indokolás.

SZERDA

Az eső ellen kalibát építettem, de nem tudom békességben, egyedül használni. Az új teremtmény egyszerűen betolakodott. Amikor megpróbáltam, hogy kiszorítsam, arca, amelyet a kezefejevel dörzsölgetett, nedves lett, és olyan hangokat adott, mint némely állatka, amikor bajban van.

Csak ne beszélne annyit. Szakadatlanul fecseg. Mindez talán úgy hangzik, mintha mindenáron akadémikuskodnék, vagy ócsárolni akarnám ezt a szegény teremtményt. Eszembe sincs! Csakhogy eddig még nem hallottam emberi beszédet, ezért bántja a fületem minden új és szo-

katlan hang, amely álmodozó magányom ünnepélyes csendjét zavarja. Az új hang túl közel is van hozzám, szorosan a vállam mögött, vagy a fülem mellett, előbb az egyik, aztán a másik oldalon. Eddig inkább olyan hangokat szoktam meg, amelyek távolabbról jönnek.

Egy évvel később

KEDD

Amikor ma megjöttem, több hónapos vadászatról, messze északról, Éva egy új kis teremtményt mutatott nekem. Azt mesélte, hogy a bozótban fogta, de közben elpirult, mintha valami titka volna ezzel a szerzeménnyel kapcsolatban.

SZERDA

Káinnak nevezi a teremtményt. Különös szerzet, amelyet sehová sem tudok besorolni, pedig már meglehetősen ismerem az egész állatvilágot. Egy és más tekintetben mintha rám hasonlítana, akár rokonom is lehetne. Éva legalábbis ezt állítja és titokzatos célzásokkal utal rá, de véleményem szerint ez a feltevés csak tévedés lehet. Erre vall már az a különbség is, ami a nagyságunk, a méreteink tekintetében mutatkozik. Nem, ez inkább valami új állatfaj lehet, alighanem valami halféle. Ám amikor próbálva próbálva a vízbe dobtam, azonnal lesüllyedt. Éva rögtön utána ugrott és kihúzta a vízből, még arra sem hagyott időt, hogy kísérletem eldöntse azt a kérdést, amit tisztázni akartam vele. De még így is azt hiszem, halféle lehet. Évának mindegy, hogy milyen fajta, végtelenül szereti és semmiképpen sem akarja újabb kísérletre átengedni. Mindez számomra teljesen érthetetlen. Általában sok minden érthetetlen az új teremtmény körül. Amióta a házban van, Éva természete lényegesen megváltozott. Nem érdeklik többé a kísérletek, pedig azelőtt nagyon ragaszkodott hozzájuk. Még egyetlen teremtményt sem szeretett annyira, mint ezt, de megmagyarázni nem tudja. Nincsen egészen az eszénél, ezt újában tapasztaltam. Néha fél éjszakán keresztül hordozza a teremtményt, mert sír, alighanem a vízbe kívánczik. De mikor a segítségére akarok sietni, hogy a tóba dobjam, Éva kikapja a kezemből, a hátát veregeti és szájával komikus han-

gokat hallat, hogy megnyugtassa. A gondtól és az aggodalomtól egészen megzavarodott, olyan bolondul viselkedik.

VASÁRNAP

Úgy látszik, vasárnap nem akar dolgozni. Többnyire lustán heverézik a bőrökön és örül, ha a teremtmény mászkál rajta. Tréfás hangokat ereget ki a száján, mert azt hiszi, a kis micsodának örömet szerez vele. Néha úgy csinál, mintha megakarná enni az uszonyát, amitől ez a kis hal mindig kacagásban tör ki. Eddig még sohasem tapasztaltam, hogy egy hal nevetni tudna, és ezért bizonyos kétélyek merültek fel bennem.

ÉVA NAPLÓJÁBÓL

VASÁRNAP

Ma már egynapos vagyok. „Tegnap” érkeztem. Legalábbis így rémlik nekem, és valójában is így kell lennie, mert ha „tegnapelőtt” is létezett volna, én azt bizonyára nem éltem végig, különben emlékeznék rá. Ámbár az is lehet, hogy mégiscsak létezett egy „tegnapelőtt”, csak én nem vettem észre. Mindegy, a jövőben jobban fogok figyelni és ha újabb „tegnapelőttel” találkozom, majd feljegyzem magamnak.

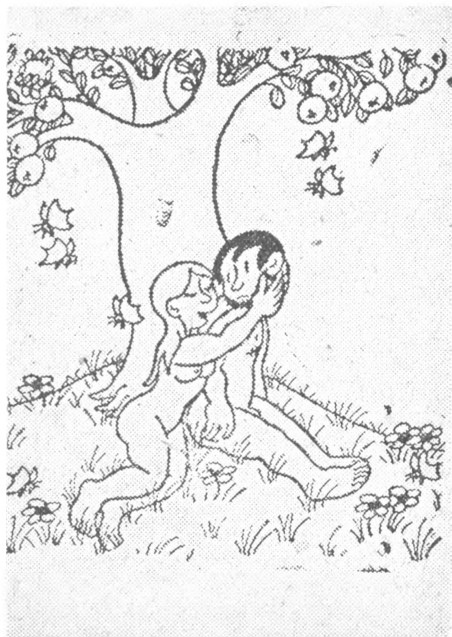
Legjobb lesz, ha az emlékezéseimet a „mával” kezdem, különben csak összezavarom a dolgokat. Az az érzésem, hogy ezek a feljegyzések valamikor nagyon fontosak lesznek a történetkutatók számára. Már-már afféle kísérleti alanynak képezem magamat. Úgy is van: kísérleti alany vagyok. Ebből a szempontból senki sem jöhet számításba annyira, mint én. Erről máris meggyőződtem. Kísérleti alany vagyok, semmi több.

Igen ám, de ha kísérleti alany vagyok, akkor csupáncsak én lennék az? Nem, ezt alig hiszem. Mindenki ebbe a csoportba tartozik és csak kis része a nagy kísérletnek. De én vagyok az egésznek a főhőse, mondhatnám a középpontja. A többi csak kiegészítője. Vajon biztosítva van-e az én kivételes helyzetem? Vagy pedig örökké aggódnom kell miatta és vigyáznom kell rá? Valószínű az utóbbi. Egy hang azt súgja nekem, hogy pozícióm ára az örökös éberség. (Ahhoz képest, hogy milyen fiatal vagyok, ezt elég jól megfogalmaztam.)

A bűnbeesés után

VASÁRNAP

Szeret engem, amennyire ért hozzá, és én szenvedélyes szívem egész tüzével szeretem Őt. Azt hiszem, ezt fiatalságom és

nemem teljesen érthetővé teszi. Ha felteszem magamnak a kérdést, hogy tulajdonképpen miért is szeretem, akkor veszem észre, hogy nem tudom és valójában nem is akarom tudni. Ebből következik, hogy a szeretetnek ez a fajtája nem az ésszerű meggondolás eredménye, mint az a szeretet, a többi állat és kételtű iránt érzek. Azt hiszem, a dolog a következőképpen áll: egyik-másik madarat a csicsérgéséért kedvelem, de Ádámot nem az énekéért szeretem. Nem, nem! Minél többet énekel, annál nehezebben tudom megszokni. Mégis gyakran kérem, hogy énekeljen, mert meg akarom tanulni, hogy mindent szeressek, ami Őt érdekli. Biztos vagyok benne, hogy meg is fogom tanulni, mert eleinte nem bírtam elviselni az énekét, most pedig már kibirom valahogy. Bár olyan hangja van, hogy a tej is megsavanyodik tőle, de nem baj! Meg lehet szokni a savanyú tejet is.

Talán az intelligenciája? Azért szeretem? Nem, nem. Ámbár nem lehet nehezeltetni rá, hogy az intelligenciája csak olyan, amilyen, mert hiszen nem tehet róla. Isten teremtette ilyennek. De különben is, gondolkodása mélyén bizonyos bölcsesség lappang. Idővel majd kifejlik, bár nem hiszem, hogy az ilyesmi gyorsan mehetne végbe. Különben sem sürgős. Nekem jó úgy is, ahogy van. Nem a jó modoráért, finom tapintatosságáért szeretem. Ezen a téren is messze van a

tökéletesről, de nekem így is megfelel, és el kell ismernem, hogy bizonyos fejlődést, előrehaladást mutat. Nem is a szorgalmáért szeretem.' Úgy érzem, hogy ebben a tekintetben szándékosan visszatartja magát, csak azt nem értem, hogy miért. Ezt titokban tartja előttem, és ez az egyetlen bánatom. Minden más dologban kíméletlenül őszinte. Biztos vagyok benne, hogy eltekintve ettől az egy dologtól, semmit sem titkol előttem. Elszomorít, hogy titka van, ez sokszor álmodban is kísért, de gondolni nem akarok rá.

Nem is a műveltsége miatt szeretem. Nem, nem! Ő ugyanis autodidakta, és így tudása elég figyelemre méltó, bár hemzseg a tévedésektől. Nem is a lovagias lényét szeretem. Ő, nem. Rosszat gondolt rólam, de azért sem szidom. Gondolom, ez a nemével jár, a tulajdonságai közé tartozik, amiért nem lehet felelőssé tenni. Persze erről nem szóltam neki, inkább a nyelvemet harapnám le. Ez viszont női tulajdonság és nem is büszkélkedem vele, mert nem én alkottam magamat.

Miért szeretem hát? Úgy látom, csak azért, mert férfi.

Azért szeretem, mert alapjában jól De máskülönben is szeretném. Ha szidna és megverne, akkor is szeretném. Valószínűleg ez is női tulajdonság bennem.

Erős és jóképű — no, ezért szeretem. De nem. Csodálom és büszke vagyok rá, de enélkül is tudnám szeretni.

Ha csúnya volna, akkor is szeretném. Dolgoznék érte, fáradoznék és imádkoznék érte, és az utolsó leheletéig az ágya mellett ülnek.

Igen, végeredményben megállapítom, hogy csak azért szeretem, mert az enyém és mert férfi. Más okot nem látok rá.

És azért van az, amit már az előbb is említettem: a szeretetnek ez a fajtája nem érett megfontolás és tudás gyümölcse. Az ilyen szeretetről egyszerűen azt kell mondani: van, megvan, itt van, és senki sem tudja, honnan jött. Megmagyarázhatatlan. És így van jól.

Ez az én felfogásom. De én csak egy asszony vagyok, méghozzá az első asszony, aki ezeket a kérdéseket vizsgálni kezdte. Kiderülhet, hogy tapasztalatlanságomban és tudatlanságomban tévedtem.

.....
Fordította: *Thaly Tibor*

CSEHOV, a nagy orosz író, csendes, egyszerű, szerény ember volt, társaságban is szűkszavú, de közvetlen és minden tekintetben türelmes és jóindulatú. Sokan vissza is éltek e tulajdonságaival.

Történt egyszer, hogy a városka arisztokrata hölgyei, akik unalmukban amolyan nőegylet-félet alapítottak, elhatározták, hogy „leereszkednek” a közönséges származású orvos-íróhoz és felkérik, olvassa fel egyik „írását” a legközelebbi nőegyleti összejövetelen.

El is mentek és szavait úgy kezdték, hogy Csehov belássa, milyen nagy megtiszteltetés érte részükről.

Csehov sem igent, sem nemet nem mondott, hivatkozott sok munkájára és azt felelte, majd meglátja, lesz-e ideje.

A „hölgyek” ezt a nagy meghatottság jelének vették és egy grófné annyira ment leereszkedésében, hogy a nagy író véleményét kérte ki az időszerű kérdésekben.

— Mit gondol ön — tette fel az első kérdést —, hogyan végződik a török—görög háború?

— Békével! — felelt Csehov tömören.

— És kik győznek a háborúban? — folytatta a kérdezősködést a grófnő.

— Az erősebbek!

— És kik az erősebbek? — folytatta a kérdezősködést rendületlenül a grófnő.

— Akik jobban táplálkoznak! — szökött Csehov.

A „hölgyek” összenéztek, köszöntek és elmentek. S többé nem „ereszkedtek le” Csehovhoz.

BERNARD SHAW-t egyszer felkereste Goldwyn, a filmgyáros és kérte, engedje át egy-két darabját filmesítésre. Nagy büszkén hangoztatta:

— Mi csak a kristálytisza művészetet nézzük. Olyan formában vesszük vászonra a műveket, hogy annak irodalmi és művészi értéke minden eddigi eredményt felülmúl. Kizárólag a művészi szempontokat tartjuk szemünk előtt...

Shaw egy darabig hallgatta az ömlen-gést, aztán így szól:

— Nem hinném, uram, hogy meg fogunk tudni egyezni. Úgy látom, bennünket egy egész világ válszt el egymástól. Önt csak a művészet érdekli, engem csak — a pénz...

A Verduni Újság írja 1707 decemberében: „LE SAGE „Sánta ördög”-jének harmadik kiadása előkészületben van. A második kiadás utolsó példányáért két nemes a Barbin Könyvkereskedésben párbajt vívott egymással.”

IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

Egyes könyvismertetések után kis bibliográfiákat közlünk. Ezekben felsoroljuk a szerző egyéb műveit, vagy ugyanazzal a témával foglalkozó más könyveket. A kis bibliográfiákat Tiszay Andor állította össze.

POLITIKAI MŰVEK

Clara Zetkin

VISSZAEMLEKEZÉSEK LENINRE

Kossuth. 119 old. Ára kve 10,-, fve 7,- Ft.

Az emberben önkéntelenül is felmerül a gondolat, hogy milyen lehetett mindennapos életében, rokonai, hozzátartozói, elvtársai, közvetlen munkatársai körében a világtörténelem egyik legnagyobb alakja, az az ember, aki az emberiség százmillióinak sorsát vezette jobb útra.

Clara Zetkin, a nemzetközi és német munkásmozgalom kimagasló nőharcosa e kötetben Leninnel folytatott beszélgetéseit írja le, mintegy utóhangjaként annak a nagy élménynek, amelyet ezek a beszélgetések benne keltettek. Az orosz forradalom világot rengető diadala után először 1920 tavaszán találkoztak össze Moszkvában, s ekkor rengeteg problémát megvitattak. Lenin egyszerű, mégis páratlanul bölcs szavakkal fejtette ki gondolatait a művészetrol, az analfabétizmusról, a kultúrforradalom távlatairól, a fiatal szovjet állam harcának kilitásairól, a békekötés kérdéséről. Megfontolt, útmutató szavakkal fejtegette a németországi „márciusi akció” és az „offenziva-elmélet” hibáit, s rámutatott a helyes stratégiára és taktikára, megmutatta a német elvársaknak, hogy melyik út vezet ki őket az elkövetett hibákból. A nőkérdéssel kapcsolatban kifejtette álláspontját az akkori idők sok vitára okot adó problémáiról, a nemi kérdésről, a háztartási munka kérdéséről, a férfi és nő viszonyáról. Hangsúlyozta, mennyire fontos, hogy a mozgalom céljainak megnyerjük a nőket, s rávilágított arra, milyen eszközöket kell alkalmaznunk a sikeres munka érdekében.

Clara Zetkin könyvében az elméleti tanulságokon túl nagyon fontos az is, ahogyan leírja e rövid beszélgetések alapján Lenint mint *embert*, a példátlanul szerény, megfontolt, bölcs, figyelmes állam-

férfit, akinek rengeteg munkája közben is mindig akad ideje arra, hogy a legapróbb részletkérdésekre is felfigyeljen, s megmutassa a helyes megoldások útját. A könyv nagyszerű eszköz Lenin alapos megismeréséhez.

S. M.

Lenin élete képekben. Bp. 1950, Szikra Kk. 7 old. 38 t.

Leninről. Emlékezések és versek. Bp. 1950. Szikra Kk. 88 old. 9 t.

Zetkin, Clara: Az ifjú Lenin. Bp. 1954, Ifjúsági Kk. 64 old.

Sz. K. Gil

HAT ESZTENDŐ LENIN MELETT

Kossuth. 146 old. Ára kv 10,- Ft, fve 7,- Ft.

Gil a forradalmat követő időkben hat esztendeig volt Lenin gépkocsijának vezetője. Arra, hogy Lenint állami fontosságú feladatok megoldása közben megfigyelje, nem volt alkalma, viszont annál több lehetősége volt rá, hogy Lenint mint *embert* figyelje meg hozzátartozói, munkatársai, beosztottjai és a nép körében.

A szerző megragadó szavakkal adja elő mondanivalóját, s az olvasó szinte maga előtt látja peregni az eseményeket. Szemünk előtt peregnék le a Lenin ellen elkövetett merénylet megrázó, tragikus percei, s látjuk a nagy államférfi hősies magatartását. Látjuk a hétköznapi minden aprólékos részletére felfigyelő ember végtelen gondoskodását. Halljuk a hibákat korholó, de mégis szelid és jóságos szavait, a gyermekekért aggódó hangját, megismerjük páratlan emberszeretetét, lenyűgöző egyszerűségét, tisztaságát és becsületességét. Látjuk őt útonállók karmaiban, a munkában, vidámnak kirándulásokon és vadászatokon, figyelmesnek és gondoskodónak családja körében. A nép rajong érte, ő azonban egyszerű szavakkal, egyszerű módszerekkel utasítja vissza az ünneplést. Mindig megmarad egyszerű, a népert dolgozó, bölcs embernek. Életének utolsó éveiben egyre jobban elhatalmasodik rajta a betegség, de ekkor sem esik kétségbe, hanem páratlan önfegyelmel és kitartással tovább végzi munkáját, továbbra is aprólékosan figyel

mindenre, s útmutatásokat, tanácsokat ad környezetének. Egyszerűen él és egyszerűen hal meg, s ez a végtelen egyszerűség és tisztaság emeli a legnagyobb emberré.

Gil színes könyve nagy hiányosságot pótol: új oldalról, emberi oldaláról mutatja be a kiváló férfiút, s még jobban megszeretteti velünk azt, akinek az emberiség olyan nagyon sokat köszönhet.

S. M.

SZÉPIRODALOM

Török Gyula

IKREK I.—II.

Szépirodalmi Könyvkiadó. Ara 58,50 Ft.

Meglepetés ez a könyv még azok számára is, akik nem most fedezik föl, hogy Török Gyula kitűnő író, elhivatott művész volt. Meglepetés azért, mert eddig a „beavatottak” is inkább csak *A porban* és *A zöldkőves gyűrű* című regényeit ismerték. Ez az új kiadás viszont a harmincéves korában elhunyt szerző teljesen homályban maradt harmadik nagy elbeszélő művét, az *Ikrek*et közli — könyvalakban először! — azonkívül gazdag gyűjteményt novelláiból.

S ahogy olvasni kezdjük az *Ikrek*et, meglepetésünk fokozódik: milyen igaztalan modern ez a regény. Méltó arra, hogy az újabkori világirodalom izgalmas lélektani próbái között emlegessék. Egy ikerpárról szól; a nemcsak külsőre, de szokásaiban, jellemére is megtevesztően hasonló két fiatalember egyszerre lesz szerelmes a „hamvasarcú” övegybe, aki viszonzozza is érzelmüket, csak azt nem tudja eldönteni, melyiküket. Szívének százanódó zürzavarát ostoba véletlenek, vígjátéki bonyolítású, de nagyon is tragikus személycserék fokozzák, s első szerelmes éjszakáján nem annak karjába hull, akit szobájába várt. Elkövettetett tehát a görög drámákba illő tragikai vétség, s a három főszereplő közül az egyiknek pusztulnia, de a másik kettőnek a bűnhődnie kell: az egyik testvér öngyilkos lesz, a másik elnyeri ugyan az asszony kezét, de a várt boldogság helyett a lelkiismeret tompa kínját nyújtja nekik a nász.

Ezt a csábítóan modern pszichológiai viviszekciót Török Gyula a regényírás hagyományos eszközeivel hajtja végre: sejtelmes érzelmi mélyekbe kavar, de lélekrajza oly feszesen kimért és pontos, mint egy matematikai levezetés; kimondhatatlanokat sejtet, de oly nyugodt, józan ritmusú mondatokkal, mintha nem is vib-

rált volna körülötte a századeleji szecesszió ideges stíluslánc — és éppen ez az ellentét a téma hangulata és a kidolgozás módja között, ez a különös művészi feszültség a regény varázsának egyik legfőbb forrása.

Novellái — a móríczzsigmondi realizmus kibontakozása idején — magányos, rendbehagyó ösvényeken bolyognak: távoli múltakba, a gyermekkorba, kopár lelki tragédiák közé vezetnek; egy nagyon szomorú és nagyon érzékeny művész remeklései. A legszebbekkel — *Ketten hazamennek*, *Fehér Virág*, *Nagyon jó vicc!*, *Valaki elmegy közülünk* — a magyar elbeszélő irodalom legmagasabb csúcspontjára ért föl.

C s.

Hunyady Sándor

TÉLI SPORT — NEMES FÉM

Szépirodalmi Könyvkiadó. 308 old. Ara 22,— Ft.

Hunyady Sándor két írása közül az első hosszabb elbeszélés, a második mű pedig egy kisebb regény.

A *Nemes fém* című egy dúsgazdag bankár leányáról szól, aki nem leli helyét a családban. Már az írás legelején a strandon megjelenik a véletlen, Bajzai, a Klasszikus Színház igazgatója személyében, aki munkaslánynak nézi, de felismeri benne a tehetséget és máris alkalmasnak tartja, hogy a *Warrenné mestersége* című színjátékában eljátssza Vivie szerepét. Erre a sok egyéb mellett már csak azért is alkalmas, mert a pénz nélkül induló színház ügyse kapna rá ismert színésznőt. Így indul a bonyodalom. Groboa Matild, színházi nevén most már Majthényi Lola szakít családjával, apjával, a nála fiatalabb mostohaanyjával és elindul a maga erejéből a siker útján. Nagy kőszínház, londoni szerződés, filmsikerek Angliában és Amerikában, no, meg természetesen nagy szerelmek az állomásai ennek a karriernek. A regény végén rövid vendégszereplésre hazajön, kibékül öreg apjával, aki ha a világ előtt ki is tagadta, titokban összegyűjtött róla minden újságkivágást, sőt még nagyobb titokban filmszöveget is írt a számára, amit a vizionlátás öröme nyújt át neki.

Hiába csillog a regényben Hunyady nagy emberábrázoló tehetsége, hiába mutatja meg olyan megelevenítő erővel az akkori színházi világot — 1938-ban írta — ma már bizony eléggé érdektelen írás. Olvasása közben az ember azt érzi, hogy a maga idejében kulcsregénynek készülhetett olyan szereplőkről, akiket már nem ismer a mai olvasó. Pedig hát Hunyady Sándor tehetséges író volt, nemcsak színpadi szerző, de elbeszélő is. Elbeszélései között gondosabban válogatva az író

jobban reprezentáló kötetet adhatott volna a kiadó a mai olvasónak. Ezt bizonyítja a kötet elején a „Téli sport” című elbeszélése, amely egy, a tudóbjával és lelki problémáival vergődő fiatal banktisztviselő művészi lélekrajza.

Simándi Béla

Hunyady Sándor: Olasz vendéglő. Bp. 1956. Szépirodalmi Kk. 482 old.
Hunyady Sándor: Havasi legelőn. Bev. Kóka László. Bp. 1952. Szépirodalmi Kk. 113 old.
Hunyady Sándor: Téli sport. Családi album. Bp. 1934. Athenaeum Kk. 308 old.
Hunyady Sándor: A fattyú. Bp. 1942. Athenaeum Kk. 202 old.

RÉTI ÖDÖN

FURCSA NÉPSÉG

Tiszatáji Magvető. 278 old. Ára 19,50 Ft.

Mily kevesen ismerik ma Réti Ödön nevét, írásait! Szinte új felfedezésnek számít e válogatott elbeszéléseit tartalmazó kötet. Mennyire modern, izgató, nem egy írásában pedig az újat újmódon is mondó író, Juhász Gyula és Móra Ferenc barátja, aki lényeges műveit 1912—1925 közt írta, aradi és szegedi tanárkodása idején, főként a Nyugatba.

A Furcsa népség különös és izgalmas novellák gyűjteménye. Réti jól ismerte a kisemberek, gyámoltalanok, a féltetések sorsát, azt élte, szenvedte meg és fejezte ki. Velük érzett, belülről látta őket, így is ábrázolta, a rossz, kegyetlen sors miatti rettenet, izgatottság megrázó mély együttérzésével. Innen novelláinak különös, vibráló remegése, s innen ma is érdeklődést keltő ereje, ezért gyönyörködtetnek írásai. Réti szűk életművében tematikailag nem mutathatta be kora magyar glóbuszát és egyre erősödő idegbaja miatt extrem szemlélet nyilvánul meg emberábrázolásában. Am Réti torzó-műve így is figyelmet, őszinte tiszteletet érdemel.

A Tiszatáji Magvető jó szolgálatot tett a gyűjtemény közreadásával.

Varga Imre

BÍRÓ LAJOS

SZOLGÁK ORSZÁGA

Szépirodalmi Könyvkiadó. 427 old. Ára 27,— Ft.

Az olvasónak bizonyosan hasznos és jó szórakozás lesz Bíró Lajos novelláskötete — a „céhbelit” pedig lelkiismeretvizsgálatra készíti s feladja számára a leckét: hogyan lehetséges, hogy egy már elismert, külföldön is népszerű író, aki politikai elveiben is mindig szenvedélyesen progresszív volt, s hajdan Ady Endrével küzdött egysorban, s akinek stílusa is olyan fordulatot és annyira eleven — újra fel

kell fedeznünk és az elfelejtett írók doh-illatú, élettelen világából kell előkeresnünk írásait, melyek pedig annyira harsognak az élettől s olyannyira nem porosak? Hányszor mondatta velünk „irodalmárságunk” érdektelenül unalmas művekre, hogy remekművek, s most itt állnak előttünk egy író felejtésre szánt novellái, mondanójuk szerint csendesen vagy harsányan fittyet hányva a nagyképűségnek és jogukat követelve, amelyet ha esetleg a kritikuskoknál nem is, de az olvasóknál — és utóvégre ez a fontos — bizonyosan megkapnak.

Bíró Lajosról elmondva talán nem közhely az, hogy vérbeli, az életet ismerő és az embereket igazán megértő író, akinek könyve többek között egy olyan erényt is felmutat, amelynek létjogosultságát az akadémikus ásitóztást és a klasszikus unalmat a parnasszusra cibáló sznobság tagadja, vagy ami még rosszabb, lenézi: az olvasmányosságot. Mindenekelőtt: Bíró elképesztően — szándékosan használok ezt a kicsit talán paradoxnak, kicsit furcsának tűnő jelzőt — tud írni. Finom meglátásait rendkívüli mesterségbeli felkészültséggel, a műfaj titkainak ismeretével és szándékos alkalmazásával foglalja írásba. Történetei, amelyek mindig dinamikusak és eseményesek — ez a tulajdonságuk az író későbbi, valódi műfaját, a drámát sejteti — meghökentően ötletes poénokkal zárulnak, utólagosan felragyogtatva a korábban tán szürkének tűnő részleteket is.

Milyen gazdag író! A jól berendezett lelkű Csillagtól kezdve, Jenőke szelídlelkű és mégis gyilkossá vedlett apjája, a kor több tucat jellegzetes alakjának arcképcsarnokát mutatja be, felejtethetlenné teszi a felvillantott képmásokat, különösen a nőket, akiknek ábrázolásában talán a legkiválóbb. Egércú hivatalnoknői, a testi szerelmeben felszabadult művésznő, férjre vadászó kedves és ravasz lányok, talpraesett és szerelmes asszonyok érdeklik a legjobban, ábrázolásukban mindig helyesen elegyíti a kort és az egyéniséget. A kunszállási történetekben pedig kiderül, hogy a tisztán „urbánus” írónak milyen mély mondandója van erről a világról is.

Sok mindent kellene még elmondani erről a könyvről, de talán elég lesz annyi is, hogy az olvasók vegyék meg vagy kölcsönözzék ki a könyvtárból, a „céhbeliek” pedig ne szégyelljenek tanulni belőle mesterséget, életszeretetet.

Maár Gyula

Bíró Lajos: A diadalmas asszony. Bp. 1920. Singer és Wolfner Kk. 128 old.

Bíró Lajos: Az élet arénája. Bp. 1926. Pantheon Kk. 259. old.

Bíró Lajos: A haldokló ország. Bp. 1918, Lég-
rádi Kk. 133 old.
Bíró Lajos: Házasság. Bp. 1926, Pantheon Kk.
177 old.
Bíró Lajos: Kezdet és vég. (Vezércikkeinek
gyűjteménye 1914–1918.) Bp. 1918, Világ Kk.
214 old.

Barta Sándor

ARANYÁSÓK

Szépirodalmi Könyvkiadó. 584 old. Ara 38.50 Ft.

Barta Sándor írói működésére kevesen emlékeznek. 1916-ban jelentek meg futurista modorban megírt versei, de ezt követően a hazai közönség nem igen hallott munkásságáról. Pedig Barta Sándor írt; írt, de hazájától távol, 1919-ben emigrált, a 20-as évek végén pedig a Szovjetunióban telepedett le. Itt írta elbeszéléseit és fiatal léte végén — 41 éves korában meghalt — regényét, amelyet most, halála után 18 évvel adott ki a Szépirodalmi Könyvkiadó.

Az *Aranyások* című regény egy fővárosi képzelt utca — a Ferdetoronny utca — egyik házának lakóin keresztül mutatja be a „békés” pesti életet, az első világháborút megelőző években. A regény sok — és szinte minden társadalmi réteget képviselő — alakja kissé széthúzza az író mondanivalóját, s bár érdeme, hogy széles keresztmetszetben mutatja be a tizes évek fővárosi életét, mégis hátrányára van a sok szereplő sok problémája és konfliktusa. Az olvasónak az az érzése, hogy a szerző egy-egy szereplőt csak azért hoz elő könyvében — néha kissé erőltetve —, hogy egy-egy gondolatát elmondassa vele.

Brandl Ignác és Köszler Zsigmond házspekuláció körüli harca az egyik magva a regénynek, de ugyanilyen süllyal szerepel Főti Antal vasöntő szervezett munkássá érése, Jaksi Sándor műhelybizalmi harca a szocdem. párt vezetőségével, Annuska és Halász szerelme, stb.

Az *Aranyások* feltehetően nem befejezett mű; mintha első kötete volna egy meg nem írt ciklusnak, hiszen a szereplők életének csak rövid szakaszát ismerjük meg, de végső kifejtetlünkkel adós marad az író.

P. J.

Németh László

GYÁSZ

Szépirodalmi Könyvkiadó. 311 old. Ara 25.50 Ft.

Németh László sokáig ezt a korai könyvét tartotta a szívéhez legközelebb álló művének. S valóban, az *Iszonyt* nem számítva, egyik regényén sem érződik ennyire az a kíméletlen szívósság, amellyel a témát megragadja és el nem ereszti, amíg a benne rejlő lehetőségeket ki

nem sajtolja. A testhezálló témára rátalálás írói örömét árulja el ez a konokság.

A történet: Kurátor Zsófi, huszonkét éves falusi özvegyasszony életének az a szakasza, amely nagyjából az ura halálától addig tart, amíg egyetlen kislfia sírjára leesik az első hó — nem egészen egy év. Ez idő alatt lesz Zsófi azzá, akivé lelki-alkatának törvényei szerint lennie kell: önmagán, asztká módján erőszakot tevő, sorsától függetlenül is tragikus alakká.

Néhány hónappal az ura halála után ismerjük meg. Már ekkor érezzük, hogy a haláleset, a gyász paraszti etikettje kapóra jött neki: van ürügye, hogy lelki „autarkiaára” rendezkedjek be.

Ami a regényben Zsófiával történik, igazában csak kulissza „fejlődéstörténetéhez”, sorsát nem a körülmények alakítják, hanem ő maga. Mindenben ürügyet talál, hogy ellenzékbe vonuljon az étellel szemben. „Igazat adott apjának, és mégis megsértődött” — olvassuk róla egyhelyütt. Ez, a sértődékenység a kulcsa sorsának és Zsófi legfőbb fegyvere. Anyósa a meghalt férj öccsével akarja összeboronálni? Zsófi megsértődve különköltözik. Különköltözve belelovalja magát abba az elképzelésbe, hogy erkölcsstelen, kikapós özvegynek tarthatják. Egyik szobáját idegen asszonynak adja ki, akiről eleve reméli, hogy kibírhatatlan lesz. Mert „minél kibírhatatlanabb lesz a pesti asszony, annál jobban szégyelhetik magukat, akik a nyakára hozták”. Nyakára hozták? Kik? Ő maga hozta, hogy a férfiéhség képzelt vádjá ellen tisztaságának tanúja legyen, és ő mártírnak érezhesse magát . . . Pedig a vágy megkönyékezi, de semmit sem rejt annyira, mint saját természetes ellágyulásait. Egy csendőrmester egy-két meleg pillantás erejéig megközelíti? Zsófi fantáziája a férfi képzelt és felnagyított hibáiból akkora bizonyítékalmazt gyűjt össze — csakhogy a férfit megvethesse —, amellyel „borzalmas bosszút állt rajta (az őrmesteren) azért a pillanattért, amelyben a kerítésre könyökölt és egy kicsit megolvasztotta a szíve körül a vért”. Nem, Zsófi nem túri, hogy magánya üvegfalát valaki természetes emberi kapcsolat igényével betörje, vagy akár meg is kocogtassa. A halálos beteg gyerek ágya mellől elmarja a szívbéli és a fontoskodó segítőkészséget egyaránt: lelki autarkiajának terhét alig bírja, de viseli. A gyerek meghal, és ő tragikus kísértetként bolyong a magateremtette magányban. Sorsa beteljesedett: visszautasított minden emberi közeledést, s amikor ez sikerült, mártírnak érezve magát, igazoltnak látja a világ hitványságát.

Mit őriz magában ez a nő, mit akar megóvni a világ és az emberek érintésétől? A sötét, komor, rendkívül szugesz-

tív művészi erővel megírt könyv a harmincas években íródott, szépirói illusztrációja volt Németh László eszméjének, az „örizd meg magad” elvének, annak a tanításnak, hogy „inkább maradj magadra, semhogy elvegyülj a hitvány világban”. Ettől az eszmei gyökerétől eltekintve mint a lélektani realizmus kiemelkedő alkotását üdvözölhetjük a Gyász-t, új kiadásban.

Lékay Ottó

Németh László: Bűn. Bp. 1954, Szépirodalmi Kk. 339 old.

Németh László: Egető Eszter. Bp. 1956, Magvető Kk. 781 old.

Németh László: Iszony. Bp. 1957, Szépirodalmi Kk. 431 old.

Kálnoky László

LÁZAS CSILLAGON

Magvető. 143 old. Ara 13,— Ft.

Mi fáj e költőnek, hogy vízióiban a „létezés rémségei”, arcnélküli árnyéklovások, kísértetfák, kígyószigetek, „halálveritékmosta sárga koponyák” és „zacskóbőrű faaggastyánok” bukkannak fel? E Baude-laire látomásaira, Csontváry fantasztikus freskóira emlékeztető tájban „beteg majomként guggol” a „magányra ítéltetett” költő és „az unalom kongó csöbreiből” oltja szomját, vagy a „koffein eufóriáját zabálva” imígy „gyakorolja a halált”.

Mindenekelőtt a megsemmisülés biológiai tényének tudata determinálja e lírát, és nem utolsósorban a meghasonlás önmagával s az emberi lét végétével.

„Tárd ki sarkig, nemes
Reménytelenség, semmibe nyíló ab-
lakaidat.”

Az 1939—1953 között írt versek legtöbbszörének ez a gondolat a vezérmotívuma. Szemlélete legművészebb megfogalmazása a filozófikus mélységű *Szanatóriumi elégia*, *Az éjszaka cirkuszában*, *Jegyzetek a Pokolban*, *Óda a Reménytelenséghez*, *Öt nap*, stb. A koromfekete nihilt, az egyedüllét borzongató kínját, az önmegvetésbe átsapó marcangoló tusa küzdelmeit kótázta le a költő. „Lassan elhagynak az eszmék: hiába hittem. A szép szavak silány gyűjteményével itten csődöt mond Settembrini úr.” — vallja 1942-ben. Egy haldokló életforma sír fel benne? A kiábrándultság? A fausztai ember olthatatlan keserve? Pessimista versek ezek? — Kétségkívül. Mégis, „a szenvedés sístergő rakétái”, e versek művészi hitelükkel fel-emelő hatásúak. Az *Ars poetica* sorain mintha már átviláglolna valami fényesebb sugár, az individuum börtönébe zárt ember hallja a világ hívó szavát. Kálnoky László jelentős költő.

Vihar Béla

Illés Endre—Vas István

TRISZTÁN

Szépirodalmi Könyvkiadó. 165 old. Ara 16.50 Ft.

Illés Endre és Vas István *Trisztán* című színdarabjával Trisztán és Izolda végtelen szerelmének története újabb állomásához érkezett. Már századok óta él ró-luk a monda a brit szigeteken, mikor feldolgozza Beroul, Thomas, Chretien de Troyes, majd Gottfried von Strassburg, aki megalkotja belőle a német lovagregények egyik legnagyobbikát, Wagner-operát, Bédier pedig regénybe öntött regét ír a „halálhozó szerelemről”. Illés Endre és Vas István verses drámával gyarapítják a sort.

A dráma a színpad törvényeinek megfelelően sűríti össze a monda szerteágazó cselekményét három tömör felvonássá. Valamennyi kép finomműví és teljes önmagában is, a felvonások zárt lélektani és cselekmény-egységeket alkotnak, a dráma egésze pedig megajándékozta a nézőt és az olvasót egy tragikus szerelem költői történetével. Illés és Vas Trisztánja, Izoldája, Marke királya, Brangwainje, s a darab valamennyi szereplője Arthus király kortársa, a tintageli vár légköre veszi őket körül — és mégis mai-nak érezzük őket, hozzánk szólnak, nekünk és rólunk beszélnek.

A kisebb jelentőségű részleteken kívül egy lényeges pontban tér el a darab a mondától: A mondában a sors adja a szerelmek kezébe a bájitalt, azaz a szerelem törvényszerűen kipattan két egymásnak rendelt ember között. A mondai bájital tehát nem egyszerűen korabeli kellék, hanem tiszta szimbólum, mely Trisztán és Izolda ártatlanságát nyilvánvalóvá teszi: nem bűnösök, nem tehetnek a vonzalmukról. A situáció a bűnös, melynek foglyai. Illés és Vas felfogásában egészen más a bájital szerepe. Itt Izolda tudatosan issza meg a bájitalt, Trisztán azonban nem. Ő Izolda megtévesztésének áldozata. Így Izolda bűnös, Trisztán pedig ártatlan, ami semmiképp sem igaz, mégha mégannyira is Izolda a csábító és tartja szerelmi rabságban Trisztánt. Ez a szerelem nem kapja meg a felmentést, mint a mondabeli. A bájital-szimbólum tehát tulajdonképpen elvesztette értékét, törést szenved és lényegében kellekké változik. A bájital szerepében megváltozása más következményeket is von maga után. Így pl. Brangwain a mondában büntudattal küszködik, amiért a bűvös bort rosszul őrizte. Ezért felelősnek tekintik magát Trisztán és Izolda szerelméért, s kötelességszerűen helyettesíti a szüzességét veszített Izoldát a nászéjsza-

kán. A darabban viszont Brangwain baráti önfeláldozásból cselekszik így stb.

Kétségtelen, hogy Illés Endre és Vas István felfogása eredeti és igen érdekes, Trisztán és Izolda mondabeli szerelme azonban a társadalom által béklyókba vert, bűnbán bűntelen és legyőzhetetlen szerelem tökéletes és örök kifejezése.

Vas István dallamos verselése mentes minden túlzott archaizálástól, egyszerű, közvetlen és borongós, mint Trisztán és Izolda sorsa.

Borsos Miklós metszetei mértéktartóak, szépek és hangulatosak.

i. s.

Illés Endre: Kevélyek. Bp. 1947, Franklin Kk. 265 old.

Illés Endre: Krétarajzok. Bp. 1957, Magvető Kk. 554 old.

Böllöni Györgyné

SZENVEDÉSEK KÖNYVE

Szépirodalmi Könyvkiadó. 233 old. Ára 18.50 Ft.

„Egy asszonyt bezártak Magyarország börtöneibe. Nem halt meg. Nem kínozták meg. De látott, és egy mások szenvedéseitől megkínzott és megtépázott lelket tár elénk” — ezekkel a szavakkal kezdődik Henri Barbusse előszava, a könyv régi, francia kiadásához, s a továbbiakban „civilizált időnk kitörölhetetlen dokumentumának” nevezi Böllöni Györgyné művét. Valóban az. Alig hat hétről szóló napló és mégis benne van egy egész korszak, a két világháború közötti Magyarország uralkodó köreinek minden bűne, az ártatlanul meghurcoltak és megkínzottak minden szenvedése.

Alig érthető, hogy ez az irodalmi értékű és politikailag oly jelentős mű miért csak most jelent meg magyarul, hiszen már a huszas-harmincas években több nyelven világsikert aratott, írók és politikusok idézték, akiknek szívügyük volt a haladás és szót emeltek a fasiszmus útján járó, elnyomó magyarországi rendszer ellen. Most végre, a magyar olvasóközönség is kézhez kapja ezt a könyvet, egy finom asszonyi lélek megrendítő híradását emberekről, akiket szenvedni láttott és egy korról, amelynek elmúlását minden képességével elősegítette.

Böllöni Györgyné újabb irodalmunk egyik rendkívül színes egyénisége volt, s közönségünk még távolról sem ismeri érdeme szerint. Anatole France titkára volt, Kémeri Sándor írói néven adta közre számos elbeszélését, irodalmi és művészeti cikkét, tanulmányát. A *Szenvedések könyvében* az apró és jellemző mozzanatokat kiváló megfigyelőjének, a stílust, nyelvet egyéni módon kezelő, vérbeli írónak ismerjük meg.

A Szépirodalmi Könyvkiadó most végre méltó formában jelentette meg ezt a művet. Böllöni György előszava a könyv keletkezéséről és írójáról ad képet, Barbusse tanulmánya és Romain Rolland levele megmutatja a mű emberi jelentőségét.

Gy. I.

Nemes Nagy Ágnes

SZÁRAZVILLÁM

Magvető. 206 old. Ára 14.50 Ft.

E verskötet szerzőjét ezideig inkább nagy formakultúrájú, igényes műfordító-nak ismertük. A most megjelent könyv után az ifjú költőnemzedék legjobbjai közt kell őt számontartanunk. Verseiben a modern magyar líra kifejezésbeli öröksége párosul egy színes asszonyi egyéniség gazdagságával.

Női lírikusaink többsége az érzelmi feloldódás és a misztikus harmóniaszomj éneklése; ki mágikus bűvölő, ki a falusi idillek megszólaltatója. Velük szemben Nemes Nagy Ágnes tipikusan városi intellektuális költő, mind problematikája, mind szemlélete szerint. Az értelem tisztellete és a rend már-már mérnöki fegyelme uralja e kemény kompozíciójú és finom árnyalású verseket. „Csak egy marad meg semmi más, a tiszta ismeret” — írja. Különösképpen valóságlátásának szemléletes realizmusa szembeszökő.

Igy teremtet költészetet az „ezüstpotrohás” kávéfőzőgépből, a „hörög villamos” sárga állattá válik, a nap „nagyollóval vágja az árnyakat”, a havas tujafa „a megfagyott szökőkutak mozdulatlan extázisával” áll a tében, a tücskök „vékony morsejelekkel bevonalazzák végig a mezőt”. Elsősorban az intellektualitás jellemzi a versek mondanivalót is. Az eszmélet titka, az önmaga létét, jogát védő öntudat, az „erkölcs és rémület között” tusázó emberi elme, a félelem árnyaival küzdő humanitás vallomásaival találkozunk a költeményekben. A kötet versanyagát számos műfordítás egészíti ki. Úgy véljük, még sok ilyen őszinte és szép költeményt várhatunk a költőtől, aki szavaival „oraként képzelt ütemet rovatkol az egy-időn”, hogy a „fényt elválasztja az éjszakától”.

V. B.

Károlyi Amy

HOLDISTENNŐ

Magvető. 78 old. Ára 8.50 Ft.

„Holdvilágban hallali, kürtök, kopók hangjai ébresztettek éjszaka. . . Harmatcseppel lett tele, Genovéva szőnyege. . .” Halottidéző holdas éj, az antik

kor fáklyalángjai, emberi tekintettel néző szarvasok, szárnyat rügyező fák, Niobe zokogása, kagylófényű amforák és opálkék koporsók. Ezt az álomszerű hangulatvilágot szolgálja ez a verseskönyv. Igen, e költőnő számára szolgálat, „az imádkozott szép szavak” mágiikus szertartása a vers. Egy-egy költemény tömör, finomveretű kispaszitka, gemmaszerű érem, rajta nesztelenül suhanó angyalokkal, bábérlevelekkel, „*gyilkos asphodelosokkal*”.

E versek olvastán Hölderlin görögség-szomja, Babits és Weöres Sándor formakultúrája kísért. A felsorakoztatott nevekhez idekiváncozik egy másik is: a modern mitosz kultuszt képviselő Kerényi Károlyé. E költőnő az ő lábnyomukat követi áhitattal és elhivatottsággal. Róma évezredes kövei közt az elfeledett isteneknek áldoz és a magyar tájban is „*Adonis halk énekét*” hallja ki a „*pityang-lobogás*”-ból. A Szomorúság és Szépség, kart karba öltve vonul át e költemények sorain. Egyik legjellemzőbb verse a Szabadulás, a márványkőből kitörni akaró szobor kínját fejezi ki, önmagáról és e költészet lényegéről: „*Ó, véső fejt e fényre, vagy tán csákány hasítja belém vörös ostorát, hibátlan pattanok-e majd a kékbe, vagy szabadítom darabokra vág?*” Ez a költészet „*a lét csontjáig vetkezését!*” keresi, kutatja és a dolgok „*ikermivoltát*” kívánja megfejteni. Károlyi Amyra, a „benső idő” intimhangú költőjére fel kell figyelnünk.

V. B.

Földeák János

FÉRFIÚT

Magvető, 312 old. Ára 19,50 Ft.

Nyolc hosszabb-rövidebb elbeszéléssel találkozunk Földeák János kötetében. Valamennyi a munkások életével foglalkozik. Erőteljes vonásokkal megrajzolt alakok mozognak mind azokban az írásokban, amelyek a kapitalista rend idején játszódnak, mind azokban, amelyek már a szocializmus építésének korából veszik tárgyukat. Különösen azok a figurák életszerűek, amelyeknek kisebb-nagyobb szerelmi problémájához nyúl az író. A kötet címét adó novellán kívül, a *Fölzabadulás*, *Kutyakorbács*, *Kenyérkeresés közben* és a *Kiküldetésben* című elbeszélésekben a férfi és a nő szerelmi konfliktusa a cselekmény tengelye. Az inassorból felszabaduló kamasz első férfipróbálkozása, az üzemvezető mérnök szerelmi zsarolását megtorló, öntudatos, fiatal munkásnő s a műhely nőalkalmazottait a saját háremhölgyeinek tekintő művezető alakja épp úgy megmarad emlékezetünkben, mint a *Férfiút*-beli, tragédiát ígérő, de megbo-

csátásban feloldódó találkozás a hadifogságból bosszút lihegve hazatérő férfissal a hűtlenné vált egykori kedves között. A *Kiküldetésben* jól felépített, fordulatos cselekménye hosszabb lélegzetű írásra is futotta volna, sőt egészen jól magunk elé tudjuk képzelni a vetítő vásznon is.

A kötet leghosszabb írásának, a bürokráciát, a minisztériumok és vállalatok köze terpeszkedő s létjogosultságuk igazolására nagyképzű fontoskodással törekvő különböző intézményeket gúnyoló *Hinta-palinta* című szatírának viszont nem ártott volna némi tömörítés. Mind a pozitív, mind a negatív figurák markánsabbakká, a cselekmény pedig hitesebbé vált volna, s ez egyik sem megvetendő szempont a gúny fegyverével javítani kívánó szatíránál. Mai formájában hiányérzetet hagy az olvasóban, mert a cselekmény túlbonyolítása az erőszakoltság látszatával hat s már-már eltakarja a cselekmény lényegét.

Zsadányi Ede

Földeák János: Bolsevik honfoglalás. Bp. 1952, Szépirodalmi Kk. 104 old.

Földeák János: Műveinkben élünk. Bp. 1956, Szépirodalmi Kk. 107 old.

Vera Panova

MESSZI UTCA

Európa Könyvkiadó, 186 old. Ára 9.—Ft.

Új színt jelent könyvkiadásunkban Vera Panova *Messzi utca* című kis regénye. Igen kellemes színt. Csak egy igaz író tud jelentéktelen eseményekről ilyen bájosan írni. A *Messzi utca* története hétköznapi: egy fiatal özvegyasszony második házasságát írja le, mégpedig egy gyermek — egy ötéves kisfiú —, Szerjozsa szemszögéből.

A nagy problémát — az új apa érkezését — egyszerűen jelenti be az anya a fiának: „*Korosztjeljov ezentúl velünk fog lakni. Ő lesz az apukád*”. És noha az „Apuka” szó új fogalom Szerjozsa számára, nagyon gyorsan beleilleszkedik az új helyzetbe, hogy a jövőben már neki is lesz apukája.

Korosztjeljov kolhozigazgató és az anyuka okos, értékes emberek. Az olvasó gyorsan megszereti őket, életükön keresztül új, frázismentes leírást kap a szovjet emberek életéről.

Egy ötéves gyermek szemszögéből a mindennapi élet eseményei persze mások, mint ahogyan általában látjuk. Ez a különleges szemlélet teszi kedves olvasmánnyá Panova kisregényét.

A regényben nincsenek nagy események, tulajdonképpen meséje sincs, de vannak kedves epizódjai, amelyek sokáig elkísérik az olvasót. Apró ügyek, ame-

iyek döntöek a gyermek szemében, „hatalmas” felfedezések, örömök és csalódások, a gyermeklélektan vezete kimeríthetetlen rejtelmei során szinte végig olvasóit az író. A kedves gyermeklogika a könyvnek szinte minden oldalán mosolyt csal az olvasó arcára.

A természetes hang, amivel Szerjzosa világába viszi el olvasóit az író, emlékezetessé teszi a kisregényt.

Pap János

François Mauriac

VIPERAFÉSZEK

Európa, 190. old. Ára 17,— Ft.

„Ellensége volt övéinek, szívéet gyűlölet és fősvénység mardosta — s mégis azt akarom, hogy megszánjátok aljasságában is; akarom, hogy érdekelje a szíveteket” — mondja Mauriac bevezetője regénye hősről. Ez a hős — a milliomos paraszt unoka — halála előtt bosszút akar állni nagypolgári feleségén, aki őt sohasem szerette: több, mint 40 évig éltek a házasság testi közelségében, de teljes lelki idegenységben. Bosszúja különös: önvallomást ír hagyatékkul, hogy felesége végül mégis kénytelen legyen megismerni lelkét, kielégíthetetlen szeretet-vágyát: minden gyűlöletének s gonoszságának forrását.

A megírt múltnak s az írás közben folyó jelennek: a férfi sóvár ifjúsága, karrierje, családás-rontotta házassága történetének s a tollat ki-kiejtő beteg ember és az örökséget mohón leső család közti ádáz harc fordulatainak különös szövevénye ez a naplózerű önvallomás formájában írt regény. A férj — ki szívéet maga is viperafészeknek tartotta, ám közben rájött, hogy a viperák rég kikeltek: gyerekei, unokái képében nyüzsgik körül — megértésre s szeretetre vágyik. S mert bosszúja nem sikerül — asszonya megelőzi őt a halálban — s mert gyűlölet-diktálta tervei sorra kudarcba fúlnek, végül az ő fáradt szívében támad megértés, sőt még szeretet is.

Mauriac páratlanul biztos tolla a virtuóz szerkezet és stílus már-már nyaktörő ösvényein vezeti az olvasót. S a lélek kicsoda szakadékos mélységeit járja meg ez az ösvény! A lélekrajz tökéletessége növeli művét 190 oldalon is monumentálisnak ható családregénnyé. A bordeaux-i polgár-sarj, a katolikus író és konzervatív publicista Mauriac könyörtelen igazmondással ábrázolja szülőföldje viperaszívú, kíméletlen, farizeus-hitű polgárait, kiknek rejtező, kevés emberi jótulajdonosságát lelkük legmélyéről kell az írónak előtárni.

François Mauriac, aki 1952-ben életművéért Nobel-díjat kapott, októberben volt 72 éves. *Viperafészek* című regénye (1932), művészetének legjobb alkotása, most *Benedek Marcell* mesteri fordításában jelent meg magyarul.

Lázár István

Mauriac, François: Ami elveszett. Ford. Just Béla. Bp, 1941. Cserépfalvi Kk. 224 old.

Mauriac, François: A farizeus. Ford. Gáspár Miklós. Bp, 1942. Nova Kk. 299 old.

Mauriac, François: Fekete angyalok. Ford. Illés Endre. Bp, 1936. Franklin Kk. 194. old.

Mauriac, François: Mammon. Ford. H. Révhegyi Rózsa. Bp, 1938. Franklin Kk. 210 old.

Mauriac, François: Gondolatok. Ford. Fónagy Iván. Bp, 1944. Bibliotheca Kk. 132 old.

Albert Maltz

A TŰZES NYÍL

Szépirodalmi Könyvkiadó. 436 old. Ára 39,— Ft.

Néhány évvel ezelőtt a Szépirodalmi Könyvkiadó megjelentette Albert Maltz amerikai író elbeszéléseinek egy gyűjteményét *Ember az országuon* címmel. Bemutatkozása annakidején nem keltett különösebb feltűnést. Most kiadott regénye, *A tűzes nyíl*, minden bizonnyal nagyobb érdeklődésre tarthat számot.

A háborúban álló náci birodalom hátországát kívánja bemutatni az író. Kritikus időpontot választ: 1942 augusztusát, a megtorpanás időszakát, amikor már lassan minden német előtt világossá válik, hogy a diadalmenetnek vége. 1942 a felismerések esztendeje. Már a Baumer-féle fanatikus hitlerista pártvezetők előtt is megjelenik a vereség, a bukás képe, az ellenálló szűzört csoportjainak hite megerősödik és egyre több eladdig közömbös emberben ébred fel a lelkiismeret. Ilyen egyszerű, a politikával szemben közömbös munkásember, a negyvenkét éves Willi Wegler, a regény főhőse, aki szénából formált égő nyíllal figyelmezteti az angol bombázókat a Düsseldorfból elköltöztetett és egy erdőségbe rejtett tankgyárra. Hogy jut el Willi Wegler idáig? Ezt az utat ábrázolja Maltz.

A cselekmény érdekes, a felépítés ügyes és a szereplők is jól megválogattak. Kétségtelenül emberek és nem papirfigurák. Valami azonban mégis hiányzik belőlük. Valami hiányzik az egész regényből, ami miatt a cselekmény nem eléggé érdekes s az emberek nem eléggé emberek. Mindaz, amit az író bemutat igaz, csak éppen: nem él. Maltz, legalábbis ebben a regényében, képzett mesterember, aki ismeri a lélek és a test, a politika és a társadalom bonyolult törvényeit, de nem művész. Felkelti az érdeklődést, de nem képes ki-

elégíteni. Tanulságos, hasznos olvasmányt nyújt, de nem ad igazi élményt.

A gondos és szép fordításért *Szöllősy Klárát* elismerés illeti.

G. V.

Maltz, Albert: Ember az országúton. Ford. Vidor Miklós. Bp. 1952, Szépirodalmi Kk. 163 old.

Maltz, Albert: Több mint az élet. Ford. Gábor György. Bp. 1951, Szépirodalmi Kk. 264 old.

Heinrich Böll

ÁDÁM HOL VOLTÁL?

Kossuth Kiadó. 210 old. Ara 16,50 Ft.

Duhamel híres Salavinja a háromszázoldalas regényben első személyben elbeszélve bonyolítja történetét, melyet azzal indít el, hogy meghúzza főnöke fülét... Ilyesfajta motivummal kezdi Böll a történetét. A háború negyedik évében, a szolnoki áttörés előestéjén a menetzászlóalj fölött szemlét tartó tábornok nyakából hiányzik a rendjel. Ez a tény ingerültséget, csufolódásra hajlamos ellen-szenvet idéz elő a frontkatonákból. A félig burleszkszerű, félig drámai mag alján a lázadás lappang. A Duhamellel való analógia ezzel be is fejeződik.

A végét rúgó Wehrmacht szétzülését, a céltalan, véres birkózást pergető expresszív képsorozat, a legnemesebb írói törekvések szárnyalására ad ürügyet. Heinrich Böll írása a lelkiismeret regénye. A lelkiismeret felidéző írói eszme, a meghurcolt lelkiismereti szabadság a mérsárlás fölött lebeg intó s felelősségrevonó jelként. Nem vehető véletlennek, hogy Böll a könyve fölé mottóként Antoine de Saint-Exupéry remekművéből, *Az arrasi repülőút*-ból idéz. A német író Saint-Exupéry-hez hasonlóan feleletet akar adni. A büntudat hangján. Miért az elesettek erdeje? A viaszbábukktól a földéken heverő halottak? A négyéves szervezett alrendőség uralma miért is lehetett?

Ha Böll a nagy szenvedély hevületével keresi is a kiutat, az ő hangja kétségbeesett. Mégis valamilyen magasabb erkölcsi hit hangja. Nem a Saint Exupéry látományszerűsége jellemzi. Böll a minden dogmatizmusnak föltötte álló emberiségével ragadtat el bennünket. Mindenestere a legszebb humanista vallomások egyike, ha nem a legszebb a háborús irodalomban.

Hőse, Feinhals az ütközet kellős közepén szembefordul az ösztönök rémuralmával. Dezertálási kísérlete megbukik, Feinhals a rákényszerített közelharcban, ujjai között a géppisztollyal végiggondolja: „Embert kényszeríteni nem lehet, embert csak gyilkolni lehet, ez az egyetlen kényszer, ami lehetséges.” A regény Feinhals sorsán keresztül leírja, hogy a

német katonák fásultan elvéreznek, az aktív lázadásig nem jutnak el. Böll eszméje ennél a pontnál, a reménytelenség ormán hozzákötődik a már idézett Saint-Exupéry hitéhez. A szorongatott lélek hite, aki németül kiált fel, ugyanúgy s ugyanazt mondja, mint a túlsó parton a francia. Böll nagy művészettel az örvénybe került lélek útját írta meg, aki ártatlan halálával is tiltakozott az ösztönök rémuralma ellen.

Vajda Sándor

Victor Hugo

IZLANDI HAN I.—II.

Bibliotheca. Ara 12.— Ft.

Tizenkilenc-húsz esztendő volt Victor Hugo, még jóval innen nagy alkotásainak később oly bőven feltörő során, amikor megírta naivan romantikus, de azért szeretelenségében s esetlenségeiben is friss, születésekor mérsékelt sikert arató, de mégis sokat ígérő regényét, az *Izlandi Han-t*. Ő maga később — nagy regények és drámák, nemespátoszú versek biztos védelme mögött — megbocsátó fölényrel szólt erről a könyvről: „Az *Izlandi Hanban csak egy átértett dolog van: a fiatal ember szerelme; csak egy megfigyelt dolog: a fiatal leány szerelme.*” S valóban: a Romeo és Júliaként ellenséges, egymással torzsalkodó családokból származó Ordener és minden nehézségen felülkerekedő, poétikus szerelme az, amely ma is életbentartja a könyvet.

A regény történetisége, Walter Scottot utánzó témája naiv áldozat a kordivat ol-tárán, az ábrázolt szerelm azonban dűsan ihletődött a szerelmes fiatal író érzelmeiből, akinek későbbi feleségével, Adèle-lel való kapcsolata akkortájt élte legköltőibb, legszebb napjait. Hugo is úgy szeretne volna megnyihíteni leendő apósának haragját, mint Ordener, aki ezer veszélyvel dacolva szerezte meg az Ethel ártatlanul szenvedő apját megmentő bizonyítékokat.

Az olvasó nyilván megmosolyogja a bosszúálló és vérengző, a tenger vizét emberkoponyából ivó szörnyeteg, az Izlandi Han történetét; de azonnal megilletődötté válnak ennek az üde szerelemnek az olvasásakor. Azért persze akadhatnak — és bizonyosan akadnak — olyanok is, akiket magával ragad a fia elvesztése miatt mindenkit megbosszúlni akaró Izlandi Han romantikus meséje, amely összeszőődik a regényben a hatalomért versengő feudális skandináv urak históriájával. Victor Hugo tisztelői pedig, akik ismerik és szeretik világhírű munkáit, érdeklődéssel fogják elolvasni a könyvet, márcsak azért is, mert számos gondolatot, csírákat, ötletet és helyzetet találunk benne, amely éppen

az író későbbi alkotásaiban terebélyesedett ki, s innen elindulva kristályosodott igazán művésziévé.

M. Gy.

Hugo, Viktor: A nevető ember. Ford. Németh Andor. Bev. Benedek Marcell. 1-4. kötet. Bp. 1930. Gutenberg Kk.

Hugo, Viktor: A nyomorultak. Ford. Lányi Viktor, Révay József. 1-2. kötet. Bp. 1956. Új Magyar Kk.

Hugo, Viktor: A párisi Notre-Dame. Ford. Németh Andor. 1-4. kötet. Bp. 1934. Gutenberg Kk.

Theodor Fontane

JENNY TREIBEL

Európa. 214 oldal. Ara 14,— Ft.

Újabb könyvkiadásunk nagy érdeme, hogy megismertet bennünket Theodor Fontane művészetével. Az *Effi Briest* után most újra remekművet kaptunk kézhez, és rövidesen harmadik Fontane kötettel is gazdagíthatjuk könyvtárunkat.

Fontane-t nem kisebb író, mint Thomas Mann vallotta mesterének. És a nagy „tanítvány” korántsem volt elfogult. A *Jenny Treibel* erényei: az ábrázolt kor rendkívül pontos ismerete és a kifejezés-mód tökéletessége. Fontaine nagy író.

A regény a múlt század utolsó negyedének porosz társadalmát ábrázolja. Hősei berlini nagypolgárok és polgárok, kereskedők, professzorok és ezek gyermekei. A könyv újszólván minden szereplője a miniatűr pontosságával kirajzolt jellem: az uborkafára felkapaszzkodott Jenny, a címkórságban és politikai ambíciókban szenvedő Treibel, a megértő, öreg Schmidt professzor és nagyravagyó Korinna lánya, valamint házvezetőnőjük, az emlékeiben élő Schmolkené az ábrázolás egyszerűsége ellenére is csodálatosan élő emberek. Fontane írásmódjának élvezetességét még csak fokozza csipkelődő-szatirikus hangvétele, kitűnő humorérzéke, amellyel hőseinek emberi gyöngéit felfedi.

Miként az *Effi Briest*, úgy a *Jenny Treibel* fényképalbumát is egyfajta finom melankólia takarja. Nem véletlen, hogy főszereplői: a Treibel-házaspár és Korinna szándékaikban egyaránt hajótörést szenvednek, és hogy a két házasság — amellyel a regény végződik — bizony nem „köttetik az égben”. Ez a regényre oly jellemző kiábrándultság természetesen nem nevezhető társadalom-kritikának, mégis ez volt az alap, amelyből kiindulva Thomas Mann a németiség, sőt az emberiség sorsdöntő kérdéseit felmérte.

A *Jenny Treibel* letűnt korszakot ábrázol, politikai és társadalmi problematikája is már a múlté, de alakjainak magatartásából, párbeszédeinek elevenségéből, a berlini szalon levegőjéből a soha nem hervadó művészet illata árad.

V á m o s i P á l

Gottfried Keller

TÜKÖR, A CICA

Magvető. 65 old. Ara 7,— Ft

A Gottfried Keller-i bölcs mesék egyike ez a kis história, Tükör, a cica története. A bizarr mese Kellerre vall. Tükörrel, a magános öregasszony okos macskájával mondat el mély igazságokat az író. Tükör, az öregasszony addig kiegyensúlyozott életet élő kandúrja ugyanis elveszti gazdáját, az örökösök pedig kipenderítik a házból és ezzel nyugalmából, magabiztosságából, méltóságából is. Tükör az éhségben mélyre süllyed, végül pedig szerződést köt Pineiss városi boszorkánymesterrel, jó koszon hízókurára adja magát, hogy azután hája a boszorkánymester varázslatát segítse. Mikor azonban ismét jól táplálkozik s „szellemi ereje gyarapodott és erkölcsi nemesedtek”, ő csapja be Pineiss urat és alaposan rászedi. Talán mondani sem kell, hogy Tükör tapasztalatai egyáltalán nem hízolgóek a seldwylai nyárspolgárokra.

Már a novella indítása, Tükör jóízű humorral, gúnyval vázolt jellemrajza is Keller realizmusára utal. Hát még a továbbiakban, Tükör és Pineiss párharcában! A nyárspolgári lét és jellem tucatnyi fonákasága, alantassága, a pénzsóvár kapzsisága, az álszenteskedés, a hazugság, a képmutatás mind megkapják a magukét. De a pedagógiai célzatosság, a mese morális tendenciája kelleri humorba van ágyazva, a történet lírai könnyedséggel bonyolódik — Gottfried Keller művészte ez a javából.

A Tükör a cica meséjét (amely egyébként Keller Seldwylai emberek című novelláskötetének egyik darabja) Szabó Lőrinc szép fordítással ültette át magyar nyelvre. Szász Endre rajzai szépek, kifejezőek.

— r — e

Valery Larbaud

FERMINA MARQUEZ

Magvető. 176 old. Ara 12.— Ft.

Könyvkiadásunk régi s égető adósságot törlesztve sorra jelenteti meg modern francia írók sokszínű, világnézetileg különböző, de művésziileg sok értéket és tanulságot rejtő regényeit. Cocteau, Camus, Mauriac s mások művei után legutóbb az idén elhunyt s nálunk kevéssé ismert Valery Larbaud *Fermina Marquez* című kisregényét kaptuk kézhez.

A gazdag polgárcsaládból származó író az ifjúkort idéző férfi melegségével ír egy Párizs melletti nevelőintézetről. Francia, spanyol-amerikai s egzotikus származású fiúkkal tanult itt együtt. Életüket

szüleik vagyona inkább korlátokkal szorította, mintsem lehetőségekkel, örömkölké gazdagította volna.

Az intézet fojtott, egyhangú életében szokatlan zavar támad, amikor az egyik növendéket, a kis Marquezt, nagynénje s két nővére rendszeresen látogatni kezdik. Az idősebb nővér, a szép 16 éves Fermina vágyak s ábrándok szövevényét kelti a kamaszokban. A lányban gyermeki vallásosság küzd a serdülő vágyaival, míg két legbuzgóbb lovagja közül az elegáns, nagyvilági Santos Iturriában a merészség s az eminens, de gátlásos Joanny Léniotban a becsvágy hevül forrpontra. Joanny, a regény központivá nővő alakja igazi írói remeklés. De az árnyalatos lélekrajz mélysége, gazdagsága mellett megragadó a drámai helyzetek feszültsége is, melyek során Joanny szembekerül egy nevelővel, majd a lánnyal, végül önmagával.

Valery Larbaud, aki a francia fordításkultúrának is kitűnő gazdagítója, egyike a legműveltebb francia stilsztáknak. *Szávai Nándor* nemcsak a fordítás nehéz feladatát látta el sikerrel, hanem Larbaud életét s munkásságát ismertető utószavával is jó szolgálatot tett a magyar olvasónak.

L. I.

Franz Kafka

AZ ÍTÉLET

Európa 268 old. Ara 15,- Ft.

Néhány novella — és egy egész világ. Más világ, mint amilyenben élünk, süritett, tragikus és groteszk: a logikus kép telensége világa. Kafka alakjai egy láthatatlan, megfoghatatlan erő ellen küzdenek, egyes kommentátorai szerint a társadalommal, mások szerint a végzettel. Ne bolygassuk, kinek van igaza, elégedjünk meg azzal, hogy a karkai hősök ellenfelei személytelenek és megfoghatatlanok, akik ha közlik is nagynéha akaratukat a boldogtalan, szerencsésjét kereső hőssel, legfeljebb egy alantas közegen keresztül tudatják szándékukat (amely azonban — épp, mert a főnöktől a közégig hosszú az út — időközben módosulhatott, sőt az ellenkezőjére is fordulhatott).

Csupa bizonytalanság, lehetőség — és a lehetőségek végtelen változata folytán — lehetetlenség: minden előfordulhat, minden megeshet, az orvosról kiderülhet, hogy maga a beteg, az utazóról, hogy pincebogárrá változott, a koplalóművészről, hogy csak azért koplal, mert nem talált olyan eledelre, amelyet szeretne, a majomról, hogy emberré alakult át. S ez a képtelen rend kérlelhetetlenül logikus, embertelen és megdönhető — leg-

alábbis egyetlen ember számára, aki vagy tehetetlenül elfogadja a törvényt, vagy elpusztul a harcban.

Kafka írásai századunk bomló társadalmi és lelki valóságából merítik anyagukat. 1924-ben halt meg. Azóta könyvtárnyi tanulmányt írtak róla. Hazánkban ez az első magyarra fordított kötete, mely *gondosabb fordítói munkát érdemelt volna.*

G. Gy.

Nusics Broniszláv

A KÖZSÉG GYERMEKE

Európa. 282 oldal. Ara 17,- Ft.

Mility (alias Nedelykó, alias Szizma), a törvénytelen csecsemő hányódásának története nem nagygényű regény, nem, is mélyhumorú írás, hanem csupán izes, mulatságos elbeszélés a századvég szerb vidéki társadalmáról. Nusicsnak, a húsz éve meghalt nagy szerb írónak jó érzéke volt a helyzetkómikum iránt és ügyes mesemondó.

A „község gyermeke” megjár falut, várost, fővárost, kézről-kézre vándorol: előbb mert senki sem akarja vállalni az apaságot, majd bosszúvágyból és haszonlesésből. Így jut el a falusi bírótól a szép özvegyasszonyig, kiugrott kispaptól a tanácsos úr elhagyott szeretőjéig; szállodán, korcsmán, találkahelyen át vezet tekervényes földi pályafutása. Közben háromszor is megkeresztelik, kabát alatt rejtegetik, bérbeadják, hogy meglágyítsa a bíró szívét, vagy hogy az „első szerb bűvész” kiköltse a tojásból. Soha csecsemő még ennyi kalandon nem ment keresztül, soha még ennyi sorsfordulatot nem ért meg. Mility persze kénytelen túrni mind ezt, legfeljebb visít egyet, vagy más módon fejezi ki felgyülemlett elégedetlenségét. És a kalandok mindaddig folytatódhatnak, mígnem egy „óvatlan” pillanatban az író elveszti regényhősét.

Az olvasó pedig időnként jót nevet vagy legalábbis mosolyog, néha meg kicsit rosszkedvűen továbblapoz. Mert az író erre is, arra is alkalmat ad. Az ügyesen szőtt mese fordulatai túl sokszor ismétlődnek, a sikerült poen kevésbé sikerült alakban újból visszatér, vannak a történetnek olyan — egyébként nem is ügyetlenül ábrázolt — figurái, amelyek úgy hasonlítanak egymásra, mintha iker-testvérek lennének. A szereplőkkel más baj is van: ennyi apró tolvajt és széltolót, ennyi teherbeesett leányt és özvegyasszonyt egyrakáson még nem láttunk. Viszont becsületes ember nincs a regényben egy sem.

Igaz, letűnt világról olvasunk, de azért

ez a „túlsűrű” levegő is megakadályoz bennünket abban, hogy szívből tudjunk nevetni Milyi tragikómikus történeten.

V. P.

IFJÚSÁGI MŰVEK

Lev Kasszil

SVAMBRÁNIA

Móra Ferenc Kiadó. 348 old. Ára 16.— Ft.

Előfordulnak tévedések, ha műveket kiadói „profil” szempontjából „sorolnak be”. Ilyen félreértésnek tűnik az, hogy Kasszil könyvét az ifjúsági kiadó jelentette meg. Mindjárt előljáróban: ez a tévedés nem a mű értékének hiányát jelenti. Kasszil könyve kitűnő munka, de a tavaly megjelent *A napsugár szerelmese* s most a *Svambránia* alapján — úgy értem, Kasszil lényegében nem „ifjúsági író”. Akkor sem az, ha hősei túlnyomóan gyermekek.

Lolja-t és Oszka-t büntetésből az előszoba homályos sarkába zavarják. Itt önvizsgálatásul, mert „*a világ roppant nagy, így tanítja a földrajz, gyermekeknek azonban nem akad rajta hely. Mind az öt világrészen a felnőttek az urak*”, kitalálják képzeletbeli országukat, Svambrániát.

Itt az első hiba, ha a könyvet ifjúsági regényként ajánlják. Kasszil kitűnően ismeri a gyerekeket, játékaikat (a gyermek komoly foglalkozását), beszédüket és szokásaikat, de alakjait nem a gyermek belülről, minden fantáziát *valóságnak* elfogadó szemléletével alkotja meg, hanem a gyerekeket nagyon jól ismerő és szerető, a saját gyermekkorát el nem felelő felnőtt küssé irónikus, önirónikus, nosztalgikus magatartásával *szemléli*. Így lesz a műből *az ifjúság regénye* — ifjúsági regény helyett. Azzá lesz, mert a történet két ágra szakad: egyrészt Svambránia, az elképzelt tökéletes állam gyerekfantáziában élő eseményei, másrészt egy orosz vidéki értelmiségi család nagyon is reálisan megírt napjai az első világháború idején. Ezek a napok a forradalomba torkollanak s végül a gyerekek — némi dezillúzióval — búcsút mondanak álomországuknak.

A realitás és a romantika közt e regényben nincs átjárás. Ötletszerű és indokolatlan a küssé homályos Svambránia létezése és be-bekapcsolódása az eseményekbe; s ez, ha ifjúsági regényként tárljuk az írást, becsapása az egészséges, őszöntző romantikát kereső fiataloknak.

A fiatal olvasók szeretik a világos, egyenesvonalú cselekményeket, még a romantikus bonyolításokban is. Kasszil

műve stílusmegoldásában is nehezen fogadható el ifjúsági műnek. Szaggatott, epizódszerű, átmeneteiben néha nem elég érthető, ugyanakkor nem egyhelyen túllontúl illúziómentesen reális szemléletű. Vagy mennyire hatnak meggyőzően egy tizenégy-tizenöt éveseknek szóló ifjúsági regényben az ilyen jellegű szentenciák: „*Ráeszméltem, hogy a gimnáziumi tudomány rendeltetése nem arra való, hogy kielégítse lelki és szellemi igényeinket.*”?

A mű a forradalom negyvenedik évfordulójára lát napvilágot magyar nyelven. Ez igen helyes, mert, ha eltekintünk a téves „profilozástól”, akkor a forradalmat megelőző események egyik pompás ábrázolását adjuk az olvasók kezébe. A mű kitűnő irodalmi eszközökkel, felnőttek számára érdekes események és jellemek rajzával mutatja meg a társadalmi változásoknak az emberek életére, lelkére gyakorolt hatását.

Csertői Oszkár

Lisa Tetzner

HAJÓTÖRÖTTEK SZIGETE

Móra Ferenc Könyvkiadó. 272 old. Ára 4.— Ft.

A Svájcban élő német író nő regénye szabályos robinzonád. A második világháború előtti évben egy kivándorlóhajó, mely Európából Dél-Amerikába tart s java részét zsidó menekülteket szállít, viharba kerül, hajótörést szenved valahol a chilei partoknál. A hajó utasai közül hét gyerek menekül meg, akik egy lakatlan szigetre vetődnek. Négy leányból és három fiúból áll a partra vetődött kis közösség. A történet a gyerekeknek a szigeten eltöltött nyolc hetét, a Robinson-élet megteremtését mondja el a szokásos eszközökkel. Nem hiányzik a Péntek és az ilyesfajta regényekre kötelező „lázadó” motívum sem.

Ez nem a regény lebecsülése. Lisa Tetzner jól kezeli a hagyományos kellékeket. A Robinson-életnek, az új társadalom teremtésének, az életért való küzdelemnek mindig meg van a varázsa a fiatalokra, főleg akkor, ha a hőskövek ve-lük egy életkorúak. Az író nő eltalálja a „hangvételt” is, s ezt a fordító jól követi. — ami a gyerekek tárgyilagos, de a küzdelem romantikáját kedvelő élet-szemléletének megfelel. Szépek és nem terjengősek, nem érzelmeskedők a fiatalok hazavágyódó, fájdalmas gondolatai, Megfelelnek a tíz-tizenégy évesek lelki igényeinek.

Égésében véve a regény jó követője a régi hagyományoknak, érdekes, sőt pedagógiai szempontból hasznos olvasmány.

Cs. O.

Karin Michaelis

A NAGY VENDÉGSÉG

Kossuth Könyvkiadó, 146 old. Ara 16,— Ft.

A neves dán író nő alapján véve sovány és kicsit naiv történetet kerekít kitűnő figurákkal benépesített, kedveshangú, élvezetes gyermekolvasmányá. Hősei a koppenhágai „új” kikötő, a Nyhavn egyik ősrégi házának lakói, elsősorban Gormsenné négy gyermeke: a huncut, csupaszív lurkó Smut, a nagy keresztretjvényfejtő Anti, valamint a két leány: az örökké vidám Lotte és a házias, anyáskodó Fylgia.

Michaelis mesterien rajzolja meg emberkéit; ilyen szép portrékat valóban csak a szeretet tud tollbamondani. Különösen megragadó a „csodagyermek” Carusónak, Lotte imádójának vézna művészalakja. Úgy érezzük, Caruso figurájából többre is teltett volna; egy-egy villanásra Thomas Mann Faustus-regényének gyermekhősét, Echót idézi. Hasonló mély érzésekkel rajzolja az író nő Palle anyjának alakját, akiben az anyai szeretet örök vonásai testesülnek meg. Légies figurája igazi népmese-alakká nemese-dik.

A nagy vendégség szegénynegyedben játszódik, szereplői egytől egyig szűkös körülmények, piszok, patkányok és férgek közt élnek. Bármilyen megnyerő is Michaelis humora, amellyel Nyhavn piszkát leírja, az olvasó nem tud szabadulni a gondolattól, hogy az író nő már-már naturalizmussal játszik, ami gyermekregénynél fokozottabban aggályos.

Persze ezek a naturalista vonások csak pillanatokra villannak fel; a regény levegője a komor környezet ellenére derűt és kedvességet, mély emberszeretetet és optimizmust áraszt magából.

Külön szeretnénk szólni a könyv szép kiállításáról, elsősorban pedig Marie Hjuler bájos rajzairól, amelyek szép összhangban vannak a kisregény tartalmával, bájával, kedvességével. Éppen ezért fájjaljuk, hogy a kis kötet címlapja viszont gyengén sikerült.

V. P.

ISMERETTERJESZTŐ MŰVEK

KÖZÉPKORI MAGYAR ÍRÁSOK

Összeállította: Mezey László.

Magvető. 434 old. Ara 19,50 Ft.

Mezey László a kötet utószavában szépen kifejti, hogy a középkori magyar irodalom csak Horváth János klasszikus művének, az *Irodalmi műveltségünk kez-*

detei-nek megjelenése után vált kuriózumok, olvashatatlan nyelvemlékek halmozából eleven irodalomná. Ehhez a megállapításhoz azonban hozzá kell fűznünk, hogy a legtöbben csak Horváth könyvéből ismerték és szerették meg irodalmunk kezdeteit, anélkül, hogy magukhoz a szövegekhez is hozzányúltak volna. A *Nyelvemléktár* betűhív szövegeit csak a magyar nyelv néhány elszánt szerelmese volt képes olvasmányként felfogni (ilyen volt pl. Móricz Zsigmond, kinek e kötetek állandó, kedvec olvasmányai voltak), a néhány, nagyközönségnek szánt válogatás már csak azért sem mutathatta be teljes gazdagságában a középkori magyar irodalmat, mert legtöbbször csak egy-egy műfajt népszerűsített. (Mint pl. a legjelentősebb ilyenfajta kiadvány, a Kardos Tibor által közreadott *Legendák Könyve*.)

Mezey kötete az első, amely minden műfajra kiterjedő, elég bő válogatásban mutatja be a középkori magyar szövegeket. A szemelvények sorát a Halotti Beszéd után, Biblia-fordítások nyitják meg, mint amelyek voltaképpen elindítói voltak a magyar fordítás-irodalomnak. Ezután egyéb prózai szövegek következnek, műfajok szerint csoportosítva. A közvetlenül magyar tárgyú szövegek (mint pl. a magyar szentek legendái) nagyobb teret kaptak, ezzel is kihangsúlyozva, hogy ez az irodalom nemcsak nyelvi, hanem sokszor tematikailag is szorosan a magyar valósághoz tapad. Igen sokoldalú és gazdag a verses anyag bemutatása is. A kiadvány itt egy kiadatlan szöveg első közvételével is büszkélkedhet: a tudományos kiadásban még nem publikált, töredékes Zöldvári énekekkel.

Kifogástalanul oldotta meg a kiadó azt az ebben az esetben különösen nehéz feladatot is, hogy a szövegeket közel hozza az olvasóhoz. Ma már ismeretlen, módosult jelentésű szavakat zárójelben értelmez és külön szójegyzékben is magyaráz. A párbeszédek modern tipográfiával közli, fejezeteket címmel lát el, s mindezt az eredeti szöveg sérelme nélkül. A kötet terjedelme utószava a legújabb tudományos eredményeken (köztük éppen Mezey László kutatásain) alapszik. A legérdekesebb ezek közül a középkori magyar irodalom kronológiájának módosítása: kiderült, hogy számos nyelvemlék sokkal korábbi eredetű, mint eddig hitték s ennek alapján a magyarországi anyanyelvű irodalom kezdeteit a XIII. század elejére vagy középre kell tennünk. Új az is, amit az utószó a középkori szövegek továbbéléséről mond: prózai és verses szövegek még a XVII. és a XVIII. században is használatban voltak. Ez az irodalmi folytonosság kiemeli e szövegeket eddig hitt elszigeteltségükből. E kiadvány mindenképpen alkalmas

arra, hogy a mai olvasóval megismertesse és megszerettesse a középkori magyar irodalmat.

Stoll Béla

Romain Rolland

HÄNDEL

Művelt Nép. 232. old. Ara 20.— Ft.

Harmincegy évvel ezelőtt jelent meg magyarul a Dante kiadónál Romain Rollandnak immár klasszikussá vált Händel monográfiája. Zenészek és zenekedvelők egyaránt felismerték benne a tudományos igényű és mégis a legszeleőbb közönséghez szóló monográfia mintáját, egy kivételes zenei képzettségű nagyszerű író remekművét. A mű természetesen már annak idején a legrövidebb idő alatt elfogyott, s zenészek és művelődni vágyók azóta hiába keresik ezt a magyar nyelven egyetlen jelentős Händel életrajzot. Mindenképpen helyes volt tehát, hogy a kiadó újból megjelentette a művet; szebbet, igényesebbet a könyv első megjelenése óta eltelt közel félszázad alatt írt Händel tanulmányok között sem igen találhatott volna.

A most közreadott könyv első két harmada nem más, mint a régi magyar kiadás szöszterint utánnyomása, s ez egyben azt is mutatja, hogy Benedek Marcell régi fordítása az azóta eltelt évtizedek alatt semmit sem öregedett. Ehhez az alaphoz csatlakozik függelékként egy nagyobb tanulmány Händel plágiumairól, és öt Händel-oratórium egy-egy apróbb ismertetése. Ezek a tanulmányok egyidősek magával a monográfiával, s a szerzőnek egy tervezett, Händellel és korával foglalkozó, nagyobblélegzetű monográfiájának lettek volna részei. A nagyszabású monográfia azonban sohasem készült el, s így az ismertetések a Händel-társaság hangversenyeinek programjaiban jelentek meg, mígnem Rolland Händel monográfiájának a magyar kiadáshoz alapul szolgáló 1951-es francia kiadása össze nem gyűjtötte azokat. Sajnáljuk, hogy a magyar kiadó nem pótolta hozzá a már amúgyis mozaikszerű függelékhez azt a nagyszerű tömörségű Händel arcképet is (Portrait de Haendel), amelyet Rolland a *Voyage musical au pays du passé* c. kötetében tett közzé. Teljesebb lett volna vele a könyv.

Tiszteljük a kiadó álláspontját, hogy egy klasszikussá vált monográfiát félszázad múlva is minden változtatás nélkül

bocsát közre, s nem fásasztja az olvasót azzal, hogy egyes azóta feltárt eredményeket lábjegyzetben, vagy másképp told hozzá a szöveghez. Ilyenkor azonban elengedhetetlen, hogy a bibliográfiát — amelynek legfrissebb hivatkozási évszáma 1909! — legalább az azóta megjelent legfontosabb munkákkal kibővítse. Az új kiadásnak (amely nem késhet soká, hiszen ez már alig kapható) a Händel-arc képen kívül a bibliográfiai kiegészítést is tartalmaznia kell.

Reméljük, hogy a Händel monográfia megjelentetésével megtört a jég, s a Händel gyors egymásutánban fogja követni Rolland többi nagyszerű zenei írása, elsősorban a nagy Beethoven tanulmányok.

Sz. A.

MOZART OPERÁI

HAT TANULMÁNY: KÁRPÁTI JÁNOS, KOVÁCS JÁNOS, KRÓÓ GYÖRGY, PÁNDI MARIANNE ÉS SÓLYOM GYÖRGY IRÁSAI

Zeneműkiadó. 366 old. Ara 37.— Ft.

Öt fiatal zenetörténész arra vállalkozott, hogy a világszerte állandóan műsoron levő öt nagy Mozart opera elemzését egy a Mozart-operák világaról szóló összefoglaló tanulmánnyal megtoldva egy kötetben összegyűjtve nyújtja át a magyar zenekedvelő közönségnek. Mindnyájan a Zeneművészeti Főiskola zenetudományi tanszakának hallgatói. Kötetük egy felnövő új zenetörténész-generáció közös jelentkezése. S lehetett-e szebben, méltóbban ünnepelni a kétszáz esztendeje született Mozartot, mint egy ilyen közösen kiadott elemzésgyűjteménnyel? Mert ez a közös megnyilatkozás nemcsak abban ünnepi, hogy a szerzők Mozart csodálatos szellemének elemzésével lépnek először a nyilvánosságra, hanem abban a felismerésben is, hogy a magyar zeneértők, operakedvelők tábora eléggé felnőtt már gondolkodásában, művészi szemléletében ahhoz, hogy ne elégedjék meg a közkézen forgó népszerű operakalauz magyarázataival, hanem amazoknál mélyebben keresse a zene és a dráma összefüggéseinek, egymásrautaltságának a titkát. Ebben a fokozottabb elmélyülésben, a Mozart-operák világának mélyebb megértésében kíván kalauz lenni könyvük.

A szerzők (egyikük kivételével azóta már befejezték tanulmányaikat) módszerbeli és tárgyi felkészültségét a könyv minden lapja bizonyítja. Biztos érzékkel tesznek különbséget adat és lényeg között,

szerencsésen egyesül bennük a történéssz a muzsikussal. Bár a tanulmányok egymáshoz viszonyított értéke változó, egészüket a megfogalmazás igényessége, az anyag alapos ismerete jellemzi. Sokat várunk az első megnyilvánulásukban is ily kiforrottan jelentkező ifjú zenetudós nemzedéktől.

A kötethez Szabolcsi Bence írt előszót.

S z . A .

Széchenyi Zsigmond

ALASZKÁBAN VADÁSZTAM.
Bibliotheca 258 old. Ara. 33.— Ft.

A jól megírt vadásznaplók és útirajzok mindig is közkedvelt olvasmányok voltak. A magyar irodalom e téren sem szegényes. Csak helyeselni lehet, hogy a leg-híresebb útirajz- és vadásznapló-íróink könyveit ismét hozzáférhetővé tesszik az olvasók számára. Szúklátóköriúség volt húzódozni tőlük.

Széchenyi Zsigmond vadásznaplóit öregek is, fiatalok is szívesen olvasták, szerették és haszonnal forgatták. A kiadó most a *Világjárók*-sorozat 8. kötetében — első magyar szerzőként — szóllaltatja meg legnagyobb sikert elért művét.

Széchenyi jószemű megfigyelő és kitűnő tollú író. Színesen, érdekesen, elevenen ír. Az olvasót valóban „magával viszi” világot látni. Ebben a könyvében az észak-amerikai vadonba, az alaszakai nagy vadak: a ritka hegyi kosnak, az óriásmedvének, a vad rénszarvasnak (caribou) és a világ legnagyobb agancsosának, a jávorszarvasnak sokszor életveszéllyel járó vadászatára.

A könyv külön érdeme, hogy jóval többet ad a vadászkalandoknál. A szerző arról a világról, amelyen átutazik, amelyben vadászik — itt Nyugat-Amerikáról, Alaszkáról és a vadonszéli furcsa kisvárosok életéről — élesvonalú, érdekes, figyelem-bresztő képet fest. Pár jellemző, jól kiválasztott epizód felvillantásával meseteri módon érzékelteti az ottani élet jellegzetességeit, sőt fonákságait is. Valóban világot lát az, aki „útitársnak” szegődik. (Például az alaszakai aranyláz háttérzongató története, megszállottjainak és áldozatainak megrázó tragédiája olyan elevenen domborodnak ki a zord táj háttéréből, hogy az olvasón végigfut a hideg a nyers, durva erkölcsök és az elvadult szerencsétlenek sorsának olvastára.)

A másik többlet — és ez messze kiemelí Széchenyit a többi hasonló mű szerzőinek sorából — az író egyéni, érteletes, hol férfias, hol szinte hanyavetin-legé-

nyes humora, ami elevenítő, lüktető életközelséget s különös, felejthetetlen zamatot ad a műnek.

Nemcsak pompás vadásznapló ez: látást-tágító, hasznos és élvezetes olvasmány, irodalmi szinten.

Az érdekes könyvet 80 oldalnyi mélynyomásos szép fényképfelvétel hangulata hozza még közelebb az olvasóhoz.

G y . D .

Széchenyi Zsigmond: Nahar. Indiai vadásznapló. 1–2. kötet. Bp. 1940. Vajna és Ts. kiad.

Széchenyi Zsigmond: Elefántország. Afrikai vadásznapló. Bp. 1934. Vajna és Ts. kiad. 260 old. 36 t.

Széchenyi Zsigmond: Két kecske. Bp. 1942. Vajna és Ts. kiad. 195 old. 16 t.

Széchenyi Zsigmond: Hengergő homok. Bp. 1935. Szerző kiad. 135 old. 9 t.

Kol Erzsébet: Tiszaparttól Alaszkáig. Bp. 1940. Természettudom. Társ. kiad. 327 old. 24 t.

Benedek István

A R A N Y K E T R E C

Bibliotheca. 489 old. Ara 50.— Ft.

Az elmegyógyász-szerző könyve: napló-szerű beszámoló egy elmeosztály életéről. De nem kórházi hétköznapiokról van szó, sőt, kórházról sem, hanem egy pusztai kastélyba telepített betegcsoportról, amellyel Benedek doktor több éven át jelentős kísérletet végzett.

Az elmebeteg kettős ketrecben él. Az egyik: betegségének öntörvényű, külön világa, amely megakadályozza, hogy beilleszkedjék a normális társadalomba. A másik ketrecbe maga a társadalom zárja. Ezt a külső ketrecet „bearanyozni”, hogy a belső ketrec rácsai is lazuljanak — ez az a módszer, amelyet néhány elődjét követve Benedek doktor alkalmazott, szakmai körökben elismerő figyelmet keltve. A „bearanyozás” lényege természetesen az emberséges bánásmód. Ez itt nemcsak orvosi humanitás kérdése, hanem a gyógyítás egyik legfontosabb tényezője, éppen mert a betegség a beteg *emberi* mivoltának sérülését is jelenti. Ez a bánásmód bizonyosfokú szabadságot engedélyez, amely — egyéb kezelési módszerekkel kombinálva — az egészséges ember társadalmi funkcióinak előgyakorlata, előkészíti a beteget a normális életbe való visszatérésre, a normális együttélési szabályok újbóli elfogadására.

Elmebetegek és szabadság — nemcsak laikusok, de szakemberek, hivatalos fórumok szemében is ellentétesnek látszó fogalmak. A bürokráciával, a tudományos ellenvetésekkel, a régi nevelésű ápolósze-

mélyzettel s a mindezek mögött meghűződő előítéletekkel folytatott küzdelem leírása izgalmas olvasmánnyá teszi a könyvet. Benedek doktor sajátos, néha akasztófahumorba forduló humora olykor elfeledtetné az olvasóval, hogy az „Aranyketrec”-ben végzett kísérlet korszakot nyithat az elmebetegségek értelmezésében és gyógyításában, ha nem kapnánk egyben népszerű, világos, rövid áttekintést az elmeorvosászat eddigi útjáról, fő problémáiról, jelen helyzetéről és magukról a betegségekről. Kár, hogy Benedek doktor talán a tudományos ballaszttól félve, nem egyszer az érdekesség szintjén marad, és bár az elmebetegben megmutatja a normális lélek eltorzult, karikatúraszerű tükörképét, a lélektan alapfogalmainak magyarázatára már csak a terjedelem korlátai miatt sem térhet ki. De ezt helyesebb nem tőle, hanem könyvkiadásunktól számonkérni: egyre többet tudunk az atommag szerkezetéről és az őskori hüllőkről, de saját magunkról, az emberi lélekről még csak „iskolás” fogalmaink sincsenek. Benedek doktor könyve fölébreszti az érdeklődést, várjuk a főbb lélektani rendszereket ismertető művek megjelenését.

L. O.

Vértes László

MEDVEEMBEREK KRÓNIKÁJA

Gondolat. 210. old. Ára 38,— Ft.

A tudományok szakmai dzsungelében járatlan olvasó általában kétfajta idegenvezetőt ismer: a kalandosan ismeretterjesztő és a népszerűen, kissé szárazon, tárgyilagosan ismeretterjesztő írásokat. Vértes László könyve e két műfaj között foglal helyet. Nem regény, nem is útirajz, nem is a régészet kiskatéja: mindez együtt, de mindegyiknél külön-külön kevesebb.

A szerző egy fiatal régészekből álló csoport több éves munkáját jegyzi fel egyik tudományos érdeklődésre leginkább számot tartó barlangunkban, az istállóközi barlangban. Négy nyáron át folyik itt az ásás, majd újabb négy évig a gazdag lelet feldolgozása. Az eredmény: néhány újabb adat az íjas, illetve gerelyes medveemberek „történelem előtti” koráról, Nemzeti Múzeumunk gazdagodása.

Vértes László nemcsak tehetséges régész, hanem tollát jól forgató író is. Könyve, különösen annak első része, olvasmányos, szórakoztató, helyenként kedvesen humoros. Ez a rész közelebb áll az ún. kalandos útirajzokhoz, mint a szokványos ismertetésekhez s formája és mondanója révén alkalmas széles olvasóré-

tegek érdeklődését felkelteni az archeológia s annak kisegítő tudományai iránt.

Sajnos, a kötet második része, a lelet feldolgozása, szétesebb és unalmasabb, a szerző itt nem tudja kellően csoportosítani, építeni témáját.

Írása így is tiszteletreméltó kísérlet, s úgy véljük, hiánypótló tudományos ismeretterjesztő irodalmunkban.

g. g y .

MŰSZAKI IRODALOM

Á T T E K I N T É S

Palotás: *Mérnöki kézikönyv* két kiadást megért első kötetének folytatása, a második kötet jelent meg a közelmúltban. (Műszaki Könyvkiadó, 1042 old. 1185 ábra, kötve 180,— Ft.) A könyv első része a talajkutatás és talajmechanika kérdéseit tárgyalja, a második rész az utak tervezésével, a különböző útburkolatok megépítésével és fenntartásával foglalkozik. A vasútépítést a kötet harmadik része ismerteti.

A *Gyógyszerek és gyógyszergyártás* (Műszaki Könyvkiadó, 772 old. 73 ábra, kötve 122,50 Ft) kimerítően tárgyalja a gyógyszerek ipari előállítását, foglalkozik a gyógyszerek értékelésével, azok hatásaival, illetve mellékhatásaival. A kiadott példányszám jelentős mennyisége előjegyzésben még a könyv megjelenése előtt elfogyott. A nagy érdeklődés a munka újabb kiadását sürgeti.

*

Horváth Géza: *Az elektroncső* (Műszaki Könyvkiadó, 96 old. 172 ábra, fűzve 7,— Ft) című könyve a híradástechnika és az elektronika alapelemével, az elektroncsővel ismerteti meg az olvasót.

*

A Műszaki Zsebkönyvek Gépipari Sorozata Szécsi László: *Szerszámélelés* című könyvével gazdagodott. (Műszaki Könyvkiadó, 498 old. 393 ábra, kötve 35,50 Ft.) A gépiparban dolgozó szakmunkások, technikusok és technológusok haszonnal forgathatják a könyvet.

*

Dr. Lentz Nándor: *Fotovegyszer lezikon* című könyve (Műszaki Könyvkiadó, 168 old. fűzve 13,— Ft) a vegyszerek „erdéjében” igyekszik rendet csinálni. Betűrendben felsorolja a kb. 200 használatos vegyszert. A könyv a népszerű Fotosorozatot 13—14. kötete.

T. O.

KÖNYVISMERTETÉSEK ÉS IRODALMI CIKKEK JEGYZÉKE

IDEOLOGIAI-POLITIKAI IRODALOM

Gil, Sz. K.: Hat esztendő Lenin mellett. (Két könyv Leninről.) Magyar Nemzet, okt. 2. (Antal Gábor.)

György István: Halálraítéltek. Népszabadság, szept. 21. (Rónai Mihály András.); Magyar Nemzet, okt. 5. (Sós Endre.); Élet és Irodalom, okt. 11.

József Farkas: Rohanunk a forradalomba, Magyar Nemzet, okt. 6. (Antal Gábor.)
Zetkin, Clara: Visszaemlékezések Leninre. (Két könyv Leninről.) Magyar Nemzet, okt. 12. (Antal Gábor.)

ISMERETTERJESZTŐ, TUDOMÁNYOS ÉS SZAKIRODALOM

Benedek István: Aranyketrec. (Aranyketrec-kísérlet az elmebetegék felszabadítására.) Magyar Nemzet, okt. 9. (Dr. Lányi Márton.)

Beszélő házak. Népszabadság, okt. 11. (Héra Zoltán.); Magyar Nemzet, okt. 16. (Sós Endre.)
Dezséry László: Gyermekünk érdekében. (Egy jelentős pedagógiai könyvről.) Népszabadság, szept. 26. (Jóború Magda.); Magyar Ifjúság, szept. 28. (Sárdi Mária.)

Krudy Gyula: Írói arcképek. Magyar Nemzet, szept. 30. (Sós Endre.)

Sós Endre: Aki elragadta az égtől a villámot. Magyar Nemzet, okt. 18. (Sótér István.)
Szerb Antal: A világirodalom története. Népművelés, 1957. 1. sz.

Waldapfel József: Irodalmi tanulmányok. Magyar Nemzet, okt. 3. (Kardos László.)

SZEPIRODALOM

Camus, Albert: Közöny. Népművelés, 1957. 1. sz. (Reményi Béla.)

Curie Eve: Madame Curie. Élet és Tudomány, okt. 13. (Dr. Jakab Erzsébet.)

Darvas József: Máról holnapra. Népművelés, 1957. 1. sz.

Füst Milán: Ez mind én voltam egykor. Magyar Nemzet, okt. 18. (Kardos László.)

Gelléri Andor Endre: Egy ónézet története. Népművelés, 1957. 1. sz.

Gellért Oszkár válogatott versei. Magyar Nemzet, okt. 11. (Sós Endre.)

Greene, Graham: A csendes amerikai. Nagyvilág, 1957. 7. sz. (Galsai Pongrác.)

Heym, Stefan: Keresztényvitézék. Élet és Irodalom, okt. 11. (Győre Imre.)

Maltz, Albert: A tüzes nyíl. Élet és Irodalom, okt. 11.

Mauriac: Viperafészkek. Nők Lapja, okt. 10. (Földes Anna.)

Illés Endre: Krétarajzok. Kortárs, 1957. 2. sz. (Sótér István.)

Jékely Zoltán: Tilalmas kert. (Három költő.) Népművelés, 1957. 1. sz. (Lengyel Balázs.); Kortárs, 1957. 2. sz. (Horváth Zsigmond.)

Jékely Zoltán válogatott versei. Népszabadság, szept. 28. (Katkó István.)

Jeszzenyin válogatott versei. Nagyvilág, 1957. 7. sz. (Vidor Miklós.)

Kálnoky László: Lázás csillagon. Esti Hírlap, okt. 16. (Bernáth László.)

Károlyi Amy: Holdistennő. Esti Hírlap, okt. 16. (Bernáth László.)

Kassák Lajos: Boldogtalan testvérek. Élet és Irodalom, okt. 11. (Halasi Andor.); Népművelés, 1957. 1. sz. (László Anna.)

Kassák Lajos válogatott versei. Magyar Nemzet, szept. 28. (Sós Endre.)

Kuprin: Szulamit. Nők Lapja, okt. 10. (Földes Anna.)

Leszkov: Kisvárosi Lady Macbeth. Nagyvilág, 1957. 7. sz. (Török Enre.)

Nemes Nagy Agnes: Szárzavillám. Kortárs, 1957. 2. sz. (Kardos László.)

Palotai Boris: Kegyetlen ifjúság. Nők Lapja, okt. 10. (Földes Anna.)

Peterdi Andor: Uzenet. Népszabadság, okt. 11. (Antal Gábor.)

Remenyik Zsigmond: Bolond história. Magyar Nemzet, szept. 28. (Bajomi Lázár Endre.)

Rideg Sándor: Csongorádi hűn kiraly. Élet és Irodalom, szept. 27. (Illés Jenő.); Népszabadság, okt. 2. (Igazság és igazságtérvés.); Népművelés, 1957. 1. sz. (Jovanovics Miklós.)

Rónay György: Nyár. (Három költő.) Népművelés, 1957. 1. sz. (Lengyel Balázs.)

Sándor Kálmán: Széplányok sisakban. Kortárs, 1957. 2. sz.

Sásdi Sándor: Szívre hulló kő. Élet és Irodalom, szept. 27. (Wawruch Gábor.)

D. Szemző Piroška: Arany János napjai. (Ha Arany naplót vezetett volna.) Magyar Nemzet, szept. 21. (Gábor István.)

Toldalagi Pál: Sztálói évek. Esti Hírlap, okt. 16. (Bernáth László.)

Tóth László: Fekete galambok. Kortárs, 1957. 2. sz. (Kelemen János.)

Veres Péter: János és Julcsa. Népszabadság, okt. 6. (Mesterházi Lajos.); Kortárs, 1957. 2. sz. (Kispéter András.)

Villon: A Nagy Testamentum. (Villon magyarul.) Nagyvilág, 1957. 7. sz. (Rónay György.)

Villon összes versei. (Villon magyarul.) Nagyvilág, 1957. 7. sz. (Rónay György.)

Weöres Sándor: A hallgatás tornya. (Három költő.) Népművelés, 1957. 1. sz. (Lengyel Balázs.)

Woolf, Virginia: Flush. Nagyvilág, 1957. 7. sz. (Konrad György.)

IFJÚSÁGI IRODALOM

Hegedűs Géza: A milétoszi hajós. Népszabadság, szeptember 21. (Hajdú Ferenc.); Magyar Nemzet, október 3. (Gyertyán Ervin.)

A hegyi szellem: Magyar Nemzet, szeptember 28. (Máté Iván.)

Magyar Népmesék (németül). Magyar Nemzet, október 11. (Sótér István.)

IRODALMI CIKKEK

Arany Jánosról: Németh László: Arany János a műfordító. Népművelés, 1957. 1. sz. — Arany Jánosról. Népművelés, 1957. 1. sz. — Péchy Blanka: A költő tolmácsai. Kortárs, 1957. 2. sz. — Rónay György: Az óregkori balladák. Kortárs, 1957. 2. sz. — Veres Péter: Arany János, a műfordító. Kortárs: 7957. 2. sz.

Szabó Lőrincről: Szabó Lőrinc. Népszabadság, október 4. — Meghalt Sabó Lőrinc. Magyar Nemzet, október 4. — Képes Géza: Búcsúztató. Esti Hírlap, október 6. — Szabó Lőrinc. Nők Lapja, október 10. — Fodor József: Szabó Lőrinc. Élet és Irodalom, október 11.

Kardos László: Babits-regények — mai szemmel. Magyar Nemzet, szeptember 27.

Hámori Ottó: Gelléri Andor Endre vallomásainak margójára. Magyar Nemzet, október 1. Illés Béla: Louis Aragon 60 esztendő. Népszabadság, október 3.

Kardos László: Hatvan ismeretlen Tóth Árpád-vers. Magyar Nemzet, október 6.

Tolnai Gábor: Irodalmi kritikánk helyzetéről. Népszabadság, október 13.

Darvas József: Előszó „A legnagyobb magyar falu” és az „Egy parasztesalád története” új kiadásához. Kortárs, 1957. 2. sz.

Böloni György: Egy arckép alá. Kortárs, 1957. 2. sz.

Kéry László: Mit írnak az angolnyelvű lexikonok a magyar irodalomról? Nagyvilág, 1957. 7. sz.

Szabolcsi Miklós: A Pléiade enciklopédiája a magyar irodalomról. Nagyvilág, 1957. 7. sz.

Kardos László: Thomas Mann olvasása közben. Nagyvilág, 1957. 7. sz.

Liebner János: Bert Brecht modern Johannája. Nagyvilág, 1957. 7. sz.

Osszeállította: Bán Gézáné

SZABÓ LÓRINC EMLÉKEZETE

1	2	3	4	F	5		6	7	E	8	9	10	
11					12					13			
14					15			16		17			
18				19				20			21		
22						23	24			25			
				26		27			28				
29	30		31		32			33				34	
35		36		37				38			39		
40			41		42		43			44			
45												46	
M		47			I	48		49		50	L		V
51										52			
O					53					54			G
K				55				56		57			Y
58	59		60		61		62					63	
							I					64	

A költő „Csak az imént” című, 21 évvel ezelőtt írt verséből közlünk néhány sort, amely látnoki szomorúsággal hirdeti saját elmúlását. Az idézet sorrendje: vizsz. 6., 1., függ. 47., vízsz. 47. és függ. 1. sz.

VÍZSZINTES

- Szellemi munka egy fajtája.
- Egyik évszakbeli.
- Tizenhárom.
- Régi úrmérték.
- Nyak közepe!
- Nem egészen egy!
- Helyhatározás.
- Vég nélkül élni!
- Seb helyén keletkeztek.
- Gyom.
- Hangtalan látás!
- Bőréből cipő is készül.
- Végtag.
- Eszaki férfinév.
- Becézett női név.
- Kettősbetű.
- Színes öltözék.

- Angol férfi neve előtt álló rövidítés.
- Dohányzik.
- Vonat fut rajta.
- Kereskedelmi cikk.
- Becézett női név.
- Gyermekes, hiszékeny.
- Előírt rajz.
- Francia írónő.
- Háziállat.
- Azonos mássalhangzók.
- Férfinév.
- Nielsen némafilm-színészről másikkal neve.
- Ajándék — ismert idegen szóval.
- Gyerünk — angolul.
- Cipészkelek.

- Allam — franciául.
- A tizenhat SZSZK egyike.
- Buzdítás.

FÜGGŐLEGES:

- Határozott tulajdonság.
- Ruházati cikkek.
- Állófilm.
- Szülő.
- Régen van jóviszonyban velünk.
- A vizsz. 62. sz. ország fővárosa.
- Gárdonyi Sport Kör.
- Gyümölcs.
- Csukta.
- Bota ikerszava.
- Fém.
- Bagoly.
- Ruhakészítési munkát végez.
- Verssor-összezsenges.
- Szabolcs-Szatmár megyei község

- Hasonlító kötőszó.
- Római 2.
- Eneklő hang.
- Hal.
- Halk zajt csináló. (Harmadik kockában kettős betű)
- Belga fürdőhely.
- Szomorú Dezső egyik könyvének címszereplője. Harry Russel — a harmadik nevet tessék beírni. (49. Kettősbetű.)
- Gitáron játszik.
- Elet kel ki belőle.
- Sűrűn előforduló magyar vezetéknev
- Összülő jelzője lehet.
- Időhatározó szó.
- Sírdogál — népiesen.
- Azonos mássalhangzók.
- László Tibor.
- Buzdítás.
- Kettősbetű.

Figyelem! Az o és ó, illetőleg az ö és ő betű között nem tesszünk különbséget!

Beküldendő az idézet megfejtése legkésőbb december 2-ig. A címzésnél írjuk rá: „REJTVÉNY”.

OKTÓBERI SZÁMUNK REJTVÉNY-PÁLYÁZATÁNAK EREDMÉNYEI:

Megfejtés: „Szép megtiszteltetés, de nem bírok vele, nem vagyok már a kés, hanem csak a nyele.” — Poéta a politikus. — Egressy Gábornak.

NYERTESEK:

Bezerédi Eszter, Budapest; dr. Brunner Béláné, Szigetbecse; Cselkó Miklósné, Budapest; Jéki László, Pécs; Frau Kaula, Zürich; Neugebauer Gizli, Budapest; Oláh Lajos, Alsónémedi; Sepa Katalin, Debrecen; Tilhof Endre, Tóskobrénd; Walter Lajos, Budapest. A nyereményeket postán küldjük el.

A könyvtáros

Szerkeszti: a Szerkesztőbizottság — Főszerkesztő: Katona Jenő — Felelős kiadó: Sala Sándor, a Lapkiadó Vállalat igazgatója — Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9—11. Telefon 221—285, 221—293. — Terjeszti: a POSTA KÖZPONTI HIRLAP IRODA, Budapest, V., József nádor tér 1. Telefon: 180—850 — Előfizethető bármely postahivatalnál is — a) egyéni előfizetés a 61.238, b) közületi előfizetés a 61.066 számú befizetési lapon. Előfizetési díj negyedévre 12.— Ft.